

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ **JOURNAL of SOCIAL SCIENCES**

cilt XI volume

sayı 1 nisan 2018 april number 1

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt XI volume

sayı 1 nisan 2018 april number 1

Editör - Editor

Aykut Polatoğlu

Yardımcı Editör - Assistant Editor

Zehra Azizbeyli

Yazı Kurulu - Editorial Editor

Nilgün Abisel

Çelik Aruoba

Ebru Çakıcı

Zehra Azizbeyli

Ümit Hassan

Aykut Polatoğlu

Danışma Kurulu - Editorial Advis

Prof.Dr. Meliha Altunışık - Ortadoğu Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Çelik Aruoba - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Fulya Atacan - Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Korkut Boratav - Ankara Üniversitesi

Doç.Dr. Eero Elfengren - National Defense University (Finland)

Prof.Dr. Olavi Falt - University of Oulu (Finland)

Prof. Dr. Haldun Güllalp - Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Ümit Hassan - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Norman Itzkowitz - Princeton University (USA)

Prof.Dr. Raşit Kaya - Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Fuat Keyman - Koç Üniversitesi

Prof.Dr. Barbara Kellner Heinkele - Freie Universität Berlin (Germany)

Prof.Dr. Bilsay Kuruç - Ankara Üniversitesi

Prof.Dr. İlber Ortaylı - Galatasaray Üniversitesi

Prof.Dr. Aykut Polatoğlu - Yakın Doğu Üniversitesi

Doç.Dr. Julian Saruin - University of Sussex (UK)

Prof.Dr. Gencay Şaylan - Ankara Üniversitesi

Prof.Dr. Taner Timur - Ankara Üniversitesi

Prof.Dr. Vamık Volkan - University of Virginia (USA)

Adres

Nenehatun Caddesi No:116/2

Çankaya / Ankara

TÜRKİYE

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi hakemli bir dergidir ve ECON Lit, ULAKBİM, Sociological Abstracts ve Worldwide Political Science Abstracts kapsamındadır.

NEU Journal of Social Sciences is a refereed journal and covered by Econ Lit ULAKBİM, Sociological Abstracts and Worldwide Political Science Abstracts.

Yayınlanması istenilen yazılar ve yayın ile ilgili iletişim;

Abonelik ve reklam talepleri ile ilgili iletişim için adre

Manuscripts and all editorial correspondence;

Subscription and advertising enquiries should be addresses to/

Prof. Dr. Mustafa Sağsan

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi Editörü

Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ankara Temsilciliği

Nenehatun Caddesi No:116/2, Çankaya / Ankara - TÜRKİYE

(Editor, NEU Journal of Social Sciences

Near East University, Graduate School of Social Sciences

Ankara Representation Office

Nenehatun Street No:116/2, Çankaya / Ankara - TURKEY

Kapak Tasarım - Uygulama

Erdal Aygenc - YDÜ Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisinde ileri sürülen görüşler ve gerçeklere ilişkin ifadeler tamamen yazarlara aittir ve dergide yayınlanmış olması bu görüş ve ifadelerin editör ya da Yakın Doğu üniversitesi tarafından benimsendiği anlamına gelmez.

Statements of fact or opinion appearing in the *NEU Journal of Social Sciences* are solely those of the authors and do not imply endorsement by the editor or NEU.

Tüm yayın hakları saklıdır. Bu derginin hiç bir bölümü yazılı ön izni olmaksızın hiçbir biçimde ve hiçbir yolla yeniden üretilemez ve dağıtılamaz.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced and disseminated in any means without the prior written permission of the Near East University.

Baskı: Yakın Doğu Üniversitesi

Fiyatı: 20 TL.

Abone Bedeli / Yıllık: 35 TL.

Hesap No: YDÜ Bank 11-304-455

e posta: sosbilder@neu.edu.tr

YDÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**İÇİNDEKİLER / CONTENTS**

Anıl VAREL	Yakup Kadri'nin Yaban ve Ankara Romanlarında Kadrocu Tezlerin İzleri----- 2
Berker BANK	60'lı Yılların Hegemonya Mücadelesinde Türkiye Solu'nun İktidar Arayışı ----- 31
Prof. Dr. Harun BAL Arş. Gör. Emrah Eray AKÇA	Doğal Kaynak Zenginliği ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Eksik Halka: Beşeri Sermayenin Aracılık Etkisi ----- 55
İlksoy ASLİM	United States and Legacy of the Cold War Politics in the Contemporary Middle East----- 85
Mehtap YEŞİLORMAN	New Lessons On Social Policy: The Rise of Global Versus Crisis of National- 102
Meryem AYBARS Yrd. Doç. Dr. Ceyda Yerdelen KAYGIN Doç. Dr. Erdoğan KAYGIN	İhtiyaç Yönelimli Girişimcilik ve Kars Örneği ----- 130
Şebnem YARDIMCI- GEYİKÇİ	The Importance of Inter-Party Relationships For Democratic Quality----- 155
Zehra AZİZBEYLİ	The Politics of Memory: An Introduction ----- 186

YAKUP KADRI’NİN YABAN VE ANKARA ROMANLARINDA KADROCU TEZLERİN İZLERİ

Anıl VAREL*

ÖZET

Türk edebiyatının en önemli klasikleri arasında sayılan, Yakup Kadri’nin Yaban ve Ankara isimli romanlarında Kadro Dergisi’nde savunulan en temel siyasi temaların izlerini tespit edebilmek mümkündür. Bu temaların başlıcaları; milli mücadelenin ‘mazlum milletler versus emperyalizm’ ikiliğiyle daha geniş bir resme oturtulma çabası, aydınlara ve siyasal yöneticiye biçilen seçkin rol, anti-kapitalist tınlar taşıyan bir üçüncü yol aranişı, planlamacı milli iktisat politikalarına ve üretici güçlerin gelişimine yönelik yapılan vurgu ve ülke içindeki kapitalistleşen kesimlerden duyulan rahatsızlıktır. Bu itibarla söz konusu romanlar, -literatürde sıklıkla iddia edildiğinin aksine- erken cumhuriyet dönemine ait icraatın edebi bir zeminde savunuluğu olarak değil; ‘Kemalizmin Kadrocu bir yorumu’ olarak nitelendirilmelidir. Kadro, 1932’ye kadar siyasal iktidarın tüm yaptıklarının bir savunucusu olmaktan çok; onu belirli bir düşünce doğrultusunda yönlendirmeye çalışan bir siyasi öznedir. Dolayısıyla Kadro’nun Kemalizmi, siyasal iktidarın o güne kadar yaptıklarından ziyade; gelecekte yapmasını bekledikleri atılımlarla ilişkilidir. Yakup Kadri’nin Ankara romanının son bölümünde tasarlanan ütopya da böyle bir geleceğe ait fragmanları içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yakup Kadri Karaosmanoğlu; Kadro; Kemalizm; Yaban; Ankara; Roman.

ABSTRACT

TRACES of KADRO MOVEMENT’S THESIS IN YAKUP KADRI’S YABAN AND ANKARA NOVELS

In Yakup Kadri’s Ankara and Yaban novels which are accepted among the most noteworthy classics in Turkish literature, it is possible to trace fundamental political themes that are advocated in Kadro magazine. These main themes are the effort to present the national struggle from a wider point through ‘oppressed nations versus imperialism’ dualism, the elitist role assigned to intelligentsia and ruling group in charge, the pursuit of a third way that has anti-capitalistic tones, the emphasis on national planning economy policies and the development of the productive forces and the opposition against the social segments becoming capitalist. In this context, contrary to the popular opinion that these novels defend all the implementation of early Republic on a literal basis, these novels should be qualified as ‘the interpretation of Kemalism based on Kadro’s arguments’. Kadro is a political subject which endeavored to direct the political power rather than defending its whole practices.

* Arş. Gör., Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü / Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, (anilvarel@gmail.com)

Hence, the *Kemalism of Kadro* is concerned with the political power attempts which were expected to be carried out rather than the implementation of the political power thus far. In accordance with this, the utopia that was designed in the last chapter of Yakup Kadri's novel *Ankara* includes the fragments belonging to the future which *Kadro* longed for.

Keywords: *Yakup Kadri Karaosmanoğlu; Kadro; Kemalism; Yaban; Ankara; Novel.*

Giriş

Bu çalışmada Kadrocu tezlerin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından kaleme alınan ve Türk edebiyatının en önemli klasikleri arasında sayılan *Yaban* ve *Ankara* isimli romanlara nasıl yansıdığı ve bu yansımanın, dönemin konjonktüründe nasıl bir siyasal bağlama oturduğu tartışma konusu edilecektir. Böyle bir amaç için Yakup Kadri'nin eserleri arasından *Ankara* ve *Yaban*'ın seçilmesinin sebebi, bu romanların, Yakup Kadri'nin de kurucuları arasında yer aldığı *Kadro* dergisiyle aynı dönemde kaleme alınmış olmalarıdır.

Kadro'nun en önemli özelliklerinden biri, çok farklı görüşlerdeki aydınları bir araya getiren ve ideolojik açıdan gevşek bir yapıya sahip olan bir çatı örgütlenmesi değil; aynı politik amaçlar için bir araya gelen bir grup aydının sesi olmasıdır. Bu itibarla *Kadro*, ülkenin o günü ve geleceğine dair belirli özelemleri, beklentileri ve korkuları paylaşan, küçük ve ideolojik açıdan sıkı bir birlikteliğin ürünüdür. Yakup Kadri de bu kadronun önde gelen isimlerinden biridir ve onun yukarıda adı anılan her iki romanı da baştan sona, ülkenin siyasal ve toplumsal sorunları hakkında önemli tahliller barındırmaktadır. Bu açıdan denilebilir ki *de jure* bir kurmacadan ibaret olan ve hemen hemen tamamıyla hayali kişiler üzerine bina edilen *Ankara* ve *Yaban*'da aslında, Kadrocu bir zihin, siyasi fikirlerini edebi eserler üzerinden sunmaktadır. Dolayısıyla söz konusu romanlar hem yazarın hem de mensubu olduğu *Kadro* çevresinin siyasal ve ideolojik yönelimlerini tespit etmek için önemli metinlerdir.

Ayrıca Yakup Kadri'nin ve Kadrocuların siyasi fikirlerini analiz etmede, bilhassa *Ankara* romanını önemli kılan bir başka husus; bu romanın son bölümünün bir çeşit ütopya niteliğinde olmasıdır.¹Dolayısıyla bu bölümde ortaya konulan

¹Burada *Ankara*'nın üçüncü bölümünün, herhangi bir rezerv koymadan 'ütopya' olarak tanımlanması yerine; 'bir çeşit ütopya' olarak nitelenmesinin sebebi, bu metnin, hâlihazırda mevcut olmayan bir ülkede yaşayan düşsel bir topluluk hayali barındırmamasıdır. Bu açıdan söz konusu metin, klâsik ütopyalardan (örneğin Thomas More'un ütopyasından) farklıdır. Zira Yakup Kadri'nin tasarımı, Türkiye ve başkent Ankara'nın çok kısa bir gelecekte sahip olması beklenen özelliklerine ilişkindir.

Türkiye hayali, yazarın siyasal ve ideolojik ufkunun çok berrak bir biçimde gözlemlenebilmesine olanak sağlamaktadır. Nitekim 1964 yılında, romanın üçüncü baskısına yazdığı önsözde Yakup Kadri de bu durumu çok açık bir biçimde ifade etmektedir:

“Ya son bölümde hayalini kurduğum Türkiye’nin gerçekleşmesine doğru bir gelişme olmuş mudur? Ben, o zamanlar, bir gün gelip öleceğini aklımdan bile geçirmediğim Atatürk’ün öncülüğü ve rehberliğiyle bu ideal Türkiye’ye yirmi yıl içinde varacağımızı umuyordum [...] Fakat, biz, sosyal, kültürel ve ekonomik devrim şartları bakımından, hâlâ romanımın ikinci bölümünde verdiğim ve karikatürünü yaptığım Ankara’nın içinde tepinip durmaktayız”.

Bizzat yazarının kaleminden dökülen bu satırlar, söz konusu romanın bir *sanat eserinden* ibaret olarak görülemeyeceğini ortaya koymaktadır. *Kadro* satırlarında Şevket Süreyya’nın (1933b) “Türk münevveri”ne seslenerek, “[b]u kitap senin millî edebiyatında bir devrin başıdır” diyerek parlattığı *Yaban*’da ise, *Ankara*’dakine benzer ütöpik bir kurgu bulunmaz. Bununla birlikte, bu eser de ülkedeki bazı sorunların varlığına işaret eden ve dahası, bunların nasıl çözülebileceğine dair birtakım önerileri de gündeme getiren bir metindir. Özetle her iki eser de siyasal açıdan yoğun tartışmalar barındırmaktadır ve bu nedenle bu eserler, edebiyat alanındaki incelemelerin yanı sıra; siyasal ve toplumsal araştırmaların da tartışma nesnesi hâline gelmektedir.²

Yakup Kadri üzerine olan literatüre genel olarak bakıldığında ise şu tespitin yapılabilmesi mümkündür: Literatürdeki eserlerin bazılarında çalışma konusunun kapsamına girmemesi nedeniyle, bazılarında ise çalışmanın ana sorunsallarını

Bununla birlikte, söz konusu tasarım yine de ütöpik özellikler barındırmaktadır; çünkü *Ankara*’nın üçüncü bölümünde anlatılan, yazarın tahayyülündeki ‘mükemmel toplum’dur. Çalışma boyunca ‘ütopya’ kelimesinin, burada belirtilen bu rezervle anlaşılması gerekmektedir.

² Hatta Yakup Kadri’nin çalışmaları, mimarlık, folklor gibi çok farklı alanlardaki araştırmalara da konu olabilmektedir. Yakup Kadri’ye dair yapılan tüm araştırmaların eksiksiz bir dökümünü yapabilmek mümkün olmasa da Yakup Kadri incelemelerinin ne kadar geniş bir yelpazeye yayıldığını gösterebilmek için şu çalışmaların isimleri anılabilir: Tiken (2013), Bakhtin’in ‘kronotop’ kavramı aracılığıyla *Ankara* romanındaki zaman-mekân birlikteliğini ele alırken, Aksamaoğlu (2003) ise aynı romanı, *Ankara*’nın mekânsal dönüşümü açısından Mimarlık alanında tez konusu olarak seçmiştir. Oğuz (2013) ise, yine aynı çalışmadaki ‘beden unsuru’nu ele almaktadır. Baş (2016) ise bambaşka bir bağlamla ilgilenmekte; Yakup Kadri’nin romanlarındaki kadın karakterleri incelemektedir. Durğun’un (2010) çalışmasında ise Yakup Kadri romanlarındaki ‘temizlik’ unsuru ele alınırken, Fındıklı (2014) da Yakup Kadri’yi, ‘köycülük’ tartışmalarının içerisine taşımaktadır. *Yaban* ve *Ankara* hakkında daha geniş bir okuma listesi için Karaosmanoğlu (2015a; 2015b) künyeli eserlerin sonlarına eklenen “genel bibliyografya” bölümlerine bakılabilir.

doğrudan ilgilendiriyor olmasına rağmen, Kadrocu dünya görüşü ile *Yaban* ve *Ankara* romanlarında dile getirilen önermeler arasında siyasal ve ideolojik açıdan bir ilişki kurulmaz. Bazı çalışmalarda ise derinlemesine bir incelemeye gerek görülmez, sadece, böyle ilişkinin var olduğunun kısaca değinilmesiyle yetinilir. Karataş ve Yıldız'ın (2010) çalışması ise, amaç ve kapsam açısından bu makaleye en yakın çalışmalardan biridir. Yazarlar, *Ankara* romanını, ağırlıklı olarak Yakup Kadri'nin *Kadro*'da yazdığı makaleler ile karşılaştırmakta; bu iki ayrı yayın türündeki ortak temaları çok net ve çok titiz bir biçimde birbirleriyle ilişkilendirmektedirler. Ancak Yakup Kadri'nin bu dergideki yazıları ağırlıklı olarak kültür-sanat meseleleri üzerine olduğu için, *Kadro*'nun dönemin konjonktüründe en ayırt edici yönü olan anti-liberal ekonomi politikaları ve dönemin iktidar bloğundaki sınıfsal çekişmelerde söz konusu çalışmada doğal olarak görece geri planda kalmaktadır. Bu çalışmada ise *Yaban* ve *Ankara* romanları, *Kadro*'yu 'Kadro' yapan en ayırt edici ve en temel siyasi motivasyonlar ile ilişkilendirilerek ele alınacak, dolayısıyla da tartışmada ağırlık, Yakup Kadri'nin *Kadro*'daki yazılarına değil; asıl olarak *Kadro*'nun anti-liberal söylemlerine kaydırılacaktır. Zira *Kadro*'nun hem dönemin konjonktürü hem de Türkiye'de siyasi düşünce açısından önemi gerek siyasi gerekse de iktisadi açıdan anti-liberal bir duruş sergilemeleridir. Dergide yayımlanan makalelerde de tematik açıdan ağırlık, çok baskın bir biçimde bu konular üzerinedir.

Öte yandan, muhtemelen *Kadro* ile söz konusu romanlar arasındaki ilişkinin detaylı olarak incelenmesine gerek görülmemesinin sonuçlarından biri olarak, *Yaban*'ın ve özellikle de *Ankara*'nın oturduğu siyasal bağlam ile siyasal iktidarın o dönemki icraatı arasında belirgin bir açının oluştuğuna da literatürde çoğunlukla değinilmemektedir. Hatta kimi çalışmalarda, söz konusu romanlar bazen açık bazen de üstü örtük bir biçimde; bir ideoloji olarak Kemalizmin veya iktidardaki siyasal kadroların düşünsel ufkunu yansıtan ya da bunları şekillendiren eserler olarak kabul edilmektedirler. Örneğin Yalçın Çelik (2014: 95), Yakup Kadri'nin, "[...] Atatürk ideolojisi ve inkılâplarını bir roman formunda anlat[tığı]" tespitini yapmakta; çalışmasının başka bir yerinde ise *Ankara* romanının üçüncü bölümü için, "[t]üm bu anlatılanlar Kemalist ideolojinin özetlenmesinden başka bir şey değildir" demektedir (2014: 103). Aslında hem Yakup Kadri hem de *Kadro* dergisi ile dönemin siyasal iktidarı arasında ilk bakışta bu tür özdeşlikler kurulabilmesi mümkün görünmektedir. Zira tıpkı siyasal iktidar gibi, Yakup Kadri ve arkadaşları da kendilerini 'inkılapçı', 'devletçi', 'cumhuriyetçi' vb. nitelemelerle tanımlamaktadırlar. Ayrıca *Kadro* dergisinin 22. sayısında bizzat Mustafa Kemal'in kısa bir notu vardır. Aynı sayıda, İsmet İnönü de devletçiliği konu edinen bir makale kaleme almıştır. Kuşkusuz her iki yazı da sembolik açıdan kendilerine verilen desteği

göstermesi itibariyle Kadrocular nazarında çok önemlidir ve ayrıca *Kadro*'nun rejime olan sadakatini de göstermektedir. Ancak bu çalışmada, Kadrocu temel tezler ve ayrıca bu tezlerin yansıtıldığı romanlar olarak *Yaban*'da ve özellikle de *Ankara*'da öne sürülen görüşler ile dönemin siyasal iktidarının icraatı arasında aslında gayet belirgin bir açının olduğu öne sürülecektir. Çalışma boyunca gösterilmeye çalışılacağı üzere, bilhassa *Ankara* romanı ve daha geniş planda da *Kadro* dergisi, rejimin sınırlarını içeriden fazlasıyla zorlayan ve hatta iktidardaki kimi çevrelerin kesinkes karşısında konumlanacağı ideolojik motiflerin taşıyıcılığını yapmıştır. Bu itibarla hem *Kadro* hem de söz konusu romanlar siyasal açıdan, "Kemalist ideolojinin özetlenmesinden" kesinlikle çok daha fazlasını içermektedir.

Bu saiklerle, çalışmanın ilk bölümünde *Kadro* dergisinin temel tezlerinin kısa bir özeti sunulacak ve bu tezlerin, siyasal iktidarın mevcut icraatından hangi noktalarda ayrıldığı üzerinde durulacaktır. Buna paralel olarak ikinci bölümde, Kadrocu tezlerin, 1932 yılında yayınlanan *Yaban* ve 1934 yılında yayınlanan *Ankara* romanlarındaki izleri ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise *Yaban* ve *Ankara*'nın, iktidarın ve icraatının edebiyat alanındaki savunusu olduğuna yönelik tespitler eleştirel bir perspektifle ele alınacaktır.

1. Kadro Hareketinin Temel Tezleri

Kadro, sadece üç yıl süreyle (Ocak 1932-Aralık 1934 arasında) yayınlanmış olmasına rağmen, içerdiği politik ve teorik tartışmalarla Türkiye'de önemli bir etki yaratmış ve cumhuriyetin ileriki yıllarına bazı önemli ideolojik motifleri de miras bırakmıştır. Bu itibarla *Kadro*, sadece erken cumhuriyet döneminin değil; bir bütün hâlinde Türkiye siyasi tarihinin en önemli dergilerinden biridir. Şevket Süreyya (Aydemir), Kadrocuların baş ideoloğu olarak genel kabul görmektedir. Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) ise, derginin hem daimî bir yazarı hem de imtiyaz sahibidir. Vedat Nedim (Tör), Burhan Asaf (Belge) ve İsmail Hüsrev (Tökin) ise, derginin daimî diğer yazarlarıdır.³

Kadro dergisinin birinci amacı, yeni rejimin o güne kadarki icraatını geniş bir perspektiften ve bütünsel bir biçimde formüle edebilmektir. Yani Kadrocular, yeni rejimin gerçekleştirdiği dönüşümlerin, dört başı mamur bir teorik sistem dâhilinde ifade edilmesini amaçlamışlardır. Çünkü onlara göre, 'Türk inkılâbı'nın sahip

³*Kadro* sütunlarında yazarlar soyadlarını kullanmıyor olsalar da (çünkü o tarihte Türkiye'de henüz Soyadı Kanunu yürürlüğe girmemiştir), künye düzenindeki karışıklıkları önlemek adına, bu çalışmada atıflarda ve kaynakçada her bir yazarın ileride kullanacakları soyadları da dikkate alınmıştır.

olduğu “nazarî ve fikrî unsurlar inkılâba İDEOLOJİ olabilecek bir fikriyat sistemi içinde terkip ve tedvin edilmiş değildir” (Kadro, 1932a: 3; vurgu aslında). *Kadro*, bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Kadrocuların, birinciyle iç içe geçen ikinci amaçları ise, ülkenin geleceğini, kendi ortaya koydukları teorik çerçeveye göre şekillendirmek; yani Türkiye’nin bundan sonra izlemesi gereken rotayı saptamaktır. Elbette bu, bir açıdan da ülkeyi yöneten siyasal kadroların yönlendirilmesi çabasıdır. Dolayısıyla Kadrocuların, - Gramsciyan terimlerle- yeni rejimin ‘organik aydınları’ olmayı amaçladıkları söylenebilir.

Bu amaçlarla yola koyulan Kadrocular, Türkiye’nin o güne kadar yaşamış olduğu dönüşümleri ve bunların muhtemel sonuçlarını, anti-kapitalist tınılar taşıyan (ama kesinlikle mevcut rejimin ideolojik sınırlarının çok da ötesine düşmeyen ya da düşmediği düşünülen) bir yorumla okumuşlardır. Bu yorumda, Batı emperyalizmini destansı bir biçimde mağlup etmiş (ki bu, uluslararası sömürü sistemini dağıtmada öncü bir adım olarak görülmüştür) ve şimdi gelişmeyi ve sanayileşmeyi bekleyen mazlum bir millet resmedilmiştir.

Aslında Kadrocuların bu yorumla gerçekleştirdikleri şey, bir dönem kısmen etkisi altında kaldıkları Marksizme ait antagonizmayı revize ederek uluslararası bir çerçeveye taşımaktır. Kadrocular, Marksizmin temel ilkelerinin, Batılı toplumlar için yol gösterici olabileceğini; ancak bu ilkelerin, içinde yaşadıkları dönem ve ülkeyi açıklamada yetersiz kaldığını öne sürmüşlerdir. Çünkü onlara göre, Türkiye’de batılı anlamda bir sınıf çelişkisi *henüz* mevcut değildir (Aydemir, 1932b; Tör, 1932d).⁴

Ancak yine da Kadrocular diyalektiği, -adını “hareket ve tezat mantığı” olarak anarak- kendi teorilerine biçimsel açıdan uygulamışlardır (Timur, 2013: 182). Onlara göre Marksizmin tarif ettiği sermayedar-proleter çelişkisi, kapitalist ülkelerin iç çelişkisidir; ancak daha geniş bir planda, bir de uluslararası çelişki vardır (Aydemir, 1932b: 6-7). Türkiye’nin de dâhil olduğu mazlum dünya ile emperyalizm arasındaki çelişki, o günkü kapitalizmin asli çelişkisini oluşturmaktadır ve “[k]apita-

⁴ Kadrocuların, Türkiye’de batılı anlamda bir sınıf çelişkisi olmadığı ve bu açıdan Türkiye’nin, ‘Batı’dan bambaşka bir toplum olarak kabul edilmesi gerektiği yönündeki görüşleri, ileriki yıllarda yaygın biçimde savunulacak olan metodolojik özgüçülüğün de erken bir formülasyonudur. Bu anlayışa göre Türk toplumu, ‘Batı’ toplumlarından farklıdır ve bu nedenle ‘Batı’ siyasal düşüncesine ait olan klasiklerde geliştirilen bir kavramsal çerçeveye Türkiye’nin analizini yapabilmek mümkün değildir.

list nizamın talihini, Marx'ın tahmin ettiği gibi, kapitalist memleketlerdeki sınıf mücadeleleri değil, kapitalist memleketler dışındaki 'millî kurtuluş hareketleri' tayin edecektir" (Tör, 1933c: 24).⁵ Bu tezatlıkta bir saf, emperyalist 'Batı'dır; diğer saf ise sömürülen 'Doğu'dur ve Kurtuluş Savaşı da bu uluslararası tezatın bir tezahürüdür. Türkiye, Kurtuluş Savaşı'nı kazanmak suretiyle doğrudan sömürge olmaktan kurtulmuştur. Bu anti-emperyalist zafere uygun bir sonraki adımsa, planlamacı bir iktisadi program dâhilinde ülkenin sanayileşmesi ve iktisadi bağımsızlığını kazanmasıdır (Tör, 1932a: 8-9).

Sonuçta, Batı emperyalizmini mağlup etmiş ve şimdi gelişmeyi bekleyen bu mazlum milletin yapması gereken şey, kapitalizm ile sosyalizm dışında üçüncü bir yol olarak tarif edilen, bir tür devletçiliktir. Sınıfsal belirlenimden azade olduğu düşünülen devlet eliyle gerçekleştirilecek planlı ekonomik atılımlar, kapitalizme özgü sınıf mücadelelerinin ortaya çıkmasına olanak bırakmadan sanayileşmeyi mümkün kılacaktır (Aydemir, 1934b). Devlet, diğer yandan da feodalite artığı sınıf ilişkilerinin tasfiyesini ve köklü bir toprak reformunu gerçekleştirecektir (Tökin, 1933). Demek ki Kadroculara göre devlet, geleneksel toplumlara özgü kırdaki sınıf ilişkilerinin tasfiye edilerek zirai üretimin geliştirilmesinde, emperyalizme karşı ulusun ekonomik bağımsızlığının korunmasında ve modern sınıfların oluşumuna izin vermeden sanayileşmenin başarılmasında aslî rolü oynayacaktır (Alpkaya, 2011: 477).

Dikkat edilmesi gerekir ki Kadrocuların yaptığı bu devletçilik vurgusu, 1929 Buhranı sonrasında dünya kapitalizminin içine girdiği kriz koşullarına denk gelmektedir. Yani bu dönemde tüm dünyada, ekonomiye yönelik devlet müdahaleleri gündemdedir ve nitekim iktidar partisi CHP de 1931 yılı itibarıyla devletçiliği programına dâhil etmiştir. Dolayısıyla Kadrocular, 1930'lu yıllarda hem genel olarak dünyada hem de Türkiye'de esmekte olan devletçilik rüzgârını arkalarına almışlardır.

Ne var ki Kadrocuların savundukları devletçilik, yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, iktidar çevrelerinin savunduğundan farklıdır. Buhran öncesinde, 1927 yılında yürürlüğe konulan Teşvik-i Sanayi Kanunu'yla sanayi şirketlerine çeşitli imtiyazlar ve oldukça cömert destekler sağlanması, 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulması vb. adımlar, ülkede gelişkin bir kapitalist sınıf yaratmaya yönelik hamlelerdi (Boratav, 2004: 47-48; Şener, 2015: 201, 214). Toprak'ın (2016: 66) aktardığı istatistiklere göre Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan

⁵ Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz.:Belge (1932b), Kadro (1932b), Tör (1932c).

yararlanan şirketlerin sayısı –ki bunların büyük çoğunluğu yeni kurulmuştur- beş yılda 342’den 1473’e çıkmıştı. Buhran sonrasında, yani 1930’lu yıllarda ise devletin ekonomiye müdahalesi daha doğrudan bir nitelik kazansa da burada aslında değişen amaç değil, sadece araçlardı. Şener’in aktardığı şu istatistik, iktidarın devletçi politikaları ile sermaye arasında özsel bir çatışmanın mevcut olmadığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır: “1932-1939 yıllarında özel sınai karların milli gelir içindeki payı yüzde 3,4’ten yüzde 6,2’ye yüksel[mişti]” (2015: 216). Nitekim Boratav da, “[...] sonraki dönemlerde sivrilecek büyük sermaye gruplarından pek çoğunun kökeninde 1930’lu yıllarda devlet ihaleleriyle elde edilen kazançların yat[tığı] ifade etmektedir (2004: 65). Özetle 1930’ların devletçi politikaları, devletin, sermayenin karşısında yer aldığı değil, tam tersine; sermayenin arkasında olduğu bir ekonomik önlemler dizisidir.

Kadrocular içinse devletçilik, sadece şartların (1929 Buhranı’nın ya da ülkede hâli hazırda gelişmiş bir kapitalist sınıfın mevcut olmamasının ya da yabancı sermayenin Anadolu’ya yatırım yapmada istekli davranmamasının vs.) koşullandırdığı bir zorunluluğu değil; *ideolojik bir ideali* ifade eder. Kadrocular, Türkiye ekonomisinin uluslararası kapitalizmle entegrasyonuna da özel sektörün güçlendirilme çabalarına da ideolojik-teorik olarak karşı çıkmışlardır. Yani Kadrocuların savundukları devletçilik, “özel yapabileceğini yapsın, onun yapamadıklarını ise devlet yapsın” gibi bir mantığın ya da “devlet, özel girişimin güçlenmesine yardımcı olsun” şeklindeki bir düşüncenin ürünü değildir.⁶ Kadrocular, devletin, çok daha kontrollü, çok daha sistemli bir biçimde ekonomiyi yönlendirmesini istemişlerdir. Hatta bu nedenle 1934 yılında kabul edilen Sanayi Planı’nı da “millî iktisat sisteminin kül halinde reorganizasyonu” açısından yetersiz bulmuşlardır: “[Y]alnız sanayide program ve diğer şubelerde programsızlık ancak ayarsız iki çarkın birbirinin dişlerini kırması gibi bir netice verir” (Tökin, 1934: 30).

Özetle Kadrocular, kendilerini, Kemalizme anti-kapitalist ve üçüncü dünyacı bir içerik kazandırmaya hasretmişlerdir. Bununla birlikte, Kadrocuların savunduğu devletçilik, -özel girişime karşı duydukları tüm antipatiye rağmen- sosyalist bir devletçilik değildir. Kadrocuların, uzun vadede bile üretimde özel mülkiyetin kaldırılması gibi bir istekleri yoktur. Bu nedenle, kendi önerdikleri programın ‘sosyalist planlama’ olarak nitelenmesini hemen her fırsatta reddetmişlerdir.

Sonuçta Kadrocuların savunduğu devletçilik, iktidar çevrelerinin anladığından çok daha geniş bir düzenleme sahasını kapsayan; özel girişimi ortadan

⁶ Konuyla ilgili olarak bkz.: Aydemir (1934a), Tökin (1932), Tör (1932b; 1933a; 1933b).

kaldırmamakla birlikte ona son derece sınırlı bir yer tanıyan; devletin, özel sermayenin serpilmesinde bir aracı hâline getirilmesini kesinkes reddeden; geniş ve kapsamlı plânlar çerçevesinde tahakkuk etmesi düşünülen ve ayrıca kültür, halk terbiyesi vb. sahaların da sıkı bir biçimde inkılâbın hedefleri doğrultusunda örgütlenmesini gerektiren bir anlayıştır. Demek ki, dönemin siyasi öznelerinin neyi savunduklarını anlayabilmek için, kendilerini ‘devletçi’ olarak tanımlayıp tanımlamadıklarına değil; bu kavramı nasıl anlamlandırdıklarına bakmak gerekmektedir. Zaten devletçiliğin, devletin resmî ideolojisinin ilkeleri arasında sayıldığı bu dönemde, bu ilkeyi açıktan ve topyekûn bir biçimde reddeden herhangi bir siyasi özne de bulunmadığı için, *Kadro*’nun da kendisini devletçi olarak nitelmesi, tek başına, ayırt edici bir nitelik taşımamaktadır. Yani söz konusu dönemde örneğin iki farklı metnin ikisinde de devletçiliğin övülmesi, o iki metinde de aynı siyasal beklentilerin ve özlere dile getirildiğini göstermez -ki bu söylenen, *Ankara* romanı için de geçerlidir. Yukarıdaki da ifade edildiği üzere, Kadrocuların savunduğu devletçilik ile iktidar çevrelerinin uyguladığı ekonomi politikaları birbirinden farklıdır. Nitekim Türkeş (2011: 467) de bu hususta şu uyarıyı yapmaktadır: “İktidarın uyguladığı iktisat politikalarının bir kısmını desteklemek *Kadro*’nun iktidarla aynı şeyleri savunduğunu elbette göstermez. *Kadro*, CHP’nin her iki kanadından (İnönü ve Bayar) da ideoloji ve gelişme stratejisi önerileriyle ayrılmaktadır.” Timur da (2013: 184), “Kadrocular, Türk Devriminden özellikle iktisadi siyaset ve siyasi rejim konularında ayrılmışlardır” diye yazmaktadır.

Kadro dergisine dair burada üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise ‘hâkimiyeti millîye’ fikridir. Kadroculara göre bu fikir, tartışmasız biçimde benimsenmesi gereken bir ‘öz’, bir ‘cevher’dir. Ancak bu özün, farklı ülkelere uygun çeşitli ‘form’ları (‘tezahür şekilleri’) olabilir. Türkiye’ye uygun olan form ise, -örneğin Fransa’nın aksine- parlamenter demokrasi değil; halka rehberlik edecek bir kadronun önderliğidir (Aydemir, 1933a). Çünkü 1789’da, 1830’da, 1848’de, 1871’de ve 1917’de dünyada neler olduğunun bilgisine vakıf ve kendi ülkesi de isyan hareketleriyle paramparça olan bir kuşağın çoğu aydını gibi, Kadrocular da kitlelerin siyasal hareketliliğinden derin bir korku duymaktadır. Dahası, aynı kuşak, Kurtuluş Savaşı’nda yabancı işgale direnen *millî* kuvvetlere karşı Anadolu’nun pek çok yerinde bizzat Türklerin ayaklandığını; halkın bir bölümünün ancak hükümet zoruyla millî mücadeleye dâhil edilebildiğini ve cumhuriyetin kurulmasında sonra gerçekleştirilen reformların kimi yerlerde kayıtsızlıkla karşılandığını da deneyimlemiştir. Böylelikle, sonuçları çoğunlukla öngörülemez olan *baldırı çıplak* bir siyasal hareketten duydukları ürküntü, kendi insanlarına yönelik besledikleri güvensizlikle birleşmiştir. Bu ikisinden çıkan bileşkeyse, seçkin bir fikirler

yumağı olmuştur: *Kadro*, siyasetin, nitelikli ve dar bir kadronun (“azlık, fakat şuurlu bir avangardın”, “azlık, fakat ileri bir kadronun”) eline terk edilmesi gerektiğini savunmuştur (Kadro, 1932a: 3). Bu itibarla liberal parlamenter demokrasi fikri de Kadrocuların benimseyebileceği bir önerme olmaktan çok uzaktır.

Temel olarak bu tezleri öne süren *Kadro* yayınları zamanla ülke içindeki çeşitli çevrelerde rahatsızlıklara sebep olmuştur. Kadroculara yönelik tepkilerin birden fazla kaynağı vardır ve *Kadro*’nun tam olarak hangi nedenlerle yayın hayatına son vermek zorunda kaldığı konusunda farklı kanaatler mevcuttur. Bir görüş, sermaye çevrelerini işaret etmektedir. Çünkü gerçekten de başta İktisat Vekili Celal Bayar olmak üzere İş Bankası ve İstanbul sermayesi çevreleri, kolaylıkla öngörülebilir nedenlerle *Kadro*’nun devletçi tezlerinden rahatsız olmuşlardır. Nitekim Timur (2013: 184-185), Aydemir’e atıfla, “‘İstanbul’daki Levantenlerle ve ekalliyet muhitleriyle, ithalatçı çevreleriyle, daha doğrusu şu iş alemini diyebileceğimiz o günün insanları ile garip bir iş birliği içinde’ olan İş Bankası çevresi[nin] hücum[ları]” neticesinde *Kadro*’nun kapatıldığını öne sürmektedir. Öte yandan, başta CHP Genel Sekreteri Recep Peker olmak üzere başka bir grup CHP’linin de *Kadro*’nun kendine biçtiği politik misyondan rahatsız olduğu bilinmektedir ve Yakup Kadri (1984: 108), bu konu üzerinde özellikle durmaktadır. Buna göre, rejimin teorik ve ideolojik muhtevasını formüle etmek, sadece partinin yetkisindedir. Dolayısıyla Kadrocuların böyle bir iddiayla siyaset sahnesine atılmaları kabul edilebilir bir girişim değildir. Nitekim bilindiği üzere Peker, CHP’ye ideolojik bir gömlek dikme konusunda en gayretli isimlerin başında gelmektedir ve bu açıdan Kadrocuların yapmaya kalkıştığı şey, tam da Peker’in kendisine biçtiği görevle çakışmaktadır.

Daha genel planda bakıldığında ise, o dönemde, sınırları net biçimde çizilmiş teorik-ideolojik bir çerçeveye göre ülkenin geleceğine şekil verme anlayışına karşı da bir çekingenlik söz konusudur. Nitekim Çulhaoğlu’na (2002: 583) göre *Kadro*’nun kapanmasında asıl neden, “[...] dönemin Cumhuriyet kadrolarının, geliştirilmiş ve sistematik her tür ideolojik kurgunun kendi içinden radikal ve etkili kopuşlara da olanak tanıyacağını sezmeleri ve bundan çekinmeleridir.” Zira yazarın da belirttiği gibi, “Cumhuriyetin siyasal seçkinleri, Osmanlı’dan devralınan ‘yalınkat pragmatizmi’ ve bunun getireceği esneklikleri, geliştirilmiş ideolojik sistemlere tercih etmişlerdir.” Dolayısıyla Çulhaoğlu, Timur’un aksine, sermaye kesimlerinin dergiyi “sabote etmesi[nin], o dönem koşulları gözetildiğinde inandırıcı bir açıklama” olmadığını düşünmekte; yani sermaye çevrelerinin, derginin kapatılmasında belirleyici bir rol oynayamayacağını öne sürmektedir. Nitekim Argın da (2009: 102), “[a]slında *Kadro*’nun dramı, ‘teori’den çok ‘hayat’a

yaslanmayı, yani ‘teorik tutarlılık’tan çok ‘pratiğe tutunma’yı önemseyen bir harekete, sistematik bütünlük kazandırmak gibi ‘ütopik’ bir amacın peşinden koşmaktan kaynaklanıyordu” demektedir.

Tüm bunların yanında, siyasal geçmişleri de Kadrocuların yakasını bırakmamıştır. Çünkü Kadrocuların beş daimî yazarından dördü, geçmişlerinde Türkiye Komünist Partisi’yle ilişki içinde olmuştur ve bunlardan ikisi (Aydemir ve Tökin), Moskova’da eğitim almıştır (Tekeli, İlkin, 2007: 601). Bu itibarla *Kadro* aslında, tüm samimiyetiyle Türkiye’deki yeni iktidarın bir destekleyicisi olmasına rağmen, daha yolun başında ince bir çizgide yürümek zorunda kalmıştır. Hem geçmişlerindeki siyasal bağlantılar hem de devletçiliği sosyalizmi andıran bir içerikle savunmaları, Kadrocuların siyasi meşruiyetinin sürekli olarak tartışılmasına neden olmuştur.

Yukarıda sayılan her bir faktörün, *Kadro*’nun kapatılmasında ne oranda rol oynadığı ve önem açısından bunların nasıl sıralanması gerektiği sorusu, bu yazının kapsamı dışındadır. Her biri gerçeklik payı taşıyan bu faktörlerin hangisi ya da hangileri daha ağırlıklı rol oynamış olursa olsun, neticede, *Kadro*’ya yönelik tepkiler gittikçe büyümüş ve Mustafa Kemal’in ağırlığını koymasıyla dergi kapanmak zorunda kalmıştır.

Ancak Kadrocular -her şeye rağmen- rejimin ‘biz’den sayılan unsurlarıdır. Dolayısıyla da herhangi bir cezai kovuşturmaya uğramadan, sadece siyasetten tasfiye edilmişlerdir. Yakup Kadri’nin payına düşen ise Tiran büyükelçiliği olmuştur. Böylelikle 1934 yılı sonunda, *Kadro* yayın hayatına son vermiştir. Fakat ortadan kalkan, sadece derginin varlığı ve dergi çevresinin somut birlikteliğidir. Kadrocu görüşler, tespitler, beklentiler ve özlemler, bazen *Kadro* satırlarında olduğu şekliyle, bazen de revize edilerek Türkiye’deki başka siyasi öznelerce de temellük edilecek ve günümüze kadar da uzanacaktır.⁷

2. Yaban ve Ankara’ya Yansıyan Kadrocu Temalar

Bir önceki bölümde Kadrocu temel tezleri kısaca özetledikten sonra bu bölümde, söz konusu tezlerin, Yakup Kadri’nin *Yaban* ve *Ankara* isimli romanlarına nasıl yansıdığı tartışma konusu edilecektir. Bu bölümdeki her bir alt-başlık, söz

⁷ Özellikle de *Yön* dergisiyle Kadrocular arasında çok belirgin düşünsel süreklilikler mevcuttur. Bugün *Kadro*’yu bu kadar önemli kılan da bir açıdan, *Yön* dergisinin, Kadrocu savları 1960’lı yıllarda -revize ederek- kalıcılaştırmış olmasıdır.

konusu izlerin tematik olarak ayrıştırılması sonucu bölümlenmiştir.⁸

2.1. “Mazlum Milletler” ya da Üçüncü Dünya Milliyetçiliği

Kurtuluş Savaşı, farklı ideolojilerin perspektiflerinde farklı kelimelerle tanımlanabilmektedir. Kadrocular bu savaşı -ilgili bölümde de değinildiği üzere- mazlum bir milletin, emperyalistlere karşı verdiği bir mücadele olarak okumuşlardır (Kadro, 1932c: 3-5). Dikkatle incelendiğinde Yakup Kadri’nin de bu savaşı, Kadrocu tezlere uygun bir zemine oturttuğu görülmektedir. Örnek olarak aşağıda aktarılabilecek pasajda, olayın kurgusal olarak yaşandığı dönem, Sakarya Savaşı’nın hemen öncesidir. Şayet burada bir mağlubiyet söz konusu olursa, milli mücadelenin merkezi olan Ankara, Yunan kuvvetlerince işgal edilebilecektir. Tam bu aşamada Yakup Kadri, romanın başkarakterini şu şekilde konuşturur:

“Bütün Türk âleminin bundan başka yöneleceği bir nokta var mı?

Bütün Türk âlemi mi? Hayır, bütün mazlum insanların, diyecektim. Gözü doymak bilmeyen bir iki garp devletinin zenginleri, günde dört öğün yemek yiyecek diye, fukaranın lokması elinden alındı. Nice yuvalara kundak sokuldu, nice ev bark yıkıldı. Şimdi, Vestminister’in pembe derili lordu çatlak tabanlı Anadolu köylüsüne karşı bir sürgün avı yapıyor. Neresini yiyecek, bu zavallı yaratıkların? Hangisinin göğsünden, ona, bir bifteklik et çıkabilir?” (2015b: 141-142)

Görüldüğü üzere Yakup Kadri, savaşın bir safını kasıtlı olarak önce “bütün Türk âlemi” olarak tanımlamakta ve sonra da bir düzeltmeye giderek “bütün mazlum insanlar” demektedir. Dahası Yakup Kadri, karşı safı da “Yunan ordusu” olarak tanımlamamaktadır. Karşısında savaşılan kuvvet elbette Yunan ordusudur; ancak Yakup Kadri burada asıl düşmanı “Vestminister” olarak nitelemektedir. Yani Atina’dan, Yunanistan’dan ya da bunları çağrıştıracak başka herhangi bir öğeden değil; o dönem emperyalist dünyanın lideri konumunda olan İngiltere’den söz etmektedir. Ayrıca işgal, “gözü doymak bilmeyen bir iki garp devletinin zenginleri[nin], günde dört öğün yemek yiyecek diye, fukaranın lokması[nı] elinden al[ma]” çabasının bir parçası olarak nitelenmektedir. Bu yüzden “nice yuvalara

⁸Elbette *Kadro*’da çok farklı konularda öne sürülen görüşler ile *Yaban* ve *Ankara*’nın yazarının dünya görüşü arasında pek çok paralellik kurulabilir. Dolayısıyla *Yaban* ve *Ankara* romanlarında bulunabilecek Kadrocu izler, bu bölümde ele alınacak temalardan ibaret değildir. Yakup Kadri’nin romanlarında, Tanzimat dönemi eleştirisi, yeni rejimde kadına biçilen rol, Osmanlı geçmişinin siyasal açıdan nasıl değerlendirilmesi gerektiği, dinin ve din adamlarının modern toplumdaki yerinin ne olduğu vb. pek çok tartışma başlığında da Kadrocu görüşlerin izlerini bulabilmek mümkündür. Ancak çalışmanın başında da belirtildiği gibi bu çalışmada sadece, *Kadro*’nun en yoğun şekilde işlenen ve en çok ses getiren, temel tezleriyle sınırlı kalınmıştır.

kundak sokul[muş]”, bu yüzden “nice ev bark yıkıl[mıştır].” Zaten *Kadro*’da açık bir biçimde tanımladığı üzere Yakup Kadri için, Kurtuluş Savaşı’nın öncülü olan Birinci Dünya Savaşı da büyük kapitalist devletlerin sömürge kavgasından başka bir şey değildir (1932: 38-39).

Yaban’dan yukarıda aktarılan pasajı hatırlatacak biçimde Yakup Kadri, yine *Kadro*’daki bir başka yazısında ise, Birinci Dünya Savaşı ve devamında Türkiye’nin işgalini ‘emperyalizm’ kavramıyla birbirine bağlayarak şöyle diyecektir: “Nihayet, 1914, 1918 geldi. Garp imperiasmasının kandan ve yağmadan gözü dönmüş kurt sürüleri, bütün vahşetiyle bizim zavallı ağlarımızın üstüne de saldırdı...” (1933b: 26)

İlgili bölümde de değinildiği üzere, Kadrocular için dünya genel olarak, (I) sömürücüler, (II) sömürgeler ve yarı-sömürgeler olarak bölünmüştür ve Kurtuluş Savaşı, bu bölünmenin kritik bir cephesidir. Görüldüğü gibi yukarıda aktarılan pasajlarda da Anadolu’nun işgali, gözü doymak bilmeyen “batı devletinin zenginleri”nin yararına; onların çıkarlarını gerçekleştiren emperyalist devletlerin sebep olduğu bir işgal olarak görülmektedir. Direnenler, tüm mazlum dünya adına, buna karşı savaş vermektedirler.

Dolayısıyla burada söz konusu olan yurtseverlik, asıl olarak etnisist ya da ırkçı bir milliyetçilik de değildir. Bağımsızlık savaşı, çok büyük bir resmin içine (‘emperyalizm versus mazlum milletler’ ikiliğine) oturtulmaktadır. Bununla birlikte Yakup Kadri için milli mücadele, anti-emperyalist bir zafer olmasının yanı sıra, yeni bir “Ergenekon Destanı”dır (Karaosmanoğlu, 2010). Demek ki burada, 1960’lı yıllarda tekrar popülerleşecek olan bir görüş; üçüncü dünya milliyetçiliği ile Türk milliyetçiliği sentezinin erken bir hâli karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan Yakup Kadri’nin, tümüyle etnisist bir içerikle anlaşılmadığı takdirde ve dinsel referanslar dışarıda bırakıldığı müddetçe bir ‘Türk milliyetçisi’ olarak tanımlanmasında sorun yoktur. Ancak Yakup Kadri’nin ve genel olarak Kadrocuların özgünlüğü, Türk milliyetçiliğini, ‘mazlum milletler versus sömürgeciler’ ikiliğiyle daha geniş bir resme, emperyalizm kavramı aracılığıyla oturtmaktaki ısrarlarıdır.

Öte yandan, Kurtuluş Savaşı’nı yorumlama şekillerine paralel biçimde Kadrocular, Türkiye’nin, askeri ve ekonomik anlamda ‘Batı’ya yanaşmasını değil; “milli kurtuluş hareketlerine giren veya girmeye namzet bulunan millet[lerle]” kader birliği yapmasını isterler (Aydemir, 1932b: 10). Cennet Ünver’in (2011: 470) de ifade ettiği gibi bu “üçüncü dünyacı yönelim”, “Batılılaşma gibi kilit bir noktada, siyasi iktidarın ideolojik çizgisinden ayrış[ma]” anlamına gelmektedir. Yakup Kadri de *Ankara* romanında Hakkı Bey’i (Hakkı Bey romanın söz konusu bölümünde ideal

bir yurtsever olarak sunulmaktadır; henüz *kapitalistleşmemiştir*) ‘Batı’dan hiçbir medet umulmaması gerektiğini savunacak biçimde konuşturur:

Avrupa medeniyeti. Bu, Avrupalı’nın uydurduğu yüz bin yalandan biridir. Yuf bize ki kendimizi bildiğimiz günden beri bu yalana bir nas gibi inanmışız. Yalan, yalan, yalan... Avrupa bir yırtıcı-kuşlar yuvasıdır ve onun karşısına ancak tepeden tırnağa kadar silahlanmış olarak çıkılır (2015a: 41).⁹

İlgili bölümde değinildiği üzere, Kadrocular için Kurtuluş Savaşı’nın kazanımlarının sürdürülmesinin ve daha pozitif bir noktaya sıçranabilmesinin yolu da liberalizm karşıtı bir ekonomi-politikten geçmektedir. Yakup Kadri’nin *Ankara* romanında tasarladığı ütopya da tam olarak bunun gerçekleştirildiği bir Türkiye’dir ve Yakup Kadri’nin ideal ülkesi, tam da Kadrocuların vurguladığı gibi, Kurtuluş Savaşı’nın ruhuna ve mantığına uygun bir *iktisat hamlesi* sayesinde yaratılabilemiştir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında bu konunun üzerinde detaylı olarak durulacaktır ancak şimdi öncelikle, bu ideal ülkeyi yaratacak münevverlerle halk arasındaki gerilimli ilişkiye değinmek gerekmektedir.

2.2.) Halkı Aydınlatmakla Görevli Münevverler

Yakup Kadri için gerçek aydın; bilimin ve gerçeğin bilgisine sahip olan ve bu nedenle, hakikatin ışığını halka yansıtması ve onu refaha kavuşturması gereken bir toplumsal katmandır. Yakup Kadri’nin Türk aydınına yönelik özellikle *Yaban*’da dile getirdiği sitemleri bununla ilgilidir:

“Eğer, bilmiyorlarsa kabahat kimin? Kabahat, benimdir. Kabahat, ey bu satırları heyecanla okuyan arkadaş; senindir. Sen ve ben onları, yüzyıllardan beri bu yalçın tabiatın göbeğinde, herkesten, her şeyden ve her türlü yaşamak zevkinden yoksun bir avuç kazazede halinde bırakmışız. Açlık, hastalık ve kimsesizlik bunların etrafını çevirmiştir. Ve cehalet denilen zifiri karanlık içinde, ruhları, her yanından örtülü bir zindanda gibi mahpus kalmıştır” (2015b: 181).

⁹ Yakup Kadri’nin siyasi-ideolojik dönüşümleri hakkında, -bu çalışmanın konusunu oluşturmaması nedeniyle- burada uzun uzadıya tahlillerde bulunulmayacaktır. Bununla birlikte, Yakup Kadri’nin yukarıda aktarılan pasajlarının 1930’lu yıllarda kaleme alındığını burada tekrar vurgulamak gerekmektedir. Çünkü Yakup Kadri’nin ilerleyen yıllardaki yazılarında anti-emperyalizm vurguları bu kadar belirgin bir biçimde sürmeyecektir. Ayrıca genel olarak Batı medeniyeti ve özel olarak da İngilizler hakkında Kadrocu yılların Yakup Kadri’sinin düşünceleri ile İkinci Dünya Savaşı sırasında diplomatlık yapan Yakup Kadri’nin düşünceleri arasında da çok önemli farklılıklar oluşacaktır.

Ankara romanının üçüncü bölümünde ise eğitim-kültür alanında yapılan köklü reformlar sayesinde ülke insanının cehaletten kurtulduğu, deyim yerindeyse ışıklara boğulmuş bir Türkiye tablosu çizilir. Bu ütopya ülkesinde, “[n]ice kötü âdetler, gayrimillî cereyanlar, tereddidi ve irtica unsurları, [...] yeni Türk cemiyetinin bir köşesinde barınamaz ol[ur]” (2015a: 181). Ayrıca *Ankara*’da, ülke sathındaki diğer pek çok yurttaşını olduğu gibi Selma’yı da aydınlatan, tıpkı Kadrocular ve Yakup Kadri gibi ‘aydın’ bir gazeteci olan Neşet Sabit’tir. Yani aslında Yakup Kadri, Neşet Sabit karakteri üzerinden (ki Neşet Sabit, romanda görüşleri sağlam, derin ve tutarlı tek karakterdir) aslında, kendi fikirlerini ve kendine biçtiği politik misyonu uygulamaktadır.

Dikkat edilirse bu noktada aydına biçilen görev, nitelikli ve dar bir kadronun rehberliğinde inkılabın ilerletilmesine yönelik Kadro’nun anti-liberal siyasal perspektifiyle uyum içindedir. Bu bağlamda *Kadro* satırlarındaki titiz seçkincilik de söz konusu romanlarda satır aralarından süzölmektedir. Bu konudaki en çarpıcı pasajlar için, tekrar *Yaban*’a dönmek gerekmektedir. Berna Moran’ın (2001: 211-212), “[d]iyebilirim ki hiçbir romanda insanları anlatmak için hayvanlara bu denli çok başvurulmamıştır” dediği *Yaban*’ın her sayfasında işlenen tema, “yurtsever” aydın ile “cahil” köylüler/halk arasındaki uçurumdur.

“Şimdi ne görüyorum? Anadolu... Düşmana akıl öğreten müftülerin, düşmana yol gösteren köy ağalarının, her gelen gasıpla bir olup komşusunun malını talan eden kasaba eşrafının, asker kaçağını koyununda saklayan zinacı kadınların, frengiden burnu çökmüş sahte sofuların, cami avlusunda oğlan kovalayan softaların türediği yer burasıdır.

Burada, bıyıklarını makasla kırttı diye nice fikir ve ümit dolu Türk gencinin kafası taş altında ezildi. Burada, yüzü düşmana dönük, nice vatan mücahitleri savundukları kimselerin eliyle arkadan vuruldu. Burada, millî timsalin, millî bağımsızlık sembolünün yolu kaç defa kesildi ve kaç defa oturduğu şehrin etrafı isyan silahlarıyla çevrildi. Burada, ben, vatan delisi millet divanesi; burada, ben harp malûlü Ahmet Celâl yapayalnızım” (2015b: 110).

Bu kopukluk, Ahmet Celâl ile köylüler arasındaki kimlik farklılığında da açığa çıkar. Ahmet Celâl (daha doğrusu Yakup Kadri) kendisini de köylüleri de “Türk” olarak tanımlamaktadır; oysa etnisite/ulus, köylüler için ayırt edici bir nitelik değildir. Bir köylü, Ahmet Celâl’in, “İnsan Türk olur da nasıl Kemal Paşa’dan yana olmaz?” şeklindeki çıkışına, “Biz Türk değiliz ki, beyim” diyerek karşılık verir: “Biz İslâmız, elhamdülillâh... O senin dediklerin Haymana’da yaşarlar” (2015b: 152-153).

Yaban'ın pek çok yerinde bu kopukluğun işlendiği pasajlar bulunmaktadır. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki, konuyla ilgili pek çok incelemede bu pasajlardan yola çıkılarak, bu romanında Yakup Kadri'nin, ana tema olarak aydın-halk kopukluğunu işlediği öne sürülür. Romanda, aydınlar ile halk arasında bir kopukluğun mevcut olduğu elbette doğrudur. Ancak 'aydın-halk kopukluğu' ifadesi, *Yaban*'ın ana sorunsalı hakkında yanlış çağrışımlara da gebecektir. Çünkü bilindiği gibi Türkiye'deki literatür, 'aydın-halk' ikiliği bağlamında Türk aydınına yönelik eleştirilerle bolca yüklüdür ve bu ikilik, Türkiye'deki yaygın kullanımı nedeniyle 'halkın kültürüne, değerlerine duyarsız aydınlar ve halka karşı kayıtsız ceberut devlet yöneticileri versus mazlum halk' vb. dikotomileri akla getirmektedir. Bu dikotomilerde ikinci unsurlara (mazlum halk, 'çevre') pozitif bir içerik; birinci unsurlara (ceberut devlet, halka yabancı, duyarsız, alafranga aydın ya da yönetici sınıf, 'merkez') negatif bir içerik yüklenir. Hâlbuki Yakup Kadri'nin ne Ahmet Celal'i, ne de köylüleri böyle bir ikiliğe oturttuğu savunulamaz. Nitekim Moran da 'aydın-halk kopukluğu' ifadesinin, romanın konusunu tanımlamada yetersiz kaldığı görüşündedir. Ona göre "[...] *Yaban*'da vurgulanan karşıtlık, vatani kurtarmak için savaşılan ilerici aydınlarla Kurtuluş Savaşı'na inanmayan gerici köylüler arasında[dır]" (Moran, 2001: 205).

Moran'ın müdahalesi kritiktir. Yakup Kadri, eğitilmiş ve dar bir kadronun egemenliğini çok partili demokrasiye tercih eden bir *kadronun* mensubudur. Dolayısıyla Yakup Kadri, aydın-halk kopukluğundan şikâyet eden ve halkı oluşturan üyelerin iradelerini ön plana çıkaran bir ademi-müdahaleci değil; tepeden tırnağa bambaşka bir halkın, yeni rejime layık ideal vatandaşların devlet eliyle yeni baştan yaratılmasını hedefleyen müdahaleci ve seçkin bir damarın temsilcisidir. Yakup Kadri, *Ankara*'da Neşet Sabit'i şöyle konuşturur: "yeni cemiyet gibi, yeni insanda da kaza ve kadere bırakılmış hiçbir taraf olamaz. Her şey, akıl ve irade işi [olacaktır]" (2015a: 190).

Bu itibarla, halkın "gericiliği", "cahilliği", "yoksulluğu" ve hatta "hıyanetinden" son kertede aydınları sorumlu tutmuş olsa da Yakup Kadri, siyasetin toplumsal tabanının genişletilmesini; yani halkın siyasete genişçe katılmasını isteyen bir siyasi çizgide kesinlikle değildir. Yakup Kadri, aydınların halka yaklaşmasını, onların geleneksel değerleriyle barışmasını, onları belirli yeniliklere ve radikal dönüşlere zorlamamasını talep eden liberal-muhafazakâr bir çizgide yer almaz. Bunun tam tersine, sadece dokuz yıl içinde (*Ankara*'nın yazıldığı tarih 1934'tür ve romanın ütöpik bir içeriğinin olduğu üçüncü bölümde 1937-1943 yılları arası konu edilmektedir) bambaşka bir ülkenin yaratıldığını, bambaşka bir halkın vücuda getirildiğini düşler.

Demek ki *Yaban*'da değer yitimine uğrayan Ahmet Celal'ler değil, köylülerdir. Yakup Kadri, Türk aydınını asıl olarak halkın değerleriyle barışmadığı, halka yabancılaştığı için değil; halkın cehaletine çözüm bulamadığı için eleştirmektedir. Bu nedenle, *Yaban*'ın ana temasını oluşturan tezaadın 'aydın-halk kopukluğu' şeklinde değil; 'yurtsever (ve hatta ilerici, modernleşmeci ve eğitilmiş) aydın ile ülkesinin selametine karşı duyarsız ve hatta bazen hıyanet içinde olan, gerici ve cahil halk' arasındaki kopukluk olarak nitelenmesi daha uygundur. Böyle bir tanımlama uzunluğu itibarıyla belki daha az kullanışlıdır; ancak bahsi geçen kopukluğun romandaki niteliğini daha doğru aksettirmektedir. Çünkü böyle bir tanımlama, bu ikilik içerisinde radikal bir biçimde değiştirilmesi gereken tarafın birinci saf değil; ikinci saf olduğuna işaret eder ve bu, *Kadro*'nun tipik seçkinliğinin romana yansımasıdır.

Sonuçta, *Ankara* romanını, Kemalist iktidarın dünya görüşüne indirgemek ne kadar problemliyse, *Yaban*'ı Türkiye'deki liberal-muhafazakâr çevrelerin Türk siyasal seçkinlerine yönelik eleştirilerinin bir örneğiymiş gibi sunmak da o kadar sorunludur. *Yaban* ve *Ankara* birbirini tamamlayacak biçimde Kadrocu dünya görüşünü yansıtmaktadır; iki romanın, siyasal yelpazede birbirinden farklı konumların temsilciliğine indirgenmesi, Kadrocuların Türkiye'deki siyasal düşünce içerisindeki özgün konumlarının göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Öte yandan hem *Ankara* romanının üçüncü bölümünde, hem de yukarıda aydınlara yönelik eleştirilerinin aktarıldığı pasajda Yakup Kadri'nin, idealistçe, sadece halkın "cehaletiyle" değil; maddi olanaksızlıklarıyla da ilgilendiği görülmektedir. Üstelik iktisadi sorunlar, ilk bölümde de değinildiği üzere, Kadrocuların en çok üzerinde durdukları ve en çok da eleştiri aldıkları meseledir. Konunun önemine binaen bu meselenin ayrı bir başlıkta incelenmesi gerekmektedir ve Kadrocu tezlerin, Yakup Kadri romanlarındaki en belirgin izleri de burada açığa çıkacaktır.

2.3.) Planlama, Milli İktisadiyat ve Üretici Güçlerin Gelişimi

Yakup Kadri, Türk aydınını, halkı zifiri karanlık içinde bıraktığı için eleştirmiştir. Ancak Yakup Kadri'nin metinlerinde Türk aydınına yönelik bu eleştiri, çoğu durumda, iktisadi bağlamda yapılan belirli tespitler ve eleştirilerle iç içe sunulmaktadır. Aşağıdaki pasaj, bunun tipik bir örneğidir:

"Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı, aydınlatamadın. Bir vücudu vardı, besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı! İşletemedin. Onu,

hayvanî duyguların, cehâletin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde bıraktın. O, katı top-rakla kuru göğün arasında bir yabanî ot gibi bitti. Şimdi, elinde orak, buraya hasada gelmişsin. Ne ektin ki, ne biçeceksin?” (2015b: 111)

Ankara’nın üçüncü bölümünde Yakup Kadri, ideal ülkenin nasıl yaratıldığını açıklarken de eğitim hamlelerini istihsal hamleleri ile bir arada anmaktadır. Kapsamlı bir sanayileşme hamlesi, ülkenin üretici güçlerini geliştiren korumacı bir politika ve tüm bunları düzenleyen kapsamlı bir teşkilâtlanma ve planlama, ideal Türkiye’nin yaratılmasını sağlamıştır:

“Ankara’nın çehresi ve bütün yeni Türkiye’deki hayat tarzı, [...] birdenbire değiş-mişti. Bu, bir taraftan 1928 harf inkılâbıyla beliren ve tarih, dil hareketleriyle kıva-mını bulan bir fikir ve ilim uyanışının, öbür taraftan da *milli kurtuluş prensiplerine dayanan bir iktisadi kalkınma savaşının* alıp yürümesiyle başlamıştı [...] Tarih ve Dil Cemiyetleri birleşip bugünkü ‘Türk Akademyası’nyı meydana getirdi ve *bütün direk-tiflerini Yüksek İktisat Enstitüsü’nden* ve Halk Evlerinden alan bir *içtimai mükellefi-yet teşkilâtı* dünkü *İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’ni tamamladı*. Ancak bu surettedir ki, kültür ve umran şiarları yalnız masalar başında ve kâğıt üstünde şeyler mahiyetinde kalmaktan çıkıp taze bir milli hamle halinde bütün memlekete dağıldı. Şimdi, yeni yetişen Türk gencinde tarih bilgisi bir kuru malûmat değil, bir milli şuur ve *iktisat savaşıllığı*, onun damarlarında ecdadımızın cengâverlik fitratı gibi bir tabîi kabili-yetti. Yeni Türk neslinin idrâkında artık *sınırla gümrük birer eş kelime oldu ve millet iktisadiyatı prensiplerine aykırı hareket edenlere bir asker kaçağı, bir bozguncu gö-züyle bakılmaktadır*”. (2015a: 179-180; vurgular yazara ait)

Çalışmanın birinci bölümünde Kadrocu tezler sıralanırken, Batı emperyaliz-mini mağlup etmiş ve şimdi gelişmeyi, sanayileşmeyi bekleyen mazlum bir milletin resmedildiği ifade edilmişti. Bu yoruma göre Türk milleti, Kurtuluş Savaşı’nı kazanarak doğrudan sömürge olmaktan kurtulmuştur. Bundan sonra yapılması gereken şey, anti-liberal, planlamacı bir milli iktisat hamlesidir. Kurtuluş Savaşı’nın mantığına ve ruhuna uygun olan ve ülkenin yarı-sömürge olarak dünya kapitalizmine eklemlenmesini önleyebilecek olan hamle budur. Görüldüğü gibi, yukarıda da Yakup Kadri, “*milli kurtuluş prensiplerine dayanan bir iktisadi kalkınma savaşının*” başladığını hayal etmektedir. Bu hayali ülkede “*sınırla gümrük birer eş kelime ol[muştur]* ve millet iktisadiyatı prensiplerine aykırı hareket edenlere bir asker kaçağı, bir bozguncu gözüyle bakılmaktadır”. Dikkat edilirse, ülkenin ancak anti-liberal bir yoldan kalkınabileceğini savunan Kadrocuların hayallerindeki ülke ile sınır ve gümrüğün birer eş kelime olduğu Yakup Kadri ütopyası, aynı özelemleri paylaşmaktadır. Bu husus, Kadro’nun, o dönemki siyasal iktidarın dünya görüşünden farkını göstermesi itibarıyla ayrıca önemlidir.

Tam da bu noktada, kapitalistleşme bahsinde *Ankara*’da yazılanlar ile *Kadro*’da öne sürülen görüşler arasındaki paralelliklere ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Yakup Kadri, içinde yaşadığı dönem itibariyle (yani *Ankara* romanının ikinci bölümüne denk gelen zaman aralığında), “[b]iz Garp namına Garpta hüküm süren çürümüş bir sınıfın istihlâk ve istihsal şartlarını kendimize tatbik uğraşmaktayız. Tıpkı tehlikeli bir ilâcı kendi kanına aşıl原因 bir ilim fedaisi gibi” demektedir (2015a: 136). Burada, kapitalistleşme/burjuvallaşma ile çürüme arasında bir bağlantı kurulduğu görülmektedir. O dönemde Kadrocularda yaygın olarak savunulan bir görüşü; Batı dünyasının çıkışı olmayan bir “katastrof”, “çözölüş” ve “yozlaşma” yaşadığı tespitini¹⁰ dikkate aldığımızda, Yakup Kadri’nin bu satırları daha bir açıklık kazanmaktadır. Hatta Yakup Kadri aynı pasajda biraz önce de “[y]arın öbür gün Garp medeniyetinin yıkılıp çökmesine sebep olacak unsurları bu taze, bu arı vatan topraklarına taşımakta ve aşıl原因makta ne mana vardı?” diye yakınmaktadır.

Bu bağlamda, *Ankara* romanının ikinci bölümüne kadar ideal bir şahsiyet olarak tanıtilen Hakkı Bey’in, milli mücadeleden sonra başarılı bir kapitaliste dönüşmesi ve buna paralel biçimde, iyi özelliklerini giderek kaybetmesi çok önemli bir detaydır. Keza Hakkı Bey’in arkadaşı Murat Bey de milli mücadele döneminden sonra arsa spekülasyonu işine girerek kapitalistleşmiştir ve Hakkı Bey gibi o da, milli mücadele ruhunu kaybedip yozlaşanların timsalidir.

Bu noktada iyi bir kapitaliste ve tam bir alafrangaya dönüşenin, milli mücadelenin bir mensubu olması veya tersinden; milli mücadelenin bir mensubunun, şimdinin alafranga, yozlaşmış, Batı öykünmecisi bir iş adamına dönüşmüş olması tesadüf değildir. Yakup Kadri, yıllar sonra yine aynı kesimleri, “İsmet Paşa’nın ‘affairiste’ adını taktığı iş adamlarına gelince, bunların devletçilikten anladıkları şey ise sırtlarını devlet nüfuzuna dayayarak kendi çıkarlarını sağlamaktan ibaretti” diyerek eleştirecektir (1984: 109). Nitekim gerçekten de o dönemde, geçmişinde milli mücadele kadrolarında yer alan pek çok kimse, savaştan sonra siyasi nüfuzunu kullanarak bankalar ya da fabrikalar gibi büyük şirketlerin hissedarları arasına girmiştir. İşte, kimi kesimlerin bu şekilde devlet himayesiyle kapitalistleşmesi, Kadrocu gelenekte üzerinde sıklıkla durulan ve eleştirilen bir konudur. Çünkü Kadrocuların anladığı devletçilik, Türkiye’de burjuvazinin palazlandırılmasına yönelik bir anlayış değildir. Kadrocular bu tür bir devletçiliği, mümkün olamayacağı ya da zor olacağı için değil; teorik-ideolojik

¹⁰ Konuyla ilgili olarak *Kadro* satırlarından örnek bazı metinler için bkz.: Aydemir (1932a), Belge (1932a), Tör (1932b).

olarak reddetmektedirler. Bu açıdan Kadrocular, devlet eliyle kapitalist yetiştirmeye de bürokratların kapitalistleşmesine de karşıdırlar. Doğal olarak da Kadrocular, derginin yayın hayatında olduğu dönemde, çıkarlarını tehdit altında hisseden iş adamlarından gelen yoğun tepkilere maruz kalmışlardır. Onlar da sayısız makaleyle, üç yıl boyunca bu eleştirilere cevap vermeye çalışmışlardır. Ancak dönemin tek parti iktidarı koşullarında kolaylıkla öngörülebilecek nedenlerle Kadrocular, bu konudaki cevaplarını ve eleştirilerini doğrudan hedef göstermeksizin, teorik bir zaviyeden ve oldukça dikkatli biçimde yapmışlardır.¹¹

Politikada 45 Yıl isimli çalışmasında Yakup Kadri yine bu kesimleri anarak - ve bu kez Kadrocu yıllarda yaptığının aksine sözünü pek da sakınmayarak- şöyle diyecektir:

“[O] sıralarda bence bu hadiselerin en önemlisini teşkil eden dünkü Millî Mücadeleciler ve o günkü devrimciler kadrosunun bir kazanç ve menfaat şirketi karakterini taşımaya başlamasıydı. Bunlardan kimi arsa spekülasyonları, kimi idare meclisi âzâlıkları, kimi taahhüt işleri, kimi de türlü türlü şekillerde komisyonculuklar peşine düşmüş bulunuyordu” (1984: 100).

O sıralarda, beş altı fikir arkadaşım ile çıkarmakta olduğum ‘Kadro’ adlı dergide yazılan bazı tenkit yazıları üzerinde CHP Genel Sekreteri Recep Peker’le yaptığım tartışmalardan anlamıştım ki, devrimcilik ve devletçilik vasıflarını taşıyan bu parti, bizim Kadro’da, İsmet Paşa’nın nüfuz suistimallerine dayanan servet iktisaplarına¹² karşı almağa çalıştığı politik ve idari tedbirlere paralel olarak açtığımız fikir mücadelesinin meydana koyduğu problemleri hiç de mühimsememektedir (1984: 107).

İşte tüm bu eleştiriler dikkate alındığında, Kurtuluş Savaşı’nın akması gereken doğal mecrasının anti-kapitalist bir üçüncü yol olduğunu savlayan ve dönemin iş çevreleriyle bir münakaşa hâlinde olan *Kadro*’nun bir yazarının (Yakup Kadri’nin), *Ankara* romanında, kapitalistleşen karakterleri milli duygular açısından da en

¹¹ Ancak Kadrocuların pek çok açıdan devamı niteliğindeki Yöncüler, bu konudaki eleştirilerinde çok daha açık olacaktırlar. Yöncüler, ülkenin yönetici kadrosunun, Şişli burjuvazisinin Ankara Palas ve Karpiç’teki temasları sonucunda yollarından saptırıldıklarını ve Kurtuluş Savaşı’nın ruhuna ve mantığına aykırı olan kapitalizme savrulduklarını savlayacaklardır. Bu saptırılma fikri ve bu fikrin bir eleştirisi için bkz. Atılgan (2002).

¹² O dönemde, ‘kişisel menfaat peşinde koşan çıkarıcı’ anlamında bir eleştiri/karalama nitelemesi olarak “aferist” kelimesiyle tanımlananlar da bu kesimlerdir. ‘Aferist’ kelimesi, İş Bankası’nın Fransızca karşılığı olan Banqued’affaires kelimesinden gelmektedir (Boratav, 2004: 41). Belirtmek gerek ki, İş Bankası’nı kuran ve genel müdürlüğünü yapan Celal Bayar, söz konusu dönemde hükümetin İktisat Vekili’dir.

yozlaşan kimseler olarak sunması tesadüfî değildir. Özetle bu noktada da *Ankara*, Kadrocu tezlerin ve derginin içinde bulunduğu siyasi polemiklerin doğrudan bir yansıtıcısı konumundadır.

Öte yandan, *Ankara*'nın ilerleyen sayfalarında, üretici güçlerin gelişimine ve sanayileşmeye yönelik coşkun betimlemeler yer alır. Romandaki bu pasajlar da, Kadrocuların ekonomi-politiğin önemine, sanayileşmeye ve programlı devletçiliğe yaptıkları yoğun vurguyla uyum içindedir. Kadro, -ilk sayısından son sayısına kadar- işte böyle bir Türkiye'nin hayalini kurmuş, hep bunu yaratabilmenin yollarını tartışmıştır:

“Hele Anadolu’nun bir yerinde bir bataklık kurutuluşunu, yeni bir demiryolu hattı üzerinde ilk trenin işleyişini veya Seyhan sahasındaki pamukların Kayseri bez fabrikalarına gelip oradan beyaz patiska veya renkli basma halinde çıkışını gösteren milli aktüalite filmleri, sinema sallerini alkış ve sevinç çılgınlıklarıyla çın çın çınlatıyordu”.

İşte, Selma Hanım’ın aklına, Türkiye’nin sanayileşmesine dair, Neşet Sabit’in de bir roman yazması fikri bu filmlerden birini seyrederken geldi. Maddenin, insan elinde bu şekilden şekle girişi, adeta canlanıp, şuurlanıp muttasıl istihale ve tekâmül eden bir uzviyet halini alışı ona hayret verici bir fantasmagoria gibi geldi. Makinalar, idrak ve irade sahibi mahlûklar gibi işliyordu ve bunların yaradanı olan insan, eşya ve tabiat üstündeki hükmünü bunlar vasıtasıyla yürütürken mukadderatının en yüksek mertebesine erişmiş görünüyordu. Göz alabildiğine köpüklenmiş bir deniz manzarasını andıran pamuk tarlaları, bunların küçücük kavuklara benzeyen kozaları, bunlar arasında dolaşan ve bunları toplayıp küfelere yerleştiren köylülerin neşeli şarkıları; bunların sıra sıra vagonlar içinde fabrikalara doğru seyahatleri bir rüstaî neşidenin ruha ferah veren epizotları idi... (2015a: 181-182)

Çalışmanın birinci bölümünde Kadrocuların ayrıca, Türkiye dâhilinde sınıf mücadelesinin nesnel bir zeminin var olmadığına inandıkları; bunu, sadece ‘Batı’nın bir gerçekliği olarak kavradıkları da ifade edilmişti. Sanayileşme çabalarında ekonominin manivelasının kapitalistlerin ellerine bırakılmaması ve sıkı sıkıya devletin kontrolünde bulundurulması sayesinde Türkiye’nin, sınıf mücadelesi uğrağından geçmeden refaha ulaşabileceği öngörülüyordu. Yani Kadroculara göre burjuvazinin hâli hazırda gelişmemiş olduğu bu topraklarda anti-kapitalist bir kalkınma yolu izlendiğinde, işçi-işveren arasında ‘Batı’ ülkelerinde görüldüğü tarzda bir çatışmaya mahal vermeksizin sanayileşebilmek mümkündü. Yakup Kadri’nin *Ankara* ütopyası, Kadrocuların bu beklentisini de karşılamaktadır:

“Türk işçileri, Türk mühendisleri, Avrupa’daki arkadaşları gibi bedbaht da değildir. Eski Roma’nın esir sürüleri gibi bin bir mihnet ve cefa altında, bin türlü mahrumiyetle ruhları ve suratları ekşimiş, içkiden, açlıktan bütün insanî faziletlerini kaybetmiş Avrupa proletaryasının sefalet ve felaketinden Türkiye’de eser görülüyordu. Türkiye’de işçiler birer devlet memuru idi ve yüreklerinde bir devlet memurunun haysiyetini, vekârını, mesuliyetini taşıyorlardı. Başlarında patron diye bir bela yoktu. Kimsenin esiri değildiler. Yalnız memleketin hizmetçisi olduklarını ve alınlarından akan terin vatan topraklarına bereket getirici bir rahmet gibi yağdığını biliyorlardı” (2015a: 183).

Dolayısıyla Deren Van HetHof (2010: 99); “[k]ısacası, sağlıklı bir toplumda zengin olmaz” derken, Yakup Kadri’nin ütöpik Türkiye’sinin en önemli özelliklerinden birine işaret etmiştir. Görüldüğü gibi Yakup Kadri’nin hayalindeki ülkede, Türk işçisinin üstünde “patron diye bir bela” bulunmamaktadır; her biri “birer devlet memuru”dur. Hakkı Bey ve Murat Bey gibi savaş sonrası dönemin kapitalistlerine ise ütopya *Ankara*’sında yer yoktur. Üstelik artık, *Ankara*’nın bir bölgesi lüks; diğer bölgesi sefalet içinde de değildir. Sonuçta, ülkede sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından 1930’larda var olan uçurum, ütöpik Türkiye’de ortadan kalkmıştır.

Görüldüğü gibi tüm bu detaylarda da Yakup Kadri ütopyası, anti-kapitalist vurgular taşıyan bir ekonomi-politik taraftarı olan Kadrocu görüşle örtüşmektedir. Sonuç olarak *Yaban*’da kısmen, *Ankara*’da ise çok yoğun biçimde üzerinde durulan tüm bu fikirler, herkesin kendisine göre farklı farklı şekillerde yorumlayabileceği amorf bir düşünceler bütünü değil; *Kadro* dergisinde uzun uzadıya savunulan bir ekonomi-politiğin yansımalarıdır.

3. Sonuç Yerine: *Kadro*, Yakup Kadri ve İktidar

Kadro’ya dair bugüne kadar birikmiş olan literatürde hemen herkesin üzerinde hemfikir olduğu bir husus, *Kadro*’nun beş kişilik çekirdek ekibinde, geçmişinde Marksizmle temas etmemiş tek yazarın Yakup Kadri olduğudur. Bu durum ve ayrıca yine aynı çekirdek kadro içinde Mustafa Kemal’e en yakın kişinin Yakup Kadri olması, onun görüşlerinin ve bizatihi kendisinin *Kadro*’daki yerinin ne olduğu konusunda bir takım farklı fikirlere yol açmaktadır. Nitekim yine tüm araştırmacılar hemfikirdir ki Yakup Kadri’nin varlığı, *Kadro*’nun hem yayına başlaması hem de yayın hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan desteğin (ya da iznin) temin edilebilmesinde etkili olmuştur. Öyleyse bu gerekçelerle, Yakup Kadri’yi siyasal-ideolojik konumlanışı açısından diğer dört Kadrocudan bambaşka bir yere koyabilmek mümkün müdür?

Net bir zaman dilimi ele alınır ve 1930’lu yıllarla sınırlı kalınırsa, *Kadro*’nun diğer yazarları ile Yakup Kadri arasında çok önemli fikir ayrılıkları olduğunu savlayabilmek mümkün değildir. Kuşkusuz, *Kadro*’nun her bir yazarının, her konuda istisnasız biçimde birbirleriyle tıpatıp aynı görüşleri savunmaları beklenemez. Ancak bu kadar politik bir derginin imtiyaz sahibinin ve en önemli yazarlarından birinin, diğer yazarlar ile önemli yol ayrımlarında aynı siyasal tavrı paylaşmadan yan yana durabilmeleri de düşünülemez. Zaten *Kadro*’da, pek çok farklı konuda yazılan makaleler, politik-ideolojik muhtevaları bakımından birbirleriyle gayet iyi bir uyum içindedir. Nitekim bu çalışma boyunca dile getirilen hususlar da Yakup Kadri ve diğer Kadrocular arasındaki ilişkinin, tesadüfen ya da pragmatik amaçlarla yapılmış göstermelik bir birliktelikten ibaret olmadığını açıklıkla ortaya koymaktadır. Kaldı ki, daha önce de belirtildiği üzere, *Kadro* ile *Yaban* ve *Ankara* romanları arasında kurulabilecek paralellikler, aslında burada ele alınanlardan da çok daha fazladır.

Hepsinden öte, Yakup Kadri’nin Marksist bir geçmişi olmadığı doğru olmakla birlikte, diğer *Kadro* yazarların geçmişlerinin ne kadar Marksist olduğu ya da geçmişlerinin, onların 1930’lu yıllardaki ideolojik formasyonları açısından ne kadar belirleyici olduğu da çok tartışmalı bir konudur. Bu çalışmada böyle bir tartışmaya girilemeyecekse de Kadrocuların zaten *tartışmalı* bir Marksist geçmişten gelip, ondan sonra da Kemalizme doğru yöneldikleri ve bunu açıkça kendilerinin de dile getirdikleri dikkate alınmalıdır.

Sonuçta, çalışma boyunca gösterildiği üzere Kadrocu görüşlerin, *Yaban* ve *Ankara*’ya önemli yansımaları olmuştur. Bu durumda ikinci ve bu çalışma açısından asıl kritik soru karşımıza çıkmaktadır: Söz konusu romanlar ve *Kadro* dergisi, o dönem iktidarının yayın kolu faaliyetlerine indirgenebilir mi? Yani bu çalışmalar, Kemalizmin, biri süreli yayıncılık alanında, diğeri de edebiyat alanında savunulması ve meşrulaştırılmasından mı ibarettir?

Kadro’nun, ‘tek parti iktidarının sesi’ olduğunu ya da Yakup Kadri’nin, ‘siyasi iktidarın ütopyacı’ olduğunu öne sürmek sorunlu bir yaklaşımdır. *Kadro*, 1932’ye kadar siyasal iktidarın tüm yaptıklarının bir savunucusu olmaktan çok; onu belirli bir düşünce doğrultusunda yönlendirmeye çalışan bir siyasi öznedir. *Kadro*, iktidarın belli başlı atılımlarını (cumhuriyetin ilanı gibi) elbette desteklemiştir; ancak Kadrocuların siyasal söylemi, bir destek kampanyası ve meşrulaştırma kaygısından çok daha fazlasını içermektedir. Zira *Kadro* yayınlarında vurgu, geçmişe değil; asıl olarak geleceğe dairdir. Başka bir ifadeyle *Kadro*’nun Kemalizmi, siyasal iktidarın o güne kadar yaptıklarından ziyade; gelecekte yapmasını bekledikleri atılımlarla

ilişkilidir. Bu açıdan *Kadro*'nun ve Yakup Kadri'nin, siyasal iktidarın mevcut politikalarının meşrulaştırıcısı olarak sunulması ve iktidarın bir çeşit propaganda aygıtına indirgenmesi doğru değildir.

Burada, çubuğu, her iki yana doğru da bükmekten kaçınmak gerekmektedir: Yakup Kadri haricindeki diğer yazarların siyasal geçmişlerinden yola çıkılarak *Kadro*'nun, Kemalizmden oldukça uzak bir siyasal pozisyonda olduğunu savlamak ne kadar problemliyse; Yakup Kadri'nin Mustafa Kemal'le olan yakın ilişkileri vb. olgulara dayanarak Kadrocuları iktidarın tüm icraatının birebir bir savunucusu konumuna indirgemek de aynı şekilde problemlidir. Kadrocular yeni rejimin tarihe yaptığı müdahaleyi samimiyetle desteklemişlerdir; ancak bu durum, *Kadro*'nun, o güne kadarki yapılanların onay ve meşruiyet organından ibaret olduğu anlamına asla gelmemektedir. Kadrocular nazarında kapitalizm, “sömürü düzenidir”; “sınıflar arası eşitsizliğe” yol açmaktadır ve “emperyalizmin temel taşı[dır]” (Türkeş, 2011: 474). 1930'lardan sonra devletçilik Türkiye'de geniş bir uygulama sahası bulmuş ve CHP'nin ilkeleri arasına girmişse de bu yönelimin en baş savunucularından olan İnönü'nün anladığı devletçilik dahi Kadrocularıinkinden oldukça farklıdır. Kadrocu görüşlerin tam olarak zıddını temsil eden Bayar ile Kadrocuların devletçiliği arasındaki fark ise tartışılmaya gerek bile duyulmayacak kadar büyüktür ve üstelik o dönemde Bayar, *hükümetin* İktisat Vekili'dir. Ayrıca Kadrocuların olmazsa olmaz ve çok acil bir sorun olarak tanımladığı toprak reformu konusu da iktidar için hiçbir zaman birincil önceliğe sahip olmamıştır ve köydeki sınıf ilişkileri hiçbir zaman, Kadrocuların istediği biçimde ortadan kaldırılmayacaktır. Hepsinden öte, yeni rejim, Kadrocuların aksine; Batı dünyasını Yakup Kadri'nin deyimiyle “yırtıcı kuşlar yuvası” olarak niteleyip düşman belleyerek, yüzünü tümünden doğuya (mazlum yarı sömürge ve sömürgelerle ittifaka)da dönmemiştir.

Dikkat edilirse yukarıda sayılan ve çalışma boyunca gösterilen diğer hususlar üzerinden genişletilebilecek tüm bu farklılıklar, Kadrocuların *en önemli* tezleriyle ilgilidir. Yani bu farklılıklar, detaylardaki bazı küçük ayrılıklar olarak nitelendirilemez ve bunlar -deyim yerindeyse- kılı kırk yarararak tespit edilebilmesi gereken ince ayrımlar değildir. Dolayısıyla söz konusu dönemde devletçilik, CHP'nin ilkeleri arasında yer alıyor ve *Kadro* da kendisini devletçi olarak tanımlıyor diye, bu iki öznenin siyasal-ideolojik açıdan özdeş görülebilmesi mümkün değildir.

Sonuç olarak, Yakup Kadri'nin söz konusu romanları ve bilhassa da *Ankara*, Kemalist iktidarın yaptıklarının edebi bir zeminde savunuluşundan ibaret olarak görülemez. Çünkü *Ankara*, o dönem Türkiye'sindeki siyasi iktidarın bir ütopyası değildir. *Yaban* ve *Ankara*'da savunulan düşünceler, genel olarak Kemalizmin dünya

görüŖü olarak değil; ancak ve ancak Kemalizmin *Kadrocu* bir yorumu olarak nitelendirilebilir. Unutulmamalıdır ki Kadrocular, rejimin sınırlarını içeriden zorlamışlar ve hatta tam da bu yüzden iktidardan tepki almışlardır. Kadrocular, iktidarın organik aydını olmayı amaçlamışlardır; ama iktidar, bunu istememiş ve Kadrocuları siyasetten kesin olarak tasfiye etmiştir.

KAYNAKÇA

Aksamaoğlu, D. E. (2003), *Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara Kenti Mekansal Dönüşümlerinin Ankara Romanı Üzerinden Değerlendirilmesi* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Anabilim Dalı.

Alpkaya, F.(2011), “Bir 20. Yüzyıl Akımı: ‘Sol Kemalizm’” iç. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-2: Kemalizm*, İstanbul: İletişim, s.:477-499.

Argın, Ş. (2009), “Türk Aydınının Devlet Aşkı ve Aşkın Devlet Anlayışı” iç. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-9: Dönemler ve Zihniyetler*, İstanbul: İletişim, s.: 84-111.

Atılğan, G. (2002), “Karpiç’te ‘Kandırılan’ İhtilâlcî!”, *Praksis*, 5: 257-275.

Aydemir, Ş. S. (1932a), “Kadro ve İzvestiya”, *Kadro*, 6: 46-47.

Aydemir, Ş. S. (1932b), “Millî Kurtuluş Hareketlerinin Ana Prensipleri”, *Kadro*, 8: 6-12.

Aydemir, Ş. S. (1933a), “Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi (3) – Türk Nasyonalizmi”, *Kadro*, 20: 4-11.

Aydemir, Ş. S. (1933b), “Yaban”, *Kadro*, 18: 80-87.

Aydemir, Ş. S. (1934a), “Programlı Devletçilik”, *Kadro*, 34: 5-13.

Aydemir, Ş. S. (1934b), “Yeni Devletin İktisadî Fonksiyonları”, *Kadro*, 29: 5-14.

Baş, Ş. (2016), “Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Kadın Karakterlerin Anlatımı”, *Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4 (6): 13-36.

Belge, B. A. (1932a), “Çökmekte Olan Cihan Nizamı”, *Kadro*, 1:21-27.

Belge, B. A. (1932b), “Makina Medeniyeti”, *Kadro*, 7: 26-31.

Boratav, K. (2004), *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2002*, Ankara: İmge.

Çulhaoğlu, M. (2002), *Doğruda Durmanın Felsefesi: Seçme Yazılar* (2. Cilt), İstanbul: YGS.

Deren Van HetHof, S. (2010), “Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Zenginler ve Zenginlik”, *Kültür ve İletişim*, 13 (2): 81-106.

Durgun, H. H. (2010), “Yakup Kadri’nin Eserlerinde Anadolu İnsanı ve Temizlik Sorunu”, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, II/2: 134-147.

Fındıklı, E. B. (2014), “Erken Cumhuriyette Köy İmgesi ve Köycülük: Benzer ve Tikel Yönleriyle Üç Portre: Yakup Kadri, Nusret Kemal, İsmail Hakkı Tonguç”, *Sosyoloji Divanı*, 4: 341- 379.

Kadro (1932a), [Başyazı], *Kadro*, 1: 3.

Kadro (1932b), [Başyazı], *Kadro*, 7: 3-4.

Kadro (1932c), [Başyazı], *Kadro*, 8: 3-5.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1932), “Ankara, Moskova, Roma”, *Kadro*, 6: 37-40.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1933a), “Fikirde İstiklâl”, *Kadro*, 22: 28-32.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1933b), “Bir Kısır, Bir Hisse”, *Kadro*, 14: 25-27

Karaosmanoğlu, Y. K. (1984), *Politikada 45 Yıl*, İstanbul: İletişim.

Karaosmanoğlu, Y. K. (2010), *Ergenekon: Millî Mücadele Yazıları*, İstanbul: İletişim.

Karaosmanoğlu, Y. K. (2015a), *Ankara*, İstanbul: İletişim.

Karaosmanoğlu, Y. K. (2015b), *Yaban*, İstanbul: İletişim.

Karataş, E. ve Yıldız, İ. (2010), “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Kadro Dergisindeki Yazıları ve Kadro Düşüncesinin Ankara Romanına Yansımaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (14): 276-289.

Moran, B. (2001), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1: Ahmet Mithat’tan Ahmet Hamdi Tanpınar’a*, İstanbul: İletişim.

Oğuz, O. (2013), “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Ankara Romanında Beden”, *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 37 (1): 167-199.

Şener, M. (2015). “1923-1945: Burjuva Uygarlığının Peşinde” iç. Atılğan, G, Aytekin, E. A, Ozan, E. B., Saraçoğlu, C., Şener, M, Uslu, A. ve Yeşilbağ, M., *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat*. İstanbul: Yordam. s.:195-340.

Tekeli, İ., S.İlkin (2007), “Kadro ve Kadrocuların Öyküsü” iç. *Modern Türkiye’de Siyasî*

Düşünce-8: Sol. İstanbul: İletişim, s.:600-619.

Tiken, S. (2013), “Zaman ve Mekân Birlikteliği Açısından Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Ankara Romanı Üzerine Bir İnceleme”, *TurkishStudies– International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (13): 1551-1560.

Timur, T. (2013), *Türk Devrimi ve Sonrası*, Ankara: İmge.

Toprak, Z. (2016), “Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyet Türkiye’si’ne Mali Egemenlik Sorunu (1876-1945)”, *Toplumsal Tarih*, 276: 56-71.

Tökin, İ. H. (1932), “Türkiye’de Millî Sermaye Hareketi”, *Kadro*, 10: 20-25.

Tökin, İ. H. (1933), “Türk Köylüsü Bir Toprak Reformu Bekliyor”, *Kadro*, 21: 21-24.

Tökin, İ. H. (1934), “Beş Senelik Programın Manası”, *Kadro*, 27: 26-30.

Tör, V. N. (1932a), “Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına”, *Kadro*, 1: 8-11.

Tör, V. N. (1932b), “Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına (2)”, *Kadro*, 2: 9-14.

Tör, V. N. (1932c), “Niçin ve Nasıl Sanayileşmemiz Lâzım?”, *Kadro*, 6: 13-18.

Tör, V. N. (1932d), “Sınıflaşmamak ve İktisat Siyaseti”, *Kadro*, 11: 17-21.

Tör, V. N. (1933a), “Devletçilik Karşısında Zümre Menfaati ve Münevver Mukavemeti”, *Kadro*, 21: 15-20.

Tör, V. N. (1933b), “Devletin Yapıcılık ve İdarecilik Kudretine İnanmak Gerekir”, *Kadro*, 15: 13-19.

Tör, V. N. (1933c), “Millî Kurtuluş Hareketleri ve Buhran”, *Kadro*, 18: 18-24.

Türkeş, M. (2011), “Kadro Dergisi” iç. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-2: Kemalizm*. İstanbul: İletişim, s.:464-476.

Ünver, C. (2011), “Şevket Süreyya Aydemir” iç. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-2: Kemalizm*. İstanbul: İletişim, s.:466-473.

Yalçın Çelik, S. D. (2014), “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Ankara Romanı Bağlamında

Kemalist İdeoloji ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Bir Başkent İnşası", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2 (1): 93-107.

60'lı YILLARIN HEGEMONYA MÜCADELESİNDE TÜRKİYE SOLU'NUN İKTİDAR ARAYIŞI

Berker BANK*

ÖZET

Çok partili siyasal hayata geçilmesiyle sınıfsal kompozisyonu şehirde komprador burjuvazinin kırsalda büyük toprak sahiplerinin oluşturduğu karşı devrim ittifakının emperyalizmin de desteğini alarak iktidara gelip, Kemalist Devrim'in kazanımlarını büyük ölçüde sekteye uğratmış olduğu düşüncesi aralarındaki tüm farklılıklara rağmen TİP (Türkiye İşçi Partisi), Yön ve MDD (Milli Demokratik Devrim) şeklinde ortaya çıkan siyasal hareketlerin ortak düşüncesini oluşturmaktaydı. Bu üç (3) siyasal hareket, 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ve onun ürünü olan 1961 Anayasası'nın sağladığı görece demokratik bir ortamda, kapitalist ABD ve komünist SSCB arasındaki soğuk savaşın yumuşadığı uluslararası konjonktürel ortamda doğdu. Bu siyasal hareketler Türkiye'nin kendine özgü toplumsal koşulları altında farklı iktidar stratejileri geliştirdiler. Bu çalışmaya konu olan temel sorunsal Yön (dergi), TİP (Türkiye İşçi Partisi) ve MDD (Milli Demokratik Devrim) şeklinde ifade edilen siyasal hareketlerin egemen sınıflara karşı yürüttüğü hegemonya mücadelesi süresince, siyasal iktidarın ele geçirilmesine ilişkin kuramsal temelde geliştirdikleri farklı bakış açılarını ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Emperyalizm, Kalkınma, Milli Demokratik Devrim*

ABSTRACT

THE TURKISH LEFT'S QUEST FOR POWER IN THE HEGEMONIC STRUGGLE OF THE 1960s

Despite all the differences between them, the political movements that emerged as TİP (the Turkish Labor Party), Yön (a Kemalist magazine) and MDD (the National Democratic Revolution) held the common idea that after the transition to the multi-party political system, the counter-revolution movement, with its class composition comprising of comprador bourgeoisie in the cities and large landowners in rural areas, came to power through the support of imperialism and interrupted the achievements of the Kemalist Revolution. This three-party (3) political movement emerged in the international conjunctural context of the moderate Cold War between the capitalist USA and communist USSR, within a relatively democratic climate created by the military 1960 Turkish Coup d'état and the 1961 Constitution that came out of it. These political movements developed different power strategies under Turkey's unique social conditions. The research question discussed in this study addresses the different views developed theoretically in relation to the seizure of political power during the hegemonic struggle of the political movements known as Yön, TİP and MDD against the dominant classes.

Keywords: *Imperialism, Development, National Democratic Revolution*

* Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü (berkerberker@hotmail.com)

Giriş

Yön (dergi) hareketi, MDD hareketi (Milli Demokratik Devrim) ve TİP (Türkiye İşçi Partisi), 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ve onun ürünü olan 1961 Anayasası'nın sağladığı görece demokratik bir ortamda, kapitalist ABD ve komünist SSCB arasındaki ideolojik mücadelenin kendisini her alanda açığa vurduğu soğuk savaş döneminin yumuşamaya başladığı uluslararası konjonktürel ortamda doğdu. Bu siyasi hareketler Türkiye'nin kendine özü toplumsal koşulları altında yürüttükleri hegemonya mücadelesi süresince farklı iktidar stratejileri geliştirdiler. Bu çalışmaya konu olan temel sorunsal *Yön*, TİP ve MDD şeklinde ifade edilen siyasi hareketlerin egemen sınıflara karşı yürüttüğü hegemonya mücadelesi süresince, siyasal iktidarın ele geçirilmesine ilişkin kuramsal temelde geliştirdikleri farklı bakış açılarını ele almaktadır. Sınırlarını farklı iktidar arayışlarının belirlediği bu kuramsal çerçeveye bağlı kalarak *Yön* hareketinin kapitalist olmayan “azami kalkınma” modeli; MDD'nin “aşamalı devrim” modeli ve TİP'in “doğrudan sosyalizm” modeli bu çalışmada incelenmektedir. Ayrıca, siyasal iktidarın ele geçirilmesine ilişkin olarak Sosyalist (TİP ve MDD) ve sol-Kemalist (*Yön*) hareketlerin hem kendi aralarında hem de kendi içlerinde birçok noktada tartışmaya neden olan farklı bakış açıları da ele alınmaktadır.

Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçilmesiyle başlayan CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) ve DP (Demokrat Partisi) arasındaki iktidar mücadelesinin yarattığı siyasi belirsizlik ortamı, gelişen toplumsal muhalefeti farklı siyasi arayışlara yönelttiği ölçüde örgütlü mücadelenin bir parçası haline getirecektir. Bu siyasi arayışlar, 60’lı yılların başlarında temel alanda ideolojik motivasyonu kısmen Marksizm ve Kemalizm’in bir sentezini oluşturan “sol” bir yorumdan hareketle az gelişmiş bir ülkeye özgü azami kalkınma modelini öneren etkin bir aydın hareketini (*Yön* hareketi) ortaya çıkarırken, kısa süre içerisinde sosyalist ideolojinin idealleri temelinde başta işçi sınıfı olmak üzere toplumun çok farklı kesimlerinin TİP ve MDD çatısı altında örgütlenip egemen sınıflara karşı yürütülen hegemonya mücadelesinde toplumsal muhalefetin aktif özneleri haline gelecektir.

1961 Anayasası'nın demokratik haklar açısından getirdiği görece özgürlük ortamından faydalanan sol hareketler belli ölçüde bir kitle tabanına ulaşmış, 1965 genel seçimlerinde TİP on beş (15) milletvekilini meclise sokmayı başarmışsa da Anayasa'nın çeşitli maddeleri zamanla değişime uğrayıp sol muhalefetin meclisin dışında kalmasına yol açmıştır. Anayasal sınırlar içine iktidar mücadelesini sürdüren sol-sosyalist muhalefet, gençlik hareketlerinin gelişip kendi meşruluk alanlarını

oluşturmaya başlamasıyla birlikte büyük ölçüde toplumsal tabanını kaybedecektir.

Milli Devrimci Kalkınma Modeli

Yön hareketi, TİP ve MDD ile birlikte Türkiye sol hareketinin üç ana akımından biri olarak ortaya çıktı. Yön hareketi sol-Kemalistlerden sosyal demokratlara, eski TKP'lilerin (Türkiye Komünist Partisi) de dahil olduğu geniş bir aydın kesimini dergi faaliyeti içinde etkin kılarak, ABD'ye karşı bağımsızlığı, sosyal adaletsizliğe karşı eşit gelir dağılımını, kapitalistleşmeye, iç ve dış sömürüye, ekonomik ve sosyal geri kalmışlığa, Doğu sorununa (Kürt sorunu) ve kadın haklarına kadar daha pek çok sorunun tartışıldığı bir zemin yarattı. Yön hareketi siyasi hedefleri olan ve toplumun geniş bir kesimini kucaklamayı hedefleyen bir aydın hareketi şeklinde ortaya çıkmışsa da devletçi seçkinci gelenekten kendini kurtaramadı. Yön dergisi siyasal hedeflerini özetleyen ve birçok aydının destek verdiği bir bildiriyle yayın hayatına başladı. Bildirinin birinci maddesinde: "... Atatürk devrimiyle amaç edinilen çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın, eğitim davasını sonuçlandırmanın, Türk demokrasisini yaşatmanın, sosyal adaleti gerçekleştirmenin ve demokrasi rejimini sağlan temeller üzerinde oturtmanın anacak iktisadi alanda hızlı kalkınma[yla] ..." (Yön, 1961: 12-3) mümkün olacağını vurgulanmıştı. Anlaşılacağı üzere bildiride, Kemalist Devrim kazanımlarına sahip çıkılmakla birlikte ivedilikle hedefin azami kalkınma olduğu düşünülmektedir.

Yön hareketinin sol-Kemalist olduğu yönünde bir tartışma söz konusu değildi. Yön hareketi Atatürk Devrimlerini tamamlama misyonu temelinde sosyalizmi antikomünist gerekçeyle savundu. Yön hareketinin düşüncesine göre, "... Atatürk'le başlayan hareket halka dönük düzenli, planlı ve akılcı bir iktisadi kalkınma politikasıyla mutlaka tamamlanma[lıdır]" (Soysal, 1962; 11). "...Kemalizm'in altı oku, Türk sosyalizmin temel taşlarıdır. Faşizm ve benzeri ideolojiler, komünizm belası ancak böylesi bir sosyalizmle önlenebilir" (Karan, 1962:6-7). Antikomünist nitelikteki diğer bir bildiri de ise: "...sosyalizmin milliyetçi ve istiklalci vasfı, din ve aileye karşı olmayan hürriyeti, hürriyetçi ve demokratik tutumu ve komünizmi önleyecek tek yol olduğu ilk planda belirtilecek mesele[ler]" (Yön, 1963: 6) şeklinde değerlendirilmişti. Yön çevresinin sosyalizm anlayışı Marksizm'den kaynaklanmayan Türkiye'ye özgü bir sosyalizm düşüncesi idi. Dolayısıyla, savunulan sosyalizm komünizme ulaşmak için değil, bizzatıhi onunla mücadele etmek içindi.

Avcıoğlu, "Yapıcı Milliyetçilik" başlıklı yazısında, "devletçilik" ilkesi yerine "yeni devletçilik" anlayışı içinde bir kalkınmanın gerekliliğine inanmakta, bu

hedefi bir adım daha öteye taşıyarak demokratik sosyalist bir düzenin Türkiye'nin tek çıkar yolu olduğunu (Yön, 1962a: 4) ileri sürmekteydi. Avcıoğlu, azgelişmiş ülkelerde sosyalizmin zemininin Marksist-Leninist modelden farklı olarak hazırlanabileceği (Yurtsever, 2008: 47) görüşündeydi. O'na göre, önemli olan sosyalizm değil, ileri düzeyde kalkınmadı: "...sosyalizm (...) önemli mesele değildir. Önemli olan sosyal adalet içinde hızlı kalkınma yoluna sokarak asgari bir program etrafında birleşmek" (1965a:3) olmalıydı. Yön hareketi, Çalışanlar Partisi ve Sosyalist Kültür Derneği şeklinde çeşitli örgütlenme arayışlarına (Atılın, 2008: 285-87) girmişse de Türkiye'ye özgü sosyalizm arayışı bir kalkınma meselesi olarak ele alındığından çalışan kesimlerle güçlü bir ilişki kurulamamıştı. Örgütsel mücadelede ortaya çıkan bu eksikliğin nedeni çalışan kesimler özelinde yeterli ölçüde etkin bir çabanın gösterilememiş olmasından değil, toplumsal angajmanın halk yerine ordu olmasıydı.

Yön hareketi, Türkiye'de işçi sınıfının gelişmişlik açısından yeterli düzeyinde ve güçte olmadığını ve kapitalist özel mülkiyeti kaldırmanın verili aşamanın hedefi olmadığını öne sürüyordu. Dolayısıyla, kalkınma hamlesini ve bağımsızlığı gerçekleştirecek olan güç zinde kuvvetler idi: "Emperyalizme bağımlı ülkelerin temel çelişmesini bugün en derinden duyanlar ve bilincine varanlar, genellikle küçük burjuva çevrelerinden çıkan zinde (...) kuvvetler adı verilen güçlerdi" (Avcıoğlu, 1966a:3). "Zinde kuvvetler"den kastedilen ise silahlı kuvvetlerdi: "...bu orduyu hâkim sınıfların elinde itaatkâr bir alet olarak düşünmek büyük bir hatadır... Ordu Türkiye'mizin ileri hamlelerinde dayanılacak en sağlam kuvvetlerden biridir.... Memleketimizin batılılaşma hamlelerinde, ordu daima ilericilerin safında yer almış[tı]" (Avcıoğlu, 1962b:20).

Avcıoğlu, kapitalist olmayan yoldan kalkınmanın kapitalist model karşısında bir tercih meselesi olmayıp, tarihsel gelişimin aldığı özgül biçim ve toplumsal dinamiklerin ortaya çıkardığı yapısal ilişkiler açısından Türkiye için bir zorunluluk olarak görüyordu. Yazar, *Türkiye'nin Düzeni* adlı çalışmada Türkiye'de Batı tarzında bir kapitalist gelişme dinamiğini sekteye uğratan tarihsel olguları Osmanlı'dan başlayarak (1998a: 33-75) sistematik bir şekilde inceler. Böylece, gelişmiş Batılı kapitalist toplumlar ile Türkiye toplumunun ayrık yönlere ortaya koymaya çalışır. Yazara göre, Osmanlı toplumunda, Batı burjuvazisinin gelişim dinamiklerinde görüldüğü üzere bir sermaye birikimi gerçekleşmemiş ve Batılı tarzda çağdaş bir toplumun gelişimine öncülük edecek milli bir burjuvazi gelişmemişti. Avcıoğlu düşüncesini şöyle ifade ediyordu: Tüccar elinde her geçen gün daha da büyüyen ticarî sermaye, Batı'da kapitalizmin zaferini sağlayan belirleyici unsur olmuştu. XVI. ve XVII. yüzyılların bu ticarî genişlemesi, eski

Üretim biçiminin knde ve kapitalist üretim doğunda başrolü oynamıştı. Sanayi sermayesi, daha sonra birinci plana ıkımış, başlangıçta sanayi ticarete bağımlı iken, ticaret sanayiye bağımlı hale gelmişti. Bu ticarî genişlemeyi mümkün kılan, coğrafi keşifler ve keşifleri izleyen olağanüstü bir dış talandı. Bu dış talan sayesinde Batı'da ilk sermaye birikimi, öteki ülkelere nazaran çok güçlü olmuş ve Batı'nın üstünlüğünü sağlamıştı (1998a: 51-2).

Yn hareketine göre, Kurtuluş Savaşı dış kapitalizm ve emperyalizme karşı milli burjuvazinin aydın tabakaları önderliğinde yürütüldü (Avcıoğlu, 1964a: 3). Cumhuriyet'in kuruluşu sınıf karakteri itibariyle bir burjuva devrimiydi. Sınıfsal kompozisyonunu sivil aydın askerin oluşturduğu milli tabakanın amacı yabancı burjuvazinin yerini milli burjuvazinin almasıydı. Bu ekonomik hedef büyük lde amacına ulaştı. Yerli kapitalistler eliyle sanayileşme başlatıldı. Ne var ki, işbirlikçi burjuvazinin tasfiye edilmesi yönünde bir irade ortaya konulamadı. Avcıoğlu'na göre, 1923'ten sonra Cumhuriyet Türkiye'si, büyük toprak ağası, komprador burjuvazi ve tefeci egemenliğine son verecek düzenleme tedbirlerine gitmeden bir millî kalkınma yoluna girdi. Kalkınma girişimi zamanla bu tutucu toplumsal glerin kuvvetlenmesine yol açtı. Kuvvetlenen bu gler, ilk fırsatta millî kalkınma yolunu bırakıp yabancı sermayeye sığındılar. Böylece, Cumhuriyet'in ilk yıllarında sınırlı olanaklarla hayata geçirilmeye çalışılan devletçi millî kalkınma özlemlerinden Amerikan tipi kalkınma modeline geçilmiş oldu (Avcıoğlu, 1998b: 1099). Devletçilik ise özel teşebbüsün girmediği alanlarda yer alarak kapitalizmi güçlendirdi (Avcıoğlu, 1964a:3). Burjuvazinin devrimci ve komprador (işbirlikçi) kesimleri feodal yapıları tasfiye edemediği gibi, köylü kesimlerinin de tepkisini üzerlerine çektiler. Savaş sonrası daha da zenginleşmiş olarak ortaya çıkan burjuvazi iktidar üzerinde ağırlığını kurmak istedi. Komprador burjuvazinin büyük toprak sahipleri ile arasında kurulan ittifak sayesinde Demokrat Parti çatısı altında iktidarı ele geçirmiş, Cumhuriyet Devrimi'nin ilk yıllarında aradığını bulamayan başta köylü olmak üzere halkın büyük bir kısmı da DP'yi desteklemişti (Ulus, 2015: 44). Halkın büyük çoğunluğunun DP'yi tercih etmesinde en önemli etken köylü sınıfını devrimin düşmanı olarak görüp, eşrafla yakın ilişki kurulmuş olmasıydı (Selçuk, 1965: 3-4).

Avcıoğlu, Türkiye'nin gelişmiş Batılı kapitalist toplumlar karşısında tarihsel açıdan geri kalmışlığının nedenlerini ortaya koyduktan sonra, emperyalizmin baskısı altında azgelişmiş ülkelere özgü milli kalkınma modelini savunmaya çalışır. O'na göre, Türkiye'nin kalkınma sorununun temelinde ülkenin iktisadi açıdan az gelişmişliği yatmaktadır. Sosyal adalet, eğitim, demokrasi şeklindeki toplumsal sorunların çözümü ise bu kalkınma sorununun çözümüne bağlıydı. Türkiye iktisadi

hayatında özel teşebbüs ile devlet teşebbüsünü bir arada yaşatan karma sistem olmalıydı, ancak ağırlıklı olarak şuurlu devlet müdahalesi esas alınmalıydı (Şener, 2016: 83). Yön hareketine göre, 1930’ların devletçi uygulamaları halktan kopuk olduğu için zamanla yozlaşmıştı. Dolayısıyla, Yön hareketinin devletçiliği halkçılık ilkesiyle birlikte uygulanan emekten yana bir devletçilik anlayışına (2016:84) dayanıyordu.

Avcıoğlu farklı kalkınma modellerini birbiriyle kıyaslayıp Türkiye için geçerli olan en uygun modeli şu şekilde göstermeye çalışır. Komünist kalkınma yolu, proletarya hegemonyası temeline oturmaktadır. Amerikan tipi kalkınma, tutucular koalisyonu dediğimiz sınıflara yaslanmaktadır. Millî devrimci kalkınma yolu ise, tutucular koalisyonu dışındaki geniş bir kitle hareketine dayanmaktadır. Bu kalkınma yolu proletarya hegemonyası olmadığı için birinci yoldan, tutucular koalisyonuna karşı bulunduğu için de ikinci yoldan ayrılmaktadır. Avcıoğlu’nun önerdiği kalkınma yolu, emperyalizme karşı milletçe girilen mücadeleden sonra elde edilen siyasî bağımsızlığın, ekonomik bağımsızlıkla gerçek bir bağımsızlık haline getirebilmesi için izlenmesi zorunlu bir yol olarak belirlemektedir. O’na göre, bu model ana çizgileriyle şöyle özetlenebilir: (a) Kamu sektörü, ekonomide daimî bir yere sahiptir. (b) Stratejik nitelikte belli üretim kolları devletin elindedir. (c) Birinci ve ikinci şıklar sonucu, tekelci karakterdeki yerli ve yabancı sermayenin faaliyet alanı daraltılmalıdır. (d) Feodal yapıları tasfiye edecek köklü bir toplumsal reform zorunludur. (e) Temel sanayilerin kurulmasına öncelik veren ve esas itibarıyla kamu sektörüne dayanan planlı sanayiyle kalkınma sağlanmalıdır. (f) Kaynakların hem malî, hem de fizikî planlamasını öngören kapsamlı ve gerçekleştirilmesi zorunludur (1998b: 1091-92).

Avcıoğlu, hızlı bir “kalkınma” ve ardından “demokratik sosyalizmin” Türkiye için gerekli ve hattâ zorunlu olmasının nedenlerini şöyle ifade ediyordu: Batı’da, işçi ücretleri düşük tutulmasına karşın kapitalist yoldan gelişme çok yavaş ilerlemektedir. Azgelişmiş ülkelerde Batı ile arasında olan bu gelişmişlik farkını kapatmak için yüksek oranda bir kalkınma sağlamalıdır. Bunu kapitalist yoldan kalkınmayla sağlamak mümkün değildir. Azgelişmiş ülkelerde tasarruf hacminin gerçekleşmesi ücretlerin düşük tutulup, çalışan kesimlerden vergilerin artırılmasına, yerli sanayicilerin yüksek fiyatlı mamullerinin tüketici aleyhine korunmasına bağlıdır. Bu koşullar altında emeğiyle çalışan kesimlerin millî refahtan pay almaları mümkün değildir. Bu koşullar altında sosyalizm sosyal adalet içinde tek yol olarak ortaya çıkmaktadır (Avcıoğlu, 1962a: 3). O’na göre, içinde bulunduğumuz iktisadi sistem aracılığıyla sosyal adaletin sağlanması mümkün değildir. Sermaye birikimini düşük düzeyde bulunduğu bir toplumda gelişmenin özel teşebbüse

dayandırılmasının anlamı düşük ücret, yüksek kâr, çok sayıda milyoner ve enflasyon (1962c:3) anlamına gelmektedir.

Avcıoğlu, sosyalistler için idealler aynı olmakla birlikte uygulamadaki farklılıkları şu şekilde ifade ediyordu: (a) Doğu sosyalizmi (SSCB) totaliter bir idare altında yürütülmektedir. (b) Batı sosyalizmi feodal yapıları tasfiye etmiş, sermaye birikimini sağlamış, çalışanlar örgütlü güçler haline gelmiş, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşılmıştır; bu koşullar altında sosyalist bir düzenin hayata geçirilmesi zor değildir. (c) Az gelişmiş ülkelerde köklü reformlar aracılığıyla feodal yapıları tasfiye etmek, yeni insan tipini yaratmak hızlı bir kalkınmanın gerçekleşmesiyle mümkün olabilir. Sosyalizm bu koşullar altında bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır (Avcıoğlu, 1962d: 3).

Avcıoğlu, sosyalizmin uygulanmasındaki çeşitliliğin nedenlerini kapitalizmin tarihsel açıdan gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıklardan kaynaklandığını kabul etmesine rağmen, sınıf mücadelesini esas alan bir devrimi ön gördüğü gerekçesiyle komünizme karşı mesafeli durmaktadır. O'na göre, sınıf mücadelesinin olmadığını söylemek egemen sınıfların sözcülüğünü yapmak (Şener, 2016: 90) anlamına gelir. Ancak, Avcıoğlu Batı'da olduğu biçimiyle sınıf savaşımına dayalı politikaların azgelişmiş toplumlarda hayata geçirilmesini reddediyordu: "...işçi-burjuva çatışması değil, (...) emperyalizme karşı milletçe mücadele (1966a:3). Görüldüğü üzere, Avcıoğlu sınıf mücadelesini kabul ediyor, ancak emperyalizmin baskısı altındaki azgelişmiş ülkelerde sosyalizmin sınıf mücadelesi sonucunda kurulabileceğini reddediyordu. O'na göre, barış içinde sınıfsız toplum ülküsüne doğru yol almak, sosyalizme yönelmiş kapitalist olmayan gelişme yolunu seçerek (Avcıoğlu'ndan aktaran Şener, 2016: 91) mümkün olabilirdi. Benzer şekilde Ş. Aydemir de Batılı memleketlerin düştüğü sınıf kargaşasına ve devrimler çıkmazına düşmemek için kendi yapısında milliyetçi sosyal bir devlete yer verilmesinin gerekliliğine inanıyordu. O'na göre, azgelişmiş ülke sosyalizmi, Avrupa'daki sınıf çelişkilerini önleme çabasıdır. Azgelişmiş ülkelerde sınıf mücadelesi, sınıf önderliği, sınıf diktatörlüğünden ziyade, aydın bir fikir hareketi etrafında sosyal adalet ilkeleri ve sosyal mücadeleyi benimsemiş tüm aktif tabakaları bu hareket etrafında toplamalıydı (Aydemir, 1962: 37).

Avcıoğlu'na göre, demokrasi sosyalizmin ikiz kardeşıydı, dolayısıyla örgütlenme özgürlüğü elde edildiği sürece sosyalizm demokratik yollardan da iktidar olabilirdi. Ancak, 1964 sonrasında mevcut demokratik düzenin burjuva niteliğine vurgu yapıldığı ölçüde sosyalizm hedeflerinin ertelenmesine ve "milli cephe"nin öne çıkarılmasına yol açacaktır (Şener, 2016: 88). Burada geçen "milli

cephe” ifadesiyle ülkedeki tüm ilerici güçlerin ortak iktidarı amaçlanmaktadır.

Yön hareketi, 1965’ten itibaren, demokratik devrim stratejisini benimseyerek öncülük konusuna netlik kazandırır. Kuşkusuz, sosyalizm işçi sınıfının öncülüğünde kurulacaktır. Ancak, Türkiye sosyalizme geçmeden önce bir ara aşama yaşamalıdır. Bunun için de tüm halk güçlerinin yer aldığı “milli cephe” etrafında bir araya gelmelidir. Böylece, işçi sınıfı ancak bu aşamada yeterli güce ve bilince sahip olacak ve sosyalist devrime öncülük edecek duruma gelecektir (Avcioğlu’ndan aktaran Şener, 2015: 95). Toprak reformu ve eğitim seferberliği sayesinde ağa, tefeci, aracı tüccar hâkimiyetinden kurtulacak olan köylülük de işçi sınıfının yanında yer alacaktır. Avcioğlu’na göre, geçiş evresinde özgür bir köylü ve güçlü bir işçi sınıfını yaratacak olan halkçı politikalar sosyalizme geçiş için gerekli maddi koşulları da yaratacaktır (1965b: 6-9). *Yön* hareketine göre, ara tabakalar” dikkate alınmadan devrimci bir siyaset üretilemez. Asker-sivil aydın zümre olarak da anılan ara tabakaların önemi, tarihsel konumunun yanı sıra, diğer toplumsal sınıfların görece güçsüzlüğünden de kaynaklanıyor (Şener, 2015: 95) olmasıdır.

Yön hareketine göre, kapitalist olmayan yoldan kalkınma düşüncesi kabul edildiğinde Sovyetler Birliği’nden de destek sağlanabilirdi (Yön, 1965c: 3). Kapitalist yoldan kalkınmak mümkün olmadığı için halktan yana, milliyetçi, devrimci ve devletçi bir kalkınma yolu izlenmesi gerekiyordu. Avcioğlu’na göre, Milliyetçi Devrimci Kalkınma Modelinin özellikleri üç bölümde incelenebilir. (1) Modelin Ön Koşulları: Gelişmiş kapitalist ülkelerle olan yeni sömürgecilik tipi bağımlı ilişkilere ve sermaye egemenliğine, bunların ülke içindeki temellerini kaldıracak biçimde son verilmesi. Bu tutucu güçler koalisyonunun politik ve ekonomik egemenliğinin son bulması. (2) Modelin Kuramsal Özellikleri: Milliyetçi Devrimci Kalkınma yolu, tarımda büyük kooperatif çiftliklere dayanması. (3) Kalkınma Stratejisi: Sermaye birikiminde çok yüksek oranlara erişilmesi, temel yatırım mallarına dayanan sanayiye öncelik tanınması (1998b:1172-73).

Sosyalist devrim öncesinde feodal ilişkilerin tasfiye edilmesi gerektiği yönündeki bir ilk aşamanın zorunluluğuna inanan MDD savunucularını, kapitalist olmayan yoldan kalkınmayı en önemli ilke olarak gören ve bunun için de planlı ekonomiyi savunun *Yön* hareketine yakınlaştırmıştı. Stratejik alanda bu yakınlığı pekiştirecek bir başka nokta ise, sosyalist devrim öncesindeki ilk aşamada işçi sınıfının öncülüğü gerekli olamadığından egemen sınıfların dışında kalan tüm toplumsal kesimlerin “anti-emperyalist”, “anti-feodal” temelde birleşebileceği düşüncesinin kabul görmesiydi. Bunun için de işçi sınıfının öncülüğünü esas alan sosyalist devrim söyleminden mümkün olduğunca uzak durulmalıydı. Sosyalist bir

söylem bağımlı sınıfları egemen sınıflar karşısında parçalayabilirdi. Ne var ki, Yön hareketinin devrimde esas güç olarak orduyu ima edecek şekilde “zinde kuvvetler” temasını ön plana çıkarması ile MDD hareketinin işçi sınıfını öne çıkarıp sosyalist devrime ilişkin yaptığı vurgunun daha da belirginleşmesi, bu siyasi hareketler arasındaki düşünsel yakınlığı ortadan kaldıracaktır. TİP ise, anti-emperyalist bir mücadelenin sosyalist bir devrimden bağımsız bir şekilde ele alınamayacağını ileri sürüp, Türkiye’de feodal üretim ilişkilerinin yaygın olmakla birlikte hâkim üretim tarzının kapitalizm olduğu noktasında ısrar ederek işçi sınıfının öncülüğünde doğrudan sosyalist devrimin gerçekleşebileceğini savunuyordu.

Hukuki Sınırlamalar

TİP (Türkiye İşçi Partisi), Kemalist asker-sivil bürokrasi tarafından kapatılan DP’nin (Demokrat Parti) yerini almaya çalışan muhafazakâr ve liberal çevreler arasındaki mücadele esnasında ortaya çıktı. TİP, Şubat 1961’de İstanbul’da işçi sınıfından gelen deneyimli bir grup sendikacı tarafından kuruldu (Aybar, 2014:135). O dönemin tek işçi konfederasyonu olan Türk İş’in sol kanadını oluşturan kurucuların amacı, sendikal örgütlenmeyi sağlamak, çalışanlar açısından işçi mevzuatında birtakım değişiklikler yapmak ve grev ile toplu sözleşme hakkını elde etmek idi. Tüm bu taleplerin siyasi düzeyde çözüme kavuşturulması için ortak harekete geçilmesi gerektiğini düşündüler.

1962 Şubatı’nda başlayarak, sosyalistleşme sürecine giren TİP’in, iki yıl sonra toplanan I. Büyük Kongresi’nde kabul edilen yeni programı, parti kapatılıncaya kadar yer yer bazı değişikliklere uğrasa da olduğu gibi kalacaktır. TİP’in ne ölçüde sol bir parti olduğuna karar vermeden önce onun politik mücadeledeki etkinliğini sınırlayan anayasal zorunlulukların neler olduğunun anlaşılması konumuz açısından önemli bir yer tutmaktadır. TİP, 1961 Anayasası’nın siyasi partiler kanunu uyarınca uymak zorunda olduğu bazı maddeler mevcuttu. Anayasa’nın 11. maddesi uyarınca hak ve özgürlüklerin hiçbirinin ülkenin bütünlüğünün veya dil, ırk, sınıf ve din veya mezhep ayrımına dayanarak Cumhuriyeti ortadan kaldırmaya yönelik kullanılamayacağını; 53. maddesinde siyasi partileri, demokratik hayatın vazgeçilmez unsuru olarak ele almakta, ancak 56. maddede ise demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine ve devletin ülkesiyle ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne uyulmasını zorunlu görmekteydi. Ayrıca, emekçi sınıfların partisi olması amacıyla kurulan TİP, 1965 yılında çıkarılan siyasi partiler kanununa da uymak zorundaydı. Söz konusu kanunun 106. maddesi uyarınca Komünist, Faşist ve Nasyonal Sosyalist partilerin kurulamayacağı, 87. ve 88. maddelerde ise, ülke bütünlüğünü ve devletin tekliğini bozucu unsurlara izin

verilemeyeceği belirtilmişti. Siyasi partiler kanunu uyarınca Anayasa’da belirlene maddelerin TİP’in siyasi mücadelesine sınırlamalar getirdiği ortadaydı. Bu sınırlamalar, sonraki süreçte kurulacak çeşitli parti liderleri tarafından TİP aleyhine kullanılacaktır. Örneğin, 1965 genel seçimler öncesinde AP (Adalet Partisi) liderinin¹ verdiği demeçte sınıf mücadelesine izin vermeyeceğini ve bunu yaratmak isteyen “sapık düşünceli gruplara” karşı birleşmenin zamanın geldiğini (Ahmad, 2015: 197) vurgulayarak yakın gelecekte izlenecek iç politikanın nasıl bir şekil alacağını ipuçlarını vermekteydi. Yeni yasal düzenlemeler dikkate alındığında, sınıf mücadelesini esas alan örgütlü sosyalist mücadelenin TİP çatısı altında yürütülmesi son derece zordu.

TİP ve Kemalizm

Yeni anayasal düzenlemelerin dışında TİP’in politik tutumunu belirleyen bir diğer önemli faktör de “Kemalizm” olmuştur. Kemalizm’in milliyetçi ve anti-emperyalist (en azından bu şekilde yorumlanıyordu) mirasının TİP programına yansması kaçınılmazdı. Kemalizm’in anti-emperyalist yönü ön plana çıkarılmakta ve milliyetçilik önemli rol oynamaktaydı. TİP, 1964 tarihli parti programının ilk sayfalarında Mustafa Kemal’in 1921 tarihli söylemiş olduğu, “milletçe bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı milletçe mücadele etmemiz gerek[tiği]” (Özdemir, 1995: 221) yönündeki sözlerine yer verilmişti. TİP’e göre siyasal açıdan ulusal Kurtuluş Savaşı gerçekleşmişse de ekonomik açıdan ikinci bir kurtuluş savaşının verilmesi gerekiyordu.

Bağımsızlık ve anti-emperyalist söylemi dönemin hâkim politik ikliminde Sol’un tüm farklı kesimleri arasında genel kabul gören bir şiarıydı. TİP de bu politik vurgunun dışında kalamazdı. Nitekim kalamadı da. TİP bu şiarı Kemalizm ve ulusçulukla ilişkilendirerek bağımsız bir dış politikanın nasıl olması gerektiği üzerinden hareketle farklı bir politik söylem geliştirdi. TİP bu politikayı: “...sömürgeciliğe karşı ilk mücadeleyi yapmış olmanın şeref[den]...” (2017: 616) hareketle “Atatürk dönemini” örnek göstererek Türkiye özelinde hayata geçirmeye çalıştı. Ayrıca TİP, NATO’dan çıkmayı savunup, ABD üsleri nedeniyle vatan toprağının bir bölümünün “Amerikan işgali altında” olduğunu söyleyip, bağımsız dış politikanın önemini vurgulayarak dönemin politikalarıyla uyumlu söylemler de geliştirdi.

TİP, 1963’te yayınlanan bir broşürde, gerçek milliyetçiliği, Türk ulusunun

¹ Süleyman Demirel

içte ve dışta sömürülmesini önlemek olarak tanımlıyordu. Ulusu tüm yurttaşları içine alan ve onlara toplumdan olmaya hak kazandıkları payı veren ve kendi yeteneklerini en verimli şekilde kullanma imkânlarını hazırlayan davranış TİP'e göre en verimli olan davranıştı. TİP parti programında aynı görüşleri yineleyecekti: "Kişiliğini Milli Kurtuluş savaşında bulmuş olan Türk milliyetçiliği, halkçılıktan ayrı düşünülmemeliydi. Türk Devleti'ne yurttaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk idi.

TİP'e göre milliyetçilik ister siyasal ister ekonomik olsun her türlü yabancı boyunduruğuna karşı olmaktı. TİP'e göre, Türkiye sömürge bir ülke değildi, ama ekonomik ve askerî açıdan dışa bağımlıydı. Bu çerçevede değerlendirildiğinde TİP'in bağımsızlık vurgusunun önemi ifadesini Kemalist köklerde bulan milliyetçilik dolayısıyla anlam kazanıyordu. TİP, Türkiye'yi Batı emperyalizmine karşı ilk bağımsızlık mücadelesini kazanmış bir ülke olarak tanımlıyordu. Kurtuluş Savaşı'ndan zaferle çıkmış olan Kemalist milliyetçiler Batı emperyalizmi karşısında bir savaş bayrağı olmuşlardı. Böylesi bir ulusçuluk "anti-emperyalist" ve "anti-kapitalist" bir nitelik taşıyacaktı. Dolayısıyla, TİP'e göre, sosyalizm ile ulusal bağımsızlık birlikte yürütülmesi gereken bir mücadeleydi. NATO'ya, CENTO'ya, ortak pazara, yabancı sermayeye özellikle de ABD'ye karşı olmak, planlı ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek, Türkiye'nin sosyalizme yönelişi için gerekliydi. TİP'in halkçılık ve devletçilik anlayışında da Atatürkçülüğün temelini oluşturan altı (6) okun etkisi vardı. Ekonomik açıdan duruma bakıldığında kapitalist olmayan bir kalkınma modelinin benimsendiği, devletçilik temelinde planlı ekonomi ve emekten yana olma gibi ideallerle öne çıkmaktaydı. Marksizm'i, ülkenin özel koşullarıyla ele alan ulusal bağımsızlığı savunan bir anlayışla öne çıkması partinin 22. maddesinde vurgulanmıştı.

Aybar anayasal zeminde düzene bağlı kalınması hususunda ısrarlıydı. Bunu şöyle ifade ediyordu: "Bizi zorla iktidara gelmek isteyen bir parti olarak görmek isterler. ...yer altı çalışmalarına girişelim ve efendiler kolayca hakkımızdan gelsinler. Hayır, biz anayasacıyız, oyuna gelmeyiz" (2017: 616). Böylece, Aybar, sadece düzenin olası tüm provokasyonlarına karşı değil, aynı zamanda radikal sol sızmalara karşı da ihtiyatlı bir duruşu sergiliyordu. Ayrıca parti tüzüğü'nün 2. maddesinde anayasaya uygun hareket edilmesi yönünde vurgu da yapılmıştı. Dolayısıyla, rejim ve anayasaya saygı oldukça önemli bir yere sahipti.

TİP, her zaman sosyalist Enternasyonal'le arasındaki politik mesafeyi korudu. Diğer partilerin dış politikasını eleştirirken, kendisi siyasal söyleminde ne Çin ne Sovyetler ne de Amerika söylemini kullandı. Esas olan şey Türkiye'nin

kendine özgü koşullarına uygun hareket etmesiydi. TİP, farklı ülkelerde sürmekte olan sosyalist hareketleri bütün insanlığın ortak mirası olarak görüyor; ancak bu mirası her toplumun kendine özgü tarihsel koşullarına uygun olarak değerlendirmesi gerektiğini ileri sürüyordu.

Doğrudan Sosyalizm Tartışması

Sosyalist aydınların desteğini alan M. A. Aybar genel başkanlığa seçilmesiyle birlikte parti, işçi haklarının savunulmasıyla kendini sınırlayan bir hareketin ötesinde Marksist anlamda sosyalist çizgiye oturdu. 1964'teki 1. Kongre'de benimsediği program ve tüzük bu politik yönelimi daha da pekiştirdi. Yeni program partiyi 'işçi sınıfının tarihi, bilime dayanan demokratik öncülüğü etrafında (...) emeğiyle yaşayan bütün yurttaşların temsilcisi (Bora, 2017: 615) olarak konumlandırı. Dikkat edildiği üzere *Yön*'den farklı olarak politik özne angajmanının milli burjuvazi veya zinde kuvvet olmayıp, işçi sınıfı olmasıydı. Ancak, TİP'in kendi içinde de bazı ayrımlar söz konusuydu. Boran, işçileri ve köylüleri temel sınıf olarak tanımlayıp işçi sınıfının politik öncülüğünü Marksist-Leninist çizgide muhafaza eden bir hassasiyetle savunurken; Aybar, politik özne tanımını ezilmiş halk genişliğinde tutarak (2017: 615) yapmaktaydı.

Yön'ün sosyal adalet ilkeleri temelinde kamu yararını esas alan politik arayışları ile TİP'in sosyalist mücadelesi arasında bazı noktalarda benzerlikler yok değildi. *Yön*, azami kalkınmaya büyük önem vermekte, bunun için de ağırlığı tarımdan sanayiye kaydırmayı savunuyordu. Dahası, mülkiyet hakkına kamu yararı ölçüsünce güvence verileceği söylenip, büyük üretim araçlarının kamulaştırılacağı vurgulanmıştı. *Yön*, emekten yana yeni bir devletçilik düşüncesiyle, TİP'in politik çizgisiyle benzerlikler gösteriyordu. Ancak, 1965'ten itibaren, sosyalizme yapılan vurgu arttığı ölçüde MDD ve *Yön* ile TİP arasındaki ideolojik mesafe açılacaktı.

Parti yönetim kadrolarının sınıfsal mevkii meselesi, TİP içindeki ilk büyük ayrışmanın konusu oldu. 1964'te kabul edilen yeni tüzüğün 53. maddesi, "kafa işçileri-kol işçileri" ayrımını getirerek, işçilerin ve aydınların yönetimde eşit sayıda temsilini öngörüyordu. Karar alma ve sorumluluk üstlenme süreçlerinde işçiler ile aydınlar arasındaki eşitsizliği gidermeye yönelik bu pozitif ayrımcılık şöyle ifade edilmişti: "Emekçilerin söz söylemeyle, karar vermeyle, yönetmeyle "ilgili ürkeklikleri, acemilikleri, ancak yetkilendirerek, görev üstlendirerek, deneyim içinde kırılabilir. Bu, onları "eğitmekten" daha geçerli ve daha az velayetçi bir yoldu" (2017: 617). B. Boran da bu uygulamanın yararlı olduğunu düşünenler arasında yer alırken, Fethi Naci'nin başını çektiği bir grup aydın Parti'den ayrıldı.

Bu tartışmalar gelecekte yaşanacak derin ideolojik ayrışmaların habercisiydi.

1964’de parti üyeleri arasında vuku bulan siyasi çatışmalar tam anlamıyla bitmiş değildi. Mevcut tartışmalara başka tartışmalar da eklendi. 20-24 Kasım 1966 tarihinde Malatya’da toplanan II. Kongre’de Milli Demokratik Devrim ve Sosyalist Devrim tartışmaları parti içinde de devam etti. Söz konusu olan bu tartışmalar özünde sosyalizmin devrimle mi, yoksa reformla mı olacağı şeklinde ortaya çıkmıştı. *Yön* grubu devrim stratejisini şöyle ifade ediyordu: Demokratik devrimden sonra ortaya çıkacak özgürlük ortamında işçiler, daha doğrusu tüm emekçiler kolay bir şekilde örgütlenebilecek ve böylelikle sosyalizme gidecek yol açılacaktı (Ulus, 2015: 141). B. Boran, *Yön* grubunun ordu içindeki cuntacılarla temas halinde olduğunu ve *Yön* dergisinin sayfalarında demokratik devrim hareketinin öncüsünün “zinde kuvvetler” olabileceğinin ima edildiği dönemde, görüşünü “Sosyalizme Giden Kestirme Yol Yoktur” başlıklı yazısıyla açık bir biçimde ortaya koydu: “Halka dayanan bir iktidar, halkın, memleketin idaresinde, reformların tasarlanma ve uygulanmasında, toplum yapısının her kesiminde aktif bir rol oynadığı iktidar şeklidir. O, askerî yönetimlerin genellikle geçici olduğunu, sadece güce dayanarak yönetmenin ve sorunları çözmenin imkânsız” (1963:3) olduğunu vurguladı.

Yön hareketinin dışında TİP’in sosyalizm mücadelesine muhalif olan diğer bir sol hareket ise MDD idi. Bu hareket temel siyasi görüşlerini şöyle özetliyordu. Birincisi, Türkiye kapitalizmin fazla gelişmediği, feodal ve yarı-feodal ilişkilerin hâkim olduğu bir ülkeydi. İkincisi, Türkiye’nin geri kalmasının nedeni burjuva demokratik devrimini henüz tamamlamamıştı. Üçüncüsü, Türkiye’nin dışa bağımlı ekonomisi onun kalkınmasının karşısında büyük bir engel oluşturmuyordu. Dördüncüsü, güçlü ulusal burjuvazinin ve bilinçli işçi sınıfının bulunmadığı bir ülkede sadece işçi sınıfına dayalı bir sosyalist devrim stratejisini hayata geçirmek mümkün değildi. Türkiye somutunda sosyalist devrim mücadelesinin başarıya ulaşması için yarıda kalmış burjuva devriminin tamamlanması bir zorunluluktan ibaretti. Bunun için de toplumun tüm ileri güçlerini içine alacak şekilde örgütleyip “geniş cephe” stratejisini hayata geçirmek gerekiyordu. Sosyalist devrim ise daha sonraki bir aşamaydı. MDD hareketine göre TİP, az gelişmiş, yarı-feodal, yarı-sömürge bir ülke olan Türkiye’nin biçimsel demokrasisine sanki gelişmiş bir Batı demokrasisi gibi bakıyor, millî demokratik devrim aşamasını kat etmesi gereken bir ülkede sosyalizmden söz etmekle, mevcut rejimi meşrulaştırmaya hizmet ediyordu. TİP ise MDD’cilerin çizgisinden tamamıyla farklı bir politik zeminde konumlanarak Türkiye’nin kapitalistleşmiş bir ülke olduğu noktasından hareketle doğrudan sosyalizme geçilebileceğini ileri sürüyordu.

Aybar'a göre, Milli Kurtuluş mücadelesi anti-emperyalist bir karakter taşımaktaydı. Anti-emperyalist mücadelenin başarıya ulaşması, emperyalizmin yurt içindeki ortaklarına da karşı mücadele verilmesiyle başarıya ulaşabilirdi. Milli mücadele yıllarında askeri açıdan kazanılan zaferle “emperyalizme” ve de “kapitalizme” karşı büyük bir zafer elde edilmişti. Aybar, emperyalizme karşı yürütülecek savaşı sosyalist mücadeleden ayırt etmenin mümkün olmadığı kanısındaydı. Dolayısıyla, Milli Kurtuluş mücadelesi ancak sosyalizm bayrağı altında tam anlamıyla zafere ulaşabilirdi. MDD'nin savunduğu biçimiyle milli cepheyi geniş ölçüde tutmanın sosyalist bir devrimin ihmal edilmesi anlamına gelecekti. O'na göre, Türkiye'de güçlü ulusal burjuvazi yoktu. Dolayısıyla, geniş cepheli bir mücadelenin başarıya ulaşması sonrasında iktidarın tekrar emperyalizmin egemenliği altına girmesi kaçınılmazdı. Sosyalist zafer için mücadele emperyalizme ve kapitalizme karşı aynı anda verilmeliydi. Milli Kurtuluş savaşıyla birlikte politik bağımsızlık elde edilmişti; şimdiki amaç ise ekonomik bağımsızlığı kazanmak olmalıydı.

TİP'in II. Büyük Kongresi'nde MDD'ci kanadın tam anlamıyla tasfiye edilmesiyle sonuçlandı. Bu Kongre'de alınan diğer önemli kararlar arasında Türkiye'nin tam bağımsızlığının öneminin yanı sıra Atatürk'ün Milli Kurtuluş dönemindeki bağımsız dış politikasına geri dönülmesi gerekliliğine vurgu yapıldı. Malatya Kongresi bildirisi, “maddi ve manevi alanda sömürülen Doğu'nun meselelerini” özel bir başlık olarak vurgulamıştı. 1967'den sonra düzenlenen Doğu mitingleri, TİP'in politikaları amaçladığı hedeflerden çok, Kürt politik uyanışının kitleselleşmesine yarayan bir çığır açtı. 1968'deki 3. Kongre'de “Kürtçe ve Arapça konuşan vatandaşlara” yönelik ayrımcılıktan bahsedilerek, Kürt meselesinin tanınmasında bir adım daha atıldı. 1970'teki 4. Kongre'de son adım atılarak, “Türkiye'nin doğusunda Kürt halkının yaşadığı” ve “baskı, terör ve asimilasyona” tabi olduğu (Bora, 2017: 620) kayda geçirilecekti.

Aybar'ın etkisinde kaldığı dönemin diğer bir tartışması ise ATÜT (Asya Tarzı Üretim Tarzı) idi. Aybar etkisi altında kaldığı bu düşünceden hareketle yola çıkarak Türkiye'de sınıf çatışmasının devlet ile halk arasındaki özgürlük problemiyle kıyaslandığında ikincil derecede önemli olduğu görüşünü öne sürüyordu. O'na göre, bu durum Osmanlı tarihinden, Osmanlı devlet ve toplum yapısından kaynaklanıyordu. Osmanlı Devleti ceberut bir devletti ve Türkiye Cumhuriyeti de geçmişinden bu özelliği miras almıştı (Ulus, 2015:169). Aybar'ın yaptığı bu değerlendirmeler diğer devrimci gruplardan oldukça farklıydı. Aybar, sosyalizmin Türkiye'ye özgü tarihsel koşulları içindeki uygulanışına ve bu uygulamanın teoride değerlendirilmesinden meydana gelen eylem sistemine Türkiye'ye özgü sosyalizm

adını veriyordu. Aybar, Osmanlı'dan bu yana ceberut devlet geleneğini yaşayan Türkiye'de tarihsel koşulların ağır bastığı ve sınıf sorunundan daha önce geldiğini ve bu nedenle de "özgürlük" sorununun temel çelişki olduğu düşüncesindeydi.

ATÜT sorunu Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısına ilişkin tarihsel bir tartışmanın ötesinde, sınıflar mücadelesinin oluşturduğu yeni ittifakların sosyalist bir devrimin gerçekleştirilmesi sürecinde stratejik açıdan politik sonuçları olan bir tartışmaydı. ATÜT'ü savunan sosyalistler Osmanlı'nın toplumsal yapısına ilişkin yapılan tespitlerden hareketle Türkiye'nin güncel yapısını ve dolayısıyla sosyalist devrim olanaklarını belirlemeyi amaçlıyorlardı. Zira, Türkiye feodal bir toplum değil ise, anti-feodal bir devrim yapmanın da gereği ortadan kalkacak, egemen sınıflar ve sömürülen sınıflar ile sömürü ilişkileri de buna göre farklı yorumlanacaktı. ATÜT'çüler, daha doğrusu bu tartışmalardan etkilenenler ve Aybar gibi ATÜT kavramını kullanmayan ama benzer olgulara işaret eden sosyalistler, Osmanlı Devleti'nin Avrupa ülkelerinden farklı bir toplumsal yapıya sahip olduğunu ileri sürüyorlardı. Despotik Osmanlı Devleti'nde, devlet sınıfları eliyle egemenlik kurmuştu ve bürokrasi aracılığıyla halk sınıflarını sömürmüştü. Böylesi bir yapı içinde ordunun ve sivil bürokrasinin devrimci niteliği tartışmalı hale geliyor, hattâ iddia edilenin tam tersi bir durum ortaya çıkıyordu.

Aybar, Osmanlı toprak mülkiyeti üzerine yaptığı incelemelerde vardığı sonuç Osmanlı mülkiyet yapısının gelişmemiş olmasından ötürü devlet merkeziyetçi ve bürokratik yapıyı tesis emişti. Devletin gücü ve sömürüsü bürokrasi aracılığıyla gerçekleştirdiği vergilerle sağlanıyordu. Asker –sivil-memur devletle özdeşleşen bir çeşit sınıf halini almıştı (Aybar, 1968: 474, 488, 502). Aybar, Osmanlı devlet biçiminin uğradığı bazı değişikliklerle beraber Cumhuriyet rejimi altında da devam ettiğini ileri sürdü. Buna göre ordu, en eski ve köklü egemen sınıftı. Gücünü devletten alan ve kendini devletle özdeşleştiren bu kurum, Osmanlı'dan bugüne egemenliğini çeşitli biçimler altında sürdürmüştü. Osmanlı Devleti'nin Batı ülkeleri karşısında gücünü kaybetmesi, iktidarı reformlar yapmaya zorlamıştı. Fakat, ekonomi hâlâ devlet tarafından idare ediliyor veya yönlendiriliyordu. Bu durumda sanayileşme projelerini ya devlet yürütmüştü ya da devlet bazı kişilere ayrıcalıklar tanıyarak onları "kapıkulları" arasına almıştı. Devlet adına iş görüyor gibi gözükmese de aslında kendi yararına iş gören bir kapitalistler sınıfı yaratılmıştı (Ulus, 2015: 171). Cumhuriyet rejimi altında da aynı kapıkulları devletçilik yoluyla ekonomik, siyasi ve toplumsal egemenliklerini sürdürebiliyorlardı. Aybar aslında bürokrasinin, yükselen komprador kapitalist sınıf karşısında gücünü görece koruyabildiğini ve hem İttihat ve Terakki yönetimi altında, hem de bünyesinde Osmanlı devletçi sisteminin sürdürüldüğünü, hattâ geliştiğini

iddia ediyordu. Sonuç olarak Aybar’a göre, Osmanlı Devleti’nde olduğu gibi Cumhuriyet’te de toplum “sömürenler” ve “sömürülenler” olarak iki gruba ayrılmıştı (Ulus, 2015: 172). Halk, Osmanlı tipi devlet yönetiminden dolayı 1950’de ağa-komprador ittifakını desteklemişti.

Fakat, Aybar mevcut durumda Amerikalılardan yararlanan bürokrasinin ağa ve komprador sınıfı ile koalisyon kurduğunu (Ünlü, 2002: 228-30) ileri sürüyordu. Aybar, bürokrasinin 19. yüzyıldan itibaren iki kanada ayrıldığı görüşündeydi: Bir kanat ekonomide liberalizmi ve kapitalizmi savunuyor; öteki kanat ise merkeziyetçiliği, otoriterliği ve devletçi ekonomiyi destekliyordu. Aybar mevcut durumda bu iki kesimi “Amerikancılar” ve “Atatürkçüler” olarak tanımlamıştı. Aybar’ın “Amerikan bürokrat burjuvazisi” olarak adlandırdığı zümre büyük toprak ağaları ve komprador burjuvaziyle ittifak kurmuştu. Amerikancı bürokrasi ile ağa-komprador ortaklığı, ABD emperyalizmiyle olan ilişkilerden çıkar sağlamaktaydı. Bu nedenden ötürü bu çıkar grupları arasındaki çatışma son bulmuş ve hepsi egemen sınıfı oluşturmuştu. Dolayısıyla, Türkiye’de ana sınıf çatışmasının temel belirleyeni bu ittifak ile bütün emekçi sınıflar arasında (Ünlü, 2002: 169-70) olduğunu ileri sürüyordu.

Behice Boran aydınların işlevsel açıdan sosyalist hareketler içindeki konumu ve askeri darbelerin sosyalizme ulaşmadaki rolü konusunda geliştirdiği kuramsal çözümlemeleriyle dönemin temel tartışmalarına dâhil oldu. Boran bürokrasi üzerine bazı yazılar kaleme aldı (Boran, 1969a: 4-5; 1969b: 5-6; 1969c: 6-7 ve burada temel olarak hem MDD ve Yön hareketlerinin bürokrasi üzerine geliştirdiği tezlerinin, hem de bunların tam karşısında gibi gözükten Aybar-Küçükömer tezlerinin yanlış olduğunu göstermeye çalıştı. Onların yanlışlıkları basit kuramsal bir hata olarak görülemezdi: Sosyalist strateji bu yanlış saptamalara göre yürütüldüğü için devrimci-sosyalist hareket açmaza düşer, başarılı olamazdı. Boran, birinci grup içinde bazı farklılıklar bulursa da bunlar esas olarak sivil-asker yönetici grubun Türkiye tarihinde ilerici bir rol oynadığını ve bunların gençlerle, aydınlarla beraber devrimci harekete öncülük edebileceğini (Ulus, 2015: 191) iddia ediyordu.

Boran’a göre, Yön hareketi bu konuda açıkltı: Devrimin ilk aşamasını yürütmekte esas olarak asker önemliydi, hattâ sosyalizmi bile bu kesim aracılığıyla gerçekleştirecekti. MDD hareketi ise yarıda kalmış burjuva devrimini tamamlanması için “geniş cephe” stratejisini savunuyordu. Mehmet Ali Aybar ve İdris Küçükömer ise bu görüşün karşısında yer alıyordu. Aslında bu ikisinin görüşleri ve çıkardıkları siyasal sonuçları açısından farklı olduğunu kaydeden Boran, temel görüşlerinde birleştiklerini vurguluyordu: Onlara göre Türkiye’de

“bürokratlar” veya devleti yöneten grup bir sosyal “sınıf” niteliğindeydi. Osmanlı İmparatorluğu düzeninde yetkilerini padişah’tan alan yönetici-asker kesim, artı-değere sahip çıkmıştı. Daha sonra Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde de devlet otoritesini kullanarak üretim sürecinde üstlendiği kontrol ve düzenleme rolüyle fiilen üretim araçlarına sahip duruma gelmişti. Bunun için de bir “sınıf” niteliği kazanmışlardı (Ulus, 2015:191).

Boran’a göre, Aybar ve Küçükömer “bürokrasi veya yönetici grubun devrimci, ilerici, antiemperyalist olmadığı görüşünde birleşiyorlardı. İkisi de bürokrasinin “sınıf” olma niteliğinin Osmanlı’dan bu yana değişmemiş olduğu görüşündeydi (Ulus, 2015: 192). Küçükömer, sivil-asker yönetici sınıfı, toprak ağaları ile komprador burjuvaziyle aynı safta görmekteydi. Fakat, bürokratlar kendilerini halk yığınlarıyla özdeş görmeye başlarsa onlara karşıt olmaktan çıkabilir ve Osmanlı bürokrasisinin tarihsel niteliği değişebilirdi. Aybar ise, bürokratları toprak ağaları ve komprador burjuvaziyle aynı safta görmekle kalmayıp, Türkiye’nin temel çelişkisinin bürokrat-ağa-komprador üçlüsü ile emekçi sınıflar arasında olduğunu iddia ediyordu. Bürokrasi tekrar iktidarı ele geçirirse tepeden inme, ceberut tutumu sürdüreceği için emekçi halkın çıkarları bakımından “en tehlikeli sınıf” olduğu (Ulus, 2015: 192) kanısındaydı.

Boran, sosyalist fikirlerin işçilerden önce aydınlar arasında yayılabileceğini ve işçi sınıfını bilinçlendirme noktasında aydınların önemli roller üstlenebileceğini ifade etmişti. Buna göre aydınlar bir örgüt, bir parti içerisinde işçilerle beraber mücadele ettiği sürece düşüncesini benimsediği sınıfa organik olarak bağlanabilir, toplumsal ve sınıfsal işlev taşıyabilirdi. Dahası aydınlar bağımsız bir sınıf olmayıp, sosyal sınıflardan birine dayanarak bir rol üstlenebilirdi (Atılgan, 2010: 319). Boran, askeri darbeye iktidara gelecek bir ekibin kitlelerle aydınların kaynaşmasını sağlamayacağını, ekip halinde çalışma tecrübesinin eksik kalacağını ve dolayısıyla “halkın yararına reformların” uygulanmasında sorunlar olabileceğini (310: 322) öne sürüyordu.

Boran, sivil-asker aydın kesimlerin çelişik ve tutarsız bir tabaka olduğunu ileri sürüyor, sosyalistlerin “Biz bize benzeriz!” biçimindeki özgeci tutumlarına da karşı çıkıyordu. Boran, her toplumun tarihsel özelliklerinin kendine özgü yönleri olmakla beraber bütün toplumların temelde ortak niteliklerinin olduğunu hatırlatıyordu. O’na göre, bürokrasinin her yerde tutarsız ve çelişik tutumları vardı ve Türkiye’de de 1960’dan sonra bu iyice ortaya çıkmıştı (Ulus, 2015: 192). Boran’a göre, metodolojik ve tarihsel açıdan yapılan yanlışlığı, bürokrasi “tabakasının” Osmanlı’dan bu yana değişmediği, sosyal değişme sürecinin dışında kaldığı

yönündeki saptama oluşturunuyordu. O, “ilerici” ve “devrimci” sıfatların zamanla değiştiğini ve içinde bulunulan dönemin koşullarına göre belirlendiğini söylüyordu. Osmanlı ve Cumhuriyet aydınları-bürokratları Osmanlı İmparatorluğundaki üretim ilişkileri düzeninin yıkılıp yerine kapitalizmin gelişim koşullarını hazırlamış, dolayısıyla da tarihte ilerici rol oynamışlardı (Ulus, 2015: 193) Boran bu tabakanın iktisadi bağımsızlığı sağlayamadığı için eleştirilebileceğini, ama “tümüyle tutucu, toplumu geriletici” olduğunu, hiçbir “devrimci, ilerici” yanı bulunmadığının da söylenemeyeceği kanısındaydı.

Boran’a göre, asıl sorun, tabaka olarak asker-sivil kesimin Türkiye tarihinde devrimci, ilerici bir rolü bulunup bulunmadığını ortaya koymaktı. O’na göre Aybar biraz daha örtük olarak, Küçükömer ise daha açık bir biçimde bürokrasiye hiçbir ilerici nitelik tanımamaktı ve yürütülen tek yanlı tahliller nedeniyle yanlış sonuçlara varılmaktaydı: “...Türkiye’de eski feodal üretim ilişkileri düzeni büyük ölçüde tasfiye olunmuş, ancak kalıntılar halinde bazı bölgelerde süregeliyorsa, Türkiye’de kapitalist üretim ilişkileri hâkim duruma gelmiş ve küçümsenmeyecek bir işçi sınıfı gelişmişse, bu sonuçlar da o geçmişin beceriksiz, aksak “Batılılaşma”, kapitalizmi geliştirme çabaları[nın]” (Boran, 1969a: 4-6) bir ürünüydü.

Boran, bu bağlamda söz konusu kadronun, tarihin belli bir döneminde ilerici ve devrimci rol üstlendiğini düşünüyordu. Ne var ki, MDD’ciler veya Doğan Avcıoğlu’nun iddia ettiği gibi devrimciliğin “tarihsel göreliliğini” ve Türkiye’de “koşulların ve sınıfsal yapının değiştiğini” göz ardı edip, sosyalist devrimi de bu tabakadan beklemek hatalı bir tutumdur. Dolayısıyla, Boran, önce antiemperyalist mücadele sonra sosyalist dönüşüm şeklindeki kuramsal kavrayışın yönetsel açıdan “mekanik düşünce tarzının ta kendisi olduğunu (Ulus, 2015:194)ileri sürüyordu. Hangi sınıf ağır basarsa o öncü olur” tarzındaki MDD’ci yaklaşımı reddediyordu. Boran’a göre sorun, “sosyalistlerin hangi sınıfların öncülüğü için mücadele edeceği” sorunuydu. Bu çerçevede sosyalist hareketin izleyeceği yol belirleyici olacaktı (2015: 194). Boran, hiçbir sosyal sınıfın devrimi kendi başına, müttefikleri olmadan yapamayacağını vurguluyordu. Ancak, herhangi bir ittifakın oluşturulması durumunda işçi sınıfının bağımsız hareketi özenle korunmalıydı. Boran bu saptamayı yapmakla beraber, hiçbir sosyal sınıfın devrimi kendi başına, müttefikleri olmadan yapamayacağının da altını çizmekteydi. Bürokrasi ile kurulması öngörülen ittifak konusunda şöyle diyordu: “...hiçbir sosyal sınıf, ne kadar güçlü ve devrimci çizgiye gelmiş bulunsun da devrimi kendi başına, öbür yardımcı ve müttefik sınıf ve tabakaların desteği, katkısı olmadan başaramaz. Bürokrasiyi tümünde bir sınıf sayıp, ağa ve burjuva sınıflarla aynı safa koymak, hele Türkiye’ye özgü şartlar ışığında, işçi-emekçi sınıfların politik hareketini yalnız bırakmak, tecrit edilmiş vaziyete

düşürmek olur” (Boran, 1969a: 4-6).

TİP’teki ikinci büyük ayrışma, 1968 Ağustos ayında Sovyetler Birliği önderliğindeki Varşova Paktı devletlerinin Çekoslovakya’ya askerî müdahalesinden sonra başlayan tartışmalarla ortaya çıktı. Bu müdahale solu sarsan ve bölen münakaşalara yol açtı. Boran ve arkadaşları da bu müdahaleyi kınamaktan geri durmadı. Ancak, Aybar, bu eleştirisini Sovyet pratiğinde ifade bulan sosyalizm uygulamalarını da içine alacak bir biçimde genişletmesi parti içinde büyük tepki çekti. Stalin dönemi ve sonrasında tesis edilen bürokratik yapıya eleştirel yaklaşan Aybar, giderek Batı Marksizm’i çizgisinde konumlandı. Bu bağlamda “sömürü” yerine “yabancılaşma”, “iktisadi determinizm” yerine “hümanizm” kavramları ön plana geçti (Atılğan,2010:436). Aybar’ın “güler yüzlü sosyalizm”, “hürriyetçi sosyalizm” şeklinde ifadeleri B. Boran, N. Sargın ve S. Aren tarafından tepkiyle karşılandı. Sovyetlerin Çekoslovakya’yı işgal etmesini sol gruplar arasında da farklı yorumlanması doğaldı. Eski TKP’liler Sovyet işgaline, Alexander Dubçek’in emperyalizmin oyununa geldiği gerekçesiyle destek verdi. Aybar ise Sovyet işgaline karşı çıkarak, Türkiye’ye özgü “güler yüzlü sosyalizm” sloganını geliştirecekti. Boran ise, soyut-genel bir özgürlük mücadelesinin sınıf mücadelesinin önüne geçirilmesine karşıydı. Sömürünün nedenlerine eğilmek yerine sömürünün sonuçlarına bakılmasını, emekçilerin “horlanıyor olmaktan” gelen duygularına hitap edilmesini, sosyalist mücadele açısından uygun olmadığını dile getirdi.

9-12 Kasım 1968’de Aybar ve Boran ile Aren’in yolları ayrıldı. 3. Kongre’de bu ayırım resmiyet kazandı. Boran-Aren-Sargın grubunun, TİP içindeki ayrışma sürecinde 1969 Mayıs’ında çıkarmaya başladığı *Emek* dergisi, ideolojik çizgilerin somut bir niteliğe bürünmesinde önemli bir vasıta oldu. Parti içindeki bu ayrışma aynı zamanda TİP ile MDD’ciler arasındaki farklılığın teorik gerekçelerini anlatmak için de bir fırsat yarattı. *Emek* dergisinde az gelişmiş ve sömürge ülkelerde geçerli olan “aşamalı devrim” modelinin Türkiye’ye uyarlanamayacağı görüşü, Marksist-Leninist söylem içinden bir çözümlemeyle dile getirildi. Boran’a göre Türkiye’de burjuva demokratik devrim tamamlanmış, işçi sınıfı kâfi derecede gelişmişti (2017: 621). Dolayısıyla da politik hedef doğrudan sosyalizm olmalıydı.

Emek dergisi, Lenin’in *Milli Demokratik-Devrimde /İki Taktik’ine* karşı, demokratik devrimi sosyalist devrime bağlayan “sürekli devrim” perspektifini koyan *Nisan Tezleri*’ni öne çıkardı. Millî demokratik devrim-sosyalist devrim ikiliğini “Kesintisiz Devrim” perspektifiyle aşmak, Mahir Çayan’ın yanı sıra, 1970’te *Ant* dergisinin de benimsediği bir tutum oldu. 3. Kongre’de kendilerine üçüncü yolcular olarak adlandıran ve “*Ant*” dergisi etrafında toplanan bir grup aydın

ortaya çıktı. Bu grubun iddiası gerek Aybar gerek Boran politikalarının artık aşıldığı iddiası üzerinde şekillendi. Dolayısıyla, TİP programının değişmesi gerektiğini ve yeni bir parti programının yapılması gerektiğine işaret ettiler.

TİP'in 1968 sonlarındaki 3. Kongresi'ni sendikacılar ve Doğuluların desteğiyle yine Aybar kazandı, ancak yönetim organlarında muhalefetin gücü arttı. 1969 seçimlerinde oy oranı %2,56'ya düşen partinin Meclis'teki gücü, seçim sistemi değişikliği yüzünden, iki milletvekiliyle sınırlı kaldı. Solda radikalizmin artması "parlamentarist-legalist" yöntemin gözden düşmesini hızlandıran önemli bir etken oldu. Aybar başkanlıktan istifa etti. B. Boran genel başkanlığa seçildi. Aybar, 1971 Şubatı'nda "Sovyet tipi bürokratik bir partiye" dönüştüğü yönünde ikazında bulunarak partiden istifa etti. TİP'in son politik hamlesi, 12 Mart arifesinde "Faşizme Hayır" kampanyası başlatmak oldu. TİP, 1975'e kadar siyasi faaliyetlerine son vermek zorunda kaldı.

Sonuç

Yön hareketi, "devletçilik" ilkesi yerine "yeni devletçilik" anlayışı içinde bir kalkınmanın gerekliliğine inanmakta, bu hedefi bir adım daha öteye taşıyarak demokratik sosyalist bir düzenin Türkiye'nin tek çıkar yolu olduğunu ileri sürmekteydi. Burada sosyalizm sosyal adalet içinde hızlı kalkınmayı gerçekleştirmek için bir araç olarak düşünülmüştü.

Yön hareketine göre, Osmanlı toplumunda, Batı burjuvazisinin gelişim dinamiklerinde görüldüğü üzere bir sermaye birikimi gerçekleşmemiş ve Batılı tarzda çağdaş bir toplumun gelişimine öncülük edecek mili bir burjuvazi ortaya çıkamamıştı. Sınıfsal kompozisyonunu sivil aydın askerlerin oluşturduğu milli tabakanın amacı yabancı burjuvazinin yerini milli burjuvazinin almasıydı. Bu ekonomik hedef büyük ölçüde amacına ulaştı. Yerli kapitalistler eliyle sanayileşme başlatıldı. Ancak, işbirlikçi burjuvazinin tasfiye edilmesi yönünde bir irade ortaya konulamadı. Kalkınma girişimi zamanla bu tutucu toplumsal güçlerin kuvvetlenmesine yol açtı. Kuvvetlenen bu güçler, ilk fırsatta millî kalkınma yolunu bırakıp yabancı sermayeye sığındılar. Böylece, Cumhuriyet'in ilk yıllarında sınırlı olanaklarla hayata geçirilmeye çalışılan devletçi millî kalkınma özlemlerinden Amerikan tipi kalkınmaya geçilmiş oldu. Yön hareketi emperyalizme olan bu bağımlılığı ortadan kaldırmak için hızlı bir "kalkınmanın" ve ardından "demokratik sosyalizmin" Türkiye için gerekli ve hattâ zorunlu bir model olarak savundu.

TİP'in, Yön'den farklı olarak, politik özne angajmanının milli burjuvazi veya

zinde kuvvet olmayıp, işçi sınıfı olmasıydı. Yön hareketinin dışında TİP'in sosyalizm hedefi temelinde yürüttüğü iktidar mücadelesine muhalif olan diğer bir sol hareket ise MDD idi. Bu hareket temel siyasi görüşlerini şu şekilde özetliyordu. Birincisi, Türkiye kapitalizmin fazla gelişmediği, feodal ve yarı-feodal ilişkilerin hâkim olduğu bir ülke olması. İkincisi, Türkiye'nin geri kalmasının nedeni burjuva demokratik devrimini henüz tamamlamamış olması. Üçüncüsü, Türkiye'nin dışa bağımlı ekonomisi onun kalkınmasının karşısında büyük bir engel oluşturması. Dördüncüsü, güçlü ulusal burjuvazinin ve bilinçli işçi sınıfının bulunmadığı bir ülkede sadece işçi sınıfına dayalı bir devrim stratejisini hayata geçirmenin mümkün olmaması. Türkiye somutunda sosyalist devrim mücadelesinin başarıya ulaşması için yarıda kalmış burjuva devriminin tamamlanması bir zorunluluktur. Bunun için de anti-feodal temelde toplumun tüm ileri güçlerini içine alacak şekilde örgütleyip “geniş cephe” stratejisini hayata geçirmek gerekiyordu. Sosyalist devrim ise daha sonraki bir aşamaydı. MDD hareketine göre TİP, az gelişmiş, yarı-feodal, yarı-sömürge durumundaki Türkiye'nin biçimsel demokrasisine sanki gelişmiş bir Batı demokrasisi gibi bakıyor; millî demokratik devrim aşamasını kat etmesi gereken bir ülkede sosyalizmden söz etmekle, mevcut rejimi meşrulaştırmaya hizmet ediyordu. TİP ise MDD'nin politik çizgisinden farklı olarak feodal ilişkiler bazı bölgelerde varlığını korusa da Türkiye'de eski feodal üretim ilişkilerinin büyük ölçüde tasfiye olduğunu, kapitalist üretim ilişkilerinin hâkim ilişkiler durumuna geldiğini ve küçümsenmeyecek bir işçi sınıfının ortaya çıktığını ısrarla savundu. Dolayısıyla, TİP, Türkiye'nin kapitalistleşmiş bir ülke olduğu noktasından hareketle doğrudan sosyalizme geçilebileceğini ileri sürdü.

TİP'in son politik hamlesi, 12 Mart arifesinde “Faşizme Hayır” kampanyası başlatmak oldu. Ancak, askeri müdahale neticesinde TİP, 1975'e kadar siyasi faaliyetlerine son vermek zorunda kaldı.

KAYNAKÇA

Atılğan, G., (2008), *Yön Devrim Hareketi, Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar*, Ankara: Yordam Yayınları.

Atılğan, G., (2010), *Behice Boran, Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı*, Ankara: Yordam Yayınları.

Avcıoğlu, D., (2000), *Türkiye'nin Düzeni 1*, İstanbul: Tekin Yayınları.

Avcıoğlu, D., (2000), *Türkiye'nin Düzeni 2*, İstanbul: Tekin Yayınları.

Avcıoğlu, D., (1962a), "Yapıcı Milliyetçilik", *Yön*, (4), Ocak, 3.

Avcıoğlu, D., (1962b), "Sosyalist Gerçekçilik", *Yön*, (39), Eylül, 20.

Avcıoğlu, D., (1962c), "Rejim ve Atatürkçülük", *Yön*, (6), Ocak, 3-4.

Avcıoğlu, D., (1962d), "Sosyalizm Anlayışımız", *Yön*, (36), Ağustos, 3-4.

Avcıoğlu, D., (1962e), "Hükümet Ne Yapıyor?", *Yön*, (20), Mayıs, 3-4.

Avcıoğlu, D., (1964a), "Medrese Atatürkçülüğünden Gerçek Atatürkçülüğe", *Yön*, (85), Kasım, 3-4.

Avcıoğlu, D., (1965a), "Halkçı, Devletçi, Devrimci ve Milliyetçi Kalkınma Yolu", *Yön*, (111a), Mayıs, 3.

Avcıoğlu, D., (1965b), "Hükümet Ne Yapıyor?", *Yön*, (110), Mayıs, 6-9.

Avcıoğlu, D., (1965c), "27 Mayıs", *Yön*, (124), Mayıs, 3.

Avcıoğlu, D., (1966a), "27 Mayıs", *Yön*, (165), Mayıs, 3.

Avcıoğlu, D., (1966b), (187), *Yön*, Mayıs, 7-8.

Aybar, M. A., (2014), *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Aybar, M. A., (1968), *Bağımsızlık Demokrasi Seçmeler 1945-1967*, İstanbul: Gerçek

Yayınları.

Aydemir, Ş. S., (1962), “Hükümet Ne Yapıyor?”, *Yön*, (20), Mayıs, 3-4.

Ahmad, F., (2015), *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, İstanbul: Hil Yayınları.

Ahmad, F., (2014), *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Belge, M., (2007), *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Sol*, Cilt 8, İstanbul: İletişim Yayınları.

Belge, M., (2009), *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce- Dönemler ve Zihniyetler*, Cilt 9, İstanbul: İletişim Yayınları.

Boran, B., (2016), *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, Ankara: Yordam Yayınları.

Behice, B., (1969a), “Bürokrasi Üzerine Tartışmalar”, *Emek*, (4), Haziran, 4-5.

Behice, B., (1969b), “Bürokratlar Bir Sınıf Mıdır?”, *Emek*, (5), Haziran, 5-6.

Behice, B., (1969c), “Bürokratların Çelişmeli Durumu”, *Emek*, (6), Temmuz, 6-7.

Boran, B., (1963), “Kestirme Yol Yoktur”, *Sosyal Adalet*, (11), Mayıs, 3.

Bora, T., (2017), *Ceryanlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çulhaoğlu, M., (2015), *Marksizm ve Türkiye Solu*, Ankara: Yazılama Yayınları.

Ersan, V., (2016), *1970’lerde Türkiye Solu*, Ankara: İletişim Yayınları.

Karan, M., (1962), “Kemalizm Türk Sosyalizm”, *Yön*, (39), 6-4.

Özdemir, H., (2001), *Yön Hareketi*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Özdemir, H., (1995), “Siyasal Tarih 1960-1970”, *Çağdaş Türkiye Tarihi 4*, der. Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınları.

Soysal, M., (1962), “Sağırlar Diyalogu”, *Yön*, (48), Kasım, 11.

Selçuk, İ., (1965), “Sağın, Solu, Önü Ardı ve Ne Olacağı?”, *Yön*, (140), Aralık, 3-4.

Şener, M., (2016), *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset YÖN, MDD ve TİP*, Ankara: Yordam Yayınları.

Ulus, Ö, M., (2015), *Türkiye’de Sol ve Ordu 1960-1971*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ünsal, A., (2002), *Türkiye İşçi Partisi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ünlü, B., (2002), *Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yön (1961), “Yön Bildiri”, (1), Aralık, 12-3.

Yön (1963), “Bildiri”, (57), Aralık, 6.

Zürcher, E. J., (2015), *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner, İstanbul: İletişim Yayınları.

DOĞAL KAYNAK ZENGİNLİĞİ VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ EKSİK HALKA: BEŞERİ SERMAYENİN ARACILIK ETKİSİ

Prof. Dr. Harun BAL*
Arş. Gör. Emrah Eray AKÇA**

ÖZET

Bu çalışmada, OPEC üyesi ülkelerden seçilen 7 ülke için 1980-2011 dönemi kapsamında kişi başına petrol üretiminin temsil ettiği doğal kaynak zenginliği ile kişi başına reel GSYH tarafından ölçülen ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerde beşeri sermaye birikiminin dolaylı aracılık etkileri ekonometrik olarak araştırılmıştır. Farklı testlerle belirlenen uygun tahminciler kapsamında yapılan ikili ve hiyerarşik panel regresyon analizinden elde edilen bulgulara göre, kişi başına düşen petrol üretiminin kişi başına düşen reel GSYH miktarını istatistiki olarak anlamlı bir biçimde olumlu etkilediği, ancak beşeri sermaye birikimini olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Çalışmadan elde edilen temel sonuçlar; incelenen ülkeler için olası bir kaynak talihsizliği durumunda beşeri sermaye birikiminin önemli bir açıklayıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, doğal kaynaklardan elde edilen gelirlerin beşeri sermayenin gelişimi için yatırıma dönüştürülmesi ve uzun dönemli iktisadi büyüme hedeflerine kanalize edilmesi, söz konusu ülkelerin kaynak talihsizliğinden kaçınmasına yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğal Kaynak Zenginliği, Beşeri Sermaye, Ekonomik Büyüme, Kaynak Talihsizliği, Aracılık Etkisi, Hiyerarşik Panel Regresyon Analizi, OPEC.

ABSTRACT

THE MISSING LINK BETWEEN NATURAL RESOURCES ABUNDANCE AND ECONOMIC GROWTH: MEDIATION EFFECT ON HUMAN CAPITAL

In this study, the mediation effects of human capital accumulation in the relationship between the natural resource abundance represented by the oil production per capita and the economic growth measured by the real GDP per capita for 7 selected countries from OPEC member countries covering 1980-2011 period is investigated econometrically. According to findings obtained from the bilateral and hierarchical panel regression analysis with the appropriate forecasters determining by different tests the oil production per capita impact the real amount of GDP per capita in a positive way that is statistically significant but impact the human capital accumulation negatively. The main results obtained from this study, in the case of a possible resource curse it reveals that human capital accumulation is an important explanatory for the investigated countries. In this context, investing

* Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, İktisat Bölümü (harunbal@cu.edu.tr)

** Arş. Gör., Çukurova Üniversitesi, İktisat Bölümü (eakca@cu.edu.tr)

the revenues derived from natural resources for the development of human capital and channeling it to the long-term goals of economic growth, will help the investigated countries to avoid the resource curse.

Keywords: Natural Resources Abundance, Human Capital, Economic Growth, Resource Curse, Mediation Effect, Hierarchical Panel Regression Analysis

Giriş

Tarihin her evresinde ülkeler için önemli bir yere sahip olan doğal kaynakların ülke ekonomileri üzerindeki önemli etkilerinin yanı sıra, ülkeler arasındaki politik ilişkilerin oluşumunda da önemli rolü bulunmaktadır. Özellikle bazı doğal kaynakların alternatifsiz oluşu, bu kaynakların ülkeler için önemini daha da artırmaktadır. Doğal kaynakların en belirgin özelliği dünya coğrafyası üzerinde eşitsiz bir şekilde dağılmalarıdır. Bu yüzden bazı ülkeler doğal kaynak bakımından zengin olarak nitelendirilirken, diğer bazılarının ise nispeten kaynak yoksunu oldukları görülmektedir. İktisat tarihine bakıldığında ABD, Avustralya ve İngiltere gibi ülkelerin iktisadi gelişmişlik süreçlerinde, doğal kaynak donanımlarını etkin bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, doğal kaynak bakımından zengin olan ülkeler için bu kaynakların bir şans olduğu söylenebilir (Sarr vd., 2011). Daha yakın geçmişte de doğal kaynak fiyatlarındaki önemli artışlara bağlı olarak bazı kaynak zengini ülkelerin büyüme oranlarında ciddi artışlar gözlenmiştir. Bununla birlikte doğal kaynak çıkarımının sosyal ve çevresel etkileri/maliyetleri konusundaki ciddi endişeler ortadan kalkmamıştır. Bu endişeler kaynak çıkarımının neden olduğu sosyal ve çevresel etkilerin/maliyetlerin ekonomik büyümeyi dolaylı olarak olumsuz etkilediği ekseninde birleşmektedir (WTR, 2014).

Sermaye birikimi, işgücü büyümesi, teknolojik ilerlemeler ve faktör verimliliğindeki artışlar, iktisat bilimi tarafından ekonomik büyümenin temel belirleyicileri olarak görülmektedir. Doğal kaynak zenginliği ise özellikle doğal kaynak sektöründe özel yatırımlar için teşvik yaratarak ve sermaye birikimini finanse ederek ekonomik büyümeyi/gelişmeyi teşvik edebilmektedir. Bununla birlikte, zengin doğal kaynak donanımının uzun dönem büyümesi üzerinde yarattığı faydalı etkileri ortadan kaldıracak bir şekilde yatırımlar için caydırıcılıklar yaratabileceği de öne sürülmektedir. Bu caydırıcılıklar, olası bir kaynak talihsizliğine neden olmakta ve özellikle kaynak dışı sektörlerde fiziksel ve beşeri sermaye birikimini ve iktisadi-politik kurumların gelişimini engellemektedir (Gurieiev vd., 2009, 6). 1950'lerden sonra gelişmekte olan ülke (GOÜ)'leri kapsayan

çalışmalara bakıldığında, zengin doğal kaynak donanımının söz konusu ülkenin iktisadi performansını artıracak yönündeki beklentilere karşın genellikle tam tersi sonuçların elde edildiği görülmüştür. Bu durum 1980'lerden sonra daha belirgin olarak gündeme gelmiş ve doğal kaynak donanımı bakımından zengin olan ülkelerin, nispeten daha az kaynağa sahip olanlarla ya da kaynak yoksunu olanlarla kıyaslandığında daha yavaş bir iktisadi büyüme sergilediklerini ifade eden görüş literatürde 'kaynak talihsizliği (*resources curse*)' olarak adlandırılmıştır (Auty, 1994).

Birçok araştırmacı yaptıkları analizlerde değerli doğal kaynaklara bol miktarda sahip olmanın söz konusu coğrafya üzerinde daha yüksek yaşam standartlarının yaratılmasında başarısız olduğu sonucuna varmıştır. Hatta bazı durumlarda bol miktarda doğal kaynağa sahip olmanın, daha düşük ortalama gelir ve daha yüksek yoksulluk oranlarına sebep olduğuna işaret etmişlerdir. Araştırmacılar bu gözlemleriyle ilgili genellikle Nijerya örneğine değinmektedirler. 1950'li yılların sonunda Nijerya'da olağanüstü miktarda gerçekleşen petrol keşfini takiben kişi başına gelirdeki büyüme oranının sıfır olduğu ve günlük 1 dolardan daha az parayla geçimini sürdüren nüfusun toplam nüfus içindeki payının %36'dan %70'e yükseldiği belirtilmektedir (Caselli, 2006, 1). Petrol zengini olarak nitelendirilen Nijerya'nın kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH)'sının bugünkü değerinin 1960'lardaki değerinden çok daha yüksek olmadığı görülmektedir. Yine, petrol ihraç eden ülkeler örgütü (OPEC)'ne üye olan ülkelerden Kuveyt, Katar, Cezayir ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin kişi başına GSYH büyümesinin 1980-2014 döneminde yıllık ortalama %-0,5 oranında gerçekleştiği, bu oranın Libya için %1,8, Irak ve Venezüella için ise %1 olduğu görülmektedir. Suudi Arabistan'da ise 1980-2014 döneminde kişi başına GSYH yıllık ortalama %-2,4 oranında küçülmüştür. 1980-2014 döneminde bir bütün olarak OPEC'in yıllık ortalama kişi başına GSYH büyümesi %0,5 oranında gerçekleşmiştir (UNCTAD, 2015). Bu gibi örnekler, doğal kaynak zenginliğinin bir şans olarak görülmekten ziyade bir talihsizlik olarak görülmesi hususunda ekonomistleri şüpheye itmektedir. 1964 ve 1975 yılları arasında Suudi Arabistan Kral'ı olan Faisal'ın sözü bu anlamda çok büyük bir değer taşımaktadır: "Biz öyle bir nesil yarattık ki, insanlarımız develere binmekten *Cadillac*'lara biner oldu; bu şekilde para harcamaya devam edersek, korkarım ki bir sonraki nesil tekrar develere binmek zorunda kalacaktır" (Gylfason, 2001, 848).

Kaynak talihsizliği olarak adlandırılan olayla ilgili literatürde birçok açıklama yapılmakla birlikte bu açıklamaları temel olarak dört başlık altında toplamak mümkündür: Otoriter rejimler ve kötü kurumsallaşmalar (Ross, 2001; Isham vd., 2005), artan borçluluk ve volatilité (Manzano ve Rigabon, 2001), iç savaş

ve siyasi istikrarsızlık (Collier ve Hoeffler, 2004) ve Hollanda hastalığı (Corden ve Neary, 1982; Sachs ve Warner, 1995; 1999; 2001). Kaynak talihsizliğinin nedenleri olarak öne sürülen bu faktörler üzerine ayrı ayrı yoğun araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan birinde Gylfason (2001), Hollanda hastalığı üzerine mevcut literatürü incelemiş ve şu çıkarımlarda bulunmuştur: i) Doğal kaynak bolluğu beşeri sermayeyi olumsuz etkilemektedir. ii) Beşeri sermaye arttıkça ekonomik büyüme de doğrudan artmaktadır. iii) Doğal kaynak bolluğu ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda, doğal kaynak bolluğunun beşeri sermaye birikimi için gerekli olan özel ve kamusal teşvikleri caydırarak ekonomik büyümeyi engellediği çalışmadan elde edilen temel çıkarım olmuştur. Yazar, doğal kaynak bolluğunun sadece Hollanda hastalığı yoluyla değil, aynı zamanda beşeri sermaye birikimini engellediği için ‘kendine aşırı güvenme’ ve ‘rant kollama’ faaliyetlerine yol açarak iktisat politikalarının niteliğini azaltması ve yapısını değiştirmesi nedeniyle de ekonomik büyümeyi engellediğini ifade etmiştir. Buradan yola çıkarak, doğal kaynak bolluğu ve ekonomik büyüme arasındaki negatif yönlü ilişki, kısmen beşeri sermaye birikiminin (özellikle de eğitim düzeyinin) ekonomik büyüme üzerine olan etkileriyle de açıklanabilir.

Gylfason (2001)’un çalışmasında öne sürdüğü ‘doğal kaynak zenginliğinin beşeri sermayeyi dışlaması dolayısıyla ekonomik büyümeyi engellediği’ argümanı, bu çalışmanın hazırlanmasında esin kaynağı olmuştur. Zira, doğal kaynak zenginliğinin beşeri sermayeyi olumsuz etkilemesi ve beşeri sermayenin de ekonomik büyüme üzerindeki pozitif etkisi, doğal kaynak donanımının ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemesinde beşeri sermayenin bir aracılık etkisine işaret etmektedir. Buradan yola çıkarak seçilmiş OPEC üyesi ülkeler (Ekvator, İran, Irak, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan ve Venezüella) için 1980-2011 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılarak, doğal kaynak zenginliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkide beşeri sermayenin aracılık rolünü Baron ve Kenny’nin (1986) klasik aracılık ilişkisi yaklaşımı çerçevesinde ikili ve hiyerarşik panel regresyon analizleriyle inceleyen bu çalışmanın geri kalanı şu şekilde organize edilmiştir: Birinci bölümde kaynak talihsizliği tezi ve bu tezde beşeri sermayenin rolüne dair teorik ve ampirik çerçeve sunulduktan sonra ikinci bölümde, kullanılan veri seti ve metodoloji tanıtılmaktadır. Ampirik bulguların yer aldığı üçüncü bölümün ardından çalışmamız, sonuçlar ve bu sonuçlara ilişkin değerlendirmeler ile tamamlanmaktadır.

1. Teorik ve Ampirik Çerçeve: ‘Kaynak Talihsizliği’ Olgusu ve Beşeri Sermayenin Aracılık Etkisi

Doğal kaynak donanımının ekonomik büyüme üzerine etkilerine ilişkin geleneksel görüş, bol doğal kaynağa sahip olan bir ülkenin nispeten daha az doğal kaynağa sahip olanlarla karşılaştırıldığında daha iyi bir iktisadi performans sergileyeceği yönündedir. Burada doğal kaynakların ekonomik büyüme için gerekli olan yatırım sermayesiyle ileri teknolojiyi söz konusu ülkeye sağlayacağı varsayılmaktadır. Sermaye birikiminin temel araçlarından birinin kolay bir şekilde işletilebilir doğal kaynaklar olduğuna işaret eden Ginsburg (1957), büyük boyutlarda ve çeşitlendirilmiş doğal kaynak donanımına sahip olmanın, hızlı bir ekonomik büyüme sürecine giren ülkeler için önemli bir avantaj olduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte yazar, doğal kaynak donanımının ekonomik büyümenin/gelişmenin belirleyici gücü olmadığını, fakat belirleyici güçlere ciddi katkılar sağladığını ifade etmiştir. Dönemin bir başka çalışmasında Rostow (1961) ABD, İngiltere ve Avustralya’da görüldüğü gibi doğal kaynak donanımının GOÜ’lerin sanayi ekonomisine geçiş süreçlerinde bu ülkelere önemli avantaj sağlayacağını ifade etmiştir. Burada, doğal kaynakların yatırıma dönüştürülebilir fon yaratarak bir ülkenin sanayi gelişimini hızlandırabileceği üzerinde durulmaktadır.

1950’li yıllardan sonra, doğal kaynak donanımı bakımından zengin olan ülkelerin doğal kaynak donanımı bakımından fakir olan ülkelere daha kötü bir iktisadi performans sergiledikleri görülmüş ve özellikle 1980’li yıllarda konuyla ilgili yoğun araştırmalar yapılmıştır. Bu durum, zengin doğal kaynak varlıklarına sahip olmanın söz konusu ülkenin iktisadi performansı üzerinde negatif sonuçlar doğuracağını iddia eden ‘kaynak talihsizliği’ hipotezinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. ‘Kaynak talihsizliği tezi’ (resources curse thesis), ilk olarak Auty (1994) tarafından doğal kaynak zengini ülkelerin, bu kaynaklarını ekonomik büyümeye ivme kazandırmak için kullanamamalarının nedenlerini ve doğal kaynak donanımına sahip olmayan ülkelere nasıl daha yavaş büyüdüklerini açıklamak için kullanılmıştır (bkz. Auty, 1994).

Kaynak talihsizliği tezine olan ilginin kökeninde, 1974-1985 yılları arasında görülen emtia fiyat şokları tarafından tetiklenen, birçok GOÜ’nin büyüme performanslarındaki uzun süreli düşüşler yer almaktadır. Petrol ihracatçısı ülkeleri analiz eden Gelb (1988), doğal kaynak ticaretinden elde edilen yüksek gelirlerin söz konusu ülkelerin refahında düşüşe yol açtığı paradoksuna dikkat çekmiştir. Lal (1993), 21 ülkenin uzun dönem büyüme trendinin analizini yaptığı çalışmada, 10

kaynak zengini ülkeden 8'inin (Malezya ve Tayland hariç) düşük büyümeye yol açan politikalar izledikleri sonucuna ulaşmıştır. Aynı çalışmada doğal kaynak yoksunu olan sekiz ülkeden emek zengini olan üç ülkenin ise daha hızlı bir gelişme süreci yaşadıkları sonucuna varılmıştır. Çünkü emek zengini ülkelerin, mamul mal ihracında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları, dışa dönük politikaları destekledikleri, emek ve sermayenin tahsisi konusunda rekabetçi piyasalara güvindikleri belirtilmiştir. Lal, kaynak zengini ülkelerin istihdam yaratmak amacıyla ekonomilerini dışa kapalı bir hale getirme eğiliminde olduklarını ifade etmiştir. Ancak bu eğilim, ekonominin yapısını bozmakta ve tekrar biçimlendirilmediği takdirde büyüme performansında düşüşe neden olmaktadır.

1971-1989 dönemi kapsamında doğal kaynak zengini ülkelerdeki kaynak donanımı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen Sachs ve Warner (1995), birincil ürün ihracatının milli gelir içindeki payıyla ölçülen doğal kaynak zenginliğinde meydana gelen %13'lük bir artışın ekonomik büyümeyi yaklaşık %1 oranında azalttığı sonucuna varmışlardır. Yine Sachs ve Warner (1999), Latin Amerika ülkelerinde doğal kaynak sektöründe meydana gelen bir canlanmanın, genellikle kişi başına milli gelirden azalmayla birlikte gerçekleştiği sonucuna varmışlardır. Başka bir çalışmada doğal kaynak zengini ülkelerin yüksek enflasyon oranlarına sahip olduklarını belirten Sachs ve Warner (2001), bu durumun kaynak zengini ülkelerde ihracata dayalı büyüme modelinin dışlanması yol açtığına vurgu yapmışlardır. Önemli bir petrol ihracatçısı olan Nijerya'nın petrol gelirlerinin ekonomik büyümesi üzerine etkisini analiz eden Ogunleye (2008), yüksek petrol gelirlerinin uzun dönemde özel tüketimi ve elektrik üretimini artırdığı, ancak imalat sanayi ve tarım sektöründe gerilemelere neden olarak iktisadi büyümeyi azalttığı sonucuna varmıştır. Buna karşın Yang ve Lam (2008), 17 petrol zengini GOÜ için petrol fiyatları ve iktisadi faaliyetler arasındaki ilişkiyi ele aldıkları çalışma sonucunda petrol fiyatlarının kişi başına GSYH ve yatırım üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna varmışlardır. Yine, 1990-2003 dönemi kapsamında 28 geçiş ekonomisi için doğal kaynak zenginliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran Philippot (2010b), geçiş ekonomilerindeki doğal kaynak zenginliğinin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği ve bu ülkelerde kaynak talihsizliğinin geçerli olmadığı bulgularına ulaşmıştır. Doğal kaynak bakımından zengin olan ABD eyaletlerinin sahip oldukları doğal kaynakların iktisadi performansları üzerindeki etkisini 1970-2001 dönemi kapsamında panel verilerle inceleyen Boyce ve Emery (2011), doğal kaynak zenginliğinin kişi başına gelir seviyesinde artışa yol açtığı, buna karşın kişi başına gelirdeki büyüme hızını azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

ABD gibi birkaç önemli istisnaya rağmen bugün dünyanın en zengin ülkeleri genellikle doğal kaynak donanımı bakımından zengin olmayan ülkelerdir. Ekonomileri sanayi ve hizmet sektörüne dayanan gelişmiş birçok ülke çok az doğal kaynağa sahiptir (Kronenberg, 2004, 400). Doğal kaynak zengini olarak sınıflandırılan 65 ülkenin, 1970-1998 yılları arası yıllık ortalama uzun dönem yatırımlarının GSYH içindeki paylarına bakıldığında, sadece dört ülkenin %25 oranını aştığı görülmektedir. Bu oran, hammaddeden yoksun durumda olan çeşitli sanayileşmiş ülkelerinkine eşdeğerdir. Aynı zamanda söz konusu dönemdeki kişi başına ortalama büyüme oranı %4'ü aşan bu ülkeler Botsvana, Endonezya, Malezya ve Tayland'dır. Bu ülkelere Endonezya, Malezya ve Tayland'ın sanayileşerek ve ürün çeşitlendirmesine giderek bunu başardıkları, elmas zengini olan Botsvana'nın ise ürün çeşitlendirmesi ve sanayileşme olmaksızın bunu başardığı ifade edilmektedir (Gylfason, 2001, 848). Yine doğal kaynak donanımından yoksun olan 'Asya Kaplanları' olarak adlandırılan Tayvan, Hong Kong, Singapur ve Güney Kore ekonomilerinin ortalama büyüme oranları, 20. yy'ın ikinci yarısı boyunca dünyanın geri kalan ülkelerinin büyüme oranlarından daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Hatta Güney Kore ve Tayvan bunu zor siyasi koşullar altında başarmışlardır (Kronenberg, 2004, 400).

Doğal kaynak donanımına bol miktarda sahip olan ülkelere bakıldığında genel olarak bu ülkelerin milli gelirleri içerisinde doğal kaynakların önemli bir payı bulunduğu görülmektedir. Bu durum, söz konusu ülkeleri bu kaynaklara bağımlı kılan bir yapıya büründürmüştür. Doğal kaynaklara olan aşırı bağımlılık ise ekonomik büyümeyi engelleyen bazı değişken ya da mekanizmaları harekete geçirmektedir. Bu alanda çalışan büyüme teorisyenleri için önemli bir sorun, bu aracı değişkenleri belirlemek ve tanımlamak olmuştur. Literatürde kaynak talihsizliğinin başlıca açıklamalarından birinin otoriter rejimler ve kötü kurumsallaşmalar olduğu öne sürülmektedir (Ross, 2001; Isham vd., 2005). Bu argümanda, doğal kaynak bakımından zengin olan ülkelerin genellikle diktatörlüklerle yönetildikleri ve kötü kurumsallaşma eğiliminde oldukları belirtilmektedir. Bunların bir sonucu olarak da söz konusu ülkelere hesap verebilirlik ve şeffaflığın azaldığı, buna karşın yolsuzlukların ve rant kollama faaliyetlerinin arttığı ifade edilmektedir. Hesap verebilir ve şeffaf olmayan yönetimlerin, doğal kaynaklardan elde edilen gelirleri ülkenin iktisadi performansını geliştirmek için etkin bir şekilde kullanmakta başarısız oldukları görülmektedir.

Kaynak talihsizliğinin ikinci bir açıklamasında artan borçluluk ve volatilité üzerinde durulmaktadır (Manzano ve Rigabon, 2001). Buna göre, doğal kaynak donanımı bakımından zengin olan ülkelerin, bu kaynakların ihracatından sağlaya-

cakları gelirlere güvenerek aşırı borçlanmaya gittikleri belirtilmektedir. Söz konusu doğal kaynak fiyatlarının oynak olması ise bu kaynaklardan elde edilecek gelirlerin aniden artma ya da azalma gösterebileceğini ortaya koymaktadır. Doğal kaynaklardan elde edecekleri gelirlere güvenerek özellikle uluslararası kuruluşlardan borçlanan kaynak zengini ülkeler, kaynak gelirlerinde bir düşüş meydana geldiğinde bu borçların geri ödenmesinde zorlanmakta ve ekonomik açıdan olumsuz durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Kaynak talihsizliğine yönelik bir diğer açıklama, doğal kaynak zenginliğinin iç savaş ve siyasi istikrarsızlığa yol açtığı argümanına dayanmaktadır (Collier ve Hoeffler, 2004). Zengin doğal kaynak donanımına sahip ülkelerin yönetiminde bulunanlar, bu kaynakların yönetiminde genellikle tam yetkiye sahiptirler. Dolayısıyla ülke yönetimini idare edenler, kaynaklardan sağlanan gelirleri kullanırken daha esnek hareket edebilme imkânına sahiptirler. Bu durum, söz konusu ülke yönetimini ele geçirmek amacıyla insanlar arasında çatışmaya yol açabilmektedir. Buna bağlı olarak da ülkede siyasi istikrarsızlığın ve hatta iç savaşın yaşanması kaçınılmaz olmakta ve söz konusu ülke kötü bir iktisadi performansla karşı karşıya kalmaktadır.

Literatürde kaynak talihsizliğinin en önemli açıklaması olarak Hollanda Hastalığı hipotezi üzerinde durulmaktadır (Corden ve Neary, 1982; Sachs ve Warner, 1995; 1999; 2001). Hollanda hastalığı, kaynak girdisinde ya da kaynak fiyatlarında dışsal bir artışın ulusal paranın değerlenmesine (reel döviz kuru düşüşüne) yol açması ve buna bağlı olarak da imalat sanayi sektörünün fiyat rekabeti gücünün azalmasını ve göreceli olarak gerilemesini ifade etmektedir. Doğal kaynak ihracat gelirlerindeki artış dolayısıyla ülkeye yoğun miktarda giren yabancı para, ülke parasını değerli hale getirmekte ve bunun sonucunda ülkede üretilen mallar nispeten daha pahalı hale gelerek ülkenin dış pazardaki rekabet gücünü azaltmaktadır. Ayrıca değerlendirilen para dolayısıyla ithal malların fiyatı ucuzlayarak yerli üretimin iç pazardaki durumu bundan olumsuz etkilenmektedir. Buna ilaveten doğal kaynak sektöründeki canlanmadan dolayı tarım ve imalat sanayi gibi ticarete konu olan sektörlerdeki üretim faktörleri bu sektörleri terk ederek getirinin daha yüksek olduğu doğal kaynak sektörüne hareket etmektedirler. Belirli koşullar altında bu durum, söz konusu ülkede bir sanayisizleşmeye ve buna bağlı olarak da kötü bir iktisadi performansa yol açmaktadır. Burada sanayileşmenin sürdürülebilir yüksek büyüme için temel önemine vurgu yapılmakta ve Kaldor Kuralı (1966) olarak da bilinen “imalat sanayi büyümenin motorudur” önermesinin geçerli olduğu varsayılmaktadır.

Yukarıda bahsedilen doğal kaynak talihsizliği açıklamalarına ilaveten doğal kaynak zenginliğinin beraberinde diğer bazı riskleri de getirdiğini belirtmekte fayda vardır. Doğal kaynak donanımı bakımından zengin olan ülkelerdeki işgücü, düşük beceri gerektiren doğal kaynağa dayalı endüstrilerde sıkışıp kalmakta ve sahip oldukları özel yeteneklerini geliştirememektedirler. Kaynak zenginliği, söz konusu ülke insanlarını tembelliğe teşvik etmekte ve çeşitli girişimlerde bulunarak daha fazla kar elde etmelerine engel teşkil etmektedir. Diğer bir risk ise kaynak zengini ülkelerde yaşayanların ve yönetimi idare edenlerin kendine aşırı güvenen kimseler olmaları nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Çünkü söz konusu ülkelerde yönetimi elinde bulunduranların bu tutumu iyi eğitim, iyi yatırım ve iyi iktisadi politika ve kurumlara duyulan ihtiyacın göz ardı edilmesine yol açabilmektedir. Bir başka ifadeyle, doğal kaynak sermayesinin sahip oldukları en önemli mal varlığı olduğuna inananların, doğal kaynak zenginliğine aşırı derecede güvenerek sosyal, beşerî, fiziksel ve yabancı sermayenin oluşumuna gereken önemi vermedikleri görülmektedir (Gylfason, 2001: 858).

Doğal kaynak zenginliği ve kişi başına ekonomik büyüme arasındaki ters yönlü ilişki için yeni bir ampirik kanıt ortaya koyan Gylfason (2001), 1965-1998 dönemi kapsamında ele aldığı 90 ülkede doğal kaynak zenginliğindeki %10'luk artışın kişi başına ekonomik büyümede %1 azalışa yol açtığı sonucuna varmıştır. Yazar, elde ettiği bu sonucu şu şekilde açıklamıştır: Doğal kaynağa dayalı endüstriler, diğer endüstrilerden daha az yüksek nitelikli işgücü ve sermayeyi bünyesinde barındırmaktadırlar. Bu yüzden, bu endüstrilerin pozitif dışsallık yaratma kapasitesi oldukça sınırlıdır. Doğal kaynağa dayalı endüstrilerde yüksek nitelikli işgücü ve sermayeye çok fazla ihtiyaç duyulmaması, doğal kaynak zenginliğinin 'yaparak öğrenmeyi (learning by doing)' ve teknolojik ilerlemeleri engellemesi dolayısıyla ekonomik büyümeyi azalttığını ortaya koymaktadır. Buradaki bağlantı, eğitim ve öğrenme (education and training) için yapılan yatırımın, ekonomik büyümenin temel itici güçlerinden olduğu tezini desteklemektedir. Çünkü eğitimin niceliksel ve niteliksel olarak artması, ülkenin karşılaştırmalı üstünlüklerini birincil ürünlerden imalat sanayi ve hizmetler sektörüne doğru değiştirebilmekte ve böylece yaparak öğrenme ve teknolojik ilerlemeler sayesinde ekonomik büyüme ivme kazanmaktadır.

1.1. Doğal Kaynak Zenginliği ve Beşeri Sermaye Birikimi Arasındaki İlişki

Doğal kaynak zenginliği ve beşeri sermaye birikimi arasındaki bağlantıyla ilgili çok geniş bir literatür oluşmamıştır. Konu ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda

zengin doğal kaynak donanımlarının beşeri sermaye birikimini hangi kanallar aracılığıyla engellediği ortaya koyulmaya çalışılmıştır (Philippot, 2010a, 10-11): Bu kanallardan birisinde doğal kaynak fiyatlarının istikrarsız olması üzerinde durulmaktadır. Doğal kaynak fiyatlarının istikrarsız olması, söz konusu kaynağa sahip olan ülkenin bu kaynaktan elde edeceği gelirin de istikrarsız olması anlamına gelmektedir. Buna göre, doğal kaynak fiyatlarındaki düşüşe bağlı olarak kaynak gelirlerinde yaşanacak bir azalma, eğitime yapılacak kamu harcamalarında da azalışa yol açacak ve bu yolla beşeri sermaye birikimini engelleyecektir. İkinci bir kanalın doğal kaynak zenginliğinin yolsuzluğu teşvik etmesi dolayısıyla ortaya çıktığı belirtilmektedir (bkz. Leite ve Weiddman, 1999; Sala-i-Martin ve Subramanian, 2003). Buna göre zengin doğal kaynak donanımına sahip olan ülkelerde kamu sektöründe yolsuzluğun çok yaygın olması, eğitim harcamalarının planlandığı şekilde yerine ulaşmamasına yol açmaktadır. Bunun sonucunda planlanandan çok daha az miktarda fon eğitim harcamalarına yönelmekte, öğretmenlere yeterli ödemeler yapılmamakta ve öğrenciler kaliteli bir eğitim için gerek duydukları eğitim malzemelerine sahip olamamaktadırlar. Bu durum sonuç olarak beşeri sermaye birikimini engelleyici mekanizmaları harekete geçirmektedir.

Doğal kaynak zenginliği ve beşeri sermaye birikimi arasındaki bağlantının kurulduğu üçüncü kanalda, doğal kaynak zenginliğinin genellikle politik istikrarsızlık ve darbe/iç savaş riskinin yüksek olmasıyla ilişkili olduğundan hareket edilmektedir (Collier ve Hoeffler, 2004). Buna göre ayaklanmalar, şiddetli çatışmalar ve savaşın varlığına bağlı olarak çocuklar okula gidememekte, öğretmenler görevlerini tam anlamıyla yerine getirememekte ve eğitim için gerekli altyapıya sahip olunamamaktadır. Ayrıca, iç savaş durumundaki bir ülkede eğitim harcamaları hükümetin önceliği olmaktan çıkmaktadır. Tüm bunlar sonuç olarak beşeri sermaye birikimini engellemektedir. Dördüncü kanal olarak doğal kaynak gelirlerinin genellikle küçük bir elit kesimin kontrolünde olduğu üzerinde durulmaktadır (bkz. Ross, 2001). Buna göre söz konusu kaynak zengini ülkenin elde ettiği kaynak gelirleri, bu gelirleri elinde bulunduran elit kimselerin daha zengin olmaları için ya da iktidarda kalmaları için kullanılmaktadır. Elit kimseler amaçlarına ulaşmak için yolsuzluğa başvurabilmekte ve kamu harcamalarını manipüle edebilmektedirler. Dolayısıyla elde edilen kaynak gelirlerinin kullanımında eğitim harcamaları göz ardı edilmekte ve beşeri sermaye birikimi engellenmektedir. Ayrıca, kaynak zengini ülkelerde yaşayanların ve yönetimi elinde bulunduranların sahip oldukları doğal kaynak sermayesinden dolayı kendine aşırı güvenen kimseler olmaları nedeniyle iyi bir eğitime duyulan ihtiyaç göz ardı edilmekte ve bu nedenle beşeri sermaye birikimi engellenmektedir.

Geçiş ekonomileri için doğal kaynak zenginliği ve ekonomik büyüme ilişkisini araştıran Kronenberg (2004), iki değişken arasındaki negatif yönlü bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Geçiş ekonomilerinin kaynak talihsizliğinden zarar gördüklerini belirten yazar, kaynak talihsizliğinin başlıca nedeni olarak da yolsuzluğun varlığına ve temel eğitimin göz ardı edilmesine göndermede bulunmuştur. Çalışmadan elde edilen bir diğer bulgu ise doğal kaynak zengini olan geçiş ekonomilerinde 1989'dan önce temel eğitimin, 1989'dan sonra ise yükseköğrenimin ihmal edildiği yönündedir. Dolayısıyla yazar, kaynak talihsizliğinin üstesinden gelmek ve doğal kaynakları sürdürülebilir ekonomik gelişme patikası doğrultusunda kullanabilmek için kaynak zengini geçiş ekonomilerinin yolsuzlukla mücadele etmeleri gerektiğini ve kaynak gelirlerini beşeri sermaye birikimi için kullanmaları gerektiğini belirtmiştir. Beşeri sermaye birikiminin artması, doğal kaynakların aşırı tüketimini engelleyerek de sürdürülebilir büyümeye katkı sağlamaktadır. Doğal kaynak zengini ülkelerdeki beşeri sermaye birikimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran Birdsall vd. (2005), kaynak zengini ülkelerin düşük düzeyde beşeri sermaye birikimine sahip olmaları dolayısıyla yüksek düzeyde adaletsiz gelir dağılımına sahip olduklarını ve bunun da ekonomik büyüme üzerinde olumsuz yansımaları olduğunu ortaya koymuşlardır. Yazarlar ayrıca kaynak zengini ülkelerdeki eğitim faaliyetlerinin beşeri sermayeye yapılan bir yatırım malı olmaktan ziyade bir tüketim malı olarak değerlendirildiğini ve bunun da eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkilediğini öne sürmektedirler. Bununla birlikte yazarlar bu durumun kaynak zengini ülkelerde sermaye-yoğun büyüme stratejilerinin benimsenmesi ve eğitimin niteliğini artırmaya yönelik politikaların izlenmesi durumunda tersine dönebileceğini belirtmişlerdir.

1975-2006 dönemi zaman serilerini kullanarak Pakistan için doğal kaynak zenginliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran Malik vd. (2009), kaynak talihsizliği tezini destekler nitelikte, doğal kaynak zenginliği ve ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Yazarlar ayrıca doğal kaynak zenginliği ve ekonomik büyüme arasındaki ters yönlü ilişkide beşeri sermaye faktörünün önemli bir rolü olduğu bilgisini paylaşmışlardır. 1990-2003 dönemi kapsamında 208 ülkenin sahip olduğu doğal kaynak zenginliğinin beşeri sermaye birikimi üzerindeki etkisini sabit etkiler tahmincisini kullanarak inceleyen Philippot (2010a), doğal kaynak zenginliği ile eğitime yapılan kamu harcamaları ve okul kayıt oranları arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Yazar ayrıca yer altından çıkarılan doğal kaynakların tarımsal kaynaklardan daha çok beşeri sermayeyi engelleme eğiliminde olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Petrol ihracatçısı ülkeleri ana petrol ihracatçıları ve diğer petrol ihracatçısı ülkeler olarak iki grupta kategorize eden ve bu gruplar için 1970-2004 dönemi kapsamında beşeri sermaye

ve ekonomik büyüme ilişkisini panel veri yöntemiyle inceleyen Behbudi vd. (2010), iki ülke grubu için farklı sonuçlar elde etmişlerdir. Buna göre ana petrol ihracatçısı ülkelerde beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasında negatif yönlü ilişki bulunurken, diğer petrol ihracatçısı ülkeler için pozitif yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir. Buradan yola çıkarak yazarlar, kaynak zengini ülkelerdeki olası kaynak bir talihsizliğinde beşeri sermaye birikiminin rolüne vurgu yapmışlardır.

1960-1992 dönemi kapsamında 125 ülkede birincil sektörün büyüklüğü ve çıktıdaki ortalama büyüme oranı arasındaki ilişkiyi analiz eden Gylfason vd. (1999), iki değişken arasında ters yönlü bir ilişki olduğu bulgusunu ortaya koymuşlardır. Bu negatif yönlü ilişkide eğitim faktörü üzerinde duran yazarlar, bunu şu şekilde açıklamışlardır: Bol doğal kaynağa dayalı olan birincil sektörün büyüklüğündeki artış, reel döviz kuru etkisi aracılığıyla ikincil sektörün (beşeri sermaye yaratıcı sektör) ortaya çıkmasını engellemekte ve buna bağlı olarak da okul kayıt oranları ile ölçülen resmi eğitime duyulan ihtiyaç azalmaktadır. Ayrıca söz konusu ülkelerdeki eğitim sisteminin niteliğinin düşük olması, eğitim maliyetlerini artırması dolayısıyla ikincil sektörün gelişimini engellemektedir. Doğal kaynak zenginliğinin beşeri sermaye birikimini caydırıcı etkisi, kaynak sektöründe ücretlerin düşük olmasıyla da açıklanabilir. Doğal kaynak sektöründeki ücretlerin yeterince yüksek olmaması durumunda, girişimciler ve yenilik yaratabilme potansiyeline sahip kimseler bu sektörde çalışmayı tercih etmemekte ve buna bağlı olarak da söz konusu ülkede yenilik yaratıcı ve girişimci faaliyetler dışlanmaktadır. Bu faaliyetlerin dışlanması ise beşeri sermaye birikimini engelleyici yönde çalışmaktadır (Sachs ve Warner, 2001, 835).

Doğal kaynak zenginliği ve beşeri sermaye birikimi arasındaki ilişkiyi sorgulayan Stijnjs (2006), bu ilişkiyi araştıran daha önceki çalışmalar arasındaki farklı sonuçlara dikkat çekerek, kullanılan değişkenlerin önemine vurgu yapmıştır. Çalışmasında doğal kaynak zenginliği olarak doğal sermayenin fiziksel sermayeye oranı değişkenini kullanan yazar, beşeri sermaye birikimini temsilen ise ortalama eğitim süresi, net ortaokul kayıt oranı ve eğitim harcamalarının toplam kamu harcamaları içindeki payı gibi farklı değişkenleri kullanmıştır. Yazar yaptığı analiz sonucunda kaynak zengini olan tüm ülke örneklemini için istatistiki olarak anlamsız sonuçlar bulurken, GOÜ'ler için istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur.

1.2. Beşeri Sermaye Birikimi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki.

Geleneksel büyüme teorilerinde (Solow-Swan ve Ramsey-Cass-Koopmans tipi büyüme modelleri) sabit ya da dışsal olduğu kabul edilen teknolojik gelişme,

içsel büyüme teorilerinde büyümenin temel dinamiklerinden biri olarak görülmektedir. Buna göre, teknolojinin üretim sürecinde kullanılması dolayısıyla faktör verimliliğinde ciddi artışlar meydana gelmektedir. Teknolojinin gelişimi ve üretim sürecine dahil edilmesi ise beşeri sermaye ile yakın ilişkisi içerisinde. Üretim faktörlerinin daha verimli ve etkin kullanılmasına olanak sağlayan bilgi, beceri, tecrübe ve dinamizm gibi pozitif değerlerin bütünü olarak tanımlanan beşeri sermayenin niteliksel ve niceliksel olarak artması, hızlı bir ekonomik gelişme çabasında olan bir ülke için büyük bir önem taşımaktadır. Burada beşeri sermayedeki artışın işgücü verimliliğini artırması, demokrasiyi güçlendirmesi dolayısıyla daha iyi bir yönetim ortamı yaratması, toplumdaki eşitlik/adalet düzeyini artırması ve toplumun sağlık düzeyini geliştirmesi gibi faktörler nedeniyle ekonomik büyümeyi teşvik edeceği üzerinde durulmaktadır (Gylfason, 2001).

Lucas'ın (1988) İçsel Büyüme Modelinde beşeri sermaye, işgücünün verimini artırdığı için fiziksel sermaye gibi bir üretim faktörüdür. Bu yüzden beşeri sermayeye yapılacak bir yatırım, fiziksel sermayeye yapılacak bir yatırımla eş değer bir işleve sahiptir. İçsel Büyüme Teorilerine göre, teknolojik ilerlemelerin içsel olarak belirlenmesi durumunda beşeri sermayeye yapılacak bir yatırım, uzun dönem ekonomik büyümesini pozitif bir şekilde etkileyecektir. Beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerine katkısına ilişkin diğer bir yaklaşımda Nelson ve Phelps (1966), beşeri sermaye stokundaki artışın ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini öne sürmektedirler. Buna göre daha büyük beşeri sermaye stoku, yeni teknolojilerin benimsenmesini ve yayılmasını kolaylaştırmaktadır. Çünkü yüksek beşeri sermaye düzeyine sahip eğitilmiş kişiler, birçok işi yapmak için gerekli olan bilgiyi anlamakta, yorumlamakta ve öğrenmekte daha başarılı olmaktadır. Ayrıca, teknolojik olarak gelişen dinamik bir ekonomideki üretimin yönetimi, değişimleri benimseyebilen ve yeni üretim tekniklerinin ortaya çıkmasına katkı sağlayan eğitilmiş işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Eğitilmiş işgücü, yeniliklerin ortaya çıkmasını sağlayabilmekte ve teknolojik yayılma sürecini hızlandırabilmektedir.

İşgücü verimliliğini artırdığı için kişi başına milli gelir düzeyini doğrudan pozitif bir şekilde etkileyen beşeri sermayeye birikiminin, aynı zamanda gelir dağılımında adaletsizliği engellemesi ve tasarruf/yatırım düzeyini artıran demografik değişimlere (özellikle kadınların eğitimi dolayısıyla) yol açması nedeniyle de ekonomik büyüme üzerinde dolaylı olarak pozitif etkileri olduğu ifade edilmektedir (Birdsall vd., 2000). Gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi sorgulayan Aghion vd. (1999), eğitim düzeyindeki artış sayesinde toplumun sağlık ve eşitlik/adalet düzeyi artarak iyi yönetim için daha iyi koşulların yaratıldığını ve bunun ekonomik büyüme üzerine pozitif yansımaları olduğunu ifade

etmişlerdir. GOÜ’lerde eğitimin (özellikle de kadınların eğitimi) önemine vurgu yapan A. Sen (1999), bu ülkelerdeki gelir dağılımındaki adaletsizlik dikkate alındığında eğitimin kişi başına gelir düzeyine göre daha iyi bir gelişmişlik göstergesi olduğunu belirtmiştir.

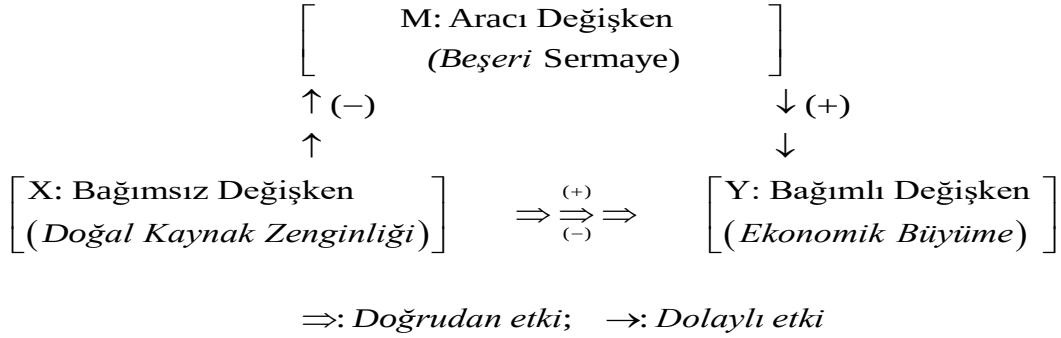
1960-1995 dönemi kapsamında 100 ülke için yatırımın ve ekonomik büyümenin belirleyicilerini araştıran Barro (1999), beşeri sermayenin ekonomik büyüme sürecinde oynadığı role dikkat çekmiştir. Beşeri sermaye birikimi sayesinde öncü ülkelerden aktarılan teknolojinin söz konusu ülkede içselleştirilmesinin kolaylaştığını vurgulayan yazar, beşeri sermayenin bu etkisinin özellikle ortaokul ve daha yüksek eğitim seviyelerinde daha önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Yazar yaptığı analiz sonucunda yetişkin erkeklerin (ortaokul ve yükseköğrenim düzeyindekiler) eğitim sürelerindeki artışın ve eğitimin niteliğindeki iyileşmelerin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna ulaşırken, kadınlar için anlamlı bir ilişki bulamamış ve bunun gerekçesi olarak da kadınların beşeri sermayelerinin işgücü piyasasında kullanılmadığını öne sürmüştür. Buradan yola çıkarak, bir ülkenin yüksek düzeyde beşeri sermaye birikimine sahip olmasının farklı gelişim kanalları aracılığıyla söz konusu ülkenin faktör verimliliklerini artırarak ekonomik büyümeye ivme kazandırdığı söylenilebilir.

1.3. Baron ve Kenny’nin (1986) Klasik Aracılık İlişkisi Yaklaşımı.

Aracı (mediator) ve arabulucu (moderator) değişkenlerin özellikleri arasındaki farkı ortaya koymaya çalışan Baron ve Kenny’nin (1986), klasik aracılık ilişkisi yaklaşımına göre bir değişkenin aracı değişken olabilmesi için dört temel özelliği taşıması gerekmektedir: i) Öncelikle bağımsız değişken, aracı etkisi beklenen değişkeni anlamlı bir biçimde etkilemelidir. ii) Aracı etkisi beklenen değişken, bağımlı değişkeni anlamlı bir biçimde etkilemelidir. iii) Bağımsız değişken, bağımlı değişkeni doğrudan anlamlı bir biçimde etkilemelidir. iv) Son koşul olarak da aracı değişken bağımsız değişken ile birlikte tahmin edilen regresyon modeline dahil edildiğinde, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi azalmalı ya da tamamen ortadan kalkmalıdır. İlişkinin tamamen ortadan kalkması durumunda ‘tam aracılık etkisi’, ilişkinin azalması durumunda ise ‘kısmi aracılık etkisi’ ortaya çıkmaktadır.

Kaynak talihsizliği literatüründe Gylfason (2001)’un çalışmasında öne sürdüğü ‘doğal kaynak zenginliğinin beşeri sermayeyi dışlaması dolayısıyla ekonomik büyümeyi engellediği’ argümanı, doğal kaynak zenginliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkide beşeri sermayenin aracılık etkisine işaret etmektedir. Bu

durum, Baron ve Kenny'nin (1986) klasik aracılık ilişkisi yaklaşımından yola çıkarak şu şekilde modellenmiştir:

Bu genel modelde, bağımsız değişken olan doğal kaynak zenginliği, kişi başına petrol üretimi ile; bağımlı değişken olan ekonomik büyüme performansı ise kişi başına reel GSYH ile temsil edilmiştir. Modelde bu iki değişken arasındaki ilişkide beşeri sermayenin aracılık etkisini daha net görebilmek için, büyümeyi etkileyen diğer değişkenler model dışında tutulmuştur. Buna göre daha önceki çalışmaların ampirik bulgularından yola çıkarak doğal kaynak zenginliğinin beşeri sermaye birikimini olumsuz etkilemesi beklenmektedir. Beşeri sermaye düzeyindeki pozitif gelişmelerin ise ekonomik büyümeyi artırması beklenmektedir. Böylece, doğal kaynak zenginliğinin ekonomik büyümeyi net olarak artırması ya da azaltması, aracı değişken olan beşeri sermayenin dolaylı etkilerine bağlı olmaktadır.

Baron ve Kenny'nin (1986) bu yöntemi özellikle bir potansiyel aracı değişkenin olması durumunda daha etkin sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu kapsamda çalışmanın sonuçları yorumlanırken, doğal kaynak zenginliği ile büyüme arasındaki ilişkiyi etkileyen başka faktörlerin olduğu ve büyümenin diğer belirleyicilerin modele alınmadığı göz ardı edilmemelidir. Baron and Kenny (1986)'nin klasik aracılık etkisi testine göre çalışmada tahmin edilecek dört regresyon modeli aşamalı olarak şu şekilde oluşturulmuştur:

$$HC = \beta_1 + aOPPC + \varepsilon_1 \quad (1)$$

$$GDPPC = \beta_2 + bHC + \varepsilon_2 \quad (2)$$

$$GDPPC = \beta_3 + cOPPC + \varepsilon_3 \quad (3)$$

$$GDPPC = \beta_4 + c'OPPC + b'HC + \varepsilon_4 \quad (4)$$

Burada aracı değişken olan *HC* beşeri sermaye düzeyini; bağımsız değişken olan *OPPC* kişi başına petrol üretimini ve bağımlı değişken olan *GDPPC* kişi başına reel GSYH miktarını göstermektedir. β simgeleri regresyon sabitlerini ve $\mathcal{E}$ simgeleri model uyum hatalarını gösterirken a , b , c ile b' ve c' ise ele alınan üç değişken arasındaki regresyon katsayılarıdır. Buna göre, *GDPPC* bağımlı değişkeni ile *OPPC* bağımsız değişkeni arasındaki ilişkide *HC* değişkeninin aracılık etkisinin olması için denklem (1), (2) ve (3)'teki a , b , ve c katsayıları anlamlı olmalı ve denklem (4)'teki model tahmininde c katsayısı azalmalı (kısmı aracılık etkisi) ya da tamamen ortadan kalkmalıdır (tam aracılık etkisi). Çalışmanın analiz prosedüründe bu dört denklem sırasıyla ve uygun tahmincilerle test edilmektedir. Bir aracılık etkisinin bulunması durumunda, bu etkinin istatistiki olarak anlamlılığı Sobel (1982) testi aracılığıyla sınanmaktadır. Buna göre denklem (3)'teki c 'nin büyüklüğü ile denklem (4)'teki c 'nin büyüklüğü z -testi ile şu şekilde karşılaştırılmaktadır:

$$z = \frac{a.b}{\sqrt{b^2 s_a^2 + a^2 s_b^2}}$$

Burada a , bağımsız değişken ile aracı değişken arasındaki standartlaştırılmamış (ham) regresyon katsayılarını, s_a ise a 'nın standart hatasını (denklem 1) göstermektedir. Yine b , bağımsız değişkenin de bağımlı değişkenin bir tahmincisi olarak modele alınması durumunda, aracı ve bağımlı değişken arasındaki standartlaştırılmamış regresyon katsayısını (denklem 4) ve s_b ise b 'nin standart hatasını göstermektedir. Elde edilen z değeri %5 anlam düzeyinde kritik değerden ($\pm 1,96$) büyük (küçük) ise aracılık etkisinin anlamlı (anlamsız) olduğu belirlenmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde doğal kaynak zenginliğinin çeşitli gelişim kanalları aracılığıyla ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiler doğurduğu sonucuna ulaşan çalışmalara sıkça rastlanmaktadır. Bu gelişim kanallarından birinde de doğal kaynak zenginliğinin beşeri sermaye birikimini engellemesi dolayısıyla ekonomik büyümeyi negatif etkilediği üzerinde durulmaktadır. Literatürde doğal kaynak zenginliği ile beşeri sermaye birikimi ve beşeri sermaye birikimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri ayrı ayrı ele alan çalışmalara rastlanmaktadır. Bununla birlikte, doğal kaynak zenginliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkide beşeri sermayenin rolünü klasik aracılık ilişkisi yaklaşımı çerçevesinde inceleyen bir çalışma bilginimiz dahilinde değildir. Bu bağlamda ampirik literatüre ilave bir katkı sağlanmasının amaçlandığı bu çalışma, farklı bir metodolojik yaklaşımla konuya ilişkin yapılan tartışmalara ampirik açıdan yeni bir boyut kazandırmayı da hedeflemektedir.

1. Veri Seti ve Metodoloji

Bu çalışmada doğal kaynak zenginliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkide beşeri sermayenin aracılık etkisi incelenirken 7 (N) OPEC üyesi ülke (Ekvator, İran, Irak, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan ve Venezüella) için 1980-2011 dönemini kapsayan 32 (T) yıllık dengeli panel verileri kullanılmıştır. Tüm ülkeler için beşeri sermaye endeksi verisinin varlığına bağlı olarak 1980-2011 dönemi sınırlarında çalışılmaktadır. Yine 12 OPEC üyesi ülkeden sadece verilerine ulaşılabilen 7 ülke çalışma kapsamına alınmıştır. Doğal kaynak zenginliğini temsilen kişi başına petrol üretimi miktarı alınırken, ekonomik büyüme ise kişi başına reel GSYH değişkeni ile temsil edilmektedir. Beşeri sermaye değişkenini temsilen kişi başına eğitimin süresi ve getirisi baz alınarak oluşturulan beşeri sermaye endeksi kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler ve açıklamalarına ilişkin bilgiler Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Kullanılan Değişkenler, Açıklamaları ve Veri Kaynakları

Zaman Serisi	Değişken	Açıklama	Kaynak
Ek. Büyüme	GDPPC	Kişi Başına Reel GSYH, Satın alma Gücü Paritesine Göre 2005 Sabit Fiyatlarıyla, TÜFE Bazlı, USD, (Log)	Penn World Table8.1
Beşeri Sermaye	HC	Kişi Başına Beşeri Sermaye Endeksi, Eğitimin Süresi ve Getirisine Dayalı(Log)	Penn World Table8.1
Doğal Kaynak Zenginliği	OPPC	Kişi başına petrol üretimi, varil, (Log)	US-EIA

Çalışmada OPEC üyesi ülkelerin seçilmesinin nedeni, söz konusu ülkelerin faktör yoğunluklarında/üretim yapılarında doğal kaynakların (özellikle de petrolün) önemli bir yere sahip olmasıdır. OPEC üyesi ülkelerdeki günlük ham petrol üretimi 2013 yılına göre %2,9 düşerek 2014 yılında 30,7 milyon varil olmuştur. 2013 yılında %43,3 olan OPEC’in ham petrol üretiminin toplam dünya ham petrol üretimindeki payı 2014 yılında %41,8’e düşmesine rağmen, petrol üretiminin önemli bir kısmı halen bu ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir. 2014 yılında OPEC üyesi ülkelerin ham petrol ihracatlarının %60,4’ü Asya Pasifik, %16,7’si Avrupa ve %13,9’u da Kuzey Amerika ülkelerine yapılmıştır (OPEC-ASB, 2015).

Bu çalışmada doğal kaynak zenginliği ve ekonomik büyüme ilişkisinde beşeri sermayenin aracılık etkisi, Baron ve Kenny (1986)'nın klasik aracılık ilişkisi yaklaşımı çerçevesinde ikili ve hiyerarşik panel regresyon analizleriyle incelenmektedir. Dolayısıyla, ekonomik büyümenin fiziki sermaye, işgücü ve teknolojik gelişme gibi sayıları artırılabilen başka belirleyicileri tartışmalarına girilmemiştir. Bu bağlamda, yukarıdaki denklem 1, 2, 3 ve 4'te gösterilen regresyon modelleri 1980-2011 dönemi kapsamında dengeli panel veri analizi ile tahmin edilmiştir. N sayıda birimin ve her birime ait T sayıda gözlemin olduğu panel veri setleri için genel olarak doğrusal panel veri modeli kısaca şu şekildedir:

$$y_{it} = \alpha + x_{it}\beta + u_{it} \quad (5)$$

$$u_{it} = \mu_i + v_{it} \quad (6)$$

Panel veri setleri geleneksel yatay-kesit ve zaman serilerine kıyasla bazı avantajlar sağlamaktadır: Panel veri setlerinde, yatay-kesit ve zaman serisi gözlemleri birleştirildiğinden gözlem sayısı daha fazla olmakta, serbestlik derecesi artmakta ve açıklayıcı değişkenler arasında çoklu bağlantı sorunu nispeten azalmaktadır. Kısa zaman serisi ve/veya yetersiz kesit gözleminin var olduğu durumlarda da analiz yapılmasını mümkün hale getiren panel veri analizi, değişkenlere ilişkin heterojenliklere de olanak vererek ekonometrik tahminlerin etkinliğini artırmaktadır (Hsiao, 2003; Baltagi, 2005).

Panel veri modelleri, parametrelerin birim ve/veya zamana göre değer almasına bağlı olarak farklı biçimlerde sınıflandırılabilir. Eğer panel verideki gözlenemeyen bireysel etkiler, hata terimi gibi tesadüfi bir değişken olarak ele alınırsa rassal etkiler; her bir yatay kesit gözlem için tahmin edilen bir parametre olarak ele alınırsa sabit etkiler söz konusu olmaktadır. Sabit etkiler modelinde birimlerin davranışlarındaki farklılıklar sabit terimdeki farklılıklarla temsil edilmektedir. Bu modelde, gözlenemeyen bireysel etkilerin modelde yer alan açıklayıcı değişkenler ile ilişkili olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle birimler arasındaki farklılıklar regresyon fonksiyonunda parametrik olarak modellenmektedir. Sabit etkiler ve rassal etkiler modellerinin yanı sıra, modeldeki bütün yatay-kesitler için ortak bir sabit terim tahmin eden havuzlanmış en küçük kareler modeli bulunmaktadır. Bu modelde her bir yatay kesite ait belirli etkileri yansıtan kukla değişkenler olmadan bütün ülkelerin verileri bir havuzda toplanmakta ve bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkileri incelenmektedir (Sayılğan ve Süslü, 2011, 84).

Sabit etkiler ve rassal etkiler modellerinin her ikisinde de grup etkisi ve/veya zaman etkisinin varlığına bağlı olarak tek-yönlü ya da çift-yönlü modeller ortaya çıkabilmektedir (Brooks, 2008). Tek-yönlü sabit etkiler (grup etkisi) modelinin gösterimi şu şekildedir:

$$y_{it} = \alpha + \beta X_{it} + \mu_i + v_{it} \quad (7)$$

Denklem 7’de yer alan μ_i , yatay-kesit olarak bağımlı değişkeni etkileyen, fakat zamanla sabit kalan tüm değişkenleri temsil etmektedir. Bu model her bir yatay kesit için kukla değişkenler kullanılarak tahmin edilmektedir. Modelde sabit terimin olması durumunda kukla değişken tuzağına düşmemek için (n-1) tane kukla değişken kullanılmaktadır. Tahmin sonucu elde edilen sabit terim katsayısının tüm yatay-kesitler için aynı olması durumunda havuzlanmış EKK, farklı olması durumunda ise tek-yönlü sabit etkiler modelinin kullanılması uygun olmaktadır. Zaman etkisinin görüldüğü tek-yönlü sabit etkiler modelinin gösterimi ise şu şekildedir:

$$y_{it} = \alpha + \beta X_{it} + \lambda_t + v_{it} \quad (8)$$

Bu modelde bağımlı değişkenin ortalama değerinin zamanla değiştiği, fakat zamanın herhangi bir noktasında tüm yatay-kesitler için aynı olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla zamanla değişen sabit terimin yatay kesitler arasında aynı olması söz konusudur. Denklem 8’de yer alan λ_t , zamanla değişim gösteren, fakat yatay kesitler arasında sabit olan ve bağımlı değişkeni etkileyen tüm değişkenleri temsil etmektedir. Bu model her bir zaman boyutu için kukla değişkenler kullanılarak tahmin edilmektedir. Son olarak grup etkisi ve zaman etkisinin modelde birlikte yer alması da söz konusudur:

$$y_{it} = \beta X_{it} + \mu_1 D1_i + \mu_2 D2_i + \mu_3 D3_i + \dots + \mu_N DN_i + \lambda_1 D1_t + \lambda_2 D2_t + \lambda_3 D3_t + \dots + \lambda_T DT_t + v_{it} \quad (9)$$

Denklem 9, grup ve zaman etkilerinin birlikte görüldüğü çift-yönlü sabit etkiler modelini ifade etmektedir. Bu modelde tahmin edilecek parametre sayısı $k+N+T$ boyutundadır. Sabit etkiler modelinde olduğu gibi rassal etkiler modelinde de her bir yatay-kesit için farklı sabit terimler hesaplanmaktadır. Bununla birlikte rassal etkiler modelinde her bir yatay-kesit için hesaplanan sabit terim, ortak bir sabitten (tüm yatay-kesitler için aynı ve zamanla değişmeyen- α) kaynaklanmaktadır. Tek-yönlü (grup etkisi) rassal etkiler modelinin gösterimi şu şekildedir:

$$y_{it} = \alpha + \beta X_{it} + \omega_i, \quad \omega_i = \varepsilon_i + v_{it} \quad (10)$$

Denklem 10’da yer alan ε_i , zamanla değişmeyen, fakat yatay kesitler arasında farklı olan bir rassal değişkendir. ε_i , her bir yatay kesite ait sabit terimin ortak sabit terimden (α) ne kadar saptığını göstermektedir. Zaman etkisinin

görüldüğü tek-yönlü rassal etkiler modelinin gösterimi ise şu şekildedir:

$$y_{it} = \alpha + \beta X_{it} + \omega_{it}, \quad \omega_{it} = \varepsilon_i + v_{it} \quad (11)$$

Denklem 11’de yer alan ε_i , zamanla değişim gösteren, fakat yatay kesitler arasında aynı olan bir rassal değişkendir. Yine sabit etkiler modelinde olduğu gibi rassal etkiler modelinde de grup ve zaman etkilerinin birlikte görüldüğü çift-yönlü rassal etkiler modelinin ortaya çıkması olasıdır. Bu nedenle sayılan durumları dikkate alan *F*, *LM*, *Honda* ve *Hausman* gibi testlerin sonuçlarına göre en uygun model belirlenmektedir (Hsiao, 2003; Baltagi, 2005).

2. Ampirik Bulgular

Panel regresyon analizlerinden önce serilerin entegre derecelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Literatürde bu amaçla kullanılabilecek çeşitli birim kök testleri mevcuttur. Panel birim kök testleri temel olarak, yatay kesit bağımlılığını dikkate almayan (1. nesil) ve yatay kesit bağımlılığını dikkate alan (2. nesil) testler olarak ikiye ayrılmaktadır. Ayrıca bazı birim kök testleri homojenlik varsayımından hareket ederken, bazıları ise heterojenlik varsayımından hareket etmektedir. Bu doğrultuda, yatay-kesit bağımlılığının olmadığı ve homojenlik varsayımlarından hareketle, çalışmanın yatay-kesit ve zaman boyutu büyüklüklerine de uygun olan ($T > N$) Levin, Lin ve Chu (2002) panel birim kök testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 2’de sunulmuştur. Sonuçlar, hiyerarşik regresyon analizinde kullanılan üç temel değişkenin trendli ve trendsiz süreçlerde seviyede durağan ($I(0)$) olduğunu göstermektedir. Ancak, merkezi limit teoreminden hareketle, bu çalışmada olduğu gibi panel verilerin zaman kesiti sınırlı olduğunda, birim kök testlerinin güvenilirlikleri azalmaktadır (bkz. Hsiao, 2003: 298-301; Baltagi, 2005: 237-250). Dolayısıyla regresyon katsayıları yorumlanırken zaman boyutunun kısa olduğu ve yapılan Breitung (2010) birim kök testi sonucunda bazı değişkenlerin durağan olmadığı göz ardı edilmemelidir.

Tablo 2. Panel Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	Trendsiz		Trendli	
	<i>Test ist.</i>	<i>p</i>	<i>Test ist.</i>	<i>p</i>
GDPPC	-2.943**	0.001	-2.691**	0.004
HC	-3.636**	0.000	-1.681*	0.046
OPPC	-2.379**	0.008	-3.429**	0.000

Not: * ve ** sırasıyla %5 ve %1 anlam düzeyinde serilerin durağan olduğunu gösterir.

Çalışmada belirlenen ikili ve hiyerarşik regresyon modellerini tahmin etmek için kullanılacak en uygun tahmincinin belirlenmesi amacıyla yapılan testlerin sonuçları Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3.Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler Modelinin Test Edilmesi

Testler	Doğalkaynak zenginliğinin beşeri sermayeye etkisi (model 1)	Beşeri sermayenin ekonomik büyümeye etkisi (model 2)	Doğalkaynak zenginliğinin ekonomik büyümeye etkisi (model 3)	Doğalkaynak zenginliğinin beşeri sermayenin ekonomik büyümeye etkisi (model 4)
F_grup	64.07 (0.000)	392.16 (0.000)	561.11 (0.000)	613.00 (0.000)
F_zaman	12.59 (0.000)	5.91 (0.000)	6.327 (0.000)	7.176 (0.000)
F_çiftyönlü	27.56 (0.000)	68.44 (0.000)	100.15 (0.000)	106.39 (0.000)
Lm_grup	380.61 (0.000)	2568.23 (0.000)	2536.59 (0.000)	2662.05 (0.000)
LM_zaman	111.58 (0.000)	5.46 (0.019)	3.199 (0.074)	5.951 (0.015)
LM_çift	492.19 (0.000)	2573.69 (0.000)	2539.79 (0.000)	2667.99 (0.000)
Honda_grup	19.51 (0.000)	50.67 (0.000)	50.365 (0.000)	51.595 (0.000)
Honda_zaman	10.56 (0.000)	-2.337 (0.991)	-1.788 (0.963)	-2.439 (0.993)
Honda_çiftyönlü	21.26 (0.000)	34.182 (0.000)	34.348 (0.000)	34.758 (0.000)
Hausman	16.67 (0.000)	0.000 (0.977)	1.824 (0.177)	0.985 (0.611)

Tablo 3’te görülen *F* testi sonuçları, regresyon modelinin tahmin edilmesi amacıyla sabit etkiler modeli ile havuzlanmış EKK (*pooled OLS*) yöntemini karşılaştırmak için kullanılmaktadır. Bu teste Chow testi denilmektedir. Sabit etkiler

modeli test edildikten sonra, LM ve Honda testleri aracılığıyla rassal etkiler modeli ile havuzlanmış EKK (*pooled OLS*) yöntemi karşılaştırmaktadır. Model 1, 2, 3 ve 4 için *F* testinden elde edilen tüm sonuçlar, regresyon modellerinin tahmininde çift yönlü sabit etkiler tahmincisinin (grup ve zaman etkisi) kullanılması gerektiğini göstermektedir. Model 1, 2, 3 ve 4 için LM testi sonuçları çift yönlü rassal etkiler tahmincisine işaret ederken, Honda testinden elde edilen sonuçlar tek yönlü rassal etkiler tahmincisinin (grup etkisi) kullanılması gerektiğini göstermektedir. Honda testi sonuçlarının, LM testi sonuçlarına göre daha güçlü olduğu belirtilmektedir (bkz. Baltagi, 2005). Çift yönlü sabit etkiler ve tek yönlü rassal etkiler tahmincilerinden hangisinin kullanılacağına karar vermek için ise Hausman testinden faydalanılmaktadır. Hausman testi sonuçları, model 1'in tahmininde çift yönlü sabit etkiler, model 2, 3 ve 4'ün tahmininde ise tek yönlü rassal etkiler (grup etkisi) tahmincisinin kullanılacağına işaret etmektedir.

Doğrusal regresyon modelinin önemli varsayımlarından birisi, sabit varyans varsayımdır. Hata terimi varyanslarının bağımsız değişkenlerle birlikte değişmesi durumunda değişen varyans sorunu ortaya çıkmaktadır. Doğrusal regresyon modelinin bir diğer önemli varsayımı da hata teriminin birbirini izleyen değerleri arasında ilişki olmadığıdır. Hata terimleri arasında ilişki olması durumunda oto korelasyon sorunu ortaya çıkmaktadır (bkz. Hsiao, 2003, 74). Model 1, 2, 3 ve 4 için değişen varyans ve oto korelasyon test sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Değişen Varyans ve Otokorelasyon Testleri

Testler	Doğalkaynak zenginliğinin beşerisermayeye etkisi (model 1)	Beşerisermayenin ekonomik büyümeye etkisi (model 2)	Doğalkaynak zenginliğinin ekonomik büyümeye etkisi (model 3)	Doğalkaynak zenginliğinin beşerisermayenin ekonomik büyümeye etkisi (model 4)
Değişen Varyans (LMh_rassaletkiler)	56.181 (0.000)	50.51 (0.000)	76.27 (0.000)	72.356 (0.000)
Değişen Varyans (LMh_sabitetkiler)	97.606 (0.000)	52.01 (0.000)	43.39 (0.000)	20.59 (0.002)
Otokorelasyon (LM-stat_sabitetkiler)	156.24 (0.000)	158.88 (0.000)	174.95 (0.000)	174.78 (0.000)
Otokorelasyon (LM _{μp} _rassaletkiler)	442.57 (0.000)	2568.24 (0.000)	2537.03 (0.000)	2662.16 (0.000)
Otokorelasyon (LM _{μ/p} _rassaletkiler)	286.34 (0.000)	2409.35 (0.000)	2362.08 (0.000)	2487.32 (0.000)
Otokorelasyon (LM _{p/μ} _rassaletkiler)	61.97 (0.000)	0.004 (0.946)	0.431 (0.512)	0.111 (0.739)

Not: Parantez içerisindeki değerler, test istatistiklerinin olasılık (p) değerlerini göstermektedir.

Tablo 4'te gösterilen LM testi sonuçlarına göre, model 1, 2, 3 ve 4 için çift yönlü sabit etkiler ve tek yönlü rassal etkiler tahmincilerine göre değişen varyans ve oto korelasyon sorununun olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda regresyon modellerinin, değişen varyans ve oto korelasyon sorunlarını da dikkate alarak dönem ağırlıklarına göre panel düzeltilmiş standart hata (*panel-corrected standard error-PCSE*) yöntemiyle tahmin sonuçları Tablo 5'de sunulmuştur. Tablo 5'te ayrıca Sobel testi sonuçlarına da yer verilmiştir.

Tablo 5. İkili ve Hiyerarşik Regresyon Analizleri ve Sobel Testi Sonuçları

İkili ve Hiyerarşik Regresyon Analizi Model Tahminleri								
Mod. No.	Bağımsız değişken	Bağımlı değişken	Katsayı	t	p	F	R²	İlişki ve anlamlılık
1	CPPC	HC	-0.016	-2.728	0.007*	26.884	0.847	(-) anlamlı
2	HC	GDPPC	2.173	7.597	0.000**	75.719	0.254	(+) anlamlı
3	OPPC	GDPPC	0.684	12.905	0.000**	168.093	0.431	(+) anlamlı
4	OPPC; HC	GDPPC	0.564 0.956	9.639 3.406	0.000** 0.001*	97.638	0.469	(+) anlamlı
Sobel Testi								
Test ist. (z-değeri)			Std. Hata			p	Kısmi aracılık etkisi anlamlı	
-2.129			0.007			0.033*		

Not: * ve ** sırasıyla regresyon katsayılarının %5 ve %1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 5'te görüldüğü gibi, (1) numaralı modelin tahmin sonuçlarına göre kişi başına petrol üretimi beşeri sermayeyi istatistiki olarak anlamlı bir biçimde negatif yönde etkilemektedir. (2) numaralı modelin tahmin sonuçları ise beşeri sermayenin istatistiki olarak anlamlı bir biçimde kişi başına GSYH'yı pozitif etkilediğini göstermektedir. (3) numaralı modelde ise kişi başına petrol üretiminin kişi başına GSYH'yı istatistiki olarak anlamlı biçimde pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Tek yönlü rassal etkiler tahmincisi ile tahmin edilen (4) numaralı modelde ise, aracı değişkenin de açıklayıcı değişken olarak modele tahmin edilmesiyle birlikte, (3) numaralı modelde elde edilen katsayının (0,684) azaldığı (0,564) görülmektedir. Buna göre, ele alınan ülkelerde kişi başına petrol üretiminin beşeri sermaye birikimini olumsuz etkilemesi nedeniyle kişi başına GSYH'yı azaltma biçimindeki dolaylı etkisine rağmen, pozitif doğrudan etkileri sayesinde halen ekonomik büyümeyi artırabildiği görülmektedir. Bu nedenle sonuçlar kısmi aracılık etkisine işaret etmektedir. Yapılan Sobel (1982) testi ile kısmi aracılık etkisinin istatistiki olarak anlamlı olduğu doğrulanmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada, OPEC üyesi ülkelerden seçilen 7 ülke için 1980-2011 dönemi kapsamında kişi başına petrol üretiminin temsil ettiği doğal kaynak zenginliği ile kişi başına reel GSYH tarafından ölçülen ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerde beşeri sermaye birikiminin dolaylı aracılık etkileri ekonometrik olarak araştırılmıştır. Farklı testlerle belirlenen uygun tahminciler kapsamında yapılan ikili ve hiyerarşik panel regresyon analiz bulgularını şu şekilde özetlemek ve değerlendirmek mümkündür: i) Kişi başına petrol üretimi, beşeri sermaye endeksini anlamlı bir biçimde negatif etkilemektedir. Buna göre petrol üretimine bağlı olarak doğal kaynak zenginliği arttıkça ülkelerin beşeri sermaye düzeyleri düşme eğilimindedir. ii) Beşeri sermaye birikimindeki artışın kişi başına reel GSYH'yi anlamlı bir biçimde artırdığı belirlenmiştir. iii). Kişi başına petrol üretimindeki artış, kişi başına GSYH'yi anlamlı biçimde doğrudan pozitif yönde etkilemektedir. iv) Yapılan hiyerarşik panel regresyon analizinde kişi başına düşen petrol üretiminin, istatistiki olarak anlamlı bir biçimde, kişi başına düşen reel GSYH miktarını olumlu etkilediği, ancak beşeri sermaye birikimini olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Kişi başına petrol üretiminin, beşeri sermaye düzeyini negatif yönde etkileyerek kişi başına reel GSYH'yi azaltmasına rağmen, halen doğrudan kişi başına reel GSYH'yi pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Bu durum, beşeri sermaye birikiminin kısmi negatif aracı değişken özelliğine işaret etmektedir. Yapılan Sobel testi, bu kısmi aracılık etkisinin istatistiki olarak anlamlı olduğunu doğrulamıştır.

Çalışmadan elde edilen genel sonuçlar, Gylfason (2001)'un çalışmasında öne sürdüğü 'doğal kaynak zenginliğinin beşeri sermayeyi dışlaması dolayısıyla ekonomik büyümeyi engellediği' argümanını destekler niteliktedir. Dolayısıyla incelenen ülkeler için olası bir kaynak talihsizliği durumunda beşeri sermaye birikiminin önemli bir açıklayıcı olduğu anlaşılmaktadır. Kaynak talihsizliğine yakalanan ülkelerde eğitime ve dolayısıyla beşeri sermayeye verilen önemin nispeten düşük oluşu da bunun bir göstergesidir. Bu nedenle incelenen ülkeler için petrol üretiminin beşeri sermaye birikimine olan negatif etkisi giderilebilirse ya da en arzu edilen biçimde pozitif etkisi sağlanabilirse, doğal kaynak zenginliğinin ekonomik büyümeyi daha da artıracığı görülmektedir. Doğal kaynak zengini ülkelerde bu risklerin farkında olmak, riskleri ortadan kaldıracak yeteneğe sahip olmak ve bir bütün halinde bilinçli bir şekilde çaba göstermek, zengin kaynak donanımının söz konusu ülke ekonomilerine katkısı anlamında büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, doğal kaynaklardan elde edilen gelirlerin beşeri sermayenin gelişimi için yatırıma dönüştürülmesi ve uzun dönemli iktisadi büyüme hedeflerine kanalize edilmesi, söz konusu ülkelerin kaynak talihsizliğinden

kaçınmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca beşeri sermaye düzeyindeki artış, ülkelerin bir iç savaş ve politik istikrarsızlık riskiyle karşılaşma olasılıklarını da düşüreceği için dolaylı olarak kaynak talihsizliğine yakalanma riski de azalmış azalacaktır.

KAYNAKÇA

Aghion, P., Caroli, E., & Penalosa, C. G., (1999), "Inequality and Economic Growth: The Perspective of the New Growth Theories". *Journal of Economic Literature*, 37(4), 1615-1660.

Auty, R. M., (1994), "Industrial Policy Reform in Six Large Newly Industrializing Countries: The Resource Curse Thesis". *World Development*, 22(1), 11-26.

Baltagi, B. H., (2005), *Econometric Analysis of Panel Data*, 3rd edition, London: John Wiley & Son.

Baron, R. M., & Kenny, D. A., (1986), The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic and Statistical Considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.

Barro, R. J., (1999), Human Capital and Growth in Cross-Country Regressions, *Swedish Economic Policy Review*, 6(2), 237-277.

Behbudi, D., Mamipour, S. & Karami, A., (2010), Natural Resource Abundance, Human Capital and Economic Growth in the Petroleum Exporting Countries. *Journal of Economic Development*, 35(3), 81-102.

Birdsall, N., Pinckney, T. & Sabot, R., (2000), Natural Resources, Human Capital, and Growth, *Carnegie Endowment Working Paper Series*, No 9.

Boyce, J. R., & Emery, J. C. H., (2011), Is a Negative Correlation Between Resource Abundance and Growth Sufficient Evidence That There is a "Resource Curse"? *Resources Policy*, 36, 1-13.

Brooks, C., (2008), *Introductory Econometrics for Finance*, Second Edition, Cambridge University Press: New York.

Caselli, F., (2006), Power struggles and the natural resource curse. *LSE Research Online Working Paper*, 1-20.

Collier, P., & Hoeffler, A., (2004), Greed and grievance in civil war. Oxford University Press, 56, 563-595.

Corden, W. M. & Neary, P., (1982), Booming Sector and De-Industrialization in a Small Open Economy. *The Economic Journal*, 92(368), 825-848.

Gelb, A. H., (1988), *Wind fall gains: Blessing or curse*, New York: Oxford University Press.

Ginsburg, N., (1957), Natural Resources and Economic Development, *Annals of the Association of American Geographers*, 47(3), 196-212.

Guriev, S., Plekhanov, A., & Sonin, K., (2009), Development Based on Commodity Revenues. *European Bank for Reconstruction and Development Working Paper*, No. 108, 1-44.

Gylfason, T., (2001), Natural Resources, Education and Economic Growth, *European Economic Review*, 45(4-6), 847-859.

Gylfason, T., Herbertsson, T. T. & Zoega G., (1999), Natural Resources and Economic Growth, *Macroeconomic Dynamics*, 3(2), 204-225.

Hsiao, C., (2003), *Analysis of Panel Data*, 2nd ed., Cambridge: Cambridge University Press.

Isham, J., Woolcock, M., Pritchett, L., & Busby, G., (2005), The Variety of Resources Experiences: Natural Resources Export Structures and The Political Economy of Economic Growth, *The World Bank Economic Review*, 19(2), 141-174.

Kronenberg T., (2004), The Curse of Natural Resources in the Transition Economies, *Economics of Transition*. *The European Bank for Reconstruction and Development*, 12(3), 399-426.

Lal, D., (1993), *The Repressed Economy: Causes, Consequences, Reform*, London: Edward Elgar Pub.

Leite, C., & Weidmann, J., (1999), Does Mother Nature Corrupt? Natural Resources, Corruption, and Economic Growth, *IMF Working Paper* 85, 1-34.

Levin, A., Lin, C. F., & Chu, C. J., (2002), Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties, *Journal of Econometrics*, 108(1), 1-24.

Lucas, R. E., (1988), On the Mechanics of Economic Development, *Journal of Monetary Economics*, 22, 3-42.

Malik, S., Chaudhry, I., & Hussain, (2009), Natural Resource Management and Economic Growth in Pakistan: A Time Series Analysis. *European Journal of Economics, Finance, and Administrative Sciences*, 15, 189-198.

Manzano, O., & Rigobon, R., (2001), Resources Curse or Debt Over hang? *NBER Working Paper*, No. 8390, Cambridge MA.

Nelson, R. R., & Phelps, E., (1966), Investment in Humans, Technological Diffusion, and Economic Growth, *The American Economic Review*, 56(½), 69-75.

Ogunleye, E. K., (2008), Natural Resources Abundance in Nigeria: From Dependence to Development. *Resources Policy*, 33, 168-174.

OPEC (2015), Annual Statistical Bulletin, opec.org/opec_web/static_files_project.

Philippot, L-M., (2010a), Are Natural Resources a Curse for Human Capital Accumulation? CERDI Working Paper, 1-27.

Philippot, L-M., (2010b), Natural Resources and Economic Development in Transition Economies, CERDI Working Paper, 1-22.

Ross, M. L., (2001), Does oil hinder democracy? *World Politics*, 53, 325-361.

Rostow, W., (1961), *The Stages of Economic Growth: A Non-communist Manifesto*, Cambridge University Press.

Sachs, J. D., & Warner, A. M., (1995), Natural Resource Abundance and Economic Growth, *National Bureau of Economic Research, Working Paper*, 5398, 1-46.

Sachs, J. D., & Warner, A. M., (1999), The Big Push, Natural Resource Booms and Growth, *Journal of Development Economics*, 59, 43-76.

Sachs, J. D., & Warner, A. M., (2001), Natural Resources and Economic Development: The Curse of Natural Resources. *European Economic Review*, 45, 827-838.

Sala-i Martin, X., & Subramanian, A., (2003; 2012), Addressing The Natural Resource Curse: An Illustration from Nigeria, *Journal of African Economies*, 22(4), 570-615.

Sarr, M., Bulte, E., Meissner, C., & Swanson, T., (2011), Resources curse and sovereign debt, R. W. Kolb, (Ed.), Sovereign Debt- From Safety to Default, Wiley: Kolb Series in Finance.

Sayılğan, G., & Süslü, C., (2011), Makroekonomik Faktörlerin Hisse Senedi Getirilerine Etkisi: Türkiye ve Gelişmekte Olan Piyasalar Üzerine Bir İnceleme, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 5(1), 73-96.

Sen, A., (1999), *Development As Freedom*, Oxford: Oxford University Press.

Sobel, M. E., (1982), Asymptotic Intervals for Indirect Effects in Structural Equations Models, *Sociological Methodology*, 13, 290-312.

Stinjs, J-P., (2006), Natural Resource Abundance and Human Capital Accumulation. *World Development*, 34(6), 1060-1083.

World Trade Report (WTR) (2014), Trade and Development: Recent Trends and The Role of the WTO. *World Trade Organization*.

Yang, B., & Lam, Y. (2007). Resources Booms and Economic Development: The Time Series Dynamics for 17 Oil-rich Countries, *Applied Economics Letters*, 1-4.

EIA(2015), <https://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm?tid=5&pid=53&aid=1> (Erişim Tarihi: 14.04.2016).

PENN-World Table (2015), <http://www.rug.nl/research/ggdc/data/pwt/pwt-8.1> (Erişim Tarihi: 12.04.2016).

UNCTAD(2015), <http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx> (Erişim Tarihi: 10.04.2016).

UNITED STATES AND LEGACY OF THE COLD WAR POLITICS IN THE CONTEMPORARY MIDDLE EAST

İlksöy ASLİM*

ABSTRACT

During the Cold War period “containment” was the United States (US) policy against the Soviet Union (SU). During the early stages of the Cold War the United States firstly aimed at focusing on economic/oil issues, but got then directly involved in the internal affairs of the Middle Eastern countries when it reckoned that the SU was penetrating to the region through ant-Western countries namely Egypt, Iraq and Syria.

The establishment of Israel created one of the most important crises in US relations with the Middle East. For the United States the enemy was the Soviet Union. However, the Arabs saw Israel as their enemy. In the containment of the Soviets this created a permanent structural problem for the United States. Israel became the main partner of the US in the region, but simultaneously the US had to compete with the SU in constructing its Arab sphere of interests in the region. Consequently, the US found itself in a labyrinth to find the way that secured its and Israel’s interest on the best possible way.

In this article it will be discussed if change or continuity was the main character of the US foreign policy in the Middle East after the Cold War.

Keywords: Middle East, United States, Soviet Union, Cold War, Détente, Russia, Israel, Arab states.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE SOĞUK SAVAŞ SİYASETİNİN GÜNÜMÜZDEKİ ORTA DOĞU ÜZERİNDEKİ MİRASI

ÖZET

“Çevreleme politikası” Amerika Birleşik Devletleri’nin Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliğine karşı uyguladığı politikayı anlatır. Amerika Birleşik Devletleri Soğuk Savaşın ilk aşamasında Orta Doğu’ya öncelikle ekonomi/petrol konuları çerçevesinde ilgi gösterirken ilerleyen dönemde Sovyetler Birliği’nin Batı karşıtı olan Mısır, Irak ve Suriye üzerinden bölgeye girmesi nedeniyle o da bölge ülkelerinin içişlerine doğrudan karışmaya başlamıştır. İsrail devletinin kurulması ABD’nin bölge ilişkilerinde yaşadığı en önemli krize neden olmuştur. Bunun nedeni ABD açısından en büyük tehdit Sovyetler Birliği iken Araplar açısından bunun İsrail olarak görülmesidir. Bu durum ABD’nin Sovyetleri çevreleme politikalarında yapısal bir problem yaratmıştır. İsrail ABD’nin bölgedeki en önemli ortağı olurken, Washington Ortadoğu’da kendi etki alanını oluşturmak için Moskova ile yarışmak zorunda kalmıştır. Sonuç olarak ABD hem kendinin hem de İsrail’in çıkarlarını en iyi şekilde korumaya çalışırken kendini içinden çıkılmaz bir durumda bulmuştur. Bu makalede. ABD

*Asst. Prof., European University of Lefke, Department of International Relations (iaslim@eul.edu.tr)

politikalarının ana unsurlarının Soğuk Savaş sonrasında bir değişime uğrayıp uğramadığı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Yumuşama, Rusya, İsrail, Arap devletleri.

Introduction

At the end of the World War II the United States and the Soviet Union became two superpowers in the globe. According to the US the Soviet Union was a revisionist country and aimed to expand its sphere of influence beyond its borders. The United States produced the policy of “containment” all around the world in order to stop the Soviets. Actually, the US designed its global political leadership before the end of the war and this marked an end to its isolation policy. Before the end of the World War II, the two institutions of the US the Department of State and the Council of Foreign Relations (CFR) had designed the basics of the new US policy. The new US policy had pursued the ‘Grand Area’ (liberal economic area) for the US investors and exporters (Bostanoğlu, 1990). According to this policy, the US could not live in a totalitarian world and needed an “integrated liberal economic area” to survive. The United States and United Kingdom’s (UK) discussions during the World War II has produced the Atlantic Charter, which aimed to give more responsibility to the Americans after the war. With this decision, the UK has transformed its mission in the Eastern Mediterranean region to the US, who was also becoming the leader of the West.

Towards the Cold War Confrontation

It was a dramatic development to see the allied powers to defeat the German bloc confronting each other. However, the United States had suspicions regarding the intentions of the Soviet Union since the Great October Revolution. The attitude of Moscow in the Polish question, in the Iranian crisis, in the Greek civil war and its territorial claims on Turkey have increased the US suspicions towards the Soviet Union. On June 27, 1945 a paper prepared by the Department of State has explained the possible impact of communism to the United States. The Department believed that while the communist parties in the world have been in moderate position and supported the Allies’ victory, had changed their attitudes after the war (Office of the Historian, 1945). Moreover, although the Communist International was officially dissolved in June 1943 this was just an illusion to promote better relations between the Allies. In fact, Comintern’s activities has continued and in 1947 it was officially replaced by Cominform. The Soviets have started to be active on a larger scale” (Office of the Historian, 1945). George Kennan, from the US Embassy in Moscow has sent the “Long Telegram” on February 22, 1946, alerting George Marshall, the Secretary of State, on ideological and security problems posed by the Soviet Union) Krieger, 1993). These two texts mainly provided justification for the new anti-Soviet policy of the US. For the US with its support to the “free world”, they could stop the Soviet’s expansionist aims

and form a liberal, economic and political world order. Also, the US claim was that it had the moral duty to fight against communism (Leche, 1966). After claiming to secure the “free world”, the United States has created military, economic and political organizations in Europe. After the declaration of the Truman Doctrine and Marshall Plan, the US has created the North Atlantic Treaty Organization (NATO) in 1949 to contain the Soviet Union (Sander, 1979). The Truman Doctrine was declared on March 12, 1947 and it was a political support program to Greece and Turkey (Fleming, 1961).

In 1949, two important events alarmed the United States. The first one was the Soviet success of making an atomic bomb and the second was the communist success in China and its alliance treaty with the Soviets in 1950 (Morgenthau, 1958). The National Security Council Document no. 68 (NSC-68) was produced after the increasing tension and it was perceived as the most critical decision paper of the early days of the Cold War. The National Security Council has believed that the Soviet Union planned to dominate the world. In order to stop this, the US had to increase its defense expenditure (Gaddis, 1982). In the struggle against the Soviet Union NATO would be the main instrument in preserving the security of Europe (Gönlübol, 1975). Of course, this policy had direct reflections in the Middle East.

Implementing the US Policies in the Middle East

The US foreign policy in the Eastern Mediterranean was firstly designed by strengthening a defense line in Turkey and Greece (Karpat, 1975). For the US, Turkey had a unique position in the defense of the Eastern Mediterranean. The defense was also based on string of military bases and a sophisticated network of intelligence gathering devices located near the Soviet border. In 1952, NATO accepted the membership of Greece and Turkey for the security concerns although they were not seen as “democratic” countries. As a result, with the Truman Doctrine and Marshall Aid, a massive quantity of American aid poured into Greece and Turkey (Couloumbis, 1983).¹

During that period, the Middle East, due to its oil resources, became an important investment region for the US. From 1938 to 1963 oil production in the Middle East has increased dramatically from an annual 6 million to 163 million tons and Europe has relied heavily on this supply. Of course, since the first involvement

¹ See also, Meyer, William H., *American Interests and the Crisis in Cyprus: A Human Rights Perspective*, The Cyprus Review, Vol. 5, No. I, 1993, p. 10; Mehmet Gönlübol, NATO, USA and Turkey, Kemal H. Karpat (ed), *Turkish Foreign Policy in Transition (1950-1974)*, Leiden, E. J. Brill, 1975, pp. 36-37.

of the US in the region its oil companies also had major interests in the Middle East (Combs, 1986). However, with the change in the Soviet foreign policy after the death of Stalin in 1953, the US policy of containing the SU seemed to be damaged. Now, the Soviets could penetrate to the Middle East by creating better relations with nationalist forces which stood against the West (Kennedy-Pipe, 2007).

Until 1952, security of the Eastern Mediterranean region was primarily a British responsibility. This view was no longer valid by July 1953, when the Secretary of State John Foster Dulles paid a trip to the region. It was realized that the policies of Britain and France in the region were damaging US interests. From then on, while maintaining Anglo-American co-operation to the greatest practicable extent, the United States had to be prepared to act either with local powers, Turkey in particular, or on its own. After the failure of the projected Turkey-Egypt alliance, the “Northern Tier” - comprising Turkey, Iran, Iraq and Pakistan - had grasped Dulles’ imagination as “the best defense arrangement against the Soviet expansionism” (Stefanidis, 1999). In the case of the Baghdad Pact in 1955, the US accepted merely an observer status although it agreed to provide regular support.

The more direct involvement of the US to the Middle East was after the Soviet penetration to the region. The US believed that Soviet Union connection with Egypt, Iraq, and Syria would increase the influence of Moscow in the Middle East because of their anti-West stance. The US was firstly disturbed when Egypt bought arms from Czechoslovakia in 1955. When the US has blocked Nasser’s attempts to raise money for building of the Aswan dam in 1956, he nationalized the Suez Canal (Foreign Relations of the United States, 1956). The agreed attack of Israel, France and Britain towards Egypt surprisingly was seen as dangerous and might have endangered the Western interests in the Middle East. Consequently, it was the United States that stopped Israel, France and UK but Nasser was the beneficiary as he became a hero in the Arab world because of the retreat of the enemies. The “victory” of Nasser was also seen as the success of Arab socialist-nationalism in the region. In this context, the Soviet Union has considered Nasser as one of the major leaders. Clearly, after the Soviet connection with the Middle East the region became an arena of conflict where the tension has increased during the Cold War.

Israel as an obstacle for the US policy

During this period, a major objective of the US was to block “Soviet expansionism”. However, the US had to add more objectives to the major one. These were maintaining the US and Western access to the Middle Eastern oil; ensuring the

security of Israel, and achieving an Arab-Israeli peace settlement. Clearly, these objectives were conflicting because of the US' special relationship with Israel (Brands, 1994). For many years, the US was perceived as the center of progress and democracy by the Middle Easterners. The establishment of Israel in 1948 however was the beginning of difficult period for the US. This was because of Israel's national status in Arab eyes. For every Arab after 1948, the US became both an external and internal actor in the Middle East, on the one hand as a global superpower, and on the other hand as a local force due to its support for Israel. In both respects the US was seen in Arab eyes as an alien element despite longstanding friendship in cultural and economic fields (Pranger, 1998). In these circumstances, the goal of United States was to mediate and settle the conflict between the Arab states and Israel. The US tried carefully not to stress the containment of the Soviets because where the United States perceived the Soviet Union as the main enemy, the Arabs used to see Israel as their enemy (Kemp and Havkavy, 1997).

Changing Attitudes of the US during the Wars between Israel and Arabs

One of the effects of the Marshall Plan in the 1950s was to accelerate Europe's shift from coal to oil as the major energy source (Jones, 1996.) As a consequence, the Europeans became more dependent on the Middle East. As the leader of the Western World, therefore, the US had to maintain the Western access to Middle Eastern oil (Curtis, 1995).

The Suez Crisis in October 1956 openly showed the different perceptions concerning Middle East politics. When Egypt nationalized the Suez Canal the United Kingdom and France coordinated their plan with Israel and entered to war against Nasser (Curtis, 1995). The United Kingdom declared that they were at war with Egypt because protecting the Suez Canal was the interest of the West (Kürkçüoğlu, 1972). The United States did not agree with its allies and with the Soviet Union they sponsored a cease-fire resolution in the UN Security Council. However, France and Great Britain vetoed the measures (Kürkçüoğlu, 1972). Eisenhower, who was in the heat of a re-election campaign, blasted the British and French over the radio and television for endangering peace in the Middle East by pulling in the Soviet Union (Kissinger, 1995).² The US acted in this way not to alienate itself from the Middle East.

² Kissinger explains conflicting attitudes of the US, UK, and France, during the Suez Crisis. For more info, please see Henry Kissinger, *Diplomacy*, New York, etc. (Touchstone-Simon & Schuster, 1995,

The US stopped the action of the UK and France to prevent the Soviet involvement to the region. Nevertheless, this was not enough and the US had to declare the Eisenhower Doctrine in 1957, which was directly related to the Middle East to prevent the Soviet penetration (Sander, 1979). President Dwight Eisenhower announced that the “existing vacuum in the Middle East” [...] “must be filled by the United States before it is filled by Russia.” The Doctrine gave full authority to the American President to use military power, and to protect the territorial integrity and independence of those countries which were under the threat of communism (Eisenhower, 1965). During 1950s the Soviet’s aim to spread its influence through radical nationalist states was successful and the US could not stop the Soviets penetrating to the Middle East.

During the Suez Crisis the Soviets also sought to benefit from the widening rift between the Western allies by suggesting a plan for a joint military action with the US. Nevertheless, the US refused the joint military action (Jones, 1996).³ Soviet leader Nikita Khrushchev threatened France and Great Britain publicly with a nuclear strike, Eisenhower with economic sanctions. The combined pressure of them in the UN finally forced the allies to agree on a cease-fire. Resolution of the Suez Canal crisis did not solve the Arab-Israeli conflict. It only temporarily altered the military balance in the area. The war also increased Arab hostility towards Israel and Nasser began to successfully promote the concept of Arab nationalism (Daviş, 2004). By accepting Soviet-bloc weapons Nasser had invited the Soviets into the region. The US officials distrusted Nasser more than ever now that he was cultivating relations with the Kremlin. The anti-Soviet American policy in the Middle East also became now effectively anti-Nasser (Schoenberger and Reich, 1975). Since 1947 the US had built up a dam to prevent the Soviet entry to the region but now it had to deal with the Arab-Israel problem, which weakened its position.

After the World War II, the United States designed its policy to stop communism. The US claimed that Moscow was the center of communism and developed a strategy to contain the SU inside its borders. According to this policy the US could not cooperate with the SU in any issue. However, the US and the SU had to collaborate in the United Nations for a ceasefire between Israel and Egypt

pp. 522-549).

³ The conflict between the US and her allies Britain and France alarmed NATO. There, the US proposed that the problems of allies would be solved peacefully by negotiations not arms. The Consultation Process, Available: http://www.nato.int/cps/en/SID-407CA32E_9A713F23/natolive/topics_49187.htm [Pointed 5.2.2010].

because of different reasons; the SU for penetrating to the Middle East and the US not to alienate itself from the Arab world.

The Middle East remained unstable after the Suez Crisis and Syria began to ask Egyptian support in the name of Arab nationalism when Israel's preventive attacks started (Brands, 1994). As the hero of Arab nationalism, Nasser could not ignore the request and his action to Sinai in May 14, 1967, was considered as *casus belli* by Israel (Hourani, 1997). President Johnson firstly wrote a letter both to Israeli and Egyptian leaders and then sent Robert Anderson as a secret envoy to Cairo on June 2, 1967. In the meeting, Nasser tried to influence Anderson. He stressed that despite Egypt's connection with the Soviets he was not a supporter of communism and desired closed relations with the US. However, he was critical on the United States foreign policy for being influenced by the Jewish lobby. Johnson's letter to Nasser asserted friendly feelings toward Arab people and offered the US support for new efforts in solving the problems in the Middle East (Office of the Historian, 1957). The US with this message aimed the continuation of the relations with the Arab world. His message to Israel however, was to avoid any action on its side against the Arabs (Office of the Historian, 1957). Here, the US was trying to secure Israel on the international platform under heavy criticism.

These efforts have shown the US will to get honest broker position in the conflict. Consequently, the US initiative failed and Israel decided to strike first. In June 5 Israel army attacked Egypt and Syria and defeated their armed forces. Neither the Soviet Union nor the United States intervened. After the war the Arabs put oil embargo on the US and UK because of their assistance to Israel (Office of the Historian, 1967). However, the Arabs continued the embargo for a limited period only. For the rest of 1967, the American officials were busy trying to find a way to ease the tension. On November 22, 1967, the United States voted with other members of the Security Council for Resolution 242 which aimed at bringing peace to the Middle East. Now the US had the honest broker position that it would like.

During the Suez Crisis in 1956 the US tried to have a balanced policy towards Egypt not to alienate itself in the eyes of the Arabs. In 1966 however it began to increase military support to Israel. The US aimed to help Israel to defeat Egypt and Syria militarily because they were seen as the threat for the national interests of the US. Cheryl Rubenberg explains the reasons as such: The defeat of Egypt and Syria would lead to a loss of prestige and power of Nasser and the Baath regime. Syria and Egypt were two states that received arms from the Soviet Union and their defeat

would also mean a loss of prestige for the Soviet Union. Shortly, Israel was a useful vehicle for US to spread its hegemony in the region (Achcar, 2004).

Richard Nixon was elected as the new US president in November 1968. During Nixon's presidency détente has become the new look of the US foreign affairs and problems. The US officials believed that there was a growing interdependence of nations and they had to behave accordingly. The US also realized that nationalism could work for or against its interests. This was important because the US would not see all nationalist states as the US enemy because there were conscious attempts to stake out independent policies for the sake of national identity. The second factor was the evolution of the US relationship with the Soviet Union. The new consideration of the US officials on the Soviets made it possible to "identify common interests" and create some sort of "rules of behavior through dialogue and experience with the nuclear deterrence (Executive Secretariat Briefing Books, 1958-1976). The US responded to these developments in February 1970. Nixon sent a report to the US Congress and aimed to have partnership with the SU and to share responsibility with the allies. The UD in one hand developed the Nixon Doctrine in security matters on the other hand moved "from confrontation to negotiations" in the foreign policy. Finally, the US and SU were successful to sign "the nuclear non-proliferation treaty" and to start the SALT talks. Also, Nixon Doctrine "looked at local proxies" to guarantee the US security. The ideology-dominated US now was more pragmatic and have considered the détente as a determinant in the foreign affairs with the SU (Office of the Historian, 1974).⁴

In the case of the Soviets, Washington was comfortable because - as Secretary Rogers has also expressed - in the broader context, the Soviets were busy with "more immediate problems such as China, Eastern and Central Europe, the Arab-Israeli conflict, and their own economic problems" (Rogers, 1970). Rogers was right to see the Kremlin inclining "more toward caution and defensiveness than adventurism."

Egypt and Syria started the war with Israel on October 6, 1973. President Nixon warned Israel not to strike first; otherwise Israel could not rely on US help during the war (Yapp, 1996). During the first phase of the October War (Yom Kippur War), the Israelis suffered unexpected setbacks (Brands, 1994). The October War brought the two superpowers to the brink of military confrontation. Again, regional

⁴ Kissinger also confirms the official documents that the US also like the SU applied détente policy in the Middle East, for more info please see the link: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v15/d181>.

conflict and international relations were closely intertwined in the Middle East (Pranger, 1998). While Israel got US military assistance the Soviets sent military aid to Egypt (Jones, 1996). Finally, when Israel advanced, the Soviets backed Egypt declaring to enter to the war in its side. When the US put the American troops in alert, both sides understood the seriousness of their actions and turned back to act within the spirit of *détente*. The US-SU sponsored jointly for the resolution demanding a cease-fire.

Neither Israel nor Egypt advanced in any area but the US was beneficiary. Clearly, the Secretary of State Henry Kissinger's concern was to secure not only the balance in the world but also to secure the balance in the Middle East. Consequently, the US viewed that the continuation of the situation would turned to a crisis which would more humiliate Egypt; a position that might open again the way to a Soviet involvement. While the Arabs perceived Egyptian President Anwar Sadat as a nationalist hero, prestigious Egypt would become a useful ally for the US. This situation gave opportunity for the US to be an honest broker between Arabs and Israel and suitable ground for creating *Pax Americana* in the Middle East (Achcar, 2004). The US successfully avoided a further defeat and humiliation of the Arabs and gained the position of an honest broker in the peace negotiations.

The US long-standing policy in the Arab-Israeli conflict was formed by Kissinger during the hotperiod of the 1973 War. After the cease-fire between the parties, the US became the major go-between in the dispute. Now, the Soviets began to be evicted the Middle East. The Arabs and Israel is met in Geneva under the auspices of the United Nations in December 1973. This was the first meeting that Arabs and Israel is came to table aiming to solve their problems. However, none of the sides would like to see the Soviet representatives to participate to the meetings (Schulzinger, 1998). When the Soviets lost power in the region, the US increased its power dramatically. The US policy was problematic in the Middle East for decades because it was not easy to support Israel and to find friends simultaneously among the radical Arab states. The US policy in general was based on friendly relations with conservative Arab states. At the same time however, the US tried to convince radical Arab countries that they could not get enough assistance from the SU to reach their national goals. The years of 1973 and 1974 showed that American policy was successful especially in Egypt. Egypt put an end to the Soviet presence and invited the US in. This was a great victory for the US policy against the Soviet Union.

The systemic changes determined the actions of the Soviet Union during that period. While the SU acted according to the systemic changes in the region, the US

saw the Middle East as a test-case of Soviet intentions. The result of the test turned positive with détente and the rules of the Cold War settled. According to the rules the superpowers would act unrestricted in their own sphere of interest but would not involve in the other sides issues respectively. Finally, the Soviet Union has to accept the Middle East as the area belonging to the United States sphere of interest.

New Cold War in the Middle East!

There have been many discussions that the “new Cold War” has been started between the Sino-Russia alliance and the US (Stavridis, 2016). Clearly, with the Cold War paradigms we cannot explain all the other great power confrontations. Thus, the new confrontation between two sides cannot be understood as being ideological rivalry between capitalist/revisionist states. Among the other issues the Cold War was clashes of ideologies between the SU and the US (Kennedy-Pipe, 2007). Keeping this in the mind it will be useful to consider some of events of the Cold War and compare them with the contemporary ones.

The US declared the Truman Doctrine in 1947 and the Eisenhower Doctrine in 1957 to confront the Soviet Union. After 9/11 attacks the US declared Bush Doctrine to confront the global “terror”. In both cases the US has supported its doctrines by massive propaganda campaigns against the enemies, i.e. the SU and terrorism. However, although the US is the major power in the international system, again a rival power, the Russian Federation is penetrating to the Middle East giving the sense that it is replacing the Soviet Union (Korybko, 2015).

When the United States announced the Nixon Doctrine it aimed to share responsibilities and difficulties with its allies towards the SU. Yet, the United States faced difficulties in implementing Nixon Doctrine because of the attitudes of the members of the Western alliance. While the United States thought more globally its allies were mainly concerned about their own interests. In 1956 the US goal was to contain SU; however, Britain was mainly concerned about its interests, as in the case of the Suez Crisis. On the same way, there are strained relations between Ankara and Washington in the region nowadays in the implementation of the US foreign policy (İdiz, 2016).

In its fight against nationalist powers the US was successful in the Cold War period. The nationalist government of Mohammed Mossadegh in Iran was toppled in 1953 by the Western intervention, giving the Shias to place themselves against Shah and then lead Iran which was one of the rivals of the US in the region. Also,

the defeat of Nasser's armies in 1967 marked the second failure of the nationalist experiment. Although Nasser's successor Anwar Sadat brought Egypt into Washington's camp, one of the consequences of defeating nationalism was the rise of the Muslim Brotherhood in the region. Recently, the invasion of Iraq by US leading coalition in 2003 and the civil war in Syria gave room to the radical Islamic groups even to form "a state" in the Middle East.

Putting aside, but not forgetting, the sins of the European great powers, today the US is cooperative with the rival powers in order to ease the problems in the Middle East. The US collaborated with the Soviet Union in the United Nations platform to stop the Suez crisis and recently it worked with Russia and the Western powers to control Iran's nuclear program. Now the US is working with Russia to stop radical Islamic fighters in the region, especially in Syria (Abc News, 2016). Moreover, the US is coordinating the diplomatic efforts in Syria with Russia.

After the election of Donald Trump to presidency there have been many views that expected a retreat from the traditional policy of United States. As it is explained above during the Cold War period the US foreign policy was based on to maintain the Western access to Middle Eastern oil, ensuring the security of Israel, and achieving an Arab-Israeli peace settlement in order to secure its hegemony in the region. There is no indication that the US would like to change the main points of its policies. The US is trying to maintain unrestricted access of the West to the energy sources of the Middle East. The US and Israel have become even closer with the Trump administration. Beyond this, Trump administration announced its intention for a regime change in Iran which is the main enemy of Israel in the region. Secretary of State Rex Tillerson declared that the US is relying on "elements inside of Iran" to change the rule in Iran (Varkiani, 2017). The speech of Tillerson reminds the CIA coup in Iran in 1950s.

Conclusion

After the United States came out from the Cold War as the winner and world became unipolar where the US acted as the World Police. After the Cold War, the United States has sought an enemy in order to claim the leadership of the West. The events of 9/11 gave an opportunity to the US and replaced the Cold War arguments over communism with terrorism and the states supporting the terrorists. Radical Islam and jihadism became the enemies as they constitute a threat against the "free world". Today, the US continues its efforts to bring the Middle East countries into the liberal economic system as it did, to some length, in the case of Russia after the

Cold War. The US policy in general has been based on friendly relations with conservative Arab states. Today, same policy continues and the US tries to fragment the unity of “radical” states to secure its sphere of interests as it happened in Iraq, Libya and then in Syria. Also, the US continues to be an honest broker between conflicting parties although in some cases it was the real producer of the problems.

The rhetoric of the United States policies was based on democracy and liberalism during the Cold War period. This rhetoric has not changed in the post-Cold War era, although the United States continues to apply power politics in the world in order to secure its national interests in reality.

The US claims to change its foreign policy priorities in the post- Cold War era. However, there are more similarities than differences in the US foreign policy. As a result, we can claim that continuity rather than change characterizes the foreign policy in the post- Cold War era.

BIBLIOGRAPHY

Abc News, 2016, Russia calls for direct Syria peace talks, (2016), Retrieved from: [http://abcnews.go.com/International/wireStory/latest-russia-calls-direct-syria-pea ce-talks-38478336](http://abcnews.go.com/International/wireStory/latest-russia-calls-direct-syria-pea-ce-talks-38478336), [18.04.2016]

Achcar, G., *Kanayan Orta Doğu: Marksist Aynada Orta Doğu*, Translated by Rita Simsekel, İstanbul, İttihaki, 2004.

Briefing for the Under Secretary: "Foreign Affairs Policies and Problems", 28.8.1970: Executive Secretariat Briefing Books, 1958-1976, Lot 72D170 Committee to Facil Travel, 5/1970, box 49, NARA. (U.S. National Archives and Record Administration)

Bostanoğlu, B., (1999), *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası: Kuram ve Siyasa*, Ankara, İmgeKitabevi.

Brands, H. W., (1994), *The United States in the World: A History of American Foreign Policy*, Vol. II, Boston, Houghton Mifflin Company.

Combs, J. A., (1986), *The History of the American Foreign Policy Since 1900*, Vol. II, New York, McGraw-Hill Publication Company.

Couloumbis, T. A., (1983), *The United States, Greece and Turkey: The Troubled Triangle*, New York, Praeger.

Curtis, M., (1995), *The Ambiguities of Power: British Foreign Policy Since 1945*, London & New Jersey, Zed Books Ltd.

Daviş, A., (2004), *Arab Milliyetçiliği: Zaferden Umutsuzluğa (Arab Nationalism in the Twentieth Century)*, İstanbul, Literatür Yayınları.

Eisenhower, D. D., (1965), *The White House Years: Waging Peace (1956-1961)*, Garden City, New York, Doubleday Company Inc.

Executive Secretariat Briefing Books, 1958-1976, Briefing for the Under Secretary: "Foreign Affairs Policies and Problems", 28.8.1970:, Lot 72D170 Committee to Facil Travel, 5/1970, box 49, NARA

Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945, Volume I, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945berlinv01/d226>. [07.05.2016].

Foreign Relations of the United States (FRUS), 1955-1957, Volume XVI, Suez Crisis, July 26 – December 31, 1956, Document 1, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v16/d1>. [19.09.2015].

Foreign Relations of the United States, 1969-1976, Volume XV, Soviet Union, June 1972-1974. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v15/d181>. [08.05.2016].

North Atlantic Treaty Organization, Retrieved from: http://www.nato.int/cps/en/SID-407CA32E9A713F23/natolive/topics_49187.htm [05.02.2010].

Fleming, D. F., (1961), *The Cold War and Its Origins, 1917-1950*, Vol. I, New York, Doubleday and Co.

Gill, S., (1990), *American Hegemony and Trilateral Commission*, Cambridge, Cambridge University Press.

Gaddis, J. L., (1982), *Strategies of Containment*, Oxford, Oxford University Press.

Gönlübol, M., (1975), NATO, USA and Turkey, Kemal H. Karpat (ed), *Turkish Foreign Policy in Transition (1950-1974)*, Leiden, E. J. Brill.

Hourani, A., (1997), *Arap Halkları Tarihi (A History of Arab Peoples)*, İstanbul, İletişim Yayınları.

İdiz, S., (2016), *Turkish-US Ties Face Fresh Turbulence Over Iraq, Syria*, (2016, January 12), Retrieved from: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/01/turkey-usa-relations-iraq-syrian-kurds--potential-flashpoints.html>. [12.01.2016].

Jones, Howard, *Quest for Security: A History of US Foreign Relations (from 1897)*, (1996), vol. II, New York, The McGraw-Hill Companies, Inc, 1996.

Karpat, Kemal H., (1975), *Turkish Foreign Policy in Transition (1950-1974)*, Leiden, E. J. Brill.

Kemp, G., Robert, E. H., (1997), *Strategic Geography and the Changing Middle East*, Virginia, Carnegie Endowment for International Peace.

Kennedy-Pipe, Caroline, *The Origins of the Cold War*, New York, Palgrave-Macmillan, 2007.

Kissinger, H., (1995), *Diplomacy*, New York, etc., Touchstone-Simon & Schuster.

Korybko, A., (2015), *The Middle East: Russian Style*, (2015), Retrieved from: <http://orientalreview.org/2015/10/07/the-new-middle-east-russian-style-i/>

Krieger, J., (1993), *Politics of the World*, Oxford, Oxford University Press.

Kürkçüoğlu, Ö. E., (1972), *Türkiye'nin Arab Orta Doğu'suna Karşı Politikası (1945-1970) Turkey's Policy towards Arab-Middle East*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, No. 340.

Leche, C. O., (1966), "The Crisis in American World Leadership", *The Journal of Politics*, Vol. 28, No. 2, (May 1966).

Meyer, W. H., (1993), *American Interests and the Crisis in Cyprus: A Human Rights Perspective*, The Cyprus Review, Vol. 5, No. I.

Morgenthau, H. J., (1958), *Russian Technology and American Policy*, Current History, Vol. 34, No. 199.

Office of the Historian, (1945), The Acting Secretary of State to the President, Memorandum for the President, Subject: Possible Resurrection of Communist International, Resumption of Extreme Leftist Activities, Possible Effect on United States, Washington, Retrieved from: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945berlinv01/d226>. [15.12.2016].

Office of the Historian, (1957), Foreign Relations of the United States, 1955-1957, Arab-Israeli Dispute, 1957, Volume, XVIII, Retrieved from: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v17/d120>, [16.02.2016]

Office of the Historian, (1967), Foreign Relations of the United States, 1964-1968, Volume XIX, Arab-Israeli Crisis and War, 1967, Retrieved from: <https://history>.

state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/summary, [16.02.2016]

Office of the Historian, (1974), Foreign Relations of the United States, 1969-1976, Volume XV, Soviet Union, June 1972- August 1974, Retrieved from: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v15/d181>, [16.02.2016]

Pranger, R. J., (1998), “The Dimensions of American Policy in the Middle East”, in Peter J. Chelkowsky and Robert J. Pranger (eds.), *Ideology and Power in the Middle East*, Durham and London, Duke University Press.

Rogers, Deptel to Athens 29164, 27.2.1970: POL 27 CYP XR NEARE-USSR, box 2225, NARA. (U.S. National Archives and Record Administration)

Sanchez, R. (2016), Russian PM Medvedev equates relations with West to a 'new Cold War', Retrieved from: <http://edition.cnn.com/2016/02/13/europe/russia-medvedev-new-cold-war/>, [16.02.2016]

Salisbury, H. E., (1969), *War between Russia and China*, New York, W. W. Norton and Co., Inc.

Sander, O., (1979), *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-64) (Turkish-American Relations)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Schoenberger, E., and Reich, S., 1975, “Soviet Policy in the Middle East”, *MERIP Reports*, No. 39: 3-28

Schulzinger, R. D., (1998), *US Diplomacy since 1900*, New York, Oxford University Press.

Stavridis, J., (2016), Are We Entering a New Cold War? (2016, February 18), Retrieved from, <http://foreignpolicy.com/2016/02/17/are-we-entering-a-new-cold-war-russia-europe/>

Ioannis D. S., (1999), *Isle of Discord: Nationalism, Imperialism and Making of the Cyprus Problem*, London, Hurst and New York University Press.

Tellal, E., (2001), SSCB'yle İlişkiler (Relations with the USSR) Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar; (Turkish Foreign Policy: Facts from the Independence War)*, Vol. I, İstanbul,

İletişim Yayınları.

Varkiani, A. M., (2017), “Tillerson calls for regime change in Iran”, Retrieved from: <https://thinkprogress.org/tillerson-calls-for-regime-change-in-iran-ad2ded82f945/>

Yapp, M. E., (1996), *The Near East since the First World War*, London & New York, Longman.

NEW LESSONS ON SOCIAL POLICY: THE RISE OF GLOBAL VERSUS CRISIS OF NATIONAL

Mehtap YEŞİLORMAN*

ABSTRACT

Social policy has moved over to the new course at a worldwide level in globalization era. Globalization has also some new lessons versus crisis of national in the new social policy making processes. Accordingly, this study aims at identifying these new lessons and changing face of social policy in the globalization process. In addition, worldwide social policies caused by the globalization is redefined with a new concept; "global social policy". In this article, was made a theoretical analysis for the transformation process which social policy has undergone along with globalization and the description of international social policy actors. According to the data obtained from this analysis, it was found that globalization enables the development of global social policies and steers the direction of social policies.

Keywords: Globalization, Social Policy, Global Social Policies, Nation State, Social Welfare State, International Organizations.

ÖZET

SOSYAL POLİTİKA ÜZERİNE YENİ DERSLER: ULUSALIN KRİZİNE KARŞI KÜRESELİN YÜKSELİŞİ

Sosyal politika, küreselleşme çağında dünya çapında yeni bir rotaya doğru hareket etmektedir. Küreselleşme, aynı zamanda yeni sosyal politika yapma süreçlerinde ulusalın krizine karşı bazı yeni derslere sahiptir. Dolayısıyla bu çalışma, söz konusu yeni dersleri ve küreselleşme sürecinde sosyal politikanın değişen yüzünü belirlemeyi amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra, küreselleşme sürecinin yol açtığı sosyo-ekonomik problemlere ilişkin dünya düzeyindeki sosyal politikalar; yeni bir kavramla; "küresel sosyal politikalar" olarak yeniden tanımlanmaktadır. Bu makalede, sosyal politikanın küreselleşmeyle birlikte uğradığı dönüşüm sürecinin ve uluslararası sosyal politika aktörlerinin teorik bir analizi yapılmıştır. Bu analizden elde edilen verilere göre, küreselleşmenin, küresel sosyal politikaların geliştirilmesine olanak sağladığı ve sosyal politikaların yönünü belirlediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Sosyal Politika, Küresel Sosyal Politikalar, Ulus Devlet, Sosyal Refah Devleti, Uluslararası Organizasyonlar.

* Prof. Dr., Fırat University, Political Science and Public Administration Department, (myesilorman@yahoo.com)

1. INTRODUCTION

The nineteenth century can be considered as the era in which the most radical changes were experienced in the history of humanity. Because industrialization and capitalism, which outshine all of the developments in recorded history preceding itself, developed during this period. The dramatic changes brought about by these two developments, in art to science, economy to technology, briefly, changes reflected in all aspects of social life, created the necessity for a transition to a new type of society fairly different from the previous. Despite the relative increase observed in the level of welfare in these new social structures which are described through terms like “industrial society” and “capitalist society”, inequalities and injustices observed along with rapid urbanization between the social classes in terms of benefiting from business, education, health, housing and social security opportunities, gave rise to certain serious social and economic problems. The industrialization process has brought to the human population -which it attracted towards urban centers forcing them to work under the severe conditions of the capitalist economic order- confront with a series of problems, with respect to unemployment, poverty and inequality, at the intersection of capitalism and urbanization. In other words, the welfare society dreams of these industrialized and capitalized societies did not come true; and quite to the contrary, the capitalist social order based on materialism rather than humanism, has brought to the people unhappiness along with a series of problems. In this process, problems in different societal categories such as children, women, the elderly, the disabled, the poor, minorities and immigrants in the society are getting increasingly serious; industrial societies have been forced to deal with such problems. The needs in these societies to develop certain policies aimed at producing solutions to the problems of different societal categories, caused to rise to the emergence of social policy.

With the eventual institutionalization of the social policy phenomenon, it was put forward an idea of developing a state model responsible with establishing social peace, justice and solidarity and safeguarding the social equilibrium by meeting the basic needs of all citizens and ensuring security. This new state model is characterized by the social service state, which is formulated through the concepts of social state, the welfare state or the social welfare state. The social state can be defined as a form of government that provides its citizens with minimum income, education, health and social security, and is also responsible with producing certain policies aimed at protecting them against various dangers that may arise in these areas.

It could be put forward that after industrialization and capitalism, the second biggest revolution in the history of mankind took place in the age of globalization. Globalization refers to the process of transformation; which began first in the field of economy, and then diffused to the other areas of societal structure; which goes beyond national borders and is marked by increasing worldwide interdependence; during which multi-national organizations play an active role in socio-economic life. It is accepted that national structures and the nation-state were the most adversely affected by the process of transformation caused by globalization. It is argued that national structures particularly the sovereign power of the nation-state has relatively eroded throughout this process, during which transformation is rather focused on development of global factors. In this respect, it is suggested that the sovereign power in the field of economy and politics, shifted from the nation state and its institutional axis, towards the axis of supra-national or multi-national organizations and financial institutions and thus transition towards a new form of socio-economic and political organization called globalization, has taken place.

Many events and phenomena which were previously within more national borders related to globalization have begun to be considered on the world scale. One of the phenomena whose scope expanded from the national toward supra-national or international boundaries is also social policy. Because the globalization brought by the efforts of saving the capitalist system from its depression has led to social policy problems in the new world order to gain a global dimension. In other words, capitalism and its problems, which reached international dimensions with the globalization process, gave rise to the need to create global-scale social policies. Because in this process, it has become a necessity to regulate the socio-economic inequalities and injustices between the developed countries and the developing countries by means of global social policies for the provision and protection of world peace. Some of the common standards, legal regulations, recommendation decisions and cooperation agreements that are developed around the world are the main source of international quality social policies. These social policies, which are prepared in international platforms on a legal basis, are defined through a new concept called “global social policy” in this study.

Global social policy refers to social policies developed on the international scale and standards to solve the problems of the globalizing capitalist system. The growing need for international co-operation in the making of global social policies has led to the establishment of a number of institutions and standards at the international level. The development of social policies in such international scale and standards which emerged as an inevitable result of globalization, has led to the

crisis of the national. In short, globalization includes new lessons that lied behind the fall of the national and the rise of the global in social policy making processes. Therefore, this study aims to identify the new lessons brought about by globalization which alters the countenance of social policy processes. In terms of methodology, this research employs a theoretical analysis purposed of describing the changing face of social policy during the globalization process and the international institutions and organizational structures which are influential during this period. Before moving on to these theoretical analyses, it would be useful to have a look at the meaning and scope of social policy as a term.

2. ON THE SOCIAL POLICY TERM AND ITS SCOPE

Social policy, is a term, derived from two separate expressions of “social” and “policy”, including a new meaning of the words. That is to say; the concept of “social” is used to express the relations among the classes in the social structure, the order of social stratification, class movements, social contradiction and social polarization, class contradiction and class struggles (Güven, 2001: 11). As for the “policy” concept, in the broadest sense, means the activities performed to make, maintain and change the general rules governing people's lives (Heywood, 2007: 2). “Social policy,” which is formed from the combination of these two concepts, is a term that generally describes the effects of economic events in the lives of the people and communities, and the social problems arising from these events (Güven, 2001: 11). The meanings of the terminating words, at first glance, suggest that social policy includes regulations on the social structure; the term actually describes primarily the effects of economic events in people's lives. It can be said that the reason why social policy is oriented toward analyzing the societal effects of economic events; is because its *raison d'être* is addressing the labor problems in industrial societies and the socio-economic inequalities and imbalances between social classes. The *raison d'être* of social policy, reveals that industrial revolution was also the factor that determined the turning point for social policy.

Social policy, whose modern history dates back to the industrial era while its ancient history dates all the way back to the birth of civilizations (Ersöz, 2003: 121). Nowadays, has taken the form of a progressive term with ever increasing importance that is open to change. The concept which was first used in the notion of “social politics” (Sozialpolitik) by Professor Riehl in Germany during the second half of the 19th century, owes its spread to a wider field and its transformation into a scientific term, to the establishment of the “Social Policy Association” in 1873 in Germany (Tuna & Yalçıntaş, 1997: 21). Because it is observed that the 'social policy' term

which displays differences in terms of conceptual character and content in different societies and eras, the approaches to the concept can be evaluated in narrow and wide dimensions, with respect to the said diversity.

In the narrow sense, social politics appear as policies aimed at eliminating the inequality and injustices that occur in the capitalist system. Hence, as Bozkır-Serdar expresses, social policy “first emerged as policies aimed at peacefully ending the injustices and struggle between laborers and capital owners in the capitalist order; and sustaining the economic and societal life, in short sustaining the system” (Bozkır-Serdar, 2012: 3). However, in course of time, it has shifted to different parts of society and to various societal problems and has reached a wider scope that deals with social order and integrity (Bozkır-Serdar, 2012: 3-4). As the concept's scope expanded, it seized to be a policy geared only towards economic purposes, and was impelled towards dealing with the many socio-economic and political concerns within the society in the broader sense.

When social policy is taken in the broadest sense, it intends to enable social classes to harmoniously co-exist within the social structure. Therefore, it can be said that social policies have a scope that aims to generate policies devoted to peacefully resolving the contrasts, tensions and conflicts that tend to fragment social unity, in ways that are acceptable to different groups within the society. (Bozkır-Serdar, 2012: 4). In this regard, it is possible to list social policy's goals as social development, social justice, social integration, social peace, social equilibrium and social democracy (Güven, 2001: 264). Nowadays, social policy has taken an impersonation gravitated towards struggling with any problem that threatens social integrity and negatively affects social life. The increasing differentiation of the needs and problems of individuals and groups, especially in the developed Western societies, has caused the scope of the social policy field to expand and its applications to diversify and become richer. The safeguarding of the rights of women, youth, children, the elderly, ex-convicts, immigrants, the disabled, the environment and consumers, against social exclusion and discrimination, have gained importance in today's world as third generation social policy issues (Bozkır-Serdar, 2012: 5). Because of the expansion of the scope of the concept, social policy assumed rather big responsibilities in today's societies, going beyond the goal of only regulating the relations between the working class and capital owners, and transformed into policies aimed at also solving the problems of various different societal categories in a society. In fact, in our age, it is observed that social policy has started to transform into a means of providing a social equilibrium in the society by making certain regulations for all social classes and groups. Under these

circumstances, aside from reaching various societal goals and ensuring social order, it can be said that social policy is heading toward a sort of community engineering by making future plans intended for wide societal categories. In other words, social policies are now programming social structures and their future. Among these future plans are also the goals of generating solutions to socio-economic problems encountered during the globalization process and alleviating the injustices between countries with different levels of development.

Thanks to the ever-expanding scope of the social policy term, it is observed that in our era they have become an instrument used by governments to regulate and support market institutions and social structures. It is emphasized that the social policy phenomenon, which generally comprise several social services like education, health, employment and social security, is once again focusing on issues like distribution, protection and social justice. Social policy is based on putting the people at the center of policy-making, not only by providing welfare, but also by reconciling people's needs and opposing categories' voices, and generating stability and social solidarity. On the other hand, social policy is described as a pragmatic instrument for governments to encourage positive economic results by ensuring their citizens' political support and promoting human capital and productive employment. This phenomenon can also create a productive cycle connecting people with economic developments that will be beneficial for everyone, by increasing domestic demand in the long term, and forming stable and integrated societies (Ortiz, 2007: 6). Concisely, well-designed and implemented properly social policies will strongly be able to shape the country by fostering employment and development, do away with marginalization and overcoming conflict. Along with this, it is essential to succeed in growth and obtaining equitable social outcomes as part of any national development strategy (Ortiz, 2007: 8). Following on from Ortiz's above-mentioned opinions, it can be said that social policy in our era has acquired the appearance of a multi-dimensional and wide-ranging phenomenon aimed at administering and managing a country's basic resources in line with social justice and on the basis of social equilibrium. Before proceeding with the assessment of the scope of social policy which has started to reach international dimensions, it would be useful to first discuss the social welfare state phenomenon, which served as a means for social policy to develop on the national level.

3. THE SOCIAL WELFARE STATE AS A SOCIAL POLICY INSTITUTION

The state has been one of the most extensively contemplated and debated political issues since ancient times. The institution of state which previously

performed some basic services for its own citizens like defense, security, health and education, later took on relatively more advanced new functions and responsibilities in line with changing needs. These new functions and responsibilities earned the state institution a new identity under the name “social welfare state”. The welfare state identity can be described as a state model, “that ensures individuals and families a minimum income, protecting them against societal dangers and providing them with means of social security, and ensuring a certain standard in the field of social services like education, health, housing to all of its citizens regardless of their social status” (Durdu, 2009: 41). It is argued that the social welfare state emerged as result of the idea that the state should not remain a mere spectator to this process but should intervene, as political rights also developed in the face of problems, increasing inequalities and distrust which occurred with the industrialization of capitalist economies (Durdu, 2009: 41). Similarly, according to another view, the welfare state, developed as the product of an idea suggesting that the state should intervene in economic and social life, in order to create a more just and balanced social order by eliminating the inequalities between the individuals, or in political terms, the citizens that make up the society, and therefore one that carries the traces of social democracy (Koray, 2007: 452-453). It is striking that the necessity of state intervention shared by both views is rather directed toward the economic field, especially toward the operation of the capitalist system. Likewise, Giddens also argues that the welfare state developed as part of the state's efforts to bring about welfare through state intervention in the economy in order to make the social order more just (Güleç, 2008: 48). On the other hand, Şaylan (1995: 71) states that the welfare state is a development that emerged in response to Marxism's critique of capitalism. Despite all of these mentioned views, there is not enough evidence to discern that the welfare state is only an economically based state model, by just looking at its goal of regulating economic life or its functions.

As emphasized above, the social welfare state is not supported by a theory built solely on economic foundations. In fact, as noted by Şaylan, the welfare state as a comprehensive idea, rests on the Enlightenment Philosophy, the idea of equality and progress and the human rights (second and third generation human rights) understanding set forth in relation to these. The United Nations Universal Declaration of Human Rights, which expresses the world's basic moral-political values after 1945, is considered one of the purest and best-known examples of this approach, and the Enlightenment Philosophy and the idea of democracy defined in relation to it, constitute the source of legitimacy for the welfare state (Şaylan, 1995: 89). The placement of the welfare state within a human rights and democracy framework shows that it has a wide range of responsibilities including protecting its

citizens' economic rights as well as social and political rights. Hence, Koray (2007: 455) argues that, although the need for the welfare state is attributed to the problems created by industrialization and capitalism and its point of origin is shown as the development of democracy, the politicization of the labor movement, has to do with the “power relations approach” within the context of the pro-labor affinity this movement built with trade-unions and the political power it acquired. Therefore, it can be said that, in the context of developing legal and political rights, the welfare state has administrative functions and responsibilities that can provide citizens with a standard of living in the socio-economic and political areas that human rights, required. Accordingly, the political-administrative ideology of the welfare state is social democracy. For this reason, one can clearly speak of the existence of a connection or relationship between the social state and social democracy. Social democracy has emerged against Marxism and socialism's pro-working-class monistic ideology, as a new political theory and practice based on the principle of balance in pluralism, developed from the criticisms at the political level. Contrary to socialism, social democracy, with this very aspect, advocates a democratic state that favors social balance between different social classes and giving equal voice to all social classes in the society. At the level of this minimum balance to be established upon the struggle between social classes, it aims to enable reconciliation and cooperation between the worker and the employer, to ensure cooperation and solidarity with the poor categories of a society, and provide protection from the dangers of the socio-economic life. Thus, social democracy provides the social state a means, it can use in forming the “{social} welfare-balance-solidarity” triangle as well as a useful road map.

Despite the presence of those who bond the development of the welfare state to the late industrialization or the post-industrialization era; different opinions exist which date it back to earlier periods, depending on the source to which they attribute it. For example, as Koray pointed out that according to the liberal view, the welfare state approach goes back as far as in the 16th century “Poor Law” of the UK, and indicates that the society's moral responsibility is at the core of the matter. From the perspective of the conservative approach, each state has social responsibilities and policies implemented on the issue; for example, charity work undertaken by churches, foundations and communities can be considered within this scope. As for Marxists, they define the welfare state as a product of capitalist development, and associate it with capitalism's problems, class struggle and economic crises, as well as policies that seek to integrate the working class with the system without altering the private ownership structure (Koray, 2007: 452-453). It can be said that, in the broader sense, the striking common aspect of the above-mentioned views is that,

each of them sees the welfare state in different terms, explaining it through social and economic factors such as society, ethics, religion and economy, rather than political factors.

The birth of the social welfare state, as briefly mentioned above, is dated back to relatively earlier stages of history by views explaining it through society, societal and economic factors, or feelings of mercy in the community. However, in the modern sense, it is possible to link the process of transition to the welfare state, to the inclusion of social policies in the responsibility area of the state institution during the industrialization era. Because the social policy phenomenon, has gained a public character due to efforts made by the state at an organized level. For this reason, it is accepted that “the state, amongst social policy institutions, is the most effective” (Ersöz, 2003: 140) institutional structure. Since the state as the most sophisticated organizational structure or organization of humanity; and, as society's the only political power, has rather significant advantages in the making and implementing of social policy. It has started to expand the responsibility and intervention area of this developed organization, which had its heyday during the nation-state era, in the process of struggle with the problems created by capitalism. Although some approaches, such as liberalism and postmodernism, argue that the state should limit its intervention in social and economic life, the increasing complexity of the industrial societies has brought about a political development that is legitimate for intervention by the state: the social welfare state.

This new understanding of state, based on the intervention of the state by the inequalities and injustices caused by the free market conditions defended by liberalism and securing the lives of the poor, came along with the changing winds of the nineteenth century (Şaylan, 1995: 50). Because of the mass poverty caused by the Industrial Revolution, states were forced to make many legal reforms to take precautionary measures concerning labor relations, improve the quality of housing and eliminate the problems threatening the health of the society. Thus, the opportunity for the foundation of both the welfare state (Ersöz, 2003: 140), and social policy in the modern sense (Koray, 2007: 449) was born simultaneously in the early stages of the nineteenth and twentieth centuries. Among the many intellectual efforts of this period, it is necessary to mention the contributions of the Fabianism Movement to the development of the welfare state idea, as one of the ideological starting points of the UK's Labor Party in the 1880s, advocating government intervention in the name of spreading democracy to the societal and economic areas. The Fabian Movement, started by intellectuals like Sidney and Beatrice Webb and famous playwright George Bernard Shaw, starting off from the

observation that the unrestrained functioning of the market lead to many inequalities and injustices in society, argued that an ultimate force or a decision-making authority in a society, in other words the state, must necessarily intervene in economic life for a just and egalitarian society (Şaylan, 1995: 50). It can be said that the Fabian Movement, which has considerable influence in the development of the welfare state in England, also made some contributions to the welfare state theory in general.

Despite these developments in the UK, it is argued that the first aspects of social policy, which paved the way for the modern welfare state, emerged in Germany. Immediately after coming to power, in order to block the social democracy movement, Bismarck resorted to establishing an active social policy between 1883 and 1889, three important laws, the Health Insurance Law (with employee-employer premiums), the Work Accidents Law and the Elderly and Disability Insurance Law, were put to vote. At the level of constitutional regulations, far reaching social rights and the idea of the state's social responsibilities was mentioned for the first time in the Weimar Constitution (1919). Despite the fact that Germany entered the industrialization process relatively late in the UK, the German model became the first system to institutionalize mandatory protection systems against the UK's mutual aid model, which originated in the liberal space on the subject of social protection (Günel, 2009: 20). The development of social policy in Europe under German leadership was a result of the significant poverty, unemployment and regression in the region caused by the big war after the crisis. Aiming to overcome big social problems, various social policy practices began to come to the fore even before the end of the war and the blending of Keynesian politics with a social security approach, gave rise to the social welfare state as we understand it today (Günel, 2009: 22; Ersöz, 2003: 127). In this context, the most basic reference is considered to be the report prepared by British politician Beveridge (Günel, 2009: 22). Thus, the organizational effectiveness of the state in the field of social policy peaked with the birth of the social welfare state in industrialized countries, in the aftermath of the Second World War. While the state became a primary institution in providing basic social policies like education, health, housing, social security and personal social services and the crises that shook the world economies starting in the mid 1970's reduced the state's role in economic and social life and thus its effectiveness in the field of social policy (Ersöz, 2003: 141). These crises experienced in those years have had a restrictive effect on the fulfillment of the duties and responsibilities of the social welfare state as it reduces the economic power and efficiency of the states.

As mentioned above, it is possible to come across the variety in the

development of the social welfare state also in the social welfare state practices. This is so because various welfare state models, the purpose of which is to raise the level of social welfare through a number of different of social policies, differ from each other. For example, Esping-Andersen classifies the USA and Britain as the “Liberal Welfare Model”; Germany, France and Belgium as the “Conservative or Continental European Welfare Model” and countries like Sweden and Denmark as the “Social Democratic or Scandinavian Welfare Model” (Taşcı, 2012: 22–23) in terms of welfare regimes. According to this classification, the liberal model stands for the welfare state approach that rejects the “state intervention to free markets by limiting the choices of the state.” The advocates of Conservative and Christian approaches have a welfare understanding predicated upon “support with financial aid” (subsidiary), while the social democracy model is based on a “universal and redistributor” welfare model. According to Esping-Andersen, welfare states are an institutional matrix of the market, state and family. Accordingly, the dominance of the market gave rise to the liberal model; the dominance of the community-family to the conservative model, and the dominance of the state to the social-democrat/Scandinavian model. Hence, it is stated that the Liberal Welfare State handles with the market logic, while the Conservative Welfare Model with the “corporatist” manner based on typical interest group cooperation, and the Scandinavian Welfare Model in the manner of an “Employment Expanding Welfare State Model” (Taşcı, 2012: 23). According to the classifications, it is possible to evaluate these models of welfare or the model forms determined according to qualities of the country as ideal type, since they are formed by considering the needs and socio-economic structure of the society. In this respect, it can be argued that the socio-economic and even cultural differences of the countries are one of the main reasons for the diversity of the welfare state models.

This variety in welfare state models is further diversified by the addition to the classifications of different models belonging to societies that don't comply with the existing types. For example, Leibfried has added a new model to the typology above, the “Latin Zone Model”, which includes Italy, Spain, Greece and Portugal and, to some extent, Turkey; with a welfare characterized by particularism, clientelism and even corruption in the welfare services as well as a high rate of public expenditures with the family assuming a role in providing social equilibrium. Recently, a new model called the (South) East Asian Welfare Model, including Singapore, Hong Kong, Taiwan, South Korea, Japan and even Malaysia, Indonesia and the Philippines, was added to this classification. It is suggested that this approach was born as a result of the interest in understanding situations like achieving good and positive outputs, despite the economic growth and low-level public expenditures of

the “East Asian Tigers” (Taşcı, 2012: 25). All of the models mentioned above were formulated for specific countries and the problems particular to them. Therefore, it must be taken as normal that the social policy understanding of these welfare state models and their solution suggestions for socio-economic issues, differ from country to country, or at least from one welfare model to another. However, in order to deal with global capitalism and tackle its problems globalization process now needs international efforts that go beyond the national-level models and national social policies produced by social welfare states. For this reason, in this period which marks the end of the national, it is time for social welfare states and the social policies prepared by them, to be replaced by global social policies.

4. THE DECLINE OF NATIONAL AND THE RISE OF GLOBAL SOCIAL POLICY DURING GLOBALIZATION PROCESS

4.1. Giving Globalization a Name

There has been a lot of written about one of the most popular concepts of our era; globalization. As a result of these intellectual efforts, many globalization definitions and approaches to globalization, reflecting different points of view, do exist. To give an example, there are those who define the globalization phenomenon as “new-world disorder”; according to them, “the deepest meaning emerging from the globalization idea is the ambiguous, irregular and wayward nature of world issues” (Güven, 2001: 253). The irregular and wayward nature of world issues describes an uncertain and chaotic situation caused by the declining power to estimate and control things in an atmosphere where everything is interpreted at the global level. The situation in question can be seen as a result of the power and authority relationships somewhat going beyond the national and starting to be considered at the global level. Just as Giddens (2000: 25) said, globalization in the eyes of most people consists basically of power and influence being taken from the hands of local communities and transferred to the global arena. This really is one of the consequences of globalization; nations are losing a portion of their former economic power. However, there is also a contrary consequence of this; that is to say, globalization is not only an upward process, but at the same time it is a phenomenon moving downward creating new pressures for local autonomy. In other words, globalization also infiltrates horizontally, creating new economic and cultural areas within nations and their borders (Giddens, 2000: 25). According to this view, it appears that the globalization process is a socio-economic and cultural power struggle, allowing vertical movement from local to global on the one hand and downright from global to local, and horizontal towards national on the other hand.

Globalization is known as a process of change which initially developed in the economic field and, in time, expanding on different areas of social life. Therefore, there is a widely held view that, as a formation based on economic foundations, globalization in the general sense, is a restructuring process expanding at the global level, seeking recovery from the crisis of capitalism has fallen into. Briefly, it is argued that globalization is nothing more than the evolution of capitalism. For example, Güven (2001: 265) says that globalization, as a development created by the restructuring process that emerged from the capitalist economic system's crisis, is the evolution of capitalism. According to him, the most basic characteristic of this evolution process is that everything within the capitalist system, especially the labor and capital elements, has gained an international dimension. Within this restructuring process of world capitalism, the state's interventions in social and economic life have gained, in essence, a scope and content aimed at capital accumulation. That is why the welfare state, seen as an obstacle in front of capital's global efficiency, was reduced to a minimal state, and was scaled down (Güven, 2001: 265). These activities aimed at reducing the social and welfare of the social welfare state have been recorded as the first main sources of the decline in the national globalization process. Besides, as Giddens said, ideological attitudes about globalization, which are evaluated in different ways around different ideological minds, may also differ. For example, according to what is known as "skeptics", the notion of globalization is an ideology created by free marketplaces who want to remove welfare systems and limit government spending. According to Radicals, the global market is much more developed than the 1960s and 1970s, and it breaks national borders. The nation has lost much of its former sovereignty and politicians' ability to influence events. The nation-state has come to an end (Giddens, 2000: 21). Although they may approach the subject from different perspectives, there is a striking common point among the views; which is that, along with globalization, the welfare state or nation state era slowly neared an end and new global structures against the national began to form.

4.2. The Rise of Global Social Policies Against National

It can be argued that the two basic pillars of this new formation are economic and political developments, if globalization is a restructuring process. National structures that function on a balance established between economy and politics were replaced by global structures in which the economy is rising to the fore front, as this balance shifted against politics. In other words, as P. Hirst and G. Thompson (2000: 222) also state, as economics and politics separate from each other during the globalization process, the economy rises at the expense of the fall of politics.

Therefore, markets are legitimized with free competition and remain beyond national control, the capacity of states to control or change economic outcomes are reduced. On the contrary, it is suggested that, international companies and financial institutions, as the executives and directors of the globalization process, affect the fate of millions living in many different parts of the world, more than the decisions of their own governments (Güven, 2001: 258). The fact that international companies and financial institutions have more effects on the fate of people than the states they are citizens of, lead the welfare state to lose ground against the global economy and market, and give way to global structures.

From a political stand point, the nation-state in the globalization process, has begun to be perceived not as an able “ruling” power over a certain piece of land capable of creating political outcomes in all dimensions, but as an area where types of governance are proposed, legitimized and controlled (Hirst & Thompson, 2000: 222). According to this, the dominance of the multi-national corporations and financial institutions over the global market as a result of the weakening of the nation-states' effectiveness in both the economic and political fields, brought with it the fall of the national and the rise of globalization. In other words, while global economic developments narrowed the areas of sovereignty of the nation-state, they significantly expanded the global market and the power of multi-national corporations in this market. Here, as Güven (2001: 257) pointed out, the globalization process, characterized by the market's unrestricted sovereignty, the scaling down and disfunctionalization of the state, and the unrestricted movement of the global capital that goes with privatization; fundamentally shook the foundations and caused the collapse of the societal accord which had led to the establishment of the welfare state and which in fact make up its main functions. Disfunctionalization of the social welfare state and the consequent abandonment of decision-making to processes dominated by international financial institutions giving direction to global markets, created a negative picture particularly for developing countries in terms of growth and development, which are of crucial importance for them (Güven, 2001: 260). These efforts throughout the globalization process to disfunctionalize the social welfare state and particularly incapacitate its social policy functions, led social policies to be considered globally; and even made it a necessity and transferred the responsibility of solving global economic concerns to global organizations. Though the social policy problems during this process may seem to only concern global-level organizations, the type and degree of the ongoing interaction between globalization and the welfare state during the formulation of social policies, takes place in a complex structure and not just on the global plane.

The complex nature of the formulation of social policies during the globalization process; in other words, the interaction between globalization and social policy, according to Taşcı (2012: 27) can be explained based on four fundamental perspectives: Regarding to the first perspective; the globalization process, due to the dominance of capitalism, causes reductions and austerity in welfare. During this process in question, the national structure of the world economies transformed and became internationalized. Thus, throughout the globalization process the state's fundamental functions, followed a course of adaptation to the international economy, rather than an approach of welfare based on national and social development (Taşcı, 2012: 27). Finally, according to this opinion, while the welfare state delivers social policy services, it prefers to adapt to the international economy rather than oppose the globalization process. As for the second approach debating the impact of globalization on social policies, it claims that globalization has little effect on welfare states, and thus on social policy (Taşcı, 2012: 27–28). According to this, it is suggested that globalization did not have the expected impact on the welfare state and social policy, and did not cause a significant change. The third perspective's opinion is that the effects of globalization on social policy are adjusted and balanced by national policies. As per the mentioned approach, the welfare state functions as an intermediary that adjusts national social policies to global social policies. The fourth perspective which focuses on the relationship between globalization and social policy suggests that it is the welfare states who created globalization and who limits globalization's prospective development. With respect to this view, globalization is evaluated to a large extent as a product of the development in democratic welfare states and developed economies (Taşcı, 2012: 28). As it is seen, the approaches mentioned above generally do not see globalization as the main source of the welfare state depression and problems in the social policy field; rather, they accept it as an international framework of reciprocal interaction and cooperation with the welfare state in the process of establishing national social policies. The mentioned opinions put forth that although globalization constrict the welfare state's area of sovereignty it does not remove social policy from the welfare state's area of duty or; that it forces them to cooperate with international institutions in order to solve global economic problems. This means that, the globalization process gave the welfare state a new form manifesting itself in the form establishing balance between global social policies and national social policies, developing social policies in line with standards specified by international organizations, and making cooperation with them in the implementation of these.

The concept of social policy concept initially was characterized to a

phenomenon of national qualified. Its perception as being a function of the social welfare state comes from the fact that this phenomenon previously carried a relatively national character. As Tokol (2012: 61) puts it, it is possible to relate the dominance of social policy's national aspect to certain explanations; such as the social policy measures being effective only within the borders of that country; in other words, not affecting other countries. However, the national quality of social policy was able to maintain its validity until the effects of the globalization process were felt. Since the world economic market, globalizing in our age with each day, made it imperative to consider the social policies at the global level. To be more precisely, the social policies which used to be formulated by nation-states when they were yet strong political actors, have gained on an international dimension with globalization, as a result of motives such as, ensuring equality and social justice in competitive conditions of the international market, contributing to the continuation of peace, drawing attention to social and humanistic aims in economic development (Tokol, 2012: 61). Shifting from national borders towards international borders, social policies have thus begun to be used at the international level as instruments to serve socio-economic and humanistic aims.

Previously seen as identical to the nation-state or the social state, social policy began to be considered not only on the national level, but also on different dimensions such as international and local. The consensus to reduce the socio-economic imbalances between countries via international-level standardization was one of the factors that led social policy to be considered on a global dimension. Thus, thanks to globalization, a new concept was put forth that was characterized by the creation of certain social standards or the elevation of existing social standards: The standard society.

The standard society is suggested as a model of society within which the existing socio-economic and legal discrepancies and inequalities between members of that society are reduced to a minimum level. This type of society is a structure putting emphasis on the state's and other non-governmental organizations' obligation in standardizing wages, labor conditions, rights and liberties; promoting services such as education, health, housing, and social security; and elevating them to a certain standard (Şenkal, 2003: 4). For instance, a concrete example of these social standards is the existence of a "basic income" practice, a minimum income insurance given to all citizens as a right, notwithstanding any criteria or inspection" in many European Countries (Koray, 2007: 465–466). Leave aside the possibility of implementing the "basic income" idea all over the world, it is necessary to mention here that the standard society ideal has a somewhat utopic character in certain

subjects. Because, no matter what social standards are provided, it is not likely that an example of a society can be developed, where all national and international socio-economic, cultural and legal discrepancies and inequalities are addressed albeit to a certain extent. Moreover, Şenkal (2003: 6) indicates that globalization created significant discrepancies in the social living standards between countries. Thus, it is estimated that societal and cultural structures and factors can allow such standardization only to a certain degree.

The goal of ensuring a certain standard in the lives of individuals in the social standard society is accepted as a highly important situation for social policy. Since the basic goal of social policy practices are high living standards for people living in a country (Şenkal, 2003: 5). Evaluated from this perspective, it can be put forth that globalization prescribes certain social standards at the global level, and can significantly contribute to the development of social policies in all societies. Because, according to Şenkal's (2003: 6) statement, international regulation and standards are now effective in determining social policies in many countries. Generating social standards for social policy that will be valid at the international level is necessary and imperative in terms of social peace and social welfare. However, when millions of people in the world lead lives in hunger and poverty, these countries cannot be expected to generate social standards oriented towards industrialized Western countries (Şenkal, 2003: 6). However, it is also estimated that ensuring certain international social standards will help in terms of establishing equality and social justice.

4.2.1 Global Social Policies and Their International Actors.

Just like the social policy phenomenon's scope, which gained an international dimension with globalization, its standards have also reached an international scope. Because, just as Tokol (2012: 61) states, the fundamental aim of international social policy is formulating international norms, and giving them functionality on the international level. As mentioned before, the recently developed “global social policy” concept was used in this study, instead of “international social policy”, used in existing literature to represent social policies at international standards. Since the global social policy term, is concerned with the economic and societal changes in the globalization process, it denotes more than what the international social policy term stands for. Thus, it has become imperative that the social policies in international norms and standards necessitated by the global world order, be generated in the form of global social policies. The creation of global social policies is performed as a function of international organizations and various regulations.

Because global social policies have an international character, the duty of formulating international-level social policies on economic and societal life falls on supra-national organizations. That is to say, a necessity was born for the solution of social policy problems -which were carried to the international dimension with globalization- by international organizations. These multi-national organizations dealing with global social policy issues, have taken on the responsibility of developing certain international standards that first aim to arrange work life, and subsequently the social life. It is mentioned many types of international organizational models which assume the responsibility of making regulations on global social policies. For example, Tokol (2012: 63) divides these international organizations into three separate categories, “Official Organizations”, “International Unions”, and “International Non-Governmental Organizations”.

The UN and its affiliated organizations, the ILO (International Labor Organization) (Şenkal, 2003: 5; Tokol, 2012: 63-65), the OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) and regional organizations such as the European Council and European Union (Tokol, 2012: 63–68) are the leading official organizations relatively effective in establishing global social policies. Established with the aim of protecting international peace and security in 1945, the UN still continues its activities since its establishment, by determining policies aiming to ensure international economic and social development, advising governments, establishing international norms, through its fund-program-specialized expertise organizations (Tokol, 2012: 63). Thus, the UN is active as an effective international social policy actor at every level, from determining global social policies to making legal regulations on the subject, to taking preventions that facilitate the final implementation of these policies and norms.

The global developments in the economic field, where globalization was first felt, also lead the way for problems related to working life to be experienced globally. Thus, as Güven (2001: 161) mentioned the solution of the problems related to working life at universal level, and the need to secure basic working standards under international assurances, made necessary the establishment of international policy organizations. Ditto, ILO has directed many different dimensional activities in the new world economic order. For example, ILO has been suggested to play three roles; a standard-setter, a technical assistance agency and a knowledge generator (Standing, 2008: 380) but unfortunately in the role of these three cannot be achieved. ILO also has “influenced labour standards epistemic community and in a few countries also the global poverty lobby expertise associated with UNICEF and UNDP” (Deacon et. al, 1997: 199). Additionally, it’s “research papers promote

evidence-based analysis of policies that help improve employment and social outcomes” (ILO Research Paper Series [ILO], n.d.).

Despite all above mentioned, the leading organization inspects working conditions; the ILO (International Labor Organization) has a multi-national structure. The ILO (1919), which has brought certain international standards to work life, assumes duties such as “regulating the working conditions of all laborers in the world, developing union rights and freedoms, identifying the problems encountered in the fields of labor law and social security law, establishing peace in labor, creating a working order in line with developing technologies, and providing technical support and guidance services to less developed countries in subjects related to the work life” (Güven, 2001: 161). The ILO has also various agreements in place that guarantee fundamental societal rights and freedoms like union rights, labor rights, social security rights, the right to improve living conditions and the right to participate in the administrative rule making (Güven, 2001: 168–170). It is observed that, within this cluster of responsibilities, the ILO displays an approach that accepts globalization as inevitable, and aims to resolve the unemployment, poverty and social exclusion created by the same globalization that earned it a social dimension, through certain social policies (Erdoğan, 2007: 287). Thus, as Tokol (2012: 66) stated, a significant portion of the source of international social policy is the regulations laid down by the ILO and ILO, functioning in line with its triple-reference structure -the agreements, advice and regulations prepared by the International Labor Bureau- is central to establishing and implementing global social policies.

As for the OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) established in 1961, it is known as an influential international organization in formulating social policies that aim to ensure cooperation between developed countries, and to identify and harmonize the views of these countries in economic and political topics (Tokol, 2012: 67). Yet another international organizational form carrying regional characteristics, the European Council (1949) is one of the international organizations that perform functions such as preparing agreements comprised of common standards, regulations and implementations that bring European Countries reciprocal obligations by ensuring synergy on individual freedoms, political freedom and legal order between these countries; engaging in actions agreed upon by the member nations; and ensuring a continuous flow of information between member states (Şişman, 2004: 121).

The history of the European Union, established with the European Union

Treaty (the Maastricht Treaty) in 1993 (Tokol, 2012: 68), is based on the European Economic Community (ECC), established by European countries in the year 1957, after the economic, political and social devastation they experienced in the aftermath of the World War II. The European Union, having become a supra-national union, with eventual integration established in every field (Günel, 2009: 33–34), took its place among the international unions oriented toward developing certain common social policies. The main objective of the EU's social policy is identified as the improvement of laborers' living and working conditions in member countries, ensuring integration between the social policies of member states via development of the dialog between labor and employers' unions (Tokol, 2012: 69). Today's European Union social policy has reached a much wider scope than originally aimed during the establishment of the union, as a result of the deepening of the union. Certain social policy regulations that were previously developed at the union level rather to ensure the free movement of workers has been replaced at present with a wide body of regulations that have detailed provisions about workplace health and safety, that give importance to the fight with unemployment, and that put equality between men and women at the forefront (Özerdem, 2010: 17). As a result of the mentioned developments, efforts to accede to the European Union have created a new concept: Europeanization. Social policy, previously accepted as a state-centric policy field within national borders, has evolved within this context; and the capacity of the state has diffused vertically and horizontally with Europeanization incentives, and the number of actors in social policy making has increased (Lendvai, 2007: 28). In other words, European Union Membership and the Europeanization process, achieved significant developments at the international level with respect to social policy practices. Therefore, Lendvai foresees that, though the social dimension of the accession process is weak, in the coming years the EU will increasingly become a central actor in the field of social policy, in Europe, particularly South-Eastern Europe (Lendvai, 2007: 40). While the establishment of social policies allows such common international arrangements to achieve a common standard of living at the minimum level, it is worried that standardization efforts resulting from the uniformity nature of globalization will have an adverse effect on the world scale, which will further increase interdependence.

Among global policy institutions, unions have an important place. The establishment of the World Federation of Trade Unions goes all the way back to the “First International” formed in 1864, to the “International Secretariat of the Confederation of National Union Centers” (ISNTUC) established in 1992. The “International Federation of Trade Unions” (IFTU) established in 1913, is accepted as the first international labor organization that brought together national umbrella

organizations. Likewise, the “International Trade Union Confederation” (ITUC), established in 2006 to form a strong unionized international movement against globalization, by the union of the ICFTU, WCL and independent unions, is the umbrella organization with the most members worldwide that organized the national umbrella organizations with different ideologies and political views (Tokol, 2012: 71). In order to form a force more powerful and more united in the international arena against the problems brought on by globalization, the ITUC, TUAC and Global Professional Federations gathered together in 2007 to reorganize under the name “Global Council of Unions” (Tokol, 2012: 72). The efforts of employers' unions to organize at the international level, as a new entity at the time, showed itself in 1920 with the establishment of the “International Industrial Employers' Organization”. The name of the organization was later changed to the “International Organization of Employers (IOE)”. The International Confederation of Free Trade Unions (ICFTU), the International Federation of Trade Unions (IFTU), the World Federation of Trade Unions (WFTU) (Güven, 2001: 173), can also be described as global union institutions that continue their activities at the international level.

It is necessary to point out that, among organizational structures gaining importance during the globalization period, non-governmental organizations have a unique place. Yet, the roles of non-governmental organizations (NGOs) have changed with the globalization process. Nowadays, there are many NGOs operating at the international level. When NGOs are organized at the international level, they can give direction to their social policy preferences by means of promoting cooperation and influencing the political discussion environment (Tokol, 2012: 75). It is then possible to mention that CSOs are in a state of global organizational influences on the process of preparing global social policies. Indeed, again as Tokol (2012: 75) stated, the failure of countries, with the coming of globalization, to be effective in international cooperation in resolving the common 21st century social policy problems like poverty, unemployment, and immigration, increased the need for international NGOs. It can be said that the international organization of NGOs, will be helpful in increasing global and local interaction and cooperation in developing global social policies, and in forming a powerful instrument of leverage in influencing social policy decisions.

Aside from international institutions dealing with social policy problems, international agreements are also an instrument of reference for global social policies with certain standards they bring to societal rights and freedoms. Among these agreements, the Universal Declaration of Human Rights and the fundamental societal rights mentioned in this proclamation, hold an important place in this regard.

In the 23rd article of the proclamation, it is essential that everyone has the right to freely choose their work, work in favorable conditions, to get equal pay for equal work, to receive just and favorable compensation, and to form and join unions. Likewise, two documents adopted by the European Council, the European Human Rights Agreement (1950), regulating union rights and freedom in unionizing, and the European Social Charter (1961), regulating fundamental economic and societal rights (Güven, 2001: 171), are documents established based on global social policies. Furthermore, certain international regulations of the United Nations, is the fundamental source of the norms established by other organizations, by reflecting the universal principles of human rights, economic and social rights, and the common values of modern civilization. Thus, it is suggested that the UN performs the functions of both influencing national legislation and bringing closer international norms (Tokol, 2012: 63–64), with the documents it drafts and other activities it carries out. In addition, the legal regulations prepared by unions and NGOs together with the international organizations mentioned above, like the UN, ILO, OECD and the EU, can be acknowledged among the influential conventions on global social policies.

5. CONCLUSION

It would not be wrong to describe globalization as the name of the world's reconstruction. Because this process brought about the need to redefine and re-explain everything as it is known and experienced in the past. All of the socio-economic, cultural, political structures and relationships considered within national borders before, with the emergence of the global, came to be considered on a supra-national or transnational scale with the advent of globalization. That being the case, the scale of all things in the world have changed and gained enormous dimensions. That is to say, globalization led the world to be viewed from a macroscopic lens and pieces making up the world and the reciprocal webs of interaction to be viewed as a whole. Since it manifested as a process of development in which the capitalist system spread throughout the entire world based on the principle of interdependency, in order to save the capitalist economies from the crisis they had entered. One such phenomenon whose both magnitude and solution have been magnified by globalization is social policy.

The social policy created by the need to work in the process of industrialization and to solve problems related to the life of society was accepted within the responsibility of the welfare state. In this period, social policies took their place within the scope of public policy when these entered the social welfare state's

area of responsibility. Furthermore, because the state power is the most powerful faculty from the political and legal perspective, this has served to make it the only institution that is best capable of assuming the responsibility of regulating social policy. Social policies are required the existence of a powerful and legitimate central administration that can carry out a series of activities consisting of regulating, protecting and enforcing the social and economic rights of all citizens living in a country. Moreover, social policy-making covers a wide range of responsibilities consisting of the solution of public problems like preventing mass poverty, regulating economic life and business relations, protecting public health, social security, public safety and increasing opportunities in education, through legal regulations and political institutions. All of these activities reveal that social policy carries characteristics of a social project model or a development project that can be carried out under state responsibility.

Until recently, the concepts of globalization and social policy, when considered side by side, would have been perceived as a rather interesting combination. Because social policy, constituted one of the public services accepted as among the social state's fundamental duties during the heyday of nation-states. In the global world where everything in the world started to be considered on a global scale, social policies also started gaining an international character. For why, the solution of socio-economic problems caused by globalization which is seen as an evolution of the capitalist system, created the need for the development of global social policies. Approaching social policies globally, has transformed the phenomenon significantly, and caused it to gain a new and different perspective. Also, globalization envisages certain social standards in the world in terms of social policy, brought about certain advantages and disadvantages to world societies, particularly for developing countries. Thus, it was likely that the mentioned international social standards would make compliance with certain socio-economic and legal principles an obligation and thus create a positive effect on societal development and at the welfare level. Moreover, it can be thought that the development of global social policies will also provide beneficial results in ensuring equality, peace, social justice and social welfare worldwide. Major duties befall supra-national organization in establishing global social standards. Thus, it also helps, set examples of international solutions to social policy problems like unemployment, poverty, social inequality, discrimination, exclusion, and disability, which globalization is argued to be constantly fanning globally, rather than eliminating them.

Ever-complicating structure and problems of the globalizing world have

increased the need to develop and implement influential social policies. Since today, global social policies have taken on the form of a wide-ranging and multi-dimensional phenomenon oriented toward certain fundamental goals like the development and strengthening of social equality, social justice, social peace, social balance, social unity, social development and social democracy. Shortly, global social policies today have gained the characteristics of a policy struggling with every type of problem threatening world peace. All efforts to provide equality, justice, peace and balance within and between developed and developing societies have begun to be included in the scope of global social policies. In addition, the diversification of the needs and issues of the people and societies in the new world order and the matters of social exclusion, discrimination, safeguarding the rights of children, youth, the elderly, women, ex-convicts, immigrants, the disabled, the environment and consumers, led social policy topics concerning social services to gain importance. Hence, it is striking that social policies in our era have gained a kind of community engineering function with respect to the realization of social integration and the development of social democracy, by making the distribution and management of a country's resources on the basis of social justice and social balance.

Despite the fact that the rise of globalization is a reality that prepared the end of the national during the social policy processes, it is still not quite possible to say that the social welfare state has become completely ineffective in global social policies. In other words, globalization has led to a narrowing of the sovereignty of the welfare state. However, it did not completely take social policy out of the welfare state's area of duty, and brought about the necessity for making cooperation with international institutions in order to resolve global economic problems. In a nutshell, the social welfare state has still taken on a national and international regulatory role in the field of social policy; and serves as a sort of bridge. This means that, the globalization process gave the welfare state a new form manifesting itself as balancing of global social policies with national social policies, developing social policies in accordance with standards identified by international organizations, and cooperating with them in the implementation of these standards.

The organizations, the social welfare state is left to cooperate with internationally, consists of various international organizations such as official organizations, international unions, and non-governmental organizations. Among the mentioned organizations, the UN, ILO, OECD, the European Council and the European Union, known as official organizations, formed the foundations of global social policies with certain international standards, legal regulations and treaties

they established. These international organizations create a rather extensive resource for social policies such as ensuring economic and social development globally, regulating and guaranteeing business and work life, making certain regulations in business law and social security law, and ensuring the use of union rights and freedoms and the right to participate in administrative processes. Thus, they serve the establishment and protection of world peace by ensuring the realization of social justice, social welfare and social service goals of social policy on national and international levels. Likewise, the existence of unions, which have significant leverage in formulating global social policies, can also be evaluated as a development geared toward the same goals. International unions, which emerged from the reorganization of national unions by uniting at the international level, appear as international institutions contributing to work and world peace on the global platform, by ensuring the regulation of labor movements and labor rights. In addition, non-governmental organizations (NGOs) have become one of the primary actors of the globalization process on all levels, from global to local. Therefore, it can be said that they each became good instruments in formulating global social policies. As a result of the different national problems of capitalist economies moving to the international platform, all of the institutions and organizations mentioned above underwent a transformation process that enabled their reorganization on the global level. Hence, it has become imperative for these organizations to cooperate internationally in the solution of the economic and humanitarian problems of the global economy.

Finally, it can be evaluated that the development of the global social policy phenomenon, not as one of the positive contributions of globalization process to the capitalist economy; but as an inevitable result of the socio-economic problems of this period reaching enormous proportions. For example, globalizing capital, also globalizes the labor market and creates a globally competitive environment for labor; not only does global competition render the workforce powerless in the face of capital, but also it clearly threatens the rights earned at the national level to certain degrees. As the mobility of the capital acquired means the decline of the nation-state and national policies, it won't be wrong to say that these conditions alter the power relations to the detriment of labor at the global and societal level (Koray, 2007: 456). That is to say, the globalization process created global social policies, not by globalizing social policies, but by globalizing the problems that led to the development of social policies. In this case, it is necessary to accept globalization not as a favorable but as a negative factor in the development of global social policies. Furthermore, this process, reduced the effective strength of nation-states against the global economic market and led the decision-making power to shift

toward multi-national companies and international organizations. Globalization, gave rise to yet another negative factor in the development of global social policies by causing nation-states to lose power on the global platform. However, it is possible to talk about the positive contributions of the globalization process in formulating the international standards used as fundamental references in developing global social policies. Thanks to these international standards, the opportunity to overcome discrepancies in development levels around the world, and rearrange the market inequalities and imbalances in favor of developing countries, was born. Therefore, the goal of contributing to the development of world peace is served, by the creation of means to establish a balance between global labor and capital, and produce solutions to the injustices between countries with different levels of development. It must also be kept in mind that globalization had positive contributions to the development possibility of international cooperation in establishing global social policies. The development of global social policies within the framework of international cooperation can be mentioned as a contributive effect in the success of social policies, as well as a chance to escape from globalization's negative effects.

REFERENCES

- Bozkır-Serdar, A., (2012). "Social Policy Concept, Historical Development and Social Policy in Turkey", in Aysel Tokol and Yusuf Alper (eds.), *Social Policy*, 2nd Edition, Bursa: Dora Publications, 1–25.
- Deacon, B., Hulse, M., and Stubbs, P., (1997), *Global Social Policy, International Organizations and the Future of Welfare*, London: Sage Publications Ltd.
- Durdu, Z., (2009), "A Midterm in the Transition of the Modern State: The State of Social Welfare", *Muğla University Journal of Social Sciences*, Volume: 22, 37–50.
- Erdoğdu, S., (2007), "International Labor Organization in the Process of Globalization-ILO", in Ceylan-Ataman, Berrin (ed.), *Current Social Policy Debates in Memory of Cahit Talas*, Ankara: Ankara University, Faculty of Political Science Publications, Volume: 595, 285-313.
- Ersöz, H. Y., (2003), "The Changing Role of Societal Social Policy Understanding and Social Policy Institutions from Birth", *Istanbul University Faculty of Economics Magazine*, Volume: 53, Issue: 2, 119-144.
- Giddens, A., (2000), *The World Escaping Our Hand, How Globalization Reshapes Our Life* (Translator: Osman Akınhay), Istanbul: Alfa Publications.
- Güleç, S., (2008), "Welfare State in Turkey between the years 1945-1980", *Local Politics*, Volume: 31, 48-55, (<http://www.yerelsiyaset.com/pdf/temmuz2008/13.pdf>, Date of Access: March 28, 2012).
- Günel, P., (2009), *The European Union's Social Policy Framework in Southern European Welfare State Model and Turkey*, Ankara: The Republic of Turkey Prime Ministry General Directorate of Social Assistance and Solidarity, Master Thesis.
- Güven, S., (2001), *The Basics of Social Politics*, Bursa: Ezgi Publications.
- Heywood, A., (2007), *Politics* (Editor: Buğra Kalkan), Ankara: Address Publications.
- Hirst, P., & Thompson, G., (2000), *Globalization Being Questioned* (Translator: Ç Erdem, E. Yücel), Ankara: Dost Publications.

Koray, M., (2007), "Social Politics: Where is it going to?", in Ceylan-Ataman, Berrin (Editor), *Current Social Policy Debates in Memory of Cahit Talas*, Ankara: Ankara University, Faculty of Political Science Publications Number: 595, 445-478.

Lendvai, N., (2007), "Europeanization of Social Policy? Prospects and Challenges for South East Europe", in Deacon, Bob & Stubbs, Paul (Editors), *Social Policy and International Interventions in South East Europe*, Northampton, USA: Edward Elgar Publishing Ltd, 22-44.

Ortiz, I., (2007), "Social Policy", *National Development Strategies, Policy Notes*, New York: United Nations DESA.

Özerdem, F., (2010), "European Union Social Policy and Turkey's Compliance, Assistance and Solidarity", Ankara: *The Republic of Turkey Prime Ministry General Directorate of Social Assistance and Solidarity Research Journal*, Volume: 1, Issue: 1, 17-27.

Standing, G., (2008), "The ILO: An Agency for Globalization?" *Development and Change*, Vol. 39, Issue: 3, 355–384.

Şaylan, G., (1995), *Change, Globalization and the New Function of the State*, Ankara: İmge Publications.

Şenkal, A., (2003), "Social Policy and International Social Standards", A Critical Approach in Terms of Social Policy, *Kamu-İş*, Volume: 7, Issue: 2, 2-33.

Şişman, Y., (2004), *International Labor Norms*, Eskişehir: Anadolu University Publications, Publication Number: 1743.

Taşçı, F., (2012), *Ethics of Social Policy*, Ankara: Nobel Publications.

Tokol, A., (2012), "Social Policy in Turkey" in Aysel Tokol and Yusuf Alper (Editors), *Social Policy*, 2nd Edition, Bursa: Dora Publications, 26-36.

Tuna, O., & Yalçıntaş, N., (1997), *Social Politics*, Istanbul: Filiz Publications.

ILO Research Paper Series. Danger at Sea - Working in the Fishing Sector, (2016, July 9) Retrieved from www.ilo.org/global/research/publications/papers/lang--en/index.htm.

İHTİYAÇ YÖNELİMLİ GİRİŞİMCİLİK VE KARS ÖRNEĞİ

Meryem AYBAS*

Yrd. Doç. Dr. Ceyda Yerdelen KAYGIN**

Doç. Dr. Erdoğan KAYGIN***

ÖZET

Girişimcilik, akademisyenler, uygulamacılar ve politika yapıcılar açısından önemli bir konu olarak gündemdeki yerini korumaya devam etmektedir. Birçok ülkede işsiz insanlar kendi işlerinin sahibi olmaları veya girişimci olmaları için teşvik edilmektedir. İhtiyaç yönelimli girişimcilik, kişinin girişim için bir fırsat görmesinden çok, herhangi bir işte çalışma fırsatı bulamadığı için girişimci olmasıdır. Bu noktada işsizlik, istihdam edilemezlik ve girişimcilik arasındaki ilişkilerin derinlemesine incelenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Girişimcilik ve işsizlik arasındaki görünürde olan karşılıklı ilişkinin yorumlanmasında istihdam edilemezlik faktörlerinin incelenmesi ile ilgili olarak çalışma eksikliği söz konusudur. Bu noktada bu çalışmanın amacı bir girişimci olmanın temel nedenleri nelerdir, istihdam edilemezliğin girişimci olmakta bir rolü var mıdır sorularına yanıt aramaktır. Buna ek olarak yaş, cinsiyet, eğitim, ebeveynlerin girişimci oluşu, daha önceki iş deneyimleri, iş kurma için teşvik alma gibi demografik nedenlerin girişimci olmayı nasıl etkilediği incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma kapsamında kalitatif araştırma yöntemi uygulanmıştır. Bu bağlamda veriler yarı-yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla halen Kars'ta faaliyet göstermekte olan 79 girişimciden toplanmıştır. Buna göre bu çalışma sonucunda girişimci olmanın altında yatan nedenlerin anlaşılmasına katkı sağlayarak yeni anlayışlar ve farklı bakış açıları kazandırmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, İstihdam, İstihdam edilebilirlik, İşsizlik, İstihdam edilebilirlik becerileri, kendi işinin sahibi olmak

Jel kodu: M13, J 24, L26

ABSTRACT

NECESSITY-DRIVEN ENTREPRENEURSHIP AND THE EXAMPLE OF KARS

Entrepreneurship has grown to become an important issue for academics, practitioners and policy makers. In many countries unemployed people are encouraged to become self-employed or an entrepreneur. Necessity-driven entrepreneurship is defined as someone who started a business because there were no better options for work, rather than because he/she saw the start up as an opportunity. It is important to learn more about unemployment, unemployability and

* Yrd. Doç., Kafkas Üniversitesi, İşletme Bölümü, (meryemaybas@gmail.com)

** Yrd. Doç., Kafkas Üniversitesi, İşletme Bölümü, (ceydayerdelen@gmail.com)

*** Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, İşletme Bölümü, (erdogankaygin@hotmail.com)

entrepreneurship relations. There is the lack of studies which examine unemployability factors with interpretation of the mutual bonds of entrepreneurship and unemployment. The aim of this study is to investigate what is the main drives of being an entrepreneur and what is the role of unemployability on the being of an entrepreneur. In addition, how demographic factors such as gender, age, education, parents' being an entrepreneur, work experience, encourage business creation, do affect to become an entrepreneur have been investigated. The qualitative research method has been performed in this study. The data were collected through semi-structured interview technique from 79 entrepreneurs who were operated in Kars, Turkey. In this context, this study aims to offer potentially valuable new avenues for deeper understanding of what drives the being of an entrepreneur.

Keywords: *Entrepreneurship, employment, employability, unemployment, employability skills, self-employment*

Jel Code: *M 13, J 24, L 26*

1. Giriş

Girişimcilik, toplumların kalkınmasını, canlılık kazanmasını, istihdam yaratmasını, yenilikler yapmasını, teknolojiyi geliştirmesini sağlayan bir araçtır (Kaygın & Güven, 2013:1). İnsanları girişimciliği bir kariyer seçeneği olarak yönlendiren nedenler nelerdir konusunda, psikoloji, sosyoloji, iktisat gibi alanlarda araştırmacılar yanıtlar aramaya çalışmışlardır (Douglas & Shephard, 2002:81). Yaklaşık son yirmi yıldır girişimcilik akademisyenler, uygulamacılar ve politika yapımcılar açısından oldukça ilgi çeken konulardan birisi olmuştur. Özellikle, küreselleşme, bilişim teknolojilerindeki gelişmeler ve ticari sınırlamaların hafiflemesi veya yok olması gibi nedenler bu artan ilginin kaynağı olarak gösterilmektedir (Hansen vd., 2011:62). İstihdam yaratma potansiyeli girişimciliğin sonuçları açısından birçok çalışmada değer bulmuştur. Buna karşılık girişimciliğin öncülleri açısından yerinin ne olduğunun tartışılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Girişimciliğin ne zaman, nasıl, ne şekilde ve neden oluştuğunu ve kim tarafından gerçekleştirildiğini anlayabilmek açısından bağlamı anlamak önemli bir konuyu oluşturmaktadır (Welter, 2011:166).

Gaulejac'ın (2013) ifadeleriyle belki biraz sert olarak ifade ettiği durum dikkatlerden kaçmayan yeni bir gerçeklikle yüz yüze olduğumuzu göstermektedir:

“Finansal piyasalardan sürekli bilgi beklentisi, artık endüstriyel değerlendirmelere göre kararlaştırılmayan, piyasaların “kaygılarına” cevap vermek üzere belirlenen stratejik dönüşlere ve ani değişikliklere yol açıyor. Karar vericiler, hissedarları güven kaybına sürükleyebilecek sonuçları yayımlamamak için üretim düzenini

kalıcı bir şekilde bozma pahasına maliyetleri, yani iş gücünü azaltma planları ortaya koyuyor. Finansal piyasaların varsayılan değişkenliğine emek piyasasının değişkenliği karşılık gelmek zorundaymış gibi; geçici işler, vekâleten yürütülen görevler, belirli süreli iş sözleşmeleri, ani işten çıkartmalar vs. artıyor. Finansal piyasaların varsayılan isteklerine devamlı cevap vermek amacıyla işe alma ve işten çıkarma politikalarının esnekliğini teşvik etmek için her şey mubahtır” (Gaulejac, 2013:38).

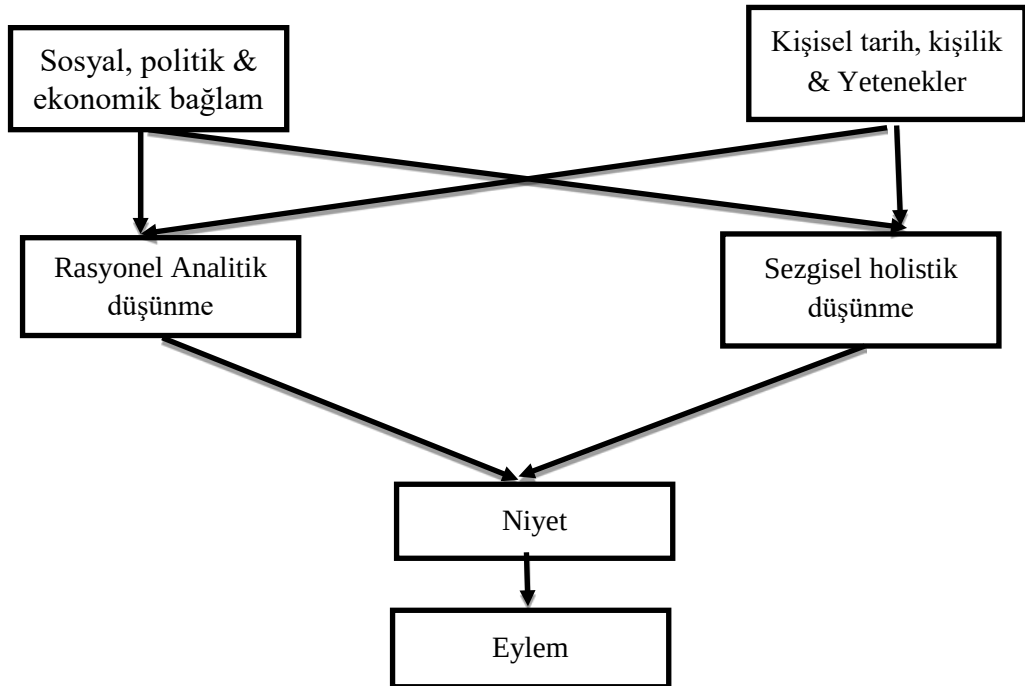
Acaba bireyleri girişimci olmaya iten neden maaşlı ve düzenli gelire sahip olabileceği bir işletmede veya kamu kuruluşunda iş bulamaması, iş bulabilmek için kendinde bu yetenekleri görmemesi ve yahut çevreden bununla ilgili olarak geri bildirim alması mıdır, yoksa içerden gelen bir güdü ve kişilik özelliği midir? İşletmelerin maliyet avantajı sağlayabilmek için küçülmeye gitmeleri, emek maliyetinin daha ucuz olduğu bölgelere yönelmeleri nedeniyle istihdam konusunda geçmişten farklı olarak yeni bir sorunu mu karşımıza çıkarmaktadır? İstihdam edilebilir olanlar azaldıkça acaba girişimcilik mi çözüm olarak sunulacaktır? İstihdam edilemezlik yakın gelecekte girişimciliğin temel sürükleyici nedeni olarak mı karşımıza çıkacaktır? Bu sorular çalışmamızın ana motivasyonunu oluşturmaktadır. Buna göre, takip eden kısımda girişimcilik niyeti ve yönelimini araştıran çalışmalar incelenecek, sonraki kısımlarda ise gerçekleştirilen araştırma bağlamında sonuçlar istihdam edilebilir(mezi)lik-girişimcilik sorunsalı bağlamında tartışılacaktır.

2. Literatür Tarama

Girişimcilik, işle ilgili fırsatları tanıma, bu fırsatları değerlendirmek için uygun bir risk yönetimini gerçekleştirme, iletişim ve yönetim becerilerini kullanarak sonuçta değer yaratma sürecidir (İrmiş & Özdemir, 2011: 139). Girişimcilik, bir işletme ve onun ortakları için değer yaratan yenilikçi ve etkili küresel stratejilerin geliştirilmesi ve yönetilmesinde önemli olan yenilik ve girişim faaliyetlerini ifade eder (Zahra, Hayton, Jeremy & Hugh, 2001:359). Girişimcilik keşif, yenilik ve belirsizlik taşıyan bir süreçtir (Hulbert, Gilmore & Carson, 2013: 295).

Girişimciliğin nasıl oluştuğu ile ilgili olarak çalışmaların çoğunluğu kişilik, tutum, davranış gibi mikro-bireysel konulara odaklanırken (Shane, 2000:2), bazı çalışmalar da makro bağlamda (Welter, 2011; Welter & Smallbone, 2011) konuyu incelemektedir. Buna karşılık Shane (2000), girişimciliğin yalnızca mikro olarak değil de sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamda da incelenmesinin girişimciliğin anlaşılması ve açıklanmasında daha fazla bilgi sağlayacağını ileri sürmektedir (Shane, 2003:3).

Girişimciliğin ekonomik bir davranış olarak, tarihsel, zamansal, mekânsal, sosyal ve kurumsal bağlamda çok daha iyi anlaşılabilceğinde dair çalışmalarda büyük bir artış söz konusudur (Welter, 2011:165). Girişimcilikle ilgili araştırmalar incelendiğinde, girişimciliği teşvik eden sosyal, kültürel, politik ve ekonomik bağlamsal faktörleri tanımlayan çalışmaların varlığı görülecektir (Welter&Smallbone, 2011). Bu çalışmalar bağlamında risk sermayesinin mevcudiyeti, kalifiye iş gücünün varlığı, hükümet müdahaleleri, müşteriye ve tedarikçiye erişim, ulaşım ve diğer imkânlar gibi daha makro konularında incelendiği göze çarpmıştır (Boyd&Vozikis, 1994:64). Bird (1988)'in girişimciliğin olduğu ortamı tanımladığı modelinde Şekil 1'de görüldüğü gibi girişimciliğin oluşmasında etkili olabilecek faktörlerden oluşan bir çerçeve çizilmiştir. Bu modelde dışsal ve içsel faktörler birlikte sunulmuştur. Girişimciliğin yalnızca kişiye bağlı bir neden olmadığı ve dışsal faktörlerden de etkilendiği, girişimcinin düşüncesinin oluşmasında sosyal, politik ve ekonomik bağlamın da etkili olduğu ifade edilmektedir (Bird, 1988:443).

Şekil 1: Girişimcilik niyetinin bağlamı (Bird, 1988: 444)

Fayolle & Linan (2014), girişimcilik yönelimi ile ilgili olarak gelecekte yapılacak araştırmaların kamu politikalarının kurumları değiştirerek girişimcilik yönelimini nasıl etkileyebileceğine ilişkin kurumların rolüne odaklanmalarının çok

önemli olduğunu ifade etmektedirler. Düzenleyici, kural koyucu ve kültürel-bilişsel kurumlar girişimciliğin yapılabilirliği ve arzu edilebilirliği ile ilgili olarak bireylerin algılarını etkileyebilirler (Fayolle & Linan, 2014:664). Kurumlar işlem maliyetini, riski ve belirsizliği azaltarak girişimciliği kolaylaştırdıkları gibi aynı zamanda zorlayıcılık da içermektedir (Welter & Smallbone, 2011: 108). Kurumsal bağlam biçimsel ve biçimsel olmayan haliyle oyunun kurallarını belirlemektedir. Biçimsel kurumlar politik ve ekonomiyle ilişkili kurallar olup girişimcilik için fırsat alanları veya sınırlamalar yaratırlar. Toplumun norm ve tutumlarını içeren biçimsel olmayan kurumlarda aynı şekilde potansiyel girişimcilerin ortaya çıkmasını, kaynaklara erişimi ve yararlanmasını etkilerler. Merkez ve doğu Avrupa’da yapılan yasal reformların girişimciler için yeni fırsat alanları yaratması ve mevcut durumu değiştirmesi buna örnek olarak verilebilir (Welter, 2011:172).

Morrison (2006:197), bireyleri girişimci olmaya iten nedenleri aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Kendisi ve/veya aile üyeleri için iş imkânı sağlamak
- Ülkenin veya bölgenin gelişmesine katkı sağlamak
- Ekonomik ihtiyaçları gidermek ve işsizlikten kaçınmak
- Yeterince gelir elde ederek daha iyi bir hayat sürmek
- Sorunlara çözüm üretmek
- Bağımsızlık kazanmak, kazancını kontrol etmek ya da esnek yaşam tarzı gibi içsel hedefleri gerçekleştirmeyi istemek
- Çalışma yaşamında yukarı doğru ilerlemeyi engelleyen hareketlerin üstesinden gelmek

Girişimcilik oluşmasında gereklilik-zorunluluk gibi itici faktörler ve çıkarıcı gibi çekici faktörlerin rol oynadığı belirtilmektedir (Top & Sevcen, 2006:4). Yapılan gözlemler sonucunda girişimciliğin çoğunlukla zenginlik, güç, itibar elde etme bağlamında olumlu-çekici faktörler açısından incelendiği (Douglas & Shephard, 2002) buna karşılık itici-zorunda bırakıcı nedenler açısından yapılan çalışmaların (Storey, 1991) sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Bireyin bağımsızlık arzusu, otonomi isteği, kişisel başarı ve kendini gerçekleştirme gibi faktörler çekici faktörler arasında değerlendirilmektedir (Top & Sevcen, 2006:4). Aileyi geçindirmenin sorumluluğu ve işsizlik bir işe girişmedeki durumsal değişkenlerden ikisi olarak gösterilmektedir (Top & Sevcen, 2006: 4). Genel ekonomik faktörler-den birisi olan işsizlik yeni bir işletmenin kurulmasında itici-zorunda bırakıcı bir faktör olarak kabul edilmektedir (Storey, 1991: 171). Oxenfeldt’e (1994) göre insanlar

işsizlikle yüzleştikleri veya bir çalışan olarak az bir kazanç beklentisi içerisinde oldukları zaman, birilerinin adına çalışmak yerine kendi işlerini kurmayı tercih etmektedirler (Oxenfelt, 1994'ten aktaran Storey, 1991:171). Genel ekonomik koşulların yeterli ücretlerle iş bulmayı zorlaştırdığı durumlarda, pazardaki görece fiyatlara bağlı olarak bireyler işsiz, kendi işinin sahibi veya bir başkasının yanında çalışmayı tercih edebilmektedirler (Storey, 1991:171). Kendi işinin sahibi olmak, istedikleri zaman işlerini bırakıp tekrar işsiz konumuna gelebilecekleri nedeniyle işsizler için düşük bir risk içerir (Bergman & Sternberg, 2007:206). Storey (1991) işsizlik ve yeni bir iş kurma arasındaki bağlantının iki şekilde oluşabileceğinden bahsetmiştir. Buna göre, bireyler kayda değer kârların olduğu pazar fırsatlarını ve kişisel birikimlerine talep olduğunu algıladıklarında kendi işlerini kurmak için istekli olurlar. Bu durum onlar için teşvik edici bir faktör haline gelir. Ancak bunun tersine ekonomik koşulların çok kötü olduğu durumlarda işsizlikle karşılaşan bireyler kendi işini kurarak elde edeceği gelirin, işsizlikten veya birinin yanında çalışmaktan daha fazla gelir getireceği beklentisine girdikleri zaman kendi işlerini kurmayı tercih edeceklerdir. Ayrıca Bergman ve Sternberg (2007: 206)'ye göre girişimcilerin çoğunluğunun temel ihtiyacı ek işler veya gelir artışı yaratmak değil, kendi hayatlarının güvenliğini aramaktır. Alternatif istihdamın azaldığı yerde bu durum işsizler için kendi işlerini kurmaları konusunda baskı oluşturacaktır (Bergman & Sternberg, 2007: 208). Sovyet Rusya'da ekonomik sistemin değişmesi nedeniyle devletin olmayan işletmelerin ortaya çıkması itici bir unsur olarak ifade edilmektedir. Buradaki girişimciler oluşan farklı duruma ayak uydurmak için hayatlarını kazanmak için alternatif bir yol olarak girişimciliği tercih etmişlerdir (Welter & Smallbone, 2011: 108).

Bağımsız bir girişimci olmak veya bir yere bağımlı bir iş gören olmak konusundaki bireyin kararı birçok faktörden etkilenmektedir. Bunun yanında bölgesel ve ulusal teşvik programları, mali ve mali olmayan başlangıç maliyetlerini düşüren politikalar bağımlı bir iş gören olmak yerine kendi işinin sahibi olmanın çekiciliğini görece olarak daha fazla arttırmaktadır (Bergman & Sternberg, 2007: 207). Robot kullanımı, emeğin daha ucuz olduğu yerlere üretimin taşınması, küçülme politikaları vb. nedeniyle istidam imkânlarının azalması hükümetlerin bu konuda önlemler almalarına neden olmaktadır. Buna karşılık işsizlik koşullarında kendi işinin sahibi olmanın ulusal veya bölgesel bir politika çerçevesinde teşvik edildiği durumlarda, işsizlerin gereken bilgi ve beceriye sahip olmaması bir sorun teşkil etmektedir (Bergmann & Sternberg, 2007:208). Bundan dolayı birçok ülkenin olduğu gibi ülkemizde de girişimcilik eğitimlerinin yoğunluğunun son yıllarda artmakta olduğu söylenebilir. İşsiz olanlar veya fırsat bulamamış kendi işini kurmak isteyenler bir şekilde sisteme dâhil edilmeye çalışılmaktadır. Bergmann & Sternberg

(2007: 209) Almanya’da uygulanan sosyal güvenlik sisteminin hem çalışanlar için hem de işsizler için yüksek düzeyde güvence sunmasının yeni iş kurmanın çekiciliğini azalttığını iddia etmektedirler. Aynı şekilde Gaulejac (2013: 53); piyasaların, “yayılmakta olan sosyal korumayı hafifletilmesi gereken bir yük (“maliyetleri kırmak gerek”), asgari ücreti bir işsizlik nedeni (“daha fazla esneklik gerek”), iş hukukunu bir engel (“kuralları yumuşatmak gerek”) olarak gördüğünü ifade etmektedir. Çalışma yaşamına ilişkin düzenlemeler piyasaların serbestleşmesine engel olarak görülmektedir. Güvenceli esneklik vb. kavramların son yıllarda çok daha fazla kullanılır olmasının nedenlerinden biri de belki bu olabilir. Kamu kurumları gelecekte güvence konusunu esneterek girişimciliği teşvik etmek isteyebilirler.

3. Metodoloji

3.1. Araştırmanın amacı

İşsizlik ve girişimcilik arasındaki ilişkinin farklı koşullarda farklı bir sonuç göstermesi nedeniyle bu çalışmanın amacı, hali hazırda bir girişimci olan bireylerin, girişimde bulunmaktaki temel güdülerinin “istihdam edilmezlik” mi yoksa girişimcilik için çekici faktörlerden olan güç, gelir, itibar gibi nedenlerle mi hareket ettiklerini tespit etmeye yöneliktir. Bu kapsamda bu çalışma; hava şartları, doğal konumu vs. koşulları nedeniyle görece özel sektör yatırımlarının düşük, kamu sektöründe istihdamın sınırlı olduğu bir şehir olan Kars ilindeki girişimcilerin işsizlik-istihdam edilmezlik-girişimcilik arasındaki ilişkide nerede olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.2. Örneklem ve Verilerin toplanması

Araştırmanın yöntemi tanımlayıcı ve açık uçlu sorular yoluyla keşfedici nitelik taşımaktadır. Çalışma kapsamında Kars kent merkezinden, çeşitli sektörlerde halen faaliyet göstermekte olan 79 girişimciden veri toplanmıştır.

3.3. Araştırma Soruları ve Veri Toplama Aracı

Katılımcıların kolayda örneklem yoluyla belirlendiği çalışmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Görüşme formunda toplam 28 soru yer almaktadır. İlk sorular girişimcinin demografik özelliklerine ilişkin tanımlayıcı sorulardan oluşmaktadır. Soruların ikinci kısmı girişimcinin bu işi neden seçtiği başka seçeneği olsaydı seçer miydi konusunu farklı şekillerde irdelemeye yöneliktir.

Son kısımda ise girişimcinin çevre ile etkileşimi, başarı ve başarısızlık konusunda düşünce ve stratejilerini tespit etmeye yöneliktir.

3.4. Verilerin Analizi

Görüşmeler araştırmacılar tarafından öncelikle Excel ortamında yazılı hale getirilmiştir. Ardından araştırmacılar tarafından ayrı ayrı içerik analizi yöntemi ile cevaplar çözümlenerek benzerlikler bakımından yorumlanmış ve sonrasında uzlaşılan temalar çerçevesinde gruplandırmalar yapılmıştır. İçerik analizinde araştırmacılar genel anlamda yazılı dokümanlar veya kaydedilmiş sözlü iletişim transkripsiyonlarını incelerler. İçerik analizi, metinlerden kullanım bağlamlarına, tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlar yapmak için kullanılan araştırma tekniğidir (Berg&Lune, 2015:384). Verilerin çözümlenmesinde açık içerik analizi kullanılarak mesajın şu andaki ve karşılaştırılabilir yüzeysel yapısı incelenmiştir. Metinde görülen kavramların sıklıklarının rapor edilmesiyle araştırmacılar bu kavramların önemini öne sürerler (Berg&Lune, 2015: 386-387).

4. Bulgular

Katılımcıların %'8'si kadın, %90'ı erkeklerden oluşmaktadır. %40'si 23-35, %24'u 36-45, %28'u 46-55, %8'i ise 56-65 yaş aralığında bulunmaktadır. Araştırmaya katılanların önemli bir bölümü (%40) 23-35 yaş aralığındadır. Bunu 46-55 yaş aralığı izlemektedir. Girişimcilerin daha çok genç yaşta oldukları söylenebilir. Araştırmaya katılanlara ilişkin bazı tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de gösterilmektedir.

23-35 yaş aralığında bulunan katılımcılardan 16 kişi düzenli bir geliri 16 kişi ise düzensiz bir geliri tercih etmektedirler. Kafe işleten girişimcilerimizin genellikle ilk yaş grubu aralığında olduğu tespit edilmiştir. Bu yaş aralığında bulunan katılımcıların *fırsatınız olsaydı büyük özel bir şirkette maaşlı çalışmayı tercih eder miydiniz?* Sorusuna ise çok büyük bir çoğunluğun (26 kişi) hayır istemezdim şeklinde cevap vermiştir. Bu yaş aralığında bulunan kişilerden sadece 3 kişi özel şirkette çalışmayı istediğini 3 kişi ise kararsız kaldığını belirtmiştir. *Fırsatınız olsaydı kamu kurumlarından birinde (devlet) maaşlı olarak çalışmayı tercih eder miydiniz?* Sorusuna evet cevabını veren 8, hayır diyen 23, ve kararsız 1 kişi olduğu tespit edilmiştir. Bu durum girişimcilik adına olumlu bir durumdur. Çünkü girişimcilik faaliyetinden vazgeçmek istemedikleri ve özellikle bu yaş grubunun girişimciliği isteyerek yaptıkları söylenebilir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılanlara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	8	0.10
	Erkek	71	0.90
	Toplam	79	100
Yaş	23-35	32	0.40
	36-45	19	0.24
	46-55	22	0.28
	56-65	6	.08
	Toplam	79	100
Eğitim	İlk Öğretim	7	0.08
	Ortaokul	9	0.11
	Lise	41	0.51
	Ön lisans	3	0.03
	Lisans	15	0.19
	Lisansüstü	4	0.05
Doğum Yeri	Köy	11	0.14
	Kasaba	3	0.3
	İlçe	16	0.20
	İl	49	0.62
	Büyükşehir	-	-
	Toplam	79	1
Büyüdüğü yer	Köy	4	0.05
	Kasaba	1	0.01
	İlçe	8	0.10
	İl	62	0.78
	Büyükşehir	4	0.05
	Toplam	79	1

Araştırmaya katılan girişimcilerin çoğunluğunun (%70) eğitim seviyesi lise ve altı düzeydedir. Lisans ve yüksek lisans düzeyinde olan girişimci sayısı 19 (%30) olarak tespit edilmiştir. Eğitim seviyesi ilköğretim olanların genellikle pastane, market, peynircilik, lokanta, ayakkabı satışı gibi iş türünde faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Yüksek lisans düzeyi eğitimine sahip olanların ise optik ve kuyumculuk alanında faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Liseden mezun girişimciler ise gıda, giyim, fotoğrafçılık, terzi, kerestecilik, lokanta, kırtasiye,

tuhafiye, kuaförlük gibi farklı meslek gruplarını icra ettikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğu (%62) şehirlerde doğmuştur. Köyde doğup köyde büyüyen ve eğitim seviyesi ilkokul olan girişimcimiz köyde bildiği bir iş olan peynirciliği daha rahat bir gelecek için yaptığını, kendi işini yaparak kimseye hesap vermemenin bir avantaj olduğunu, bununla birlikte kamu sektörünü ve düzenli bir geliri tercih edebileceğini ifade etmiştir. Araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğu şehirde büyümüştür. Şehirde büyüyen ve kırsalda büyüyen bireyler arasında girişimcilik bakımından farklılıkların olduğu ve şehirde büyüyenlerin daha çok girişimci olma potansiyeline sahip oldukları bunun sebebinin ise yaşam tarzından kaynaklandığı ifade edilebilir. Hayat şartları köylerde ve kırsalda yaşayanları girişimci olmalarını olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Bununla birlikte şehirde yetişenlerin yaşam tarzından dolayı biraz daha aktif olabilecekleri düşünülmektedir.

Tablo 2. İş ve Faaliyet Alanı

İş ve faaliyet alanı	Frekans	Yüzde
Gıda	24	0,303
Tekstil	10	0,126
Kafe	6	0,075
Kırtasiye	2	0,025
Kuyumcu	2	0,025
Diğer(Turizm, spor salonu, kuaför vb.)	35	0,443
TOPLAM	79	1

Araştırmaya katılanların babalarının mesleği bakımından her üç kişiden birisinin mesleği esnaflıktır (%34). Aynı şekilde baba mesleği bakımından çiftçi (%20) ve memur (%13) olanların sayısı diğer meslek gruplarına göre daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. %10 serbest ticaret, tüccar, iş adamı, kuyumcu, mobilyacı, eczacı gibi yanıtlar da %10 civarında olup yaklaşık cevap verenlerin %54'lük büyük bir kısmının girişimci bir babaya sahip oldukları söylenebilir. Baba mesleği çiftçi, eğitim seviyeleri ilköğretim ve orta öğretim olan girişimciler market, lokanta peynircilik; üniversite mezunu olanlar kafe ve çiçekçilikle uğraşmaktadırlar.

Araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğunun annesinin %93 oranıyla ev hanımı oldukları ortaya çıkmıştır (74 kişi). Girişimci bir aileye (girişimci olmayı belirleyen bireysel yaklaşıma göre) sahip olmak bireyin girişimci olma ihtimalini

daha da arttırdığı bilinmektedir. Geleneksel bir toplumun özelliklerini gösteren toplumumuzda anneler genellikle ev işlerini yaptıkları görülmektedir. Ortaya çıkan bu durum aslında girişimci bireylerin daha çok ortaya çıkması için istenen bir durum değildir. Annesi ev hanımı olmayan girişimcilerin eğitim durumları lise, yüksekokul ve üniversite olup bunların faaliyet alanları sırayla kuaför, market ve lokanta oluşturmaktadır.

Tablo 3. Kaç yaşınızda ilk işinizi kurdunuz?

Yaş aralığı	Frekans	Yüzde
15-25	55	0,696
26-35	16	0,202
36-45	8	0,101
TOPLAM	79	1

Araştırmaya katılan girişimciler ilk işinizi kaç yaşında kurdunuz sorusuna büyük çoğunluğu (%70) 15-25 yaş aralığında kurduklarını ifade etmişlerdir. 26- 35 yaş aralığında olanların sayısı ise (%20) 16 olarak oraya çıkmıştır. 46 ve üstü yaş grubunda ise girişimci bulunmamaktadır. Girişimcilik üzerinde yapılan araştırmalarda erkeklerde 25-35 yaş aralığında ve kadınlarda 35-45 yaş aralığında daha çok girişimci oldukları ortaya çıkmıştır (Hisrich ve Peters, 2002:76). İlk işini 40 ve üstü yaşlarda kuran girişimcilerimizin genellikle lokanta, tuhafiyeye, gıda sektöründe faaliyet gösterdikleri ve genellikle lise ve üniversite mezunu oldukları görülmektedir.

Tablo 4. Bu ilk işiniz mi? Daha önce bu iş hakkında bilginiz var mıydı?

Bu ilk işiniz miydi?	Frekans	Yüzde	Daha önce iş hakkında bilginiz var mıydı?	Frekans	Yüzde
Evet	33	0,417	Evet	40	0,506
Hayır	46	0,582	Hayır	39	0,493
Toplam	79	1	Toplam	79	1

Araştırmaya katılanların çoğunluğu yaptıkları işin ilk işleri olmadığı ve işleri hakkında bilgi sahibi olduklarını ifade etmişlerdir. Yapılan iş hakkında bilgi sahibi olmak ve girişimciliğin bilgi güdümünde yapılıyor olması faaliyetlerin başarısı

açısında önem arz etmektedir. Bilgi sahibi olmak sorusuna daha yüksek bir düzeyde evet cevabının verilmesi aslında daha çok istenen bir durumdur.

Tablo 5. Neden kendi işinizi kurdunuz?

Nedenleri	Frekans	Yüzde
Baba mesleği	4	0,050
İşsizlik sebebiyle	5	0,063
Özgüven	12	0,151
Patron olmak için	36	0,455
Hayat şartları	3	0,037
Başkasının emrini sevmem	19	0,240
TOPLAM	79	

Araştırmaya katılan girişimcilerin kendi işlerini kurma nedenlerine bakıldığı zaman kendi işinin patronu olmak isteyenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Başkalarından emir almamak en önemli ikinci neden olarak karşımıza çıkmıştır. Bireyin kendisine olan özgüveni girişimci olmalarına etki eden diğer önemli bir neden olarak tespit edilmiştir. Baba mesleği, işsizlik ve hayat şartları da girişimci olmada araştırmaya katılanlar üzerinde etkili olmuştur. Bir bireyin girişimci olma nedenleri farklılık gösterebilmektedir. Bir gelir elde etmek, başarı ihtiyacını karşılamak, kendi işinin patronu olmak, başkalarının otoritesi altına girmemek ve otorite sahibi olmak, istediği işi bulamamak, baba mesleği olması gibi. Burada ortaya çıkan sonuçlarda girişimcilerin aslında literatüre paralel cevaplar verdikleri ve uyumlu olduğu görülmüştür.

Araştırmada, girişimcilerin bazıları (15 girişimci) mecburiyetten ve şartların zorlamasından dolayı girişimci olduklarını ifade etmişlerdir. Girişimcilik sadece daha yüksek düzeyde bir yaşam seviyesine sahip olmak, daha çok kazanmak, başarı ihtiyacını karşılamak gibi nedenlerle gerçekleştirilmez aynı zamanda işsizlikten, istenilen işin bulunamamasından ve benzeri nedenlerden dolayı da girişimcilik faaliyetinde bulunmaktadır. Dolayısıyla bireyleri girişimciliğe iten nedenlerin de girişimcilik faaliyetine yol açtığını söylemek mümkündür.

Tablo 6. Bu işi kurabilmek için sermayeyi nasıl ve nereden buldunuz, işinizi nasıl finanse ettiniz?

	Frekans	Yüzde
Kendi birikimim ile	22	0,278
Aile desteği	31	0,392
Bankadan kredi çekerek	12	0,151
Çevremden borç alarak	14	0,177
TOPLAM	79	1

Araştırmaya katılanların önemli bir bölümü iş kurarken aileden sermaye olarak iş kurduklarını ifade etmişlerdir. Kendi birikimini kullananların sayısı da azımsanmayacak bir orandadır. Girişimci kendisine ait ya da başkalarından temin ettiği sermayeyi üretim faktörlerine yatırarak kar elde etme isteyen bireydir. Dolayısıyla girişimci /girişimci olmak isteyen bireyin sermayesi yoksa birey farklı sermaye kaynaklarından borçlanma yoluyla sermaye temin etmek zorundadır ve bu sermaye kaynaklarının bir takım avantaj ve dezavantajı bulunmaktadır. Örneğin aileden veya eş-dosttan alınan sermayenin zamansız geri istenmesi, borcu ödeyememe durumunda borç verenin işletme karına ortak olmak istemesi, işletmeye el koymak istemesi, yönetime ortak olmak istemesi, çalışanları yönlendirmeye çalışması gibi birtakım sorunlar yer almaktadır. Buna karşın diğer yöntemlere göre daha az maliyetli olabilmektedir. Burada dikkati çeken husus kamu kaynakları vb. gibi teşviklerden yararlanarak finansal destek aldığını ifade eden hiç kimsenin olmamasıdır. Bu da akla hala bürokratik işlemlerin iş kurma sürecinde finansal destek sağlamada engel oluşturduğu veya engel oluşturduğu algısının varlığı ihtimalini akla getirmektedir.

Tablo 7. İşinizi başarıya ulaştırmak için neler yaptınız? Neler yapmayı planlıyorsunuz?

Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde
Süreklilik, yenilik, hizmet	12	0,151
Artık bu işi bırakmak istiyorum. Başka sektörlere girmeyi düşünüyorum	3	0,037
Daha çok çalışıp daha çok büyümek istiyorum.	12	0,151
Müşteri memnuniyetini en üst seviyelere çıkarmak	14	0,177
Kaliteye önem vererek	16	0,202
Diğer (daha çok çalışmak dürüst olmak vs.)	22	0,278
TOPLAM	79	1

Araştırmaya katılanlar işlerini başarıya ulaştırmak için ne yaptınız ve ne yapmayı planlıyorsunuz sorusuna çeşitli yanıtlar vermişlerdir. Bunlar arasında en dikkat çekenleri ve en fazla tekrarlananlar yenilik, kalite, müşteri memnuniyeti, büyüme isteği, daha çok çalışmak gibi faktörler oluşturmaktadır.

Tablo 8. İşinizi yaparken faaliyete geçmeden önce rakiplerinizi dikkate alır mısınız? Sizinle aynı işi yapanlardan etkilenir misiniz? Nasıl?

Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde	Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde
Dikkate alırım	43	0,565	Etkilenirim	36	0,467
Hayır almam	33	0,434	Etkilenmem	41	0,532
TOPLAM	76	1	TOPLAM	77	1

“İşinizi yaparken faaliyete geçmeden önce rakiplerinizi dikkate alır mısınız?” Sorusuna araştırmaya katılanların çoğunluğu evet cevabını vermiştir. Burada vurgulanması gereken başarılı olmada rakipleri ve çevreyi dikkate almak gerektiğidir. Verilen cevaplarda rakipleri dikkate almayanların oranı (%43) ve rakiplerden etkilenmem (%53) diyenlerin oranının bir hayli yüksek oluşu dikkat çekicidir. Oysaki rakipleri ve çevreyi dikkate almak başarılı olmayı veya daha büyük başarılar elde etmeyi sağlayabilir.

Tablo 9. Sizce bir girişimcinin başarılı olabilmesi için hangi özelliklere sahip olması gerekir?

Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde
Özgüven, cesaret	11	0,144
Dürüstlük	13	0,171
İşini sevmek	7	0,092
İleri görüşlü	4	0,052
Güven ve Güleryüz	12	0,157
Saygı ve hoşgörülü	12	0,157
Disiplin ve azim	8	0,105
Diğer (çok çalışma kararlılık, zekâ)	9	0,118
TOPLAM	76	1

Girişimcinin başarılı olması için sahip olması gereken özellikler hangileridir sorusuna araştırmaya katılanlar dürüstlük, güven, güler yüzlü olmak saygı ve hoşgörülü olmanın önemli olduğunu vurgulamışlardır. Cesaret, işini sevmek, disiplin

konuya ilgili öne çıkan özellikler arasında yer almaktadır. Katılımcılar bir girişimcinin başarılı olabilmesi için gereken özellikler olarak ifade ettikleri özelliklerden kaçını taşıdıkları sorusuna ise %80 oranında söylediklerinin hepsini, %20 oranında ise bu özelliklerin birkaçını taşıdıklarını ifade etmişlerdir.

**Tablo 10. Yönetim tarzınızı tanımlayabilir misiniz?
İşiniz ilk kurduğunuz döneme göre değişiklik gösterdi mi?**

Yönetim tarzı	Frekans	Yüzde	Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde
Ciddiyet, tecrübe	17	0,215	Evet değişiklik gösterdi	73	0,948
Dürüst, ahlaklı güvenilir insanlarla çalışmak	28	0,354	Hayır değişmedi	4	0,051
Çalışanlarla arkadaşça değer vermek vs...	8	0,101	-		
Müşteri memnuniyeti	15	0,189	-		
Yenilik yapmak	11	0,139			
TOPLAM	79	1	TOPLAM	77	1

Araştırmaya katılan girişimcilerin yönetim tarz ile ilgili olarak dürüst, ahlaklı güvenilir insanlar ile çalışmak, ciddiyet, müşteriye memnun etmek, yenilik yapmak gibi unsurlara yönetim tarzlarında yer verdiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 11. Düzenli bir gelire sahip olmak mı yoksa belirsizlik içerse de işinizden kazandığınız kâr-gelir mi sizce daha cazip?

Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde
Düzenli gelir	26	0,337
Kendi işimin kârı daha cazip	51	0,662
TOPLAM	77	1

Tablo 11’de ifade edildiği gibi araştırmaya katılan girişimcilerin çoğunluğu (%66) düzensiz fakat daha fazla kazanma imkânının olduğu geliri düzenli gelire tercih ettikleri görülmektedir. Bu sonucun girişimci bireylerden beklenen bir sonuç olduğu ifade edilebilir. Ancak %33’lük bir oranın girişimciliği yüksek kâr gibi bir

nedenle değil başka sebeplerle seçtiği görülmektedir. Tablo 12’de de görüleceği üzere kendilerine bir fırsat verilseydi girişimci olmak yerine özel bir şirkette çalışmayı tercih edenlerin oranı %16 olarak gerçekleşmiştir. Bu da ciddi bir oran olarak kabul edilebilir. Aynı soru kamuda çalışmayı tercih eder miydiniz şeklinde değiştirildiğinde bu oranın %31’e çıkması özel sektörün daha riskli ve daha çok belirsizlik taşıması nedeniyle kamu sektörünün daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Bu da çalışmamızın istihdam edil(me)zlilik-girişimcilik ilişkisi sorunsalını destekleyen bir veri olarak kabul edilebilir. Ancak her iki durumda da girişimciliği tercih eden en %70’lik bir kesim bulunmaktadır. Bu durum girişimciliğin Kars ilinde daha çok bilinçli bir şekilde tercih edilerek yapıldığını göstermektedir.

Tablo 12. Fırsatınız olsaydı büyük özel bir şirkette maaşlı çalışmayı tercih eder miydiniz?

Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde
Evet	13	0,168
Hayır	62	0,805
Kararsızım	2	0,025
TOPLAM	77	1

Tablo 13. Fırsatınız olsaydı kamu kurumlarından birinde (devlet) maaşlı olarak çalışmayı tercih eder miydiniz?

Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde
Evet	24	0,315
Hayır	52	0,684
TOPLAM	76	1

Girişimcilik bilinçli bir istek ve tercih mi yoksa bir zorunluluk mu sorunsalının anlaşılmasına yardımcı olabilecek bir başka bakış açısı da “çocuğunuzun işinizi devam ettirmesini arzu eder miydiniz? Çocuklarınızın, torunlarınızın hangi mesleklerde ilerlemeleri sizi mutlu ederdi?” sorularıyla incelenmeye çalışılmıştır. Tablo 14’te de görüleceği üzere çocuklarının girişimci olarak devam etmelerini isteyenlerin oranı %20’de kalmış görünmekte. İstemem diyenlerin %72’si doktor, mühendis, avukat gibi oldukça nitelik gerektiren işlerde çocuklarının istihdam edilmesini arzu etmektedir. Bu yanıt aynı zamanda hem bir girişimci olmaktan memnuniyet duyarken, aynı zamanda çektikleri sıkıntıları çocuklarının çekmemesi gibi bir neden de olabilir. Katılımcılardan birisi neden bu

işi tercih ettiniz sorusuna verdiği “*Ticareti sevdiğim ve okuyamadığım için*” cevabını vermesi işlerini seven mutlu olan ancak başka bir mesleğe de ulaşamadığı için girişimci olunmasına bir örnek teşkil edebilir.

Tablo 14. Çocuğunuzun işinizi devam ettirmesini arzu eder miydiniz? Çocuklarınızın, torunlarınızın hangi mesleklerde ilerlemeleri sizi mutlu ederdi?

Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde	Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde
Evet isterdim	16	0,202	Doktor, avukat mühendis	31	0,720
Hayır istemem	63	0,797	Diğer meslekleri	12	0,279
TOPLAM	79		TOPLAM	43	

Çocuklarının bu mesleği yapmalarını istememeleri kendilerinin bu işte çalışmak istemedikleri ve sevmedikleri anlamına gelmediği bir sonraki soruda “fırsatınız olsaydı yine bu işi mi yapardınız veya hangi mesleği seçerdiniz?” sorusuyla biraz daha açıklık kazanmaktadır. Cevap verenlerin %65’i evet bu işi seçerdim demiştir. Hayır diyenlerin oranı (%35) aşağı yukarı kamuda veya özel sektörde çalışırdım diyenlerin oranına eşittir. Bunun anlamı %35’lik bir kitle yaptığı işi biraz daha fazla geçim, mecburiyet, kamuda veya özel sektörde istihdam edilememe gibi nedenlerle yapmaktadır.

Tablo 15. Fırsatınız olsaydı yine bu işi mi yapardınız veya hangi mesleği seçerdiniz?

Verilen cevaplar	Frekan s	Yüzde	Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde
Evet	51	0,645	Doktor, hâkim, mühendis vs..	6	0,3
Hayır	28	0,354	Kuyumculuk, çiftçilik vs...	14	0,7
TOPLAM	79		TOPLAM	20	

Katılımcılara kendi işlerini yapmanın avantaj ve dezavantajları sorulduğunda ise yanıtların çoğunluğu prestij, iyi bir gelir ve bağımsız olma arzusu gibi girişimciliğin nedeni olarak literatürde çoğunlukla tekrar edilen nedenlerin katılımcılarca da gösterildiği tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan girişimcilerin

önemli bir kısmı kendi işinin patronu olmak ve kimseden emir almamak (%35) unsurlarını işlerinin avantajları olarak ifade etmişlerdir.

Tablo 16. Kendi işinizi yapmanın avantajları

Avantajlar	Frekans	Yüzde
Kendi işinin patronu olmak	10	0,126
Kimseden emir almamak	20	0,253
İyi gelir sahibi olmak	5	0,063
Diğer (ekonomik özgürlük, büyüebilmek vb.)	44	
Toplam	79	1

Kendi işini yapmanın dezavantajları olarak ise Tablo 17’de ifade edildiği gibi düzensiz gelir %10 oranında, çok çalışmak %15 oranında ve stres %7 oranında en fazla tekrarlanmıştır.

Tablo 17. Kendi işinizi yapmanın dezavantajları

Dezavantajlar	Frekans	Yüzde
Düzensiz gelir	8	0,101
Çok çalışmak	12	0,151
Stres	6	0,075
Diğer	53	0,673
Toplam	79	1

Yeni bir iş kurmak isteyen bir bireye ne tavsiye edersiniz sorusuna yanıt olarak Tablo 12’de ifade edildiği gibi; araştırmaya katılanlar girişimci olmak isteyenlere tavsiye olarak yapmak istedikleri iş ile ilgili olarak %25’lik oranla işlerini sevmeleri ve bilgi sahibi olmalarını en çok sahip olmaları gereken husus olarak öne çıkarmışlardır. Bununla birlikte özgüven ve sabır, cesaretli olmak, aklını kullanmak ve sermaye sahibi olmak gibi hususlara önem vermeleri gerektiğini ifade etmişlerdir.

Tablo 18. Kars'ta bir iş sahibi olmanın avantaj ve dezavantajları sizce neler?

Avantajları	Frekans	Yüzde	Dezavantajları	Frekans	Yüzde
Küçük yer olması	19	0,292	İklim şartları	21	0,362
Herkesin birbirini tanınması	15	0,230	Kalifiyeli eleman bulamama	3	0,051
Çabuk tanınma	4	0,061	Rakibin fazla	10	0,172
Diğer (Kendi memleketim vs..)	27	0,415	Diğerleri (nüfus az, yorucu vs..)	24	0,413
TOPLAM	65	1	TOPLAM	58	1

Bu işi yapmanın Kars'ta bir avantaj veya dezavantaj oluşturup oluşturmadığı sorusuna ise girişimciler "Kars'ta bir iş sahibi olmanın avantajlarını" küçük bir yer olması, herkesin birbirini tanınması şeklinde ifade etmişlerdir. Dezavantaj olarak ise iklim şartlarının elverişli olmaması ilk önemli dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Rakipleri fazla olması yine diğer önemli bir dezavantaj kaynağı olmaktadır. Kars yerine mevcut işinizi nerede yapmak istersiniz sorusunun yanıtı olarak %82 oranında İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa yanıtı verilmiştir. Müşteri potansiyeli açısından büyükşehirlerin tercih edildiği görülmektedir. Ayrıca bahsedilen bu şehirler nüfus yoğunluğunun yanı sıra sanayileşme ve ticaretin gelişmesi açısından da Türkiye'nin önemli merkezleri olarak bilinmektedir. Cevaplayıcıların bunu da dikkate aldıkları görülmektedir.

Tablo 19. Bu işi veya aklınızdaki başka bir projeyi daha elverişli koşullara sahip olan hangi yerde (il-ilçe vs.) yapmayı tercih ederdiniz?

Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde
İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa	64	0,820
Diğer şehirler	6	0,076
Kars'tan memnunum	8	0,102
TOPLAM	78	1

Tablo 20. Yeni bir iş kurmak isteyen bir kişiye neler tavsiye edersiniz?

Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde
Aklını kullanmalı	5	0,065
Cesaretli olmalı	14	0,184
Sermayesi olmalı	4	0,052
İşini sevmesi bilgi sahibi olması	19	0,25
Sorumluluk sahibi olmalı işini ciddiye almalı	6	0,078
Özgüven ve sabırlı olmalı	16	0,210
Diğer (kararlılık saygı, müşteri memnuniyeti vs...)	12	0,157
TOPLAM	76	

Girişimcinin uyması gereken ahlaki standartların olup olmadığı ile ilgili soruya araştırmacıların neredeyse tamamı olması gerektiğini ifade etmiştir. %86'lık bir oranla katılımcıların çoğunluğu ahlaki standart olarak dürüstlük ve saygıyı en önemli unsurlar olarak göstermiştir.

Tablo 21. Sizce kendi işini kuran bir girişimci için uyması gereken ahlaki standartlar var mıdır? Eğer var ise örnek verebilir misiniz?

Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde	Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde
Evet var	78	0,987	Dürüstlük, saygı, sevgi	68	0,860
Hayır yok	1	0,012	Güven, sadakat	11	0,139
TOPLAM	79	1	TOPLAM	79	1

Başarıda önemli bir unsur olan rol modeli alma konusunda girişimcilerin büyük bir çoğunluğu (%75) rol modellerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Verilen cevaplara bakıldığında bunların çoğunluğunun (%35) baba, amca, dede vb. gibi aile bireylerinden oluştuğu görülmüştür. Bu veri de bize girişimciliğin biraz aileden gelme, bildiği işi yapma ile ilişkili olduğuna ilişkin bir gösterge olabilir.

Tablo 22. Başarı sembolü olarak gösterebileceğiniz, örnek aldığınız biri var mı?

Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde	Verilen cevaplar	Frekans	Yüzde
Evet	58	0,753	Babam, amcam, dedem	20	0,357
Hayır	19	0,246	Diğerleri (arkadaş Siyasetçiler, işadamları vs..)	36	0,642
TOPLAM	77		TOPLAM	56	

5. Tartışma ve Sonuç

Dünya ülkelerinin çoğunluğu planlı müdahaleler yoluyla ekonomik gelişme ve istikrar sağlamayı amaçlamaktadırlar. Girişimcilik bu anlamda hem girişimci kişi açısından hem de sağlayacağı yeni iş fırsatları açısından ülkelerin ellerindeki politik araçlardan birini oluşturmaktadır. İstihdam edilebilirlik konusunun artan yapısal işsizlikle beraber sürekli birlikte anılıyor olması, bunun yanı sıra girişimcilik faaliyetlerinin hiç olmadığı kadar desteklenmesi işsizlik sorununa bir çözüm olarak akla girişimciliğin ortaya konulduğu fikrini getirmektedir. Gelecekte çok büyük işletmelerde çalışan binlerce insanın yerini robotların, otomasyonun alması, teknolojinin dönüştürmüş olduğu iş çevresi dolayısıyla, kendilerini istihdam edilemez hisseden kişilerin artması konunun önemini arttırmıştır. Hizmetler sektöründe bireysel girişimcilerin kendi işlerini kurarak işsizlikten kurtulması beklenen bir çözüm olabilir. Bu çalışma kapsamında da özellikle sanayileşme ve iş imkânının çok az olduğu kentlerden birisi olan Kars ilinde girişimciliğin işsizlikle ilişkisi ele alınarak konuya katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Girişimcilik eğilimi, sosyal bağlam çerçevesinde, kişilerin içinde yaşadıkları sosyal ortamın iş kültüründen, aile içi aktarılan deneyimlerden, yakın çevrede görülen başarı hikâyeleri vb. den de etkilenmektedir (Top & Sevcen, 2006: 5). Çalışmamızın sonucunda ailesi girişimci olan ve benzer işler yapan pek çok girişimci örneği ile karşılaşmamız bu bilgiyi de desteklemektedir. Aynı şekilde girişimcilerin çoğunluğunun gıda ile uğraşması Welter (2011) girişimciliğin mekânsal bağlamla ilişkisine güzel bir örnek oluşturmuştur. Kaşar peyniri ve bal üreticiliği Kars için uzun yıllara dayanan bir geçmişe sahiptir. Girişimcilerin bu bilinen işte devam etmesi mekânsal bağlamın etkisini göstermektedir.

Çalışmanın bulguları Covin & Slevin (1989) çalışması ve Brandstatter (2011)'in meta analiz sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Yeniliğe açıklık, proaktif kişilik, genel öz yeterlilik, strese tolerans, bağımsızlık ihtiyacı, kontrol odaklılık gibi kişilik özellikleri yeni bir iş kurma ve iş başarısıyla anlamlı pozitif ilişkilere sahiptir. Girişimcilik yönelimi Covin ve Slevin (1989) tarafından, yenilikçilik, proaktiflik ve risk alma davranışlarıyla açıklanmaktadır. Yenilikçi davranışlar; yeni deneyimler içinde olmak, yeni fikirleri desteklemek ve yerleşik uygulamalardan sapmayı temsil etmektedir. Proaktif davranışlar; uygun iş fırsatlarını izlemek için rakiplerden önce hareket etme eylemini içerir. Risk alma davranışı ise yüksek kâr ya da zarar getirebilecek sonuçları belirsiz projelere, işlere yatırım yapmayı içermektedir (Hansen vd., 2011: 63). Araştırmamız sonucunda Kars ilindeki girişimcilerin çoğunluğunun (%70) işsizlik korkusu nedeniyle değil de içgüdüsel olarak bağımsız çalışmayı, bir girişimci olmayı tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Girişimcilerin çoğunluğu bir işe girememekten ziyade bağımsız olma güdüsü ile hareket etmektedir. Girişimciliğin çekici faktörleri arasında yer alan bağımsız olma arzusu en sık tekrarlanan neden olarak gösterilmiştir. Ayrıca yenilikçiliğin de yine çok fazla tekrarlanan nedenler arasında olduğu görülmektedir. %30'luk kesim ise fırsatları olsaydı kamu sektöründe ve %16'sı özel sektörde çalışabileceklerini ifade etmişlerdir. Bu durum girişimciliğin en az %30'luk bir kitle için zorlayıcı bir neden olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Çalışmanın bulguları Morrison'ın (2006) araştırma sonuçlarıyla ifade etmiş olduğu girişimci olma nedenleriyle tutarlılık göstermektedir. Kişiler hem içsel hem de çevresel nedenlerle girişimciliği tercih etmişlerdir.

Bununla birlikte Kars ili de dâhil olmak üzere gerek kalkınma ajansları gerekse de üniversiteler aracılığıyla girişimcilik eğitimlerinin yoğunlaştırılmasının girişimci kültürün geliştirilmesi açısından sistematik olarak bir çaba gösterildiğinin kanıtı olduğu iddia edilebilir. Ancak işlerini kurarken hiçbir devlet desteği almamaları (KOSGEB aracılığı ile kaynak bulan bir yanıtlayıcı dışında) kamudan ziyade piyasa kanunlarıyla girişimciliğin şekillendirildiği izlenimini doğurmaktadır. Aynı şekilde bağımsız olmak arzusu ile kendi işlerini kuran girişimcilerin çocuklarının farklı meslek seçmelerini istemeleri de başka türlü bir çelişkiyi göstermektedir. Aynı şekilde bu konunun farklı sorularla yeniden incelenmesi gerektiğinin göstergesi olabilir. Kendini doktor veya mühendis gibi daha nitelik gerektiren işlerde göremeyen araştırmaya katılan girişimcilerin çocuklarının bu meslekleri seçmelerini arzu etmeleri bir nevi niteliksel açıdan kendilerini başarısız hissettiklerini ve aynı zamanda kendilerine olan inançlarının düşük olduğunu gösterebilir.

Bu çalışmanın sonuçları, çalışma Kars ili ile sınırlandırılmış olmasından dolayı, genelleme amacı gütmemektedir. Ancak farklı il, bölge, ülke, kültür bağlamında çalışmanın yinelenmesi, bir başlangıç niteliğinde katkı sunmayı hedefleyen bu çalışmanın yanı sıra konunun anlaşılması açısından fayda sağlayacaktır. Ayrıca ileriki çalışmaların girişimciliği kurumsal teşviklerden yararlanma bağlamında önce ve sonra açısından, değişim yönetimi bağlamında incelemesinde yarar bulunmaktadır. Ayrıca geçmişe dönük olarak eski verilerden en fazla teşvik uygulanan yıllar ve yeni girişim kurulması arasındaki ilişki de bu bağlamda incelenebilir.

KAYNAKÇA

Bergmann, H., & Sternberg, R. (2007). The Changing Face of Entrepreneurship in Germany. *Small Business Economics*, 28(2-3), 205-221.

Berg, B.L., & Lune, H. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Eğitim Kitabevi. 1. Baskı. Çevirmen: Hasan Aydın

Boyd, N. G., & Vozikis, G. S. (1994). The Influence of Self-efficacy on the Development of Entrepreneurial Intentions and Actions. *Entrepreneurship theory and practice*, 18, 63-63.

Brandstätter, H. (2011). Personality Aspects of Entrepreneurship: A look at five meta-analyses. *Personality and individual differences*, 51(3), 222-230.

Covin, J. G., & Slevin, D. P. (1989). Strategic Management of Small Firms in Hostile and Benign Environments. *Strategic Management Journal*, 10(1), 75-87.

Douglas, E. J., & Shepherd, D. A. (2002). Self-employment as a Career Choice: Attitudes, Entrepreneurial Intentions, and Utility Maximization. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 26(3), 81-90.

Engle, R. L., Schlaegel, C., & Dimitriadi, N. (2011). Institutions and Entrepreneurial Intent: a Cross-country Study. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 16(02), 227-250.

Fayolle, A., & Liñán, F. (2014). The Future of research on Entrepreneurial Intentions. *Journal of Business Research*, 67(5), 663-666.

Gaulejac, V. (2013). İşletme Hastalığına Tutulmuş Toplum: İşletme İdeolojisi, Yönetmelik İktidar ve Toplumsal Taciz (Ö. Erberk, Çev.). *İstanbul: Ayrıntı Yayınları*.

Hansen, J. D., Deitz, G. D., Tokman, M., Marino, L. D., & Weaver, K. M. (2011). Cross-national Invariance of the Entrepreneurial Orientation Scale, *Journal of Business Venturing*, 26(1), 61-78.

Hisrich, R. D. & Peters, M. (2002). Entrepreneurship, Fifty Edition, McGraw Hill.

Hulbert, B., Gilmore, A., & Carson, D. (2013). Sources of Opportunities Used by Growth Minded Owner Managers of Small and Medium Sized Enterprises. *International Business Review*, 22(1), 293-303.

Irmis, A., & Özdemir, L. (2011). Girişimcilik ve Yenilik İlişkisi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 137.

Kaygın, E., & Güven, B. (2013). Kadın Girişimcilik. Veritas Akademi. İstanbul

Morrison, A. (2006). A Contextualisation of entrepreneurship. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 12(4), 192-209.

Shane, S. A. (2000). *A General Theory of Entrepreneurship: The individual-opportunity Nexus*. Edward Elgar Publishing.

Storey, D. J. (1991). The birth of New Firms—Does Unemployment Matter? A review of the Evidence. *Small Business Economics*, 3(3), 167-178.

Top, S. & Sevensan, M (2006). “Girişimcilik Niyet Modelleri ve Kültürel Kimliğin Etkileri,” KÖK Araştırmalar Journal, V. VIII, No 2 (Fall 2006) pp.117-135

Welter, F. (2011). Contextualizing Entrepreneurship—conceptual Challenges and Ways Forward. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 35(1), 165-184.

Welter, F., & Smallbone, D. (2011). Institutional Perspectives on Entrepreneurial Behavior in Challenging Environments. *Journal of Small Business Management*, 49(1), 107-125.

Zahra, S., Hayton, J., Marcel, J., & O'Neill, H. (2001). Fostering Entrepreneurship During International Expansion: Managing Key Challenges. *European Management Journal*, 19(4), 359-369 <<http://www.igi-global.com/dictionary/necessity-driven-entrepreneur/47103>>

THE IMPORTANCE OF INTER-PARTY RELATIONSHIPS FOR DEMOCRATIC QUALITY

Şebnem YARDIMCI-GEYİKÇİ*

ABSTRACT

Previous research employs electoral volatility as the key instrument in measuring party system stability. Although volatility scores are useful for macro-comparative purposes they do not measure the strength of inter-party relationships. I argue that inter-party relationships are the most important factor for our understanding of party system quality. The measure of inter-party relationship is based on: the stability over time of the effective number of political parties; the stability of left-right parties' positions; and, relatedly, the stability of ideological distances between the major parties. These measures -- based on the number of parties, ideological consistency, and ideological distances between parties -- are crucial for our understanding of democratization.

Keywords: Party institutionalization, Party system institutionalization, democratization, Southeast Europe

ÖZET

DEMOKRATİKLEŞME İÇİN PARTİLER ARASI İLİŞKİLERİN ÖNEMİ

Siyaset bilimi literatüründe parti sistemi kurumsallaşmasını ölçmek için “oynaklık katsayısı” oranları yoğunlukla kullanılmaktadır. Oynaklık katsayısı oranları çok sayıda ülkeyi karşılaştırmak için kullanışlı olmasına rağmen parti sistemlerinin temel belirleyicisi olan partiler arası ilişkiyi ölçmekte yetersiz kalmaktadır. Bu makalenin amacı hem parti sistemi kurumsallaşmasını ölçmek için partiler arası ilişkiyi dikkate alan yeni bir model önermek hem de bu model doğrultusunda parti sistemi kurumsallaşması ve demokrasi arasındaki ilişkiyi açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Parti kurumsallaşması, parti sistemi kurumsallaşması, demokratikleşme, Güneydoğu Avrupa

Introduction

Some scholars have called the twentieth century “the century of democracy” (Merkel, 2004). However, given the troubled experience of many new democracies, the issue naturally arises of how to sustain and stabilize (i.e., consolidate) these

*Dr., Hacettepe University, Department Political Science and Public Administration, (sebnem.geyikci@tedu.edu.tr)

regimes (see Alves, 1998; Diamond, 1994; O'Donnell, 1994; O'Donnell, 1996).

The literature on democratization suggests that political parties and their party systems are key players for consolidation to take place (see Birch, 2003; Clapham, 1993; Diamond, 1989; Diamond, 1997; Dix, 1992; Mainwaring and Scully, 1995; Mainwaring, 1999). The “indispensability of parties” thesis has been widely employed in understanding the democratization processes in latecomer European democracies and in the Third World, including Africa, Asia, and Latin America (Lipset, 2000). For instance, analyzing the Third World context, Clapham (1993) argues that the lack of stable party representation undermines the functioning of democratic polity. In a similar vein, looking at Asian cases, Diamond also highlights the significance of parties and party systems (Diamond, 1989). Furthermore, studying Latin American cases, Dix (1992) reasserts that the prospects for democratic consolidation increase as parties become more institutionalized (see also Dix, 1989).

The role played by parties and party systems in the process of democratic consolidation has also been analyzed in relation to Southern Europe (see Diamandouros and Gunther, 2001; Pridham, 1990a; Pridham, 1990b). These studies emphasize several factors that are associated with party- and party system-institutionalization, including membership, party identification, organization, roots in society, and the stability of inter-party competition.

Yet three problems persist in the literature. First, only few studies distinguish between party institutionalization, on the one hand, and *party system* institutionalization on the other (for exception see Bértoa, 2011; Randall and Svasand, 2002; Robbins, 2010). And, secondly, even when party system institutionalization is explicitly considered, the inter-party relationships are overlooked. Finally, very few studies estimate the relationship between either party- or party system-institutionalization, and their effects on democratic consolidation.¹

This paper addresses these shortcomings in the literature by estimating the effects of party and party system institutionalization on democratic quality in 13 transitional democracies. Aside from filling holes in the literature, the study makes

¹ For only exception see Fernando Casal, Bértoa ‘Party System Institutionalization and the Quality of Democracy in Eastern Europe’, *DISC Working Paper Series*, DISC WP/2009/7 (2009). Bértoa’s work seeks correlation between party/party system institutionalization and democratic quality. However, his results are not significant and his conceptualization of party system is different than the one developed here.

its primary contribution by introducing the concept of party system institutionalization that is based on how parties interact with one another, i.e., based on the strength of inter-party relationships and observing whether party system institutionalization matters for consolidation.

Relocating Party Institutionalization and Party System Institutionalization Theory in Transitional Contexts

Political parties are still considered to be the most relevant and vital organizations for the proper functioning of democratic political systems (Aldrich, 1995; Dalton and Wattenberg, 2000; Duverger, 1954; Downs, 1957; Key, 1964). Although at some point the decline of parties' theses affected discussions around party politics (see Dalton, 2000; Fisher, 1980; Lawson, 1988; Sell and Svasand 1991), thanks to several critical and unique roles parties play in the operation of democracy, such as the aggregation and articulation of public opinion, the recruitment of political leadership and organizing the government, for the foreseeable future modern democracy will continue to be "unthinkable, save in terms of political parties" (Schattschneider, 1942: 1).

Although several studies have emphasized the importance of party and party system institutionalization for the proper functioning of democracy (see Clapham, 1993; Dix, 1992; Mainwaring, 1999; Randall, 2006), confusion remains as to the meaning of these concepts. The term 'political institutionalization' was first introduced by Huntington in his work 'Political Development and Political Decay' (Huntington, 1965), which influenced a number of scholars. Since then, many studies have employed the concept of institutionalization in different contexts, including political parties and party systems (see Farr, 1973; Janda, 1980; Keohane, 1969; Perlmutter, 1970; Polsby, 1968; Robins, 1976; Welfling, 1973). While some scholars have used his approach without any change and have tried to apply it empirically (Robins, 1976; Dix, 1992), others have either modified his approach or created their own framework for institutionalization (Polsby, 1968). Notwithstanding a great deal of studies on party and party system institutionalization, two problems have persisted: the 'unit jump fallacy' (Sartori, 2005 [1976]: 39) and the failure to address the relational features of party systems.

The first problem is related to the lack of differentiation between individual party institutionalization and that of the party system. Whilst some studies use these concepts interchangeably (Morlino 1998; Rose and Munro 2003; Toka 1997), others examine individual features of political parties in measuring system level

institutionalization (Kuenzi and Lambright, 2001; Mainwaring, 1998; Mainwaring, 1999; Mainwaring and Torcal, 2006; Mainwaring and Scully, 1995). However, the relationship between the party institutionalization and party system institutionalization is much more intricate than has been argued, particularly in relatively newer democracies. As Randall and Svasand (2002, p.8) assert, although they are closely related, they are neither the same thing nor mutually competitive, and in some cases these two types of institutionalizations “may even be at odds”. Therefore, it is critical to approach party and party system institutionalization as two different phenomena which require separate treatment.

As follows, borrowing from Randall and Svasand, although with a small adaptation, this paper defines individual party institutionalization as “the process by which the party becomes established in terms of both integrated patterns of behavior and attitudes” (2002: 12) within and outside of the party. From this definition, the dimensions of party institutionalization are identified as organizational development and strong roots in society, both of which have appeared many times in the literature as the indicators of institutionalization (Basedau and Stroh, 2008; Kuenzi and Lambright, 2001). The central argument is that, internally, the more institutionalized a party, the higher degree of organizational development it exhibits, while externally the more institutionalized a party, the stronger it is rooted in society.

The second problem relates to the conceptualization of party system institutionalization. The seminal work of Mainwaring and Scully was the first that introduced the party system institutionalization concept to the party politics literature (1995). They asserted that in order for a party system to be institutionalized, four conditions must be present: stability in the patterns of interaction, strong party roots in society, the legitimacy of parties and strong party organization (Mainwaring and Scully, 1995). Furthermore, they argued that variance in institutionalization needs to be incorporated into the comparative analysis of party systems, since weakly institutionalized party systems operate in a different way in comparison to well-established ones, with significant implications for democracy (Mainwaring, 1999). Since this concept was posited, the concept of party system institutionalization has gained wide recognition and been given fundamental importance, particularly in democratization studies. Whilst some scholars have simply followed Mainwaring and Scully by merely applying their conceptualization to different cases (see, e.g., Crossiant and Völkel, 2012; Hicken and Kuhonta, 2011; Kuenzi and Lambright, 2001; Mainwaring and Torcal, 2006), others have developed their own approaches by identifying different dimensions of the phenomenon (Bertoa, 2011; Bielasiak, 2002; Horowitz and Browne, 2005; Lindberg, 2007; Meleshevich, 2007).

However, although introducing the notion of party system institutionalization for comparative purposes has contributed to the party systems literature, except for the stability of party competition, other dimensions identified by Mainwaring and his colleagues are related more to the individual features of political parties rather than relational ones. Moreover, even when analyzing the stability of interparty relations, Mainwaring and his colleagues used electoral volatility scores to compare several countries. Though volatility scores are useful for macro-comparative purposes, as Wolinetz argues they fail to explain the relational features of party systems, such as the patterns of sympathy or antipathy that are at the core of party system discussion (Wolinetz, 2006: 6; see also Luna and Altman, 2011). Needless to say, the same criticism leveled against Mainwaring and Scully applies to all studies that have employed their conceptualization.

Other studies that used the concept of party system institutionalization but with different attributes have also suffered from the same problem. For instance, Lindberg identifies eight indicators of institutionalization: the number of parties in the legislature, the number of new parties in the legislature, the share of new parties in the legislature, the number of parties voted out, the share of parties voted out, the share of seats in the legislature occupied by the largest party, the share of seats in the legislature held by the runner-up and legislative seat volatility (Lindberg, 2007). Although the way in which Lindberg approaches party system institutionalization might have the explanatory power to understand the highly inchoate party systems of Africa, all of these numbers barely clarify either party regime interaction or interparty relations, which are major determinants of party system consolidation.

Bertoa also offers a different conceptualization of party system institutionalization (Bertoa, 2011; Bertoa, 2014). Referring to Bakke and Sitter, (2005), he defines institutionalization as “the process by which the patterns of interaction among political parties become routine, predictable and stable over time” (Bertoa, 2011). In order to operationalize the concept, he draws on Mair’s framework of party system analysis (Mair, 1997; Mair, 2001) and considers party systems as institutionalized, if alternations of government are total or non-existent, if governing alternatives are stable over a long period of time and if some parties are permanently excluded from participation in national government (see Bertoa, 2011; Mair, 2007). So as to measure these criteria, he develops three indicators, namely an index of government alternation, an index of familiar alternation and an index of closure (see Bertoa and Enyedi, 2010). Although Bertoa’s conceptualization and operationalization of party system institutionalization might be useful for understanding the dynamics of power distribution, he also fails to address whether

the patterns of sympathy and antipathy between parties, that are the major factors that characterize inter-party relationships, have been stabilized. If, as Bertoa acknowledges, the most important attribute of party system institutionalization is the stability of rules and the nature of interparty competition (Lindberg, 2007), the concept of institutionalization has to attend to and analyze the nature of the relationship between parties. Accordingly, the main criteria employed by Bertoa – government alternation, governing formulae and access to government – certainly measure stability with regard to the major actors among which power is distributed, but they overlook whether the extent to which parties are able to form working interactions.

As follows from this discussion, similar to Bakke and Sitter (2005), this paper also defines party system institutionalization as the process by which the patterns of inter-party competition have been stabilized and regularized. The central concern of this conceptualization is to take the relational features of party systems into account and to observe whether the way parties relate to one another is institutionalized.

The Relationship between Party and Party System Institutionalization and the Democratic Quality

Before discussing why stabilized parties and party systems are crucial for the democratization processes, it is beneficial to briefly define what is meant by the democratic quality. Needless to say, the question of what determines the quality of a democracy has long been discussed in the literature, and this is why it is possible to find numerous studies assessing this subject (see Svetlozar, 2005). However, Lijphart was the first to define the concept as “the degree to which a system meets such democratic norms as representativeness, accountability, equality and participation” (Lijphart, 1993: 149). From this perspective, it is clear that there are significant differences between polities’ democratic quality, depending on their capability to meet certain requirements. This is also in line with Karl and Schmitter (1991), who argued that democracy cannot be considered as a single, unique set of institutions, but there are certainly several types of democracies with diverse practices producing diverse effects. Henceforth, there is not only one type of democracy but several types especially in between consolidated democracies and electoral democracies.

In the literature, although several scholars have identified certain characteristics of democracies (see Inglehart and Welzel, 2005; Lijphart, 1999;

Putnam, 1993), Diamond and Morlino's (2004) work has been one of the few exceptions which tackle with the question of what the requirements of a functioning democracy are (see also Morlino, 2004; Puhle, 2005). According to them, democratic quality needs to be evaluated with regard to its procedures, content and results, and five dimensions should be central in analyzing the quality of democracy, namely rule of law, accountability, the responsiveness of elected officials, the realization of equal political rights and civil liberties and the progressive reduction of social and economic inequality (Diamond and Morlino, 2004; see also Merkel and Crossiant, 2004). In a similar vein, Merkel defines 'embedded' democracy as consisting of five partial regimes: "... a democratic electoral regime, political rights of participation, civil rights, horizontal accountability, and the guarantee that the effective power to govern lies in the hands of democratically elected representatives." (Merkel, 2004: 41)

However, the majority of new democracies fall short of meeting the requirements of an 'embedded democracy' especially because competitive and free elections are not sufficient for "guaranteeing the rule of law, civil rights and horizontal accountability" (Merkel and Crossiant, 2004: 199). Some performs better than the others in consolidating the ground rules of democracy, while others suffer from the lack of political and civil rights. This is why the concept of 'defective democracy' which refers to diminished subtype of a consolidated democracy is also very important to understand the transformation processes in newer democracies. Since these new democracies in transformation differ from one another in terms of their ability to meet the requirements of a qualified democracy, it is important to understand what explains the differences among them and which factors positively affect their democratic performances.

Within this context, drawing on the Lijphart's definition and Morlino and Merkel's conceptualizations, in this study, democratic quality refers to the degree to which countries manage to meet the certain requirements of a democratic system, which are above all accountability, responsiveness, rule of law and socio-political integration (Merkel, 2004: 36). The logic is that the more the countries are able to meet these requirements, the more qualified democracy they have and the less they do so, the more defective their democracy is.

Coming back to the relationship between parties, party systems and democracy, this paper follows the common conclusion in the literature that political parties that form stable relations with the public and have a strong organizational existence, in other words institutionalized parties are very important for the

democratic quality (see Clapham, 1993; Dix, 1992; Mainwaring, 1999; Randall, 2006). The idea is that if there are stabilized, regularized and strong parties – and therefore stable alternatives –citizens find it easier to identify with what each party stands for and which ones are accountable for their ineffective public policies (Birch, 2003). As such, especially in terms of the notion of accountability, party institutionalization plays a central role by making it possible for citizens to choose from among stable alternatives that are responsible for previous achievements and/or failures. Low levels of party institutionalization are also problematized for responsiveness, since weakly institutionalized parties lack well-defined programmatic goals and turn into vehicles for personal interests, thus curbing the long-term search for the common good of society (Levitsky 1998). Similarly, lacking organizational development, weak parties tend to become platforms for populist/charismatic leaders and thus jeopardize the proper functioning of a democracy (McGuire, 1997).

Conversely, the institutionalization of party systems, understood as stability and regularization in the patterns of interaction among political parties, is especially critical for democratic enhancement. Since increasing a polity's capability in meeting democratic norms such as freedom, equality, and rule of law requires an ongoing process of structuration led by the interaction of parties in the system, the stability of interparty relations has special relevance for democratization (Pridham, 2000: 160). In weakly institutionalized party systems, the interparty relationship is defined by uncertainty and irregularity, which decrease their ability to accommodate and increase centrifugal dynamics, therefore creating negative consequences for the processes of compromise and reconciliation needed for improving democratic quality (Morlino, 1998). Moreover, with regards to accountability and responsiveness, since stable patterns of interaction generate regularity in coalition strategies, the institutionalization of party systems also enhances the quality and predictability of the policymaking process and hence contributes to the quality of democracy (O'Dwyer and Kovalcik, 2007). Therefore, the institutionalization of a party system is particularly critical for moving beyond electoral democracy, since stabilized relations among parties increase the possibility of expanding political rights, civil liberties and constitutional constraints on state power, which constitute the basis of democratic quality.

In general terms, as Diamond asserts, political institutionalization strengthens “the formal representative and governmental structures of democracy so they become more coherent, complex, autonomous, and adaptable and thus more capable, effective, valued, and binding” (Diamond 1999, p.19). Moreover, the

coherence, complexity and autonomy of a polity raise its propensity to meet democratic credentials. Following from this discussion, I expect to see positive relationships between the degree of party and party system institutionalization of a polity and its level of democratic quality.

How to Operationalize Variables: Party Institutionalization, Party System Institutionalization and Democratic Quality

In the literature, scholars have employed different ways of measuring party institutionalization with multiple indicators: the capacity of parties to sponsor parties cross-nationally (Rose and Mackie, 1988), personalism (Dix 1990), party discipline (Kreuzer and Pettai, 2003), party identification (Dalton and Weldon 2007) and the percentage of independent candidates (Birch, 1998; Moser, 1999). As Bertoa (2009) argues, although the validity of these studies cannot be questioned, most of these tools either fail to measure rootedness and organizational development simultaneously or require extensive data; consequently, they do not allow for application to newer democracies. Therefore, in this study, as Bertoa (2009), Lewis's Index of Party Stabilization (IPS) is employed, which measures both the degree of political space occupied by parties (the proportion of the total vote they receive) and the progressive enhancement of this proportion over time – by 20 % for the party's second appearance in Parliament, 40% for the third time and so on (Lewis 2006).

Although the IPS fails to measure organizational development thoroughly, which requires extensive data on membership levels, territorial comprehensiveness and funding, two crucial aspects of this index make it appropriate for measuring party institutionalization across cases. First, it thoroughly captures the degree of rootedness by not only taking account of the percentage of votes taken by parties but also their ability to sustain these votes over time. Secondly, since the IPS attends to the age of party organization, which has been considered as one of the central indicators of institutionalization over and over again in the literature, the IPS scores also give hints as to organizational development.

With regard to the party system institutionalization, as discussed previously not many studies to date have managed to account for the complexities of the concept, particularly relational features of party systems. Aiming at addressing this gap, this study attempts to account for the aspects of interparty relationships so relational features of party systems in operationalizing party system institutionalization. Here it is critical to revisit the literature on the concept of party system.

According to Ware (1996) two out of four major criteria on which party systems differ from one another are parties' ideologies and the number of parties in the system. Several studies on party systems also approach the number of parties in the system as an important factor that characterizes inter-party competition (see Blondel, 1968; Dahl, 1990; Duverger, 1990; Rokkan, 2009 [1970]). Besides all these, Sartori (2005) adds the ideological distance among parties as a crucial dimension in explicating for how party systems function.

I argue that in measuring party system stability, these dimensions that characterize the party systems should stay at the core of operationalization (see also Gross and Sigeman, 1984): the number of parties, ideological distance among parties and party ideologies. In other words, if these are the major characteristics of a party system while analyzing whether a party system is institutionalized or not, it is crucial to account for whether the number of parties in the system have been stabilized and regularized, whether the ideological distance among parties fluctuates or remains stable, and whether individual parties change their position in the ideological spectrum so often or the parties' positions are stabilized. The argument here is that a system of parties is said to be institutionalized when (1) the number of effective parties in the system have been stabilized over time, (2) the ideological distance among parties do not experience profound and extreme fluctuations, and (3) individual parties' place in the ideological spectrum is rather regularized for a period of time.

The stabilization over time in the number of effective parties in the system, in other words the concentration of party vote share over time, has already been considered as an important indicator of party system consolidation (Horowitz and Browne, 2005). The idea is that the number of parties in a system has far-reaching implications for the patterns of party competition. This is why, for instance, a shift from a two-party system to a multiparty system is considered a party system change. As in the words of Sartori (2005):

“... the number of parties immediately indicates albeit roughly, an important feature of the political system: the extent to which political power is fragmented or non-fragmented, dispersed or concentrated. Likewise, simply by knowing how many parties there are, we are alerted to the number of possible ‘interaction streams’ that are involved” (Sartori 2005: 106).

Accordingly, if the effective number of parties in a system is stabilized over time, the ‘interaction streams’ are also stabilized in that sense this stabilization

indicates a degree of institutionalization.

Secondly, the change or stabilization as to the ideological distance among parties, in other words change in the polarization scores, also constitutes another important indicator of party system stabilization. Dalton argues that the polarization of political parties within a party system, defined as the distribution of parties along an ideological dimension, demonstrates the quality of party competition (Dalton, 2008). Relying on Dalton's (2008) model of party system analysis, together with the quantity of party systems, it is also crucial to examine the 'quality' of a party system because the distribution of parties along the continuum has also influence over both the patterns of voter behavior and the broad characteristics of the political system. The logic is that manifesting the degree of ideological space among political parties (Dalton, 2008), party polarization attends to the interactions among parties and indicates the patterns of cooperation and opposition which should lie at the core of party system analysis. Changes in the levels of party polarization, on the other hand, show to what extent the distance between parties has been stabilized and regularized over time. From this perspective, I argue that the change in polarization levels can ably be used as another indicator of party system institutionalization.

Finally, since polarization scores are aggregate and do not tell us the extent to which individual parties change their positions in an ideological spectrum, in measuring party system institutionalization it is also important to include the fluctuations in individual party policy positions. Needless to say, the very idea of representation requires policy changes by political parties over time in order to respond voters' demands. For instance, in the UK party system party positions² change quite frequently (see Quinn, 2013) and this characteristic of the British politics is one of the factors that enhance 'the credibility of representation' in the country (Klingemann *et.al.*, 2006: 26). However, when the changes in party ideologies are so extreme and profound, the patterns of party competition also suffer from irregularity. For instance, let us think of a party system in which party A is a center-right party and party B is a center-left party. Under these circumstances party competition is expected to be centripetal but if party A moves to the center-left then the patterns of competition also changes since party B also has to respond to this change. If party A moves to the extreme-right, again, the possibility of cooperation between the two parties diminishes and competition tends to become centrifugal.

² Albeit frequent party position moves, when we apply the operationalisation adapted in this research to the UK party system, the PSI score of the country is still 4.07 which indicates high degree of party system institutionalization.

Here it has to be underlined that these kinds of extreme fluctuations are particularly detrimental for the processes of transition and consolidation which requires interparty cooperation for the ongoing structuration. While an already established system might be tolerant for party policy changes, for the nascent party systems of new democracies these fluctuations tend to have adverse effects on the functioning of political system as a whole. Within this perspective, the extent of individual party position fluctuations is also another indicator of party system stability or instability.

In order to measure effective number of parliamentary parties (ENPP) I use Laakso and Taagepera's method (1979) in which the proportion of seats for each party is squared and then summed, and the inverse of this provides the effective number of parties. For each case I measure ENPP for each election and then calculated the standard deviation of these scores in order to find the change in ENPP over time.

Measuring party system polarization, on the other hand, is a difficult task, mainly because it is difficult to find data on the ideological placement of parties for several cases. This is why scholars have "estimated polarization from indirect indicators such as the number of parties in an electoral system, the size of extremist parties or the vote share for governing parties" (Dalton, 2008: 903; see Pennings, 1998; Powell, 1982). However, in order to measure polarization levels, the Manifesto Project Dataset provides significant data on party placements along the left-right scale for a high number of countries, which allows for calculating the levels of system polarization directly (Volkens *et.al.* 2012). Although it is not viable to suggest that the distances between parties are only determined by the left-right scale, as argued by Inglehart (1990), in most nations citizens define themselves along a left-right continuum, and this continuum also represents major cleavages existent in a political system, whether to be social or cultural (See also Dalton, 2006; Huber and Inglehart, 1995; Knutsen, 1998). Therefore, this study, following Dalton (2008), basically assumes that party politics is mainly structured by the left-right dimension, while the distance between parties regarding their positions on the left-right scale demonstrates the level of system polarization.

However, rather than using Dalton's method,³ here the index of party polarization is measured by calculating weighted standard deviation in the

³ Albeit frequent party position moves, when we apply the operationalisation adapted in this research to the UK party system, the PSI score of the country is still 4.07 which indicates high degree of party system institutionalization.

distribution of parties:

$$\text{Polarization (xp)} = \text{SQRT} \left(\frac{\sum_{i=1}^N w_i (x_i - \bar{x}_w)^2}{(N' - 1) \sum_{i=1}^N w_i} \right)$$

Where w_i is the vote percentage of Party i , N' the number of parties which are represented in the parliament and $\bar{x}_w$ the weighted mean of party votes. Since the weighted standard deviation scores are calculated, this way also allows for taking parties' strength into account. In order to measure the change in polarization scores over time, the standard deviation of the polarization scores over elections is used. As such, this indicator of party system institutionalization is measured as follows:

$$\text{Change in Polarization} = \text{SQRT} \left(\frac{\sum_{i=1}^N (x_p - \bar{x})^2}{N - 1} \right)$$

Where x_p is the polarization score for each election, $\bar{x}$ the average of the polarization scores and N the number of elections. This index is comparable to Dalton's method and similar to statistics employed by other researchers (see Caul and Gray 20; Pennings 1998; Sigelman and Yough 1978).

In order to measure individual party position fluctuations, using Manifesto Project Dataset I calculate the standard deviation of individual party positions in each country among different elections and find a score for each individual party. Then, taking the average of these individual party scores in a given system, the fluctuations in the individual party positions for each case are calculated. Table 1 provides the scores for each indicator and the index of party system institutionalization.

Table 1. Party System Institutionalization in Southeast Europe**

	1/Average of Individual Party Fluctuations	1/ Std. of the ENPP	1/Std. of Weighted Polarization	PSI
Russia	0.038	0.396	0.095	-3.636
Armenia	0.061	0.732	0.140	-2.472
Serbia	0.053	0.650	0.227	-2.083
Bosnia	0.095	0.476	0.177	-1.677
Albania	0.072	1.531	0.195	-1.064
Turkey	0.151	0.613	0.142	-0.566
Montenegro	0.081	1.867	0.216	-0.385
Romania	0.107	2.024	0.158	-0.101
Bulgaria	0.141	1.138	0.278	0.714
Moldova	0.158	1.500	0.315	1.719
Macedonia	0.174	1.594	0.290	1.973
Hungary	0.154	1.536	0.419	2.455
Croatia	0.096	4.425	0.584	5.123

** In order to have positive correlation, I inverted all three variables. Moreover, as can be seen from the Table 1 so as to avoid measuring incompatible scores, I employ the standardized (z) scores of the three variables and take the sum of all three z-scores which in turn gives the final level of systematic institutionalization (PSI). Discussion on case selection is provided in the following section.

Finally, we need to clarify how the democratic quality can be assessed. In the literature on democratization, there are numerous ways of measuring democracy (see Munck, 2009). Although the Freedom House Index on democratic quality in newer democracies is the most widely used, the differentiation made by the Freedom House Index between free, party free, not free democracies is not refined enough for a small sample, the analysis of which requires “a more meaningful concept of democracy, with more demanding normative and analytical criteria” (Merkel, 2004: 35). Accordingly, in line with the definition of democratic quality adapted herein, the Bertelsmann Transformation Index (BTI) provides an almost perfect measurement of democratic quality in the sense that it goes beyond the minimalist definition of electoral democracy and includes rule of law as well as the separation of legislative,

executive and judicial powers with checks and balances.⁴ Especially for new democracies, most of which tend to be ‘defective’ and differ from one another with respect to their defects, the BTI appears to be the most suitable and detailed index, as it allows for understanding both common ground and the patterns of defective democracies in play today (Merkel and Crossiant, 2004). The BTI involves countries which are yet to achieve a fully consolidated democracy (transitional countries) and examines independently five dimensions of political transformation: stateness, political participation, rule of law, institutional stability and socio-political integration.⁵ The BTI’s rating scale ranges from 10 (best) to 1 (worst).

With regard to the countries to be analyzed, two major factors influence our case selection. First, only transitional countries included in both the Manifesto Project and the BTI at the same time are examined. Secondly, countries whose democracy scores are below 8.5 are chosen. In this way, eastern and central European democracies are kept out of the analysis. This decision is justified by the fact that eastern and central European democracies score above 9 and 9.5, so these countries can be considered as consolidated democracies, which makes them more appropriate for comparison with more developed democracies. In other words, comparing countries which are in the early period of their democratization journey with those which are about to complete might lead to false inferences. Henceforth, the countries analyzed in this study are southeast European countries⁶ (Russia, Montenegro, Macedonia, Albania, Serbia, Romania, Bosnia, Bulgaria, Moldova, Croatia, Turkey and Hungary) and Armenia, which is involved in the study because it is the only nation to score below 5.5, which consequently increases variation in the degree of democratic quality. The analysis of parties and party systems in the Southeast Europe significantly contributes to our understanding of the workings of political parties and party systems in general not only because there is almost no study on parties and party systems of this region which is the new component of the Europe but also because it gives important clues about the ways in which parties and party systems influence the process of transition and consolidation.

⁴ Bertelsmann Stiftung (2012) *Bertelsmann Transformation Index- Codebook for Country Assessments*, Available at: http://www.bti-project.de/uploads/tx_jpdownloads/BTI2012_Codebook.pdf , accessed on November 21st, 2012: 5.

⁵ The average BTI democracy scores have been recalculated by leaving out the party system score (that looks at the extent of stable and socially rooted party system) which was part of ‘Political and Social Integration’ Criterion.

⁶ Here it has to be acknowledged that except for Turkey all these countries are post-Communist which is not typical of what we might have in other parts of the world but still their experiences with democracy give hints about the possible problems to arise in newly democratizing settings.

Impact of Party and Party System Institutionalization on the Democratic Quality in Southeast Europe

Party Institutionalization and Democratic Quality

Based on the above conceptualization and operationalization, Table 2 summarizes the level of party institutionalization as well as the democratic quality scores of the southeast European democracies. The results suggest that the relationship between the quality of democracy and the institutionalization of parties is much more complicated than previously analyzed.

Table 2. Party Institutionalization and the Quality of Democracy in the Southeast Europe

Countries	Elections	PI (%)	The Quality of Democracy Score***	Type of Democracy
Moldova	2001-2005-2010	90	7,02	Defective
Hungary	2002-2006-2010	89	8,28	Democracy in Consolidation
Macedonia	2006-2008-2011	86	7,6	Defective
Russia	2003-2007-2011	85	5,38	Highly Defective
Turkey	2002-2007-2011	85	7,74	Defective
Montenegro	2006-2009-2012	84	7,58	Defective
Bulgaria	2001-2005-2009	80	8,72	Democracy in Consolidation
Croatia	2003-2007-2011	77	8,4	Democracy in Consolidation
Armenia	2001-2005-2009	76	5,26	Moderate Autocracy
Albania	2003-2007-2012	72	7,28	Defective
Romania	2000-2004-2008	70	8,52	Democracy in Consolidation
Serbia	2007-2008-2012	69	8,02	Democracy in Consolidation
Bosnia	2002-2006-2010	60	6,44	Defective

***These democracy scores are taken from BTI 2012 Index but are recalculated by taking party system score out.

As can be observed from Table 2, contrary to what scholars usually argue there seems to be no association between the democracy scores of countries and their party institutionalization levels. For instance, Russia, defined as a highly defective democracy in the BTI, with a democracy score below 5.5, has highly institutionalized parties. This might be related to the fact that under certain circumstances electoral rules and regulations that support party institutionalization might actually jeopardize democratic quality. Moldova is also another interesting case, whereby a high level of party institutionalization does not correlate with democratic quality. More interestingly, countries like Croatia, Romania and Serbia seem to manage to move towards consolidation without the need for institutionalized parties. These findings clearly challenge the general assumption that party institutionalization is necessary but not sufficient for the quality of democracy (Diamond and Linz, 1989; Huntington, 1968; Mainwaring, 1999; Mainwaring and Scully, 1995). However, this is not to say that there is no relationship between party institutionalization and democratic quality at all, but the analysis of this relationship does require careful examination, considering what factors brought about institutionalization in the first place.

Party System Institutionalization and Democratic Quality

Since an increasing score on PSI scores indicates higher levels of institutionalization, it is expected that the higher the PSI scores, the higher the quality of democracy. Table 3 displays party system institutionalization and the quality of democracy scores for southeast European democracies.

Table 3. Party System Institutionalization and the Quality of Democracy in the Southeast Europe

Countries	Time Span****	PSI Score	The Quality of Democracy Score*****	Type of Democracy
Russia	1993-2007	-3.64	5.28	Highly Defective
Armenia	1995-2003	-2.47	6.07	Highly Defective
Serbia	1997-2012	-2.08	8.02	Democracy in Consolidation
Bosnia	1990-2000	-1.68	6.73	Defective
Albania	1991-2001	-1.06	7.27	Defective
Turkey	1999-2007	-0.57	7.03	Defective
Montenegro	1992-1998	-0.38	7.40	Defective
Romania	1996-2008	-0.10	8.50	Democracy in Consolidation
Bulgaria	1997-2009	0.71	8.85	Democracy in Consolidation
Moldova	1994-2005	1.72	5.43	Highly Defective
Macedonia	1990-1998	1.97	7.53	Defective
Hungary	1998-2010	2.46	9.17	Democracy in Consolidation
Croatia	2000-2011	5.12	8.38	Democracy in Consolidation

**** Polarization scores for the consecutive elections that take place less than 3 years of time are not taken into account. The same election years have been taken into account to measure the change in fluctuations in individual party positions.

***** Since time span is different for each case, in order to avoid time inconsistency I used different BTI scores. For the countries whose final election year is before 2006, I used the BTI 2006 scores. For Russia, Turkey, and Romania, I used BTI 2008 scores. For Bulgaria and Hungary I used BTI 2010 scores. Finally, for Croatia and Serbia I use BTI 2012 scores.

When looking at the table, it can be observed clearly that although their defections vary, with the exception of Serbia all the countries that have lower degree of party system institutionalization are defective democracies. In other words, according to the findings, low levels of party system institutionalization can be

associated with low levels of democracy. Since party mergers and splits is a common occurrence in Serbia, it is expected to see lower levels of party system stability.

Moreover, most of the countries with higher PSI scores are democracies in consolidation, with the exception of Moldova and Macedonia, in both of which ethno-nationalist parties tend to dominate the political system, which in turn might stabilize party placements along an ideological spectrum.⁷ Leaving aside these two exceptions, all transitional countries that have higher PSI scores are democracies in consolidation. In other words, while low levels of party system institutionalization are certainly associated with less qualified democracies (e.g. Russia, Armenia, Albania, Bosnia, Turkey and Montenegro), higher levels of institutionalization indicate more qualified democracies (e.g. Romania, Bulgaria, Croatia and Hungary). These findings suggest that party system institutionalization plays a much more critical role in advancing democracies, and there is almost a linear relationship between institutionalization of party systems and the degree of democratic quality – as the former increases, the latter improves.

Party and Party System Institutionalization

The relationship between party and party system institutionalization⁸ also requires further clarification in order to answer the following questions: What is the essence of this relationship, how do these two processes interact, relate to and affect one another and how would this relationship be different under different circumstances? In the literature, there is considerable agreement on the necessity of party institutionalization for party system institutionalization. The logic is that the components of a system – the parties themselves – need to be capable of enduring over time (Rose and Munro, 2003; Toole, 2000), which in return increases the regularity of patterns of interaction among these political factions. Therefore, a positive relationship between party institutionalization and party system institutionalization is expected. In contrast to these expectations, the correlation

⁷ It has to be underlined here that ethnic cleavages might have adverse effects on the process of democratic consolidation. However, they also have stabilizing effects on the functioning of party systems since strong ethnic cleavages mostly anchor party positions in the ideological spectrum and comes with higher levels of partisanship both of which have positive impact on party system institutionalization.

⁸ While the scores for PI are calculated using most recent election results, time span for PSI scores vary depending on the availability of Manifesto Project dataset. However, measuring the relationship between two notions is still relevant since system level institutionalization is a much longer process and therefore does not experience extreme fluctuations over time.

coefficient is not significant, even though the direction is positive (table 4).

Table 4. Party Institutionalization and Party System Institutionalization (Correlation)

		Party Institutionalization
Party System Institutionalization	Pearson Correlation	0,347
	Sig. (2-tailed)	0,25
	N	13

These findings suggest that the relationship between two processes is much more complicated than has been portrayed before, to the extent that the institutionalization of political parties could be even at odds with that of the party system. The contention here is that in order to understand the effects of party institutionalization on party system institutionalization, it is crucial to analyze the sources of party institutionalization which indicate the essence of this relationship. Within this perspective, for instance, the case of Turkey is indicative wherein the very existence of strong ethnic and religious cleavages increased polarization levels, which in turn is one of the central causes of party institutionalization (Yardimci-Geyikci, 2015). A high level of polarization, in turn, impaired party system institutionalization by curbing interparty trust. All these observations demonstrate that party and party system institutionalization are related to one another, but the effect of institutionalized parties on party systems needs careful examination regarding the sources of party institutionalization itself, which might have different implications under different circumstances.

Party/Party System Institutionalization and Democratic Quality

These findings also require empirical assessment. In line with what has been argued previously, a fairly strong and significant positive correlation (0,518) between party system institutionalization and the democratic quality is found, while there is no correlation between party institutionalization and democratic quality (Table 5). This confirms our initial hypothesis that higher party system institutionalization correlates with higher degrees of democratic quality.

Table 5. Party/ Party System Institutionalization and the Quality of Democracy (Correlation)

		Party System Institutionalization	Party Institutionalization
Quality of Democracy	Pearson Correlation	0,518	-0,128
	Sig. (2-tailed)	0.07*****	0,68
	N	13	13

***** = $p < 0.1$

It is also crucial to discuss the compound impact of party/party system institutionalization on democratic quality. Table 6 presents the results of the OLS regression used to model the quality of democracy.

Table 6. OLS Regression Results: Party and Party System Institutionalization and Quality of Democracy

Quality of democracy	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
PSI	0,334	0,139	2,40	0,037
PI	-0,048	0,037	-1,31	0,219
_cons	11,161	2,913	3,83	0,003

$R^2=0.38$
n= 13

As can be observed from the table, it is clear that the impact of party system institutionalization is significantly associated with the quality of democracy. The model shows that when controlling for party institutionalization, party system institutionalization contributes to the democratic quality in a 95% significance level.⁹

⁹ However, it has to be borne in mind that the number of cases is limited.

Conclusion

Although there are numerous studies on the relationship between party/party system institutionalization and democratic quality in the literature, almost no attempt has been made to seek causation or correlation between the two factors.¹⁰ Moreover, hardly any studies have analyzed the relationship between party institutionalization and party system institutionalization. This paper addressed these issues and looked at their relationship and the effects of both on the quality of democracy by examining 13 transitional democracies.

Developing a new quantitative tool and applying it to real cases, it has been found out that party system institutionalization plays a greater and more critical role in democratization processes. So, the more institutionalized a party system they have, the more likely it is for countries to develop a qualified democracy. Although more work needs to be done in order to produce more concrete results, it is reasonable to conclude that the nature of democracy differs according to whether the level of party system institutionalization is high or low.

This study contributes to the literature in a number of ways. First, it offers a new way of quantitatively measuring party system institutionalization which has not been employed before and which is in line with the conventional literature on party systems. Second, it not only differentiates between party and party system institutionalization but also empirically analyzes this relationship. Third, it demonstrates a fairly strong correlation between party system institutionalization and democratic consolidation. Finally, it increases the number of cases under scrutiny by examining 13 transitional democracies. Using BTI scores, it also shows how different degrees of party system institutionalization lead to different types of democracies.

¹⁰ For exception see Bertoa (2009), 'Party System Institutionalization and the Quality of Democracy'.

BIBLIOGRAPHY

- Aldrich, J. H., (1995), *Why Parties?*, Chicago: University of Chicago Press.
- Alves, M. M., (1988), "Dilemmas of the Consolidation of Democracy from the top in Brazil: A Political Analysis", *Latin American Perspectives*, 15: 47-63.
- Bakke, E. and Sitter, N., (2005), "Patterns of Stability", *Party Politics*, 11: 243-263.
- Basedau, M. and Stroh, A., (2008), "Measuring Party Institutionalization in Developing Countries: A New Research Instrument Applied to 28 African Political Parties", *GIGA Working Paper No.69*.
- Bertelsmann Stiftung, (2012), *Bertelsmann Transformation Index- Codebook for Country Assessments*, (Available at: http://www.bti-project.de/uploads/tx_jpdown loads/BTI2012_Codebook.pdf), accessed on 21 November, 2012.
- Bértoa, F. C., (2011), "Sources of Party System Institutionalisation in New Democracies: Lessons from East Central Europe", *EUI Working Paper*, 2011/01: 1-33
- Bértoa, F. C., (2009), "Party System Institutionalisation and the Quality of Democracy in Eastern Europe", *DISC Working Paper Series*, DISC WP/2009/7.
- Bértoa, F.C., (2014), "Party systems and cleavage structures revisited: A sociological explanation of party system institutionalisation in East Central Europe". *Party Politics*, 20: 16-36.
- Bértoa, F. C. and Enyedi, Z., (2010), "Party System Closure: Conceptualisation, Operationalisation and Validation", *DISC Working Paper Series* 11.
- Birch (1998) Party System Formation and Voting Behaviour in the Ukrainian Parliamentary Elections of 1994. In: Taras Kuzio (ed.) *Contemporary Ukraine: Dynamics of Post-Soviet Transformation*. Armonk, NY: M.E. Sharpe Inc.
- Birch, S., (2003), *Electoral systems and political transformation in Post-Communist Europe*. NY: Palgrave Macmillan.
- Blondel, J., (1968), "Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies", *Canadian Journal of Political Science*, 1: 180-203.

Clapham, C., (1993), Democratization in Africa: Obstacles and Prospects, *Third World Quarterly* 14: 423-38.

Caul, M.L., and M. M. Gray, (2000), "From platform declarations to policy outcomes", in: R. Dalton and M. Wattenberg (eds.), *Parties without Partisans*, Oxford: Oxford University Press, 208-237.

Croissant, A., and Völkel, P., (2012), "Party system types and party system institutionalisation", *Party Politics*, 18: 235-265.

Dahl, R. H., (1990), "Party Systems and Patterns of Opposition", in P. Mair (ed.), *The West European Party Systems*, Oxford: Oxford University Press.

Dalton, R. J., and Wattenberg, M. P., (eds.) (2000), *Parties Without Partisans: Political Change in Advance Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Dalton, R., (2006), "Social Modernization and the End of ideology debate: Patterns of Ideological Polarization", *Japanese Journal of Political Science*, 7: 1-22.

Diamond, L., and Linz, J., (1989), "Introduction: Politics, Society, and Democracy in Latin America", in: Larry Diamond et al (eds.), *Democracy in Developing Countries*, Boulder: Lynne Rienner.

Diamond, L., and Morlino, L., (2004), "An Overview", *Journal of Democracy*, 15: 20-31.

Diamond, L., (1989), "Introduction: Persistence, Erosion, Breakdown and Renewal", in: Diamond, L., Linz, J., and Lipset, S. M., (eds.), *Democracy in Developing Countries, Vol.3. Asia*. Lynne Rienner, 1-52.

Diamandouros, N. P., and Gunther, R., (2001), *Parties, politics, and democracy in the New Southern Europe*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Diamond, L. J., (1994), Toward Democratic Consolidation, *Journal of Democracy*, 5: 4-17.

Dimitrov, V., et al., (eds.), (2006), *Governing After Communism: Institutions and Policy*, Lanham: Rowman and Littlefield.

Dix, R., (1992), "Democratization and the Institutionalization of Latin American Political Parties", *Comparative Political Studies* 24: 488-511.

Downs, A., (1957), *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper and Row.

Duverger, M., (1954), *Political Parties*, New York: Wiley.

Duverger, M., (1990), "The Two-Party System and the Multiparty System", in P. Mair (ed.), *The West European Party Systems*, Oxford: Oxford University Press.

Ezrow, L., M., Tavits and Homola, J., (2014). "Voter Polarization, Strength of Partisanship and Support for Extremist Parties", *Comparative Political Studies*, 47: 11, 1558-1583.

Farr, K., (1973), *Personalism and Party Politics: Institutionalisation of the Popular Democratic Party of Puerto-Rico*, Hato Rey, Puerto-Rico: Inter American University Press.

Fisher, S. L., (1980), "The Decline of Parties" Thesis and The Role of Minor Parties, in: Peter H. Merkl (ed.), *Western European Party Systems: Trends and Prospects*. New York: Free Press.

Hicken, A., and Kuhonta, M. E. (2011), Shadows from the Past: Party System Institutionalisation in Asia. *Comparative Political Studies*, 44: 572-597.

Horowitz, S., and E. C. Browne, (2005), "Sources of Post-Communist Party System Consolidation", *Party Politics* 11: 689-706.

Huntington, S. P., (1965), "Political Development and Political Decay", *World Politics* 17: 386-431.

Huber, J., and Inglehart, R., (1995), "Expert Interpretations of Party space and party locations in 42 societies", *Party Politics* 1: 73-111.

Huntington, S., (1968), *Political Order in Changing Societies*, New Haven: Yale University Press.

Inglehart, R., (1990), *Culture Shift in Advanced industrial Society*, Princeton: Princeton University Press.

Inglehart, R., and Welzel, C., (2005), *Modernization, Cultural Change and Democracy: the Human Development Sequence*, Cambridge: Cambridge University Press.

Janda, K., (1980), *Political Parties: A Cross National Survey*, New York: Free Press.

Jones, M. P., (2007), "Political Parties and Party Systems in Latin America", *University of North Texas Symposium*, Denton, Texas.

Keohane, R., (1969), "Institutionalisation in the United Nations General Assembly", *International Organisation*, 23: 859–896.

V. O. Key Jr., (1964), *Politics, Parties and Pressure Groups*, New York: Thomas Y. Crowell Company.

Klingemann, H. D., Volkens, A., Bara, J., Budge, I., and McDonald, M., (2006), *Mapping Policy Preferences. Estimates for Parties, Electors, and Governments in Eastern Europe, the European Union and the OECD, 1990-2003*, Oxford: Oxford University Press.

Knutsen, O., (1998), Expert Judgments of Left-Right location of political parties: A comparative Longitudinal study. *West European Politics*, 21: 63-94.

Kuenzi, M., and Lambright, G., (2001), Party System Institutionalisation in 30 African Countries. *Party Politics* 7: 437-468.

Laakso, M., and Taagepera, R., (1979), "Effective' Number of Parties: A Measure with Application to West Europe", *Comparative Political Studies*, 12: 3-27.

Lawson, K., (1988), "When Linkage Fails", in: Kay Lawson and Peter H. Merkl (eds.), *When Parties Fail*. Princeton: Princeton University Press.

Levitsky, S., (1998), "Institutionalisation and Peronism: The Concept, the Case, and the Case for Unpacking the Concept", *Party Politics* 4: 77-92.

Lewis, P., (2006), "Party Systems in Post-Communist Central Europe: Patterns of Stability and Consolidation", *Democratization*, 1, 391-405.

Lijphart, A., (1993), "Constitutional Choices for New Democracies", in: Larry Diamond and Mark Plattner (eds.), *Global Resurgence of Democracy*. New Haven: Yale University Press.

Lijphart, A., (1999), *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, New Haven: Yale University Press.

Lindberg, S. I., (2007), Institutionalisation of party systems? Stability and fluidity among legislative parties in Africa's democracies, *Government and Opposition* 42: 215-241.

Lipset, S. M., (2000), "The Indispensability of Political Parties", *Journal of Democracy*, 11: 48-55.

Mainwaring, S., and Scully, T. R., (eds.), (1995), *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*, Stanford: Stanford University Press.

Mainwaring, S., (1999), *Rethinking Party Systems in the Third Wave of Democratization- The Case of Brazil*, Stanford: Stanford University Press.

Mainwaring, S., (1998), "Party Systems in the Third Wave", *Journal of Democracy*, 9: 67-81.

Mainwaring, S., and Torcal, M., (2006), "Party System Institutionalisation and Party System Theory After the Third Wave of Democratisation", in: R. S. Katz and W. Crotty (eds.), *Handbook of Party Politics*. London: Sage Publications, 204-227.

Mair, P., (1997), *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Oxford: Clarendon Press.

Mair, P., (2001), "The Freezing Hypothesis: and Evaluation", in: Karvonen, L., and Kuhnle, S., (eds.), *Party Systems and Voter Alignments Revisited*, London: Routledge.

Mair, P., (2007), "Party Systems and Alternation in Government, 1950-2000: Innovation and Institutionalisation", in: Gloppen S and Lakken L (eds.), *Globalisation and Democratisation: Challenges for Political Parties*, Bergen: Fakkbokforlaget.

McGuire, J., (1997), *Peronism without Peron: Unions, Parties, and Democracy in Argentina*, Stanford: Stanford University Press.

Meny, Y., (1990), *Government and Politics in Western Europe*, Oxford: Oxford University Press.

Merkel, W., (2004), Embedded and Defective Democracy, *Democratization*, 11: 33-58.

Merkel, W., and Crossiant, A., (2004), Conclusion: Good and Defective Democracies. *Democratization*, 11: 199-213.

Morlino, L., (1998), *Democracy between Consolidation and Crisis: Parties, Groups and Citizens in Southern Europe*, Oxford: Oxford University Press.

Morlino, L., (2004), "Are There Hybrid Regimes? or Are They Just an Optical Illusion?", *European Political Science Review*, 1: 273-296.

Munck, G., (2009), *Measuring Democracy: A Bridge between Scholarship and Politics*. Baltimore: John Hopkins University Press.

O'Donnell, G., (1994), "Delegative Democracy", *Journal of Democracy*, 5: 56-69.

O'Donnell, G., (1996), "Illusions about Consolidation", *Journal of Democracy*, 7: 34-51.

O'Dwyer, C., and Kovalcik, B., (2007), "And the last shall be the first: Party System Institutionalization and second-generation economic reform in post-communist Europe", *Studies in Comparative International Development*, 41: 3-26.

Pennings, P., (1998), "The Triad of party system change: Votes, office and policy", in P. Pennings and J. Lane (eds.), *Comparing Party System Change*, London: Routledge, 79-100.

Perlmutter, A., (1970), *Anatomy of Political Institutionalisation: The Case of Israel and Some Comparative Analysis*, Centre of International Affairs, Harvard University.

Polsby, N., (1968), The Institutionalisation of the US House of Representatives, *APSR*, 62: 144-168.

Powell, G. B., (1982), *Contemporary Democracies: Participation, Stability and Violence*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Pridham, G., (1990a), Political Actors, Linkages and Interactions: Democratic Consolidation in Southern Europe", *West European Politics*, 13: 103-117.

Pridham, G., (1990b), "Southern European democracies on the Road to Consolidation: A Comparative Assessment of the Role of Political Parties, in: Pridham G (ed.) *Securing Democracy: Political Parties and Democratic Consolidation in Southern Europe*, London: Psychology Press.

Pridham, G., (2000), *The Dynamics of Democratisation: A Comparative Approach*, London: Continuum.

Przeworski, A., (1975), "Institutionalisation of Voting Patterns, or Is Mobilisation the Source of Decay?", *The American Political Science Review*, 69: 49-67.

Puhle, H. J., (2005), "Democratic Consolidation and Defective Democracies", *Universidad Autonoma de Madrid Working Papers Online Series*, 47/2005.

Putnam, R., (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Italy*. Princeton: Princeton University Press.

Randall, V., and Svåsand, L., (2002), "Introduction: The Contribution of Parties to Democracy and Democratic Consolidation, *Democratization* 9: 3.

Randall, V., and Svåsand, L., (2002), "Party Institutionalisation in New Democracies", *Party Politics* 8: 5-29.

Randall, V., (2006), "Party Institutionalisation and its Implications for Democracy", *Paper for Session on Political Parties and Democratisation at the IPSA Congress*, July 9-13.

Robins, R., (1976), *Political Institutionalisation and Integration of Elites*, Beverly Hills: SAGE.

Rokkan, S., (2009), *Citizens, Elections and Parties*. Colchester: ECPR Press.

Rose, R., and Mackie, T., (1988), "Do Parties Persist or Fail? The Big Trade-off Facing Organizations", in: Kay Lawson and Peter H. Merkl (eds.), *When Parties Fail: Emerging Alternative Organizations*, Princeton: Princeton University Press.

Rose, R., and Munro, N., (2003), *Elections and Parties in New European Democracies*. Washington, DC: CQ Press.

Quinn, T., (2012), "From Two-Partism to Alternating Predominance: The Changing UK Party System", 1950-2010 *Political Studies*, 61:1-23.

Sartori, G., (2005), *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, Colchester: ECPR Press.

Schattschneider, E., E., (1942), *Party Government*, New York: Rinehart.

Schmitter, P., and Karl, T., (1991), What Democracy is and is not, *Journal of Democracy*, 2: 75-88.

Sell, P., and Svasand, L., (1991), Membership in Party Organisations and the Problem of Decline of Parties, *Comparative Political Studies*, 23: 459-77.

Sigelman, L., and Yough, S. N., (1978), "Left-Right Polarization in National Party Systems: A Cross-national Analysis, *Comparative Political Studies*, 11: 355-379.

Svetlozar, A., (2005), "Conceptual Definitions and Measurement Indicators of the Quality of Democracy: An Overview", *EUI Working Papers*, RSCAS No:2005/5.

Toka, G., (1997), "Political Parties and Democratic Consolidation in East Central Europe", *Working Paper*, 279, Glasgow: University of Strathclyde.

Tommassi, M., (2006), "The Institutional Foundations of Public Policy", *Economia* 6:1-36.

Toole, J., (2000), "Government Formation and Party System Stabilization in East Central Europe", *Working Paper*, 279, Glasgow: University of Strathclyde.

Volgens, A. et.al., (2012), *The Manifesto Data Collection. Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR)*, Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB).

Ware, A., (1996), *Political Parties and Party Systems*, Oxford: Oxford University Press.

Welfling, M. F., (1973), *Political Institutionalisation: Comparative Analysis of African Party Systems*, Beverly Hills: SAGE.

Wolinetz, S. B., (2006), “Party System Institutionalisation: Bringing the System Back In”, *Paper prepared for the Annual Meeting of the Canadian Political Science Association*.

Yardimci-Geyikci, S., (2015), “Party Institutionalization and Democratic Consolidation: Turkey and Southern Europe in Comparative Perspective”, *Party Politics*, 21: 527-538.

THE POLITICS OF MEMORY: AN INTRODUCTION

Zehra AZİZBEYLİ*

ABSTRACT

This research concerns the processes of politics of memory throughout the centuries and introduces the concept of memory through the complexity of the process of remembering, or re-capturing the past, a concept that has also triggered research on politics of memory and commemoration in the world. Even though the various cultural and political dimensions of memory, and the forms and practices of commemoration are seen after the two World Wars, there is an increase in the memorialization processes caused by post-war ethics, multiple acts of violence motivated by ethnic conflicts and hatred, group suffering traumatic memory and the increased appropriation of commemorative practices marking the beginning and end of conflicts. There are many scholars from a variety of disciplines working on “memory” as an epistemological theme. The main theme of this paper is to introduce politics of memory as a new theme in political science and to identify its relationship between nationalism and identity construction. This research is a contribution to the academic debate and to the growing body of work that examines the social and political effects of memory practices and memory-making processes to understand different cases of ethnic/political divisions around the globe.

Keywords: politics of memory, commemoration, memory-making, ethnic-politics, nationalism, identity.

ÖZET

BELLEK POLİTİKALARINA BİR GİRİŞ

Bu araştırma, yüzyıllar boyunca bellek üzerinden yapılan siyasetlerin süreçleri ile ilgili olup bellek politikalarının karmaşıklığıyla ya da geçmişin yeniden ele geçirilmesiyle birlikte bellek kavramını ortaya çıkarır. Bu kavram, bellek politikaları ve dünyadaki anma törenleri üzerine yapılan araştırmaları da tetikleyen bir kavramdır. Hafızanın çeşitli kültürel ve politik boyutları ile anma biçimleri üzerindeki uygulamaları iki Dünya Savaşından sonra görülmesine rağmen, savaş sonrası oluşan etik kuramlar çerçevesindeki hatıralaştırma süreçlerinde, etnik çatışmalar ve nefretle harekete geçirilen çok sayıda şiddet eyleminin ve travmatik hatıraların çatışmaların başlangıcında ve sonunda görülen hatıralaştırılma süreçlerinde bir artış olduğu görülür. Epistemolojik bir tema olarak “bellek” üzerinde çalışan çeşitli disiplinlerden birçok araştırmacı vardır. Bu yazının ana teması bellek politikalarını yeni bir tema olarak siyaset bilimine tanıtmak ve bellek politikalarının milliyetçilikle kimlik inşası arasındaki ilişkisini tanımlamaktır. Bu araştırma, akademik tartışmalara ve dünyadaki farklı etnik / politik bölünme olaylarını anlamak için bellek politikalarını ve hafıza oluşturma süreçlerinin sosyo-politik etkilerini inceleyen büyüyen çalışma yapısına bir katkı sağlar.

* Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, (zehra.azizbeyli@neu.edu.tr)
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XI, No. 1, (Nisan 2018)

Anahtar kelimeler: bellek politikaları, anma törenleri, bellek-yapımı, etnik siyaset, milliyetçilik, kimlik.

I had recognized the taste of the crumb of Madeleine soaked in her concoction of lime-flowers which my Aunt used to give me... immediately the old gray house upon the street, where her room was, rose up like the scenery of a theatre to attach itself to the little pavilion, opening on to the garden, which had been built out behind it for my parents... and with the house the town, from morning to night and in all weathers, the square where I was sent before luncheon, the streets along which I used to run errands, the country roads we took when it was fine (Proust M., [1922] 2006:63, cited in Azizbeyli, 2014)¹.

Much has been said of the text above, Marcel Proust's famous work *In Search of Lost Time* (Proust [1922] 2006); it illustrates perfectly the example of complexity of the process of remembering, or re-capturing the past, a concept that has also triggered research on politics of memory and commemoration in the world. It is only during the last two centuries that there has been an increase in the public and academic interest on the various cultural and political dimensions of memory, and the forms and practices of commemoration. Factors such as the effects of two World Wars, the public exposure of the Holocaust, increase in the memorialization caused by post-war ethics, multiple acts of violence motivated by ethnic conflicts and hatred, group suffering traumatic memory and the increased appropriation of commemorative practices marking the beginning and end of conflicts have made such interest important and relevant. Similarly, while commemorative practices have been expanding for nearly two centuries, the academic literature on commemoration has only taken off in the past twenty years. Now, many scholars from a variety of disciplines have worked on "memory" as an epistemological theme. The main theme of this paper is to introduce politics of memory as a new theme in political science and to identify its relationship between nationalism and identity construction.

Memory and Collective Memory: A Short History

Memory, of course, has been a major concern since early Greek philosophy but the usage of the concept has changed within years. Mnemosyne was one of the Titans of Greek mythology, she was the Goddess of Memory and the inventor of

¹ The material that is used in this paper comprises of the parts of my own unpublished PhD thesis that I conducted at Keele University, 2014.

words, a powerful figure. After all, memory has been recognised as an art or craft and even suggested as a “gift” that distinguishes humans from other creatures (Richards 2007). It is memory that allows us to reason, to predict and anticipate outcomes, and can be said to be the very foundation for civilization (Encyclopedia Britannica Online, 2007). It is fascinating that the Greek mythology also uses memory as Mnemosyne (memory), the name for a river in Hades (the underworld), counterpart to the river Lethe, “Forgetfulness”. Lethe is the River of Oblivion that flows through the underworld Hades. The ancient Greeks believed that those who wish to be re-embodied in the world should drink from Lethe to forget their past life (Greek burial 2008). When they died, the dead souls were urged to drink from the river Mnemosyne, to remember their pasts. Plato described Lethe as the Forgetful River in “The Myth of Er” that appears at the end of Plato's *Republic* (Plato 2003). It is about a dead soldier's adventures in the underworld and introducing the concept that moral people should be rewarded, and immoral people punished, after death. Er watches souls drinking from the River Lethe, and as they drink, they forget everything. Er is not allowed to drink from Lethe, he then returns to his body, opening his eyes to find himself lying on the funeral pyre, and able to recall his journey through the afterlife. (Plato, 2003:368, cited in Azizbeyli, 2014). Historically speaking, this expression of memory by Plato as a reward for moral behaviour is important. Also, in Plato's *Phaedrus* (1973), the relationship between rhetoric and dialectic is explored through a myth in which a god named Theuth boasts to the Egyptian King Thamus of having invented the art of writing, and he proclaims that it is “a branch of learning that will make the people of Egypt wiser and improve their memories”. However, King Thamus refuses and says “if men learn this, it will implant forgetfulness in their souls: they will cease to exercise memory because they rely on that which written” (Plato 1973:275a, cited in Azizbeyli, 2014). In Aristotle's *On Memory and Recollection* he centres his study on dialectical memory and the observation of how the mind retrieves information. Aristotle discusses “the nature of memory and remembering and what it is in the soul that animals remember with, and what recollecting is, and in what manner it occurs, and through what causes” (Richards, 2007:38).

Another example is Cicero, the Roman orator, where he argued memory was an active process defined by the activities of collection and recollection, or storing and retrieving (Sheffield, 2011). Sheffield (2011) explains that Cicero teaches his students to build up on familiar visualizations that were deeply inscribed in memory, and then transfer the needed data for rhetorical practice on these visual backgrounds both in *De oratore* and *Ad herennium* (Azizbeyli, 2014). In this way, rhetoricians learn to associate memories with objects and images that trigger their mind to

remember longer texts. The other notions of memory and forgetting also exist within Greek epic literature. For instance, in *Odyssey*, when Odysseus and his men travelled to the River Acheron to talk with Tiresias, Odysseus encounters his dead comrade, Elpenor, who begged Odysseus to go back to Aeaea to give him a proper cremation and burial. Odysseus thus promises his soldier to bury him honourably and that *nothing shall be forgotten* (emphasis mine, cited in Azizbeyli, 2014). This promise of Odysseus shows an early form of politicization of collective memory. It is a properly buried soldier on earth that is honoured, therefore not forgotten. Within the Judeo-Christian teaching, a similar notion of forgetting is also identified as a “neglectful, unrighteous condition” (Vivian 2010:22). Forgetting is an ultimate offense against God in the Old Testament (Vivian, 2010). Christian theology has a parallel pattern of understanding with the life and suffering of Jesus, “demonstrating one’s faith by not forgetting” (Vivian, 2010:23; Azizbeyli, 2014). Similarly, Jesus takes the bread and gives the pieces to his followers telling them that it is his body and he instructs them to “do this in memory of me” at the Last Supper (Luke 22:19, quoted in Bible Study Tools 2013). Saint Augustine has authored one of the greatest works on memory, where he states memory as a “vast court”, “the treasury in the mind” and “a large and boundless chamber”. He writes “great is the power of memory” and contends that we are actually our own memories (St. Augustine, 1909; Azizbeyli, 2014). As St. Augustine mentions, memories dictate to us as we respond to them. Humans cannot live without them but it can be painful to live with memories as well. Here, memory is implied to be influential enough to change human conditions and human life entirely.

Mary Carruthers, looks at models for the understanding of memory, especially scholastic and early humanist adaptations of classical mnemo-techniques. She argues that memory systems are some sort of artificial intelligence systems. She deliberates the ethical and literary values that were attached to memory training in medieval culture. In *the Book of Memory: A Study of Memory in Medieval Culture*, she offers examples from the works of, Chaucer, Thomas Aquinas and Dante (Carruthers 1990). She assumes that medieval assumption of human learning is based in memorative processes and studies the ways of the written page was assumed to be a memory device. She discusses the mnemonic techniques that affect literary composition and how reading was accepted to be an activity of the memory (Carruthers 1990). Also, Dame Frances Amelia Yates examines the importance of memory for the orators to deliver accurate and long speeches in her work, *Art of Memory* (1966). Art of memory is a concept first coined by the Greek poet

Simonides² is not a theory of natural memory but rather a mnemonic device to be a structure of artificial memory. It was believed to be designed to supplement and extend the powers of natural memory. It turns out to be a hidden tool and a technique to provide divine powers to its practitioners to remember their words (Tiffany, 1995). Mauer (2005) records that Yates defines art of memory as a technique generated to strengthen natural memory as an artificial memory. He adds that it is based on a mnemonic system of places and images. “A locus is a place easily grasped by the memory, such as a house, an intercolumnar space, a corner, an arch, or the like. Images are forms, marks or simulacra of what we wish to remember” (Yates, 1966:6; Azizbeyli, 2014).

Within the period of Enlightenment, memory becomes prominent particularly after the late nineteenth and earlier twentieth centuries. John Locke is an influential writer on memory and identity, where he identifies the importance of memory as an anchor for coherence and individual continuity in his work *An Essay Concerning Human Understanding* (Ferguson 1996). For Locke memories do not really exist as things but they are rather imitations of perceptions that can be revived and repainted each and every time we recall the past (Azizbeyli, 2014). “Memory”, then is a dynamic concept. For the other thinkers of the time, memory itself was conceived as more fixed but affected by other forces. For instance, David Hume seeks to distinguish between properties of memory and imagination, where he claimed imagination is like a light impression on the mind, but memory is an actual engraving and they constitute two contesting faculties. Hegel is an important philosopher, who conceptualizes memories as “images” that are retrieved or rescued by imagination to reflect on the past in the present. Unlike Hume, Hegel’s theory of memory consists of memory and imagination as complementary faculties, rather than competing ones (Sheffield, 2007; Azizbeyli, 2014).

It should be noted that early modern considerations of memory were individualistic Hugo von Hofmannsthal used the term *collective memory* for the first time in 1902 (Olick & Robbins 1998). The existing academic usages of the term

² It is believed that when the Greek poet Simonides was the only survivor of a disaster, a banquet at which all of the guests were killed because of the collapse of the roof, Moments before the disaster, Simonides was called outside and this resulted in his survival. After the disastrous event, all of the bodies of the dead guests are mutilated beyond recognition and it was impossible to identify them. Being the last person in the room, Simonides was able to identify the bodies by calling the places of the dead. ‘From this constellation of dead bodies emerged the art of memory as a system of ordered places, equating remembrance and a deferral of visibility’ (Tiffany, 1995:93, recited in Azizbeyli, 2014).

memory are seen after the French sociologist Maurice Halbwachs's *Social Frameworks of Memory* in 1925. Halbwachs has discussed against the philosopher Henri-Louis Bergson and Sigmund Freud that all memory is a social process, shaped by the various groups to which individuals belong (Klein, 2000). Halbwachs has followed a Durkheimian model of sociological memory to explore his ideas, where Durkheim was aware about temporality but he also tackled memory directly in his argument of commemorative rituals as a feature of unsophisticated societies (Olick & Robbins 1998:106,). For to the International Encyclopaedia of the Social & Behavioural Sciences (2001), contemporary usage of the term *collective memory* is largely traceable to Émile Durkheim. Barbara Misztal credits Durkheim for understanding that "...every society displays and requires a sense of continuity with the past and that the past confers identity on individuals and groups allows us to see collective memory as one of the elementary forms of social life" (Misztal 2003:123; also see Azizbeyli, 2014).

In other words, Maurice Halbwachs was the first person to use a Durkheimian model to construct a sense of the past as collective memory (*mémoire collective*), separating the notion from individual memory.³ For Halbwachs, collective memory was not a given but a shared, passed on and a socially constructed notion of memory used for and by the society itself. It was essentially "... a reconstruction of the past in the light of the present" (Coser 1992:34). Halbwachs regarded collective memory as an organic part of social life, being reshaped according to society's different needs. Following Maurice Halbwachs's important work, the study of collective memory has had a growing appeal for contemporary scholars from different disciplines of the social sciences and humanities. Even if Halbwachs's work is embedded in sociology, it is because of him that memory studies became an international and transdisciplinary phenomenon since the beginning of the twentieth century. There are scholars from different disciplines and places that are concerned in the intersections between culture and memory: These scholars can be listed as: Sigmund Freud, Henri Bergson, Emile Durkheim, Maurice Halbwachs, Aby Warburg, Arnold Zweig, Karl Mannheim, Frederick Bartlett, and Walter Benjamin" (Erll & Nünning, 2008). Some scholars, for instance found the term *collective memory* problematic (Portelli, 1997:157). For Neiger, Zandberg & Meyers (2011), collective memories are not only in the abstract but their influence

³ Wulf Kansteiner (2002) states that there are historians, who remain uncomfortable with Halbwachs's determined anti-individualism, where they reject the notion of individual memory being completely socially determined, thus leaving the individual out in the history of collective memory (Kansteiner 2002).

is seen through their usage. Here, public expressions of memory such as rituals and ceremonial commemorations need to be mentioned as there can be no collective memory without public articulation. In other words, in order to become functional, collective memory must be concretized and materialized through commemorative rituals and monuments (Young, 1993).

There is also an expanding body of research devoted to the social and political dimensions of commemoration with the rising interest in collective memory as a field of study since the early 1980s, particularly within the western world (Olick, & Robbins, 1998; Gillis, 1994) (see Huyssen 1995, Connerton 1989, Edkins 2003, Zehfuss 2003, Bell 2006, Winter 1995, and Ricoeur 2004). Scholarly interest has also extended to the bodily practices of memory. For example, Paul Connerton asserts that the past can be preserved without openly re-presented in words and images. "Our bodies, which in commemorations stylistically re-enact an image of the past, keep the past also in an entirely effective form in their continuing ability to perform certain skilled actions" (Connerton 1989:72, also see Azizbeyli, 2014). Connerton explores the images of the past as well as the recollected knowledge of the past that are expressed and sustained by ritual performances. He concludes that memory becomes "bodily social memory". Here, body is seen as a carrier of memory (Connerton 1989:72). Memory can also be contained in and retrieved from objects that can be stored and recovered in the form of photographs, art forms and memoirs. Susan Stewart (1993) states that this occurs when the actual memories are distant and the person that carries the memory is no longer alive and leaves an object behind through which to be remembered. Stewart explains this as the "process of distancing" (Stewart 1993:133)⁴, the memory of the body is replaced by the memory of the object. Like in the example of our souvenirs that authenticate our experiences as a sign or survival.

The distinction between memory and history is crucial in understanding memory studies. In *Les Lieux de la Mémoire* (1989), Pierre Nora discusses that memory and history are two very different occurrences, but his preference is different to that of Halbwachs. Nora distinguishes memory from history, stating, "history is a reconstruction, always problematic and incomplete" (Nora 1989:8; also see Azizbeyli, 2014). This is a conventional distinction and it is useful to understand the macroscopic differences of the concepts of history and memory. Nora's and

⁴ Objects of national memory are popularly used by the state's commemorations, such as the flags, pictures of leaders etc. This notion of memory is best seen in the field of photography. (See Stewart, S. "Objects of Desire: Part 1: The Souvenir", recited in Azizbeyli, 2014)

Halbwach's definitions of memory can be accepted as problematic because of their idealisation of the concept of memory itself. Nora uses the term *lieux de mémoire*, where history besieges memory, deforms and transforms it into fixed externalized locations. Therefore, it produces merely sites of memory at the expense of *milieux de mémoire* that is also known as the real environments of memory. Yosef Hayim Yerushalmi develops a similar thesis as Nora that Jewish memory has declined since history emerged as the primary mode of relating to the Jewish past. In *Zakhor*, he discusses the troubling and possibly incompatible rupture between Jewish memory and Jewish historiography (Zakhor 1996:99).

Susan Crane (1997) criticises Halbwachs, Nora and Yerushalmi for assuming the existence of a major split between history and memory. On one hand, all three acknowledge historical memory is continually shaped and reworked in the present but they also illustrate how this is precisely a destructive force to memory. Crane maintains that they cannot have it both ways. In fact, there exist an inconsistency between the explanations of memory-history differentiation presented by the three scholars stated above. Most of the scholars agree that the alteration between collective memory and historical memory marks the split between lived experience and protection of lived experience (Nora, Halbwachs, Crane, Yerushalmi and Winter). However, this distinction between memory and history is developed into an important but unfruitful ongoing debate. Unlike Nora, some scholars identify memory and history as a phenomenon parallel to each other, each equally being an expression of "history culture"⁵ (Rüsen 1992:3-26) and to that extent that there is a more "fluid transition" between memory and history (See also Nerone, Thelen, Samuel, Rüsen, Crane).

Mnemohistory is another term that was introduced by Jan Assmann as part of the history of collective memory. Assmann asserted it "concerned not with the past as such but only with the past as it is remembered" (Assmann 1992). *Mnemohistory* is a theory of cultural transmission that helps the readers to understand history not as simple as the active process of meaning making through time. Assmann believes in the harmony between memory and history, so he has coined sub-concepts to explain how memory and history can coexist. In a similar fashion, Barry Schwartz (1996) lists three intellectual perspectives of 1960s-1970s

⁵ 'History culture', according to Jörn Rüsen, is every "practically effective articulation of historical consciousness in the life of a society" (Rüsen 1994: 5). But Rüsen is quick to point out that history culture is not just relating to 'consciousness'; it also includes other forms of 'historical recollection' (1994: 5-7) History culture comprises all references in society to past times, i.e. all occasions where the past is 'presented' in everyday social life (recited in Azizbeyli, 2014).

that increased an interest in the social construction of the past. First, multiculturalists define historiography as a source of cultural domination and a standard for marginalising minorities. Secondly, postmodernists attack the conceptual support of linear historicity as well as truth and identity, drawing attention to the relations linking history, memory and power. Finally, neo-Marxist or hegemony scholars have a class-based interest in memory, highlighting memory contestation, the status of popular memory, and the instrumentalization of the past by regimes of power (Schwarz 1996:278; Azizbeyli, 2014).

Nietzsche (1997) criticises the persistence of production of the past with a claim that an excess of history can destroy humanity. In “On the Uses and Disadvantages of History for Life” (in *Untimely Meditations*) Nietzsche uses conventional historiographical approaches, and argues that history is something that is beneficial only if used in the right manner and in the right proportion. If history is misused or used in an excessive way, it becomes counter-productive, and physically dangerous. It is true that the actual separation of history and memory is never complete; Klein explains that “at least some of us have lost interest in maintaining the separation’ and states that memory is the ‘new critical conjunction of history and theory” (Klein 2000:130). Memory has become the leading term in our new cultural history and in fact the notion of memory is more practiced than theorized as “it has been used to indicate different things for years with a common characteristic in the ways in which people construct a sense of the past” (Confino 1997:79).

Michel Foucault’s provides an understanding of counter-memory to offer a critique of the dominant ideologies and narratives. It illuminates the connection between the hegemonic order and historical representation. Barbara Misztal, (2003) claims that Foucault’s shift of the focus from memory to counter-memory is to show how commemoration and tradition serve political purposes. Counter-memory is the alternative narrative that challenges dominant discourses but it also has the potential to become the dominant narrative itself as in the examples of the Russian and French Revolutionary ideas becoming the main ideas of the post-revolutionary governments. I argue in this paper that collective memory mediates between historical records and current socio-political agendas and history-memory do not operate in totally detached and opposing directions; they have got a relationship that is accentuated not only by conflict but also by interdependence. As a result of this, the modern society continues to develop shared memories of the past through multiple commemorations of a selection of historical events.

Politicizing Memory

The relationship between memory and politics has got an important role within memory studies. The impact of communal memories in shaping local, regional and global politics is far more than merely academic and has real implications for issues of power. Most of the literature on memory and politics focuses on the construction, reproduction and contestation of national identities (Bell, 2006). There are also transnational and global features of memory and commemoration practices that sometimes challenge or complement national memory construction as also explained in this paper (Bell, 2006). Ben Amos (2003) defines the memory of courageous deeds and heroic sacrifices of the soldiers as one of the main components of national identity in a given nation. This view includes monuments to be important for the national identity as they “make consolation possible and create a continuous life for the community” (Amos 2003:1). Also, the tombs and cenotaphs of unknown soldiers can be seen as the most “arresting emblems of the modern culture of nationalism” (Anderson 1991, Amos 2003, Renan 1990). Renan describes (1994:17) how “past glories” and “past sufferings” enhance the attachment of its members to their national community. Ceremonies such as these can be seen as tools to consolidate the power of the state and validate views of the state through legitimating its past. Hence, the state’s role in the organization and manipulation of memory becomes very crucial. Rudy J. Koshar (1994) discusses the notion of the “cult of monuments” using Germany as an example of the strong interest in history and architectural heritage, resulting in memory and national continuity. Considering how the public monuments and public commemorations are inherently political processes, it can be argued that they are subject to complex historical, economic, aesthetic, and political arguments and lobbying. This is also what Andreas Huyssen (1999) defines as the ‘memory boom’ or ‘memory-mania’ that Germany has engaged in since the 1980s (Azizbeyli, 2014). James Wertsch (1998) studies the narrative as one of the few different instruments for representing settings, actors and events of the past. Public memory helps to preserve identity of the community as it is emphasized by the national narratives. It enables us to distinguish between “us” and “them”. This is the politicising of memory and it involves an ethical dimension, where duties and responsibilities are important features to understand the past. Memory studies literature is involved in an argument on whether there is an ethics of memory or not (Margalit, 2003; Bell, 2006). In other words, do we have a duty or an obligation to remember the past? Are there episodes that we ought to remember as well as episodes that we ought to forget? Under what conditions is an ethics of memory possible? (Margalit 2003) Studies on collective

memory reveal the ways in which perceptions; political identities and policies are shaped by differing understandings of the past. Every individual has an ethical urge - and thus a responsibility - to remember the past and upon which to build a meaningful presence and future. Ethics is related with the analysis and employment of concepts such as right and wrong, good and evil, indifference and responsibility. Duncan Bell (2006) argues that the ethics of memory has several different faces. The first one concerns the link between political legitimacy and the duty to remember so that policies are morally legitimated by the state through the instrumental use of collective memory. Secondly, ethics of memory may refer to the moral and popular urge of people to commemorate their loss, repression or insurrection in a war. Thirdly, it refers to the duty of individuals to remember past wrongs. Here, commemoration may take two forms: mourning (where subjects can confront and effect reconciliation with the past) and melancholia (where grief and anger prevail) (Bell 2006:21; Azizbeyli, 2014). Finally, the ethics of memory can include the highly publicized trials of political criminals, and this is especially seen in cases where there are “crimes against humanity” (Bell 2006:21, also see Gillis 1994, Ashplant, Dawson & Roper 2004, Mosse 1991). Such trials assume different forms, from prosecuting officials for their minor role in the atrocities to leaders accused of encouraging or organizing mass killings. Often done in the name of justice and essential in pursuing reconciliation, these trials are organized with the belief that confronting and punishing political crimes would ease the memory of what had happened.

Avashai Margalit (2003) distinguishes between “thick” and “thin” relations, where an ethics of memory is inherent in our “thick relations”. These are the ties constituted by a shared past and collective memory, “our relations to the near and dear” (Margalit 2003:7). “Thin relations” are the more distant and abstract relations backed by the attribute of being human (Margalit 2003:7). They bind us to something so large as all of humanity and they are regulated by morality instead of ethics. He thus distinguishes between “ethics” and “morality”, claiming that there is ethics of memory but no morality of memory. However, there are inconsistencies within this distinction between the ethics and morality. Ethics and morality have been closely intertwined in both theory and practice. Therefore, the distinction is made by Margalit, it is conceptually useful but hard to sustain in everyday public and private life.

This paper regards ethics of memory as a concept engaged in war-trauma, specifically to the *ethics of witnessing* or *survivor testimony*. This argument can be based on Giorgio Agamben’s work *Remnants of Auschwitz* (1999), where he uses

the term “ethics of witnessing” (Agamben, 1999). He focuses on the responsibility of the survivors and the ethical importance of their testimony. Agamben reconsiders testimony as an ethics of witnessing and it involves the collapse of the notions of human and inhuman. Witness-testimony is very important for the ongoing ethical-political clarification on mass killings and crimes against humanity. T.G. Ashplant explores that survivor testimony has become a form of principal memory practice within the public sphere (Ashplant, Dawson & Roper 2000:52). Today, survivor testimonies may triumph over articulate alternatives to the dominant national narratives as much as they help the second generation without war memory to understand the “nature” of the war. The best example to give here is the poem of Paul Celan, as it shows his challenging work to testify to a horrendous reality that nobody would ever wanted to be familiar with. The historical burden on Celan’s shoulders is to write poetry after Auschwitz and it consists in the exceptional challenge of representing an unspeakable event. Celan bears testimony to the catastrophic events and represents his own experiences that register as unresolved, shocking and traumatic (Baer 2000).

The ethical dimension of witnessing is also seen in the works of philosophers like Emmanuel Levinas. Levinas claims that God, or the Infinite, is directly unapproachable, but we can “bear witness” to the Infinite through a certain kind of relationship in the finite, everyday world, namely in the relationship with others (Levinas [1976] (2000):198; Azizbeyli, 2014). Briefly, the witness offers her memory to the public, to be documented for the future. The question, what is the inhuman and the human in this equation of survival. For Agamben, humans live on the border of the human and the inhuman, surviving the inhuman capacity to bear everything that is considered as inhuman in the form of testimony (Agamben 1999).

Another example that can be given to bearing witness is Abraham’s response to God’s call in Genesis 22:1. It is a response as a speech that involves addressing another in responding to the other’s call. Put differently, when a witness stands and offers testimony it becomes an ethical-political response, a response-ability (Levinas 2000:198, Agamben 1999, Stier OB, Landres JS, 2006:38). This paper further seeks to explore what the word *witness* in both Christian and Islamic traditions means and considers the word “martyr”, referring to a person bearing witness to faith. In Greek language, the word *μάρτυς* signifies a witness who testifies to a fact of which he has knowledge from personal observation as well as a martyr who died for the Christian faith. Similarly, in Arabic, the word *shaheed* stands for a martyr and a witness. *Shaheed* is a title that is given to a Muslim after death, when death occurs during the fulfilment of a religious commandment, or during a war for the religion.

Drawing upon the theoretical tradition of memory ethics, the ethics surrounding the Jewish Holocaust should also be mentioned, as there is a immense work done on this issue. Theodor Adorno's most famous saying, "to write poetry after Auschwitz is barbaric" (Adorno 2003: XV) highlights the inconsistency that every writer and artist has faced after the Holocaust. This is "an aporia so extreme that it leaves no space for a meaningful resolution" after the terrors of the Holocaust (Martin 2006:2). It is the moral duty of humans to remember the Holocaust and its victims. This has resulted in countless commemorative rituals and museums around the world that can be expressed as part of the ethics of Holocaust memory. It can be said that the Jewish Holocaust serves as a significant example for our understanding of the construction of collective memory in the 21st century. For Michael Schudson (1992) studies of memory is divided into two: those that examine the Holocaust, and all the remaining others. There are many uses of the Holocaust in media, literature and popular history, where the Holocaust is remembered, taught, memorialized, studied, and incorporated into the politics of memory. Similarly, Andreas Huyssen argues that the Holocaust exemplifies the failure of the project of enlightenment, while also proves "Western civilization's failure to practice anamnesis, to reflect on its constitutive inability to live in peace with difference and otherness and to draw consequences from the insidious relationship among enlightened modernity, racial oppression, and organized violence" (Huyssen, 2003:13; Azizbeyli, 2014). Huyssen argues that following the Holocaust the global memories or transnational memories are produced and circulated in a way that currently dominates the world. Daniel Levy and Natan Sznaider coined the term cosmopolitan memory, as part of the post-Holocaust memory, where they implied that the shared memories of the Holocaust provide the foundations for a new version of memory that transcends ethnic and national boundaries. The Holocaust is formally part of European memory and becomes a new founding moment for critical European historiography and the idea of European civilization in a post-Cold War order. A day that serves as a reminder for the liberation of Auschwitz, January 27 has become the first official European commemoration of the third millennium (Sznaider & Levy 2002:88), thus reconstructing Europeanness as an identity willing to incorporate the suffering of an internal *other*. Whether global, transnational or cosmopolitan memory, it is clear that there are emerging interdependencies, new sensibilities and moral-political evaluations among the people of Europe and beyond (Sznaider & Levy 2002, Tester 1999). One can also say that the Holocaust, or rather the representations that produce shared memories of it, is a paradigmatic case for the relation of memory and modernity. For Huyssen, tragedy of the Holocaust has paradoxically brought forth a "hypertrophy of memory", and led to a "memory fatigue". This issue is paradigmatically explained by the presence of Holocaust museums, memorials and

monuments all over the world. It connects memory studies and the post-modern memorial culture. Museums, memorials and monuments erected all over the world for the Holocaust are part of a larger cultural phenomenon. Postmodern memorial culture has been marked not by amnesia or forgetting, but by an obsession with the past. Huyssen suggests that the problem for the Holocaust memory is not forgetting, but rather the ubiquitousness and excess of Holocaust imagery in our culture (Huyssen 1995, 2003, Zehfuss 2003).⁶ Barbara A. Misztal's (2010) discusses the relationship between forgetting and forgiving, thus actualising the importance of ethics of memory by following the concept of cosmopolitan memory that Sznajder and Levy used above as 'an important step leading to post-nationalist solidaristic political communities' (Misztal 2010:41; Azizbeyli, 2014)).

Nation, State and Memory

Benedict Anderson's *Imagined Communities* (1991) has followed the Durkheimian question of how does a multitude of human beings comes to think, feel, and act as members of a single moral community. For Anderson, this kind of community is imagined as inherently limited (it has borders) and is sovereign; it is necessarily imagined as such, as "the members of even the smallest nation will never know most of their fellow-members" (Anderson 1991:6). The nation-state has a hand in this problem of imagining the national community in terms of rites and symbols, cultural forms or idioms (Anderson 1991, Gellner 2006, Azizbeyli, 2014). The nation-state has the power to use and abuse public memory by constructing and reconstructing the past. Nationalist elites, intellectuals and politicians deploy rites and symbols of nationhood-flags, parades, and rallies as solutions to the perceived problem of integration, of implanting a diverse population with a sense of shared national identity and destiny (Anderson 1991, Gellner 2006). The nation-state's governing of the processes and practices of public memory can take various practises. Imposing and disseminating the official history to the public through designated commemorations serves this purpose. Celebrations of national days through commemorative rituals enhance the splendour of the state. Officials of the state tend to prefer commemoration practices to be in the "ideal language of patriotism rather than the real language of grief and sorrow across ethnic and national borders" (Bodnar, 1992:14; Azizbeyli, 2014). John Bodnar holds that public

⁶ In fact, the recent interest in Germany in previously 'suppressed' memories of the Second World War is regarded with considerable concern. For Maja Zehfuss, it is a deliberate move away from the Holocaust and thereby changes the angle with respect to questions of knowledge and ethics that arise around the problematic of memory. See Zehfuss

memory emerges from the intersection of official and vernacular cultural expressions (Bodnar 1992). In a way, Bodnar's framework that sets official memory against vernacular memory oversimplifies the play of forces that is essential in shaping public memory. In fact, there are multiple official histories as well as multiple vernacular memories that always exist.

Jeffrey K. Olick and Joyce Robbins note that in a detailed study of war literature in Great Britain, Fussell (1975) characterizes this "corpus as comprising a peculiarly modern form of memory" (Olick and Robbins, 1998:119; Azizbeyli, 2014). John R. Gillis (1994) notes that World War One marked a massive democratization of the cult of the dead. He writes about the historicizing memory and identity as a mistreated subject, and memory and identity politics are concerned with the promotion to the public of particular interpretations of the past and the broader process of shaping memory. John R. Gillis argues, "identities and memories are not things we think about, but things we think with" (Gillis, 1994:5). This perception helps us to understand the essential importance of the state in shaping memory and the way its citizens think about social and political affairs. It provides a precise analysis of the relationship between collective memory and national identity. State commemoration is suggested to be a "secular religion" of the state that is practised by using symbols of the nation and nationalism. The flag is the most important symbol of the nation-state but the use of the flag is not limited in the state-commemorations. It serves as a major symbol that develops into a familiar part of the social environment, which helps to harden national identity. The use of history textbooks in schools is another instrument of the nation-state to improve national belonging and collective identity. Countries follow a refined process to legitimate the regime and its institutions with state-produced histories (Canefe, 1998). This process can also be called as the *politics of forgetting*. Josef Hayim Yerushalmi (1996) describes that forgetting occurs when human groups fail, intentionally or unintentionally and transmit their experience of the past to the future generations. He gives examples from the Jewish history to support his definition of forgetting, and claims the priorities of a certain state are clear: only the history relevant to state policy is remembered; the rest is ignored, "forgotten" (Yerushalmi 1996:111). Forgetting can be in the form of selective remembering or collective amnesia. Memories of the events that gave rise to conflicts can be contested. Key to working through these memories is the "dialectical process of remembering and forgetting" (Nora, 1989). Pierre Nora also compares memory and life. Memory and life are in an eternally developing process and they are open for the dialectic of remembering and forgetting. In this process the nation relies heavily on both history and tradition and introduces a highly selective attitude. Alternating between rejection and

acceptance, suppression and elaboration, it has reconstructed a new national memory and tradition (Zerubavel 1997:3). Other scholars also mention the link between remembering and forgetting. For Paul Ricoeur, “man is capable of making memory and of making history” and that “forgetting is necessarily a part of remembering” (Ricoeur 2004:51; Azizbeyli, 2014). This is an important clarification of the link between memory and forgetting. Certain stories of history are articulated on the basis of past experiences but official narratives can also play a significant role in this production of history. Briefly, memory and forgetting are what is used to form these grand narratives; this is not a one-way process, a dominant history can also affect what people remember and forget (Papadakis 1995). Ernest Renan (1990) claims that the essence of a nation is that all the individuals hold many things in common and also that all of them have forgotten many things (also cited in Anderson 1991:15). This formulation of the tension between forgetting, memory and national identity reveals the importance of forgetting as a collective act in the formulation of a shared identity and history. The role of education also serves as a vehicle for this process. Shaping the ideas of young people is an inseparable part of the politics of memory and forgetting.

Another important aspect of the politics of memory of the nation-state is the transition of national memory to global memory. The politics of memory is being articulated on multiple sites, from local remembrance ceremonies and protests to aspects of global geo-politics. Daniel Levy and Natan Sznaider (2006) question whether it is possible to imagine collective memories to transcend national and ethnic boundaries. They argue that the conventional concept of “collective memory” cannot be constricted to the nation-state anymore, due to global processes characterised by de-territorialisation of politics and culture. In other words, it is increasingly argued that memory is beginning to escape the boundaries of national political communities, diffusing across national territories and is helping to restructure regional and global self- understandings. The future of mnemonic politics moves towards a globalization of memory (Bell 2006). Duncan Bell suggests that there may be no global memory but we can still be aware of the globalization of memories. Migrations, demographic shifts and global media affect social and cultural memory in all “modern” societies, making it increasingly transnational. This also takes us to the notion of transnational memory, where the methodological nationalism is challenged and memories are circulated transnationally.

John Gillis (1994) argues that the First World War changed everything with

regard to the memorialization of war. “Efforts to grant the average soldier a decent burial during and after the First World War reflected the need to sustain morale among combatants and on the home front” (Gillis 1994:168; Azizbeyli, 2014). This is a change in the perception of collective memory of wars that continued in the years following the First World War. The Second World War, Vietnam War, Holocaust trauma as well as the other conflicts that affected processes and practices of collective memory, turning the local into global. (It has also been suggested that technological changes and new patterns of consumption, work, and global mobility means that we desire to turn to memory as a way to try and peer into a global future that does not inspire confidence). Milan Kundera makes a point in his novel *Slowness*; “...there is a secret bond between slowness and memory, between speed and forgetting” (1996:39). This is possibly one of the reasons of our obsession with memory. It is perceived in the growth of technology, mass communication and the rapid acceleration of modern living, which is also reflected on the increased rituals of commemoration. Andreas Huyssen articulates the obsession with memory as a sign of the crisis of structure of temporality and it marks the age of modernity (Huyssen, 2003). Larry Ray (2006) expresses this revival of memory studies in the context of relationships between modernity, nationalism and memory.

Another issue that needs to be addressed here is post-conflict memory as a significant issue answering the questions of how to deal with the legacy of the past and how to commemorate the consequences of past conflicts based on re-constructing societal values. When a society moves into a post-conflict situation, political energies often turn to questions of how that violent past may be best remembered in order to allow for societal healing (Pinkerton, 2012). John Bodnar quotes historian Dominick LaCapra’s work, and suggests that traumatic events in their extreme form often force the imagination to employ extravagant metaphors (LaCapra, 1998:181). It is in the power of the state to find ways to confront the “unimaginable magnitude” of what took place (Bodnar, 2001). This is how the nation leads the representational narrative of memory on state building, often using education, monumentalization, commemoration and other symbols as a tool in re-constructing post-conflict memory. Post-conflict memory is concerned with personal testimony, memoir, subjectivity and trauma of the past conflict and the “impersonal” nationalist narrative combined with the state commemorations. The traumatic experiences of violent conflict affect not only individuals but also entire communities. Therefore, reconciliatory activities must address and transform community trauma to ensure that violence is over in the society. It should be stressed that the mediation and commemoration of trauma are the most important features of post-conflict memory, specifically the sense of loss produced by deaths,

disappearances, injuries and humiliations. This has produced a growing focus on how to deal with the legacy of the violent past, how to remember it, investigate and deal with its effects on the ground. Memory, as an individual or collective process, is thus relevant to post-conflict/post-crisis reconstruction in a variety of ways, ranging from reparation over retribution to symbolic closure. Sites and spaces are important in this process as well as for narrating the past (Azizbeyli, 2014).

Post-conflict societies can develop ways to deal with the trauma. Brandon Hamber and Richard A. Wilson (2002) argue that countries going through democratic transition have to deal with the human rights crimes that are committed during conflicts. To overcome the post-conflict trauma as well as providing amnesty for perpetrators, truth commissions can be created as standard organisations to record the past. “The aim is to be able to facilitate catharsis, or heal the nation, or allow the nation to work through a violent past” (Hamber & Wilson 2002:35). Gráinne Kelly and Mari Fitzduff (2001) analyses six countries to prepare a report for International Conflict Research.⁷ This is a report that addresses government strategies regarding victims in post-conflict societies comprising past atrocities of a conflict, as well as addressing the victims’ needs. There are several different mechanisms for dealing with the legacy of the past. One is establishing a Truth and Reconciliation Commission, the second mechanism is investigations into the exact nature of the patterns and scale of the violence that had occurred, thirdly, the setting of trauma centres and community self-help counselling programs. Local conflict resolution processes should also be supported. Another mechanism is the development of *memory sites* such as public monuments, memorials, and parks that commemorate and seek to place into the public record the memory of those whose lives have been lost through the violence. It is also important to set up National holidays to commemorate the victims (Kelly & Fitzduff 2001). The truth commissions are formed as key mechanisms for managing the memory of conflict and victimhood in situations as diverse as South Africa, Guatemala and Argentina. Northern Ireland is another post-conflict country facing post-conflict trauma (Azizbeyli, 2014).

Conclusion

The sight of the “little Madeleine cake” that Proust ([1922] 2006:63) described has been used as a catalyst for this paper, welcoming the power of

⁷ Cambodia, Chile, Guatemala, Mozambique, Rwanda, and South Africa

remembering and understanding the relevance of collective memory, politicization of memory and examination of the role and position of the nation state within the politics of memory. Lineages within Memory and Collective Memory shows how memory has been a major preoccupation from Plato to Halbwachs and Nietzsche and to modern scholars of our time. Politicizing Memory involves the relationship between memory and politics as well as the impact of communal memories that shapes the local, regional and global politics as it involves ethical dimensions. Duncan Bell (2006) mentions that we are obliged with to remember the sacrifices of the previous generation (Bell 2006:19). Nonetheless, collective memory is itself a process that should not be perceived exclusively in terms of the psychological and emotional dynamics of individual remembering (Kansteiner 2002). There is an open dialogue between individual and societal memories that frames our representations of the past. Altogether, they create a part in memory studies, as it becomes a new multidisciplinary field, still evolving to combine many intellectual strands and scholarships from different disciplines.

References

- Adorno, T. W., (2003), *Can One Live after Auschwitz? A Philosophical Reader*, (ed.) in R. Tiedemann, trans. by R. Livingstone et al., Stanford, Stanford University Press.
- Agamben, G., (1999), *Remnants of Auschwitz: The Witness and the Archive*. New York: Zone Books.
- Amos, B., (2003), 'War Commemoration and the Formation of Israeli National Identity' in *Journal of Political and Military Sociology* 31 (2), 171-195.
- Anderson, B., (1991), *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Ashplant, T.G., Dawson, G. & Roper, M. (eds.) (2004), *Commemorating War*, Transaction Publishers: New Jersey.
- Assman, J., (1992), *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, Beck Publications, München.
- Augustine, St., (1909), *The Confessions of Saint Augustine, the Imitation of Christ*, (Trans.) Edward B. Pusey. (Ed.) Charles W. Eliot. New York: P.F. Collier & Son Company.
- Azizbeyli, Z., (2014), *Cultures of commemorations in Cyprus*. Keele University: unpublished PhD Thesis.
- Baer, U., (2000), *Remnants of Song: Trauma and the Experience of Modernity in Charles Baudelaire and Paul Celan*, Stanford, Stanford University Press.
- Baruch, O., (2003), *Committed to Memory: Cultural Mediations of the Holocaust*, University of Massachusetts, Massachusetts.
- Bell, D., (2006), *Memory, Trauma and World Politics: Reflections on the Relationship Between Past and Present*, Macmillan Press, New York.
- Bible Study Tools, (2013), Luke 22:7-46 [Online] Available in < <http://www.biblestudytools.com/gnt/luke/passage.aspx?q=luke+22:7-46>> [Accessed 23 May 2011]

Blight, D. W., (2006), 'If You don't Tell It Like It was, It Can Never Be As It Ought to Be', in Horton, J. O., Horton, L. E. (eds), *Slavery and Public History: The Tough Stuff of American Memory*, The New Press, New York.

Bodnar, J., (1992), *Remaking America: Public Memory, Commemoration, and Patriotism in the Twentieth Century*, Princeton University Press, New Jersey

_____, (2001), 'Saving Private Ryan and Postwar Memory in America', *The American Historical Review*, 106 (3), 805-817.

Carruthers, M. J., (1990), *The Book of Memory: A Study of Memory in Medieval Culture*, Cambridge University Press, Cambridge.

Celan, P., (2005), *Selections*, in P. Joris (ed.) Berkeley, University of California Press

Confino, A., (1997), 'Collective Memory and Cultural History: Problems of Method', *American Historical Review*, 102 (5), 1386-1403.

Coser, L., 'Introduction', in Halbwachs M., (1992), *On Collective Memory*, University of Chicago Press, London.

Crane, S., (1997), 'Writing the Individual Back into Collective Memory', *The American Historical Review*, 102 (5), 1372-85.

Delanty, G., Kumar, K., (2006) (eds.), *The Sage Handbook of Nations and Nationalism*, London: SAGE Publications.

Edkins, J., (2003), *Trauma and the Memory of Politics*, Cambridge University Press, Cambridge.

Encyclopaedia Britannica., (2007), Mnemosyne, [online]. Available at: <http://www.britannica.com/eb/article-9053096/Mnemosyne/> [accessed 23 August 2007].

Erll, A., & Nünning, A., (eds.), (2008), *Companion to Cultural Memory Studies*, Berlin: de Gruyter

Ferguson, F., "Romantic Memory", *Studies in Romanticism* 35 (Winter 1996), 509-533

_____, (1980), *Power/Knowledge: Selected Interviews & Other Writings 1972-1977*, in C. Gordon (ed.), (trans. C. Gordon L. Marshal J. Mephram and K. Sober). New York: Pantheon Books.

Foucault, M., (1986) [1967], "Of Other Spaces", (trans. J. Miskowiec) *Diacritics*, 16, 22-7.

Freud, S., (1917), *Mourning and melancholia*. 14. London: Vintage.

Geary, P., (1994), *Phantoms of Remembrance: Memory and Oblivion at the end of the first millennium*, Princeton University Press, New Jersey.

Gellner, E., (2006), *Nations and Nationalism*, Blackwell Publishing, Oxford.

Gillis, R., (1994), *Commemorations*, Princeton University Press, New Jersey.

Greek burial, (2008), Religion and Death in Ancient Greece [Online]. Available at: < <http://greekburial.webs.com/mythology.htm> > [accessed 17 July 2013]

Halbwachs, M., (1992), *On Collective Memory*, University of Chicago Press, London

Hamber, B., Wilson, R. A., (2002), 'Symbolic Closure through memory, reparation and revenge in post-conflict societies', *Journal of Human Rights*, 1(1), 35-53.

Ho Tai, H.T., (2001), 'Remembered Realms: Pierre Nora and French National Memory', *The American Historical Review*, 106 (3), 906-922.

Homer, (1992), *The Odyssey*, Wordsworth Editions Limited, Hertfordshire.

Hoskins, A., (2011), '7/7 and connective memory: interactional trajectories of remembering in post-scarcity culture', *Memory Studies*, 4 (3), 269-280.

Huyssen, A., (1995), *Twilight Memories: Marking Time in a Culture of Amnesia*, Routledge Press, London.

_____, (2003), *Present Pasts: Urban Palimpsests and the Politics of Memory*, Stanford University Press, Chicago.

Jansen, S., (2002), 'The Violence of Memories', *Rethinking History*, 6 (1), 77-94.

Johnson, N. C., (1999), 'Historical Geographies of The Present' in Graham, B., Nash, C., (eds.), *Modern Historical Geographies*, Harlow: Prentice Hall.

Isendahl, C., (ed.) (2012) *The Past Ahead: Language, Culture, and Identity in the Neotropics* (Studies in Global Archaeology 18). Uppsala: Uppsala University.

Kansteiner, W., (2002), 'Finding Meaning in Memory, a Methodological Critique of Collective Memory Studies', *History and Theory*, 41 (2), 179-197.

Kapferer, B., (1998) [1988], *Legends of People, Myths of State. Violence, Intolerance and Political Culture in Sri Lanka and Australia*, Washington: Smithsonian Institution Press.

Kelly, G.; Fitzduff M., *Government strategies on victims in post-conflict societies*. United Nations University/University of Ulster: INCORE, 2001.

Klein, K. L., (2000), 'On the Emergence of Memory in Historical Discourse', *Representations*, 69 (Winter), 127-50.

Koshar, R. J., (1994), 'Building Pasts: Historic Preservation and Identity in Twentieth Century Germany', in J. R. Gillis (ed.) *The Politics of National Identity*, New Jersey: Princeton, 215-38

Kundera, M., (1996), *The Book of Laughter and Forgetting*, USA: Harpercollins Publishing.

LaCapra, D., (1998), *History and Memory after Auschwitz*, Ithaca: Cornell University Press.

Levi, P., (1989), *The Drowned and the Saved*, Time Warner Books, London.

Levinas, E., "Witnessing and Ethics" [1976] (2000), in *God, Death, and Time*, translated by B. Bergo. (Stanford: Stanford University Press.

Lowenthal, D., (1985) *The Past is a Foreign Country*, Cambridge: Cambridge University Press.

_____. (1994), 'Identity, heritage and history', in Gillis J. R. (ed.), *Commemorations: The Politics of National Identity*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 41-57.

Margalit, A., (2003), *The Ethics of Memory*, Harvard University Press, Massachusetts.

Martin, E. (2006) 'Re-reading Adorno: The "after Auschwitz" Aporia', [Online] Forum, Available at: <http://forum.llc.ed.ac.uk/issue2/martin.pdf>, [accessed 31 July 2012].

Mauer, B., (2005), A Summary of The Art of Memory by Frances Yates, [online]. Available at: <http://voices.yahoo.com/a-summary-art-memory-frances-yates-11752.html> [accessed 25 May 2009].

Medina, J., (2011), 'Toward a Foucaultian Epistemology of Resistance: Counter-Memory, Epistemic Friction, and Guerrilla Pluralism', *Foucault Studies*, 12, 9-35

Mcguire, M., (2007), 'Cultural Devolutions: Scotland, Northern Ireland and the Return of the Postmodern', *The Edinburgh Companion to Contemporary Scottish Literature*, Edinburgh University Press

Megill, A., (1998) 'History, Memory and Identity', *History and the Human Sciences*, 11 (3), 37-62.

Megill, A., Shepard, S., Honenberger, P., (2007), *Historical Knowledge, Historical Error: A Contemporary Guide to Practice*, Chicago: University of Chicago Press.

Merriam-Webster, (2013), Online dictionary, USA, [Online] Available at: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/symbol> [accessed 30 March 2013].

Misztal, M., (2007), *Theories of Social Remembering*, Philadelphia: McGraw-Hill International

Mosse, G.L., (1991), *Fallen Soldiers: Reshaping the Memory of the World Wars*, Oxford University Press, Oxford.

Nerone, J., (1989), 'Professional History and Social Memory', *Communications*, 11, 89-104.

Nietzsche, F.W., (1997), *Untimely Meditations*, Cambridge University Press, Cambridge.

Nora, P., [1984] (1989), 'Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire', *Representations*, 26, 7-25.

Olick, J. K., Robbins, J., (1998), 'Social Memory Studies: From Collective Memory to the Historical Sociology of Mnemonic Practices', *Annual Review of Sociology*, 24, 105-140.

Plato, (1973), *Phaedrus and the Seventh and Eighth Letters*, Penguin Publishers, London.

Plato, (2003), *The Republic*, Penguin Publishers, London.

Portelli, A., (2003), *The Order Has Been Carried Out: History Memory and Meaning of a Nazi Massacre in Rome*, Palgrave press, New York.

Portelli, A., (1997), *The Battle of Valle Giulia: Oral History and the Art of Dialogue*, Wisconsin Press, Wisconsin.

Proust, M., [1922] (2006), *In Search of Lost Time, vol. 1, Swann's Way*, Wordsworth Editions, Hertfordshire.

Ray, L., (2006), 'Mourning, Melancholia and Violence', in Bell, D. (ed.), *Memory, Trauma and World Politics: Reflections on the Relationship between Past and Present*, Hampshire and New York: Palgrave MacMillan.

Renan, E., (1990), 'What is a Nation?' in HK Bhabha (ed.), *Nation and Narration*, London, Routledge Press.

Ricoeur, P., (2004), *Memory, History, Forgetting*, London, Chicago University Press.

Richards, J., (2007), 'Introduction', in M. Rossington, A. Whitehead (eds), *Theories of Memory: A Reader*, Edinburgh, Edinburgh University Press.

Rüsen, J., (1992), 'Geschichtskultur als Forschungsproblem' in J. Rüsen, *Historische Orientierung*, Böhlau Publication, Köln.

Said, E., (1998), *The Myth on the Clash of Civilizations*. [Lecture Notes]. Retrieved June 10, 2012 from Media Education Foundation, Transcript Publication.

Samuel, R., (1994), *Theatres of Memory: Past and Present in Contemporary Culture*, London: Verso.

Schwartz, B., (1996) 'Introduction: The Expanding Past', *Qualitative Sociology*, 9 (3), 275-82.

Schudson, M. (1992) *Watergate in American Memory: How We Remember, Forget, and Reconstruct the Past* (New York)

Sheffield, R. (2011), *Theories of Memory*, [Online] Available at: <http://www.archivalobjects.com/theories-of-memory.html>, [accessed 18 July 2012].

Smith, A., (1986), *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford: Blackwell

Smith, A., (1991), *National Identity*, Harmondsworth: Penguin

Stewart, S., (1993), *On Longing: Narratives of the Miniature, the Gigantic, the Souvenir, the Collection*, Duke University Press, North Carolina.

Stier, O. B., (2003), *Committed to Memory: Cultural Meditations of the Holocaust*, Amherst: University of Massachusetts Press.

_____. (2006), *Religion, Violence, Memory, and Place*, Indiana University Press, Indianapolis.

Sturken, M., (1997), *Tangled memories: the Vietnam War, the AIDS Epidemic, and the Politics Remembering*, California: University of California Press.

_____. (1998), 'The Wall, the Screen and the Image: the Vietnam Veterans Memorial' in N. Mirzoeff (ed.) *The Visual Culture Reader*, London: Routledge.

_____. (2008), 'The Generation of Post memory', *Poetics Today*, 29 (1), 103-128.
Sznajder, N., Levy, D. (2002) 'Memory Unbound: The Holocaust and the Formation of Cosmopolitan Memory', *European Journal of Social Theory*, 5 (1), 87-106.

Sznaider, N., Levy, D., (2006), *The Holocaust And Memory In The Global Age*, Temple Univerity Press: Philadelphia.

Tester, K., (1999), 'The Moral Consequentiality of Television', *European Journal of Social Theory*, 2 (4), 469–83.

Tiffany, D., (1995), *Radio Corpse: Imagism and the Cryptaesthetic of Ezra Pound*, New Directions Publishing Corporation, United States of America.

Thelen, D., (1989), 'Memory and American History', *The Journal of American History*, 75 (4), 1117-1129.

Vivian, B., (2010), *Public Forgetting: The Rhetoric and Politics of Beginning Again*, Penn State Press, USA.

Wertsch, J.V., (1991), *Voices of the mind: a Sociocultural Approach to Mediated Action*, Cambridge, Harvard University Press.

_____, (2002), *Voices of Collective Remembering*, Cambridge: Cambridge University Press.

Winter, J., (1995), *Sites of Memory, Sites of Mourning: The Great War in European Cultural History*, Cambridge University Press, Cambridge.

Winter, J., (2008) "Sites of Memory and the Shadow of War" in S. B. Young, A. Erll & A. Nunning (Eds.) *A Companion to Cultural Memory Studies*, Berlin: de Gruyter

Yates, F. A., (1966) *Art of Memory*, University of Chicago Press, Chicago.

Yerushalmi, J. H., (1996), *Zakhor: Jewish History and Jewish Memory*, The University of Washington Press, Seattle.

Young, J. E., (1993), *The Texture of Memory: Holocaust Memorials and Meaning*. New Haven, Yale University Press.

Yuval-Davis, N., (2006), 'Belonging and the Politics of Belonging', *Patterns of Prejudice*, 40(3), 197–214.

Zehfuss, M., (2003), 'Forget September 11', *Third World Quarterly*, 24 (3), 513-528.

Zerubavel, Y., (1994), 'The Death of Memory and the Memory of the Death: Masada and the Holocaust as Historical Metaphors', *Representations*, 45, 72-10.

YAZARLARA NOTLAR

1. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, hakemli bir dergidir ve Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.
2. Derginin yayım dili Türkçe ve İngilizce'dir.
3. Dergide yayımlanan tüm yazıların yayın hakları Yakın Doğu Üniversitesine devredilmiş olur. Dergide yayımlanan her türlü yazıdan yapılacak alıntılarda kaynak gösterilmesi zorunludur.
4. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*'ne gönderilen yazılar özgün olmalı, başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır. Gönderilen yazının bir başka biçimi yayımlanmak üzere incelenmek için bir başka yayımcıya gönderilmiş, ya da yayımlanmış, yada yayımlanacak ise yazar bunu yazısını dergiye gönderdiğinde açıkça belirtmelidir.
5. Yayımlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar, yayın kurulu tarafından ilk değerlendirmesi yapıldıktan sonra hakemlere gönderilir. Hakemden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan makalesinde düzeltme istenmesine ya da basılmamasına yayın kurulu karar verir. Yayın kararı yazara (birden çok yazar varsa, adı ilk belirtilmiş olana) en kısa zamanda bildirilir. Yayımlanmayan makaleler yazarlara geri gönderilmez.
6. Hakem değerlendirmesinin tarafsızlığını sağlamak için hakemlere gönderilen yazıda yazarın kimliğine ilişkin herhangi bir bilgi olmamalıdır. Yazarlar makalelerinin başlığını, ad, soyadı, unvan, bağlı oldukları kurum adı, posta adresi, telefon ve e-posta adreslerini ayrı bir kâğıda yazarak bir kapak sayfası hazırlayıp makaleleri ile birlikte göndermelidir. Hakemlere gönderilecek metinde makalenin başlığı, makale metni, Türkçe ve İngilizce özetler bulunmalı, kimlik bilgileri yer almamalıdır.
7. Dergide yayımlanması istenilen metinler MS Word dokümanı olarak elektronik ortamda e-mail eki olarak ya da CD olarak aşağıdaki adreste doğrudan Editör'e gönderilmelidir. Yazarlar isterlerse buna ek olarak metnin yazılı kopyasını da gönderebilirler. Yazılı metinler A4 kağıdın bir tarafına 2 aralıkla yazılmalı ve bütün sayfalara birbirini izleyen numaralar verilmelidir.
8. Ana dili İngilizce olmayan yazarlar, İngilizce yazdıkları metinleri göndermeden önce ana dili İngilizce olan bir uzmana okutup gerekli düzeltmeleri yaptırmalıdır.

9. Yazıları yayımlanan yazarlara yayımlanan makalenin 20 adet ayrı basımı ve bir adet dergi bedelsiz olarak gönderilir.
10. YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen makalelerin yazım ve biçim koşulları bakımından son denetimlerinin yazar tarafından yapıldığı, yazarın makalenin disketteki ya da CD'deki biçimiyle basılmasına onay verdiği kabul edilir. Makale dergi editörlüğüne teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için yazara geri gönderilmez. YDÜ, Sosyal Bilimler Dergisi yazım ve biçim kurallarına uygun olmayan makaleler hakeme gönderilmez ve basılmaz.
11. Gönderilen metnin tamamı daktilo harfleri ile tek aralıklı, A4 kâğıdın alt ve üstünde 5cm, yanlarda 4 cm boşluk kalacak şekilde yazılmış olmalıdır.
12. Makalelerin 7.000–10.000 kelime uzunlukta olması gerekmektedir. 10.000 kelimedenden fazla olan metinler ancak özel koşullarda kabul edilir.
13. Makale, italik harflerle ve içerden yazılmış yaklaşık 100 kelimedenden oluşan, temel savını ve varılan sonucu betimleyen bir özet ile başlamalıdır. Özete makale içeriğini karakterize eden 6 anahtar sözcük veya deyim eşlik etmelidir.
14. Metin 12 punto büyüklükte Times New Roman yazı tipi ile yazılmalıdır. Makale başlığı ve ana alt başlıklar 14 punto, Times New Roman yazı tipi, bold ve ana metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıkların altındaki alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve italik olmalı ve paragrafın ilk cümlesinin başında yer almalı ve bir nokta ile sonlanmalıdır.
15. Bütün çizelge, grafik ve diyagramlara şekil denilmeli ve birbirini izleyen numaralar verilmelidir. Tablolar olanaklar elverdiği ölçüde az sayıda olmalı ve sadece çok gerekli bilgiler içermelidir. Her şekil ve tabloya Arap rakamları ile bir numara verilmeli ve numaradan sonra başlığı yazılmalıdır ve metin içinde atıf yapılmalıdır.
16. Kaynaklara gönderiler dipnot biçiminde olmamalı, ilgili kaynak(lar) metinde araç içine alınarak (yazar soyadı, yayım yılı: -gerekliyorsa- sayfa numarası/ ya da ilgili sayfalar/bölüm) biçiminde gösterilmelidir.
17. Metin içindeki gönderiler ve metne ilişkin ek açıklamalar dipnotlarda gösterilebilir.
18. Metinde gönderi yapılan kaynakların tümü, makalenin en sonuna yerleştirilecek bir kaynakçada yer almalı, gönderi yapılmayan kaynaklar bu

listeye konulmamalıdır. Dergi, kitap, derleme, sempozyum adları açık olarak ve italik (ya da koyu renkte) yazılmalıdır.

Prof. Dr. Mustafa Sağsan

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi Editörü

Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Yakın Doğu Üniversitesi

Ankara Temsilciliği

Nenehatun Caddesi No:116/2

Çankaya / Ankara

TÜRKİYE

e-posta : mustafa.sagsan@neu.edu.tr

sosbilder@neu.edu.tr

Tel : 0(392) 675 1000 / 3101 - 3126

NOTES FOR CONTRIBUTORS

1. *NEU Journal of Social Sciences* is a refereed journal published twice a year, April and October.
2. Manuscripts should be written in Turkish or English.
3. Copyrights of the articles appearing in the *NEU Journal of Social Sciences* belong to the Near East University. Authors may use the article elsewhere after publication provided that permission is obtained from Near East University.
4. Articles submitted to *NEU Journal of Social Sciences* should be original contributions and should not be published elsewhere or should not be under consideration for any publication at the same time. If another version of the article is under consideration by another publication, or has been, or will be published elsewhere, authors should clearly indicate this at the time of submission.
5. Manuscripts submitted to the journal will first be viewed by the Editorial Board then forwarded to the referees. In line with the evaluation of the referees, Editorial Board will make the final decision, either in favour or against publication, or return the manuscript back to the author for any revision required by the referees. Authors will be informed of the decision of the Editorial Board regarding publication in the shortest time possible. Manuscripts which are not published will not be returned back the authors.
6. The reviewing of manuscripts is based on the anonymity of the author and the confidentiality of readers' and editors' reports. To guaranty the anonymity in the review process, authors should include a separate title page with their name, institutional affiliation, full address and other detailed contact information. The title of the article alone should appear on the top of the first page of the manuscript.
7. Complete manuscripts should be submitted to the editor, as an MS Word document, either electronically via e-mail attachment, or on a high density 3.5-inch diskette, or CD at the address shown below. Authors may submit additional hardcopies, if so desired. These should be typewritten on A4/Letter paper, on one side only, double spaced and with ample margins. All pages (including those containing only diagrams and tables) should be numbered consecutively.

8. For English written articles, authors whose first language is not English should ensure that a draft of their article has been read and corrected by a competent person whose first language is English.
9. Authors whose articles published in the journal are entitled to 20 free off prints and a copy of the issue in which their article appears.
10. Authors are responsible for ensuring that their manuscripts conform to the journal style. The editors will not undertake retyping of manuscripts before publication.
11. All parts of the manuscript should be typewritten, single spaced, with margins of 5 cm at the top and bottom, and 4 cm on left and right sides of an A4 / paper.
12. There is no standard length for articles, but 7.000-10.000 words is a useful target. Articles longer than 10.000 words will be accepted only in exceptional cases.
13. The article should begin with an indented and italicised summary (abstract) of around 100 words, which should describe the main arguments and conclusions of the article. Abstract should be accompanied by up to 6 key words or phrases that characterise the content of the article.
14. All material should be 12-point, Times New Roman type. Article title and principal subheads should be 14-point Times New Roman type, bold and set on a line separate from the text. Secondary subheads should be 12-point Times New Roman, bold and set on a line separate from the text. Sub-subheads 12-point Times New Roman type, bold and italic, run-in at the beginning of the paragraph, and followed by a period.
15. All diagrams, charts and graphs should be referred as figures and consecutively numbered. Tables should be kept to a minimum and contain only essential data. Each figure and table must be given an Arabic numeral, followed by a heading, and be referred to in the text.
16. To cite the works you used in developing your article, use the author-date system. For each work to which you refer, give the author's last (family) name, date of publication of the work cited, a page number(s) if needed.
17. Please use footnotes to elaborate or comment on material in the text.

18. List of references (the bibliography) that follows the endnotes should be given in alphabetical order. Only works actually cited in the text should be included in the references.

Prof. Dr. Mustafa Sağsan

NEU Journal of Social Sciences

Director of Graduate School of Social Sciences

Near East University

Ankara Representation Office

Nenehatun Street No:116/2

Çankaya / Ankara

TURKEY

e-posta : mustafa.sagsan@neu.edu.tr

sosbilder@neu.edu.tr

Tel : 0(392) 675 1000 / 3101 - 3126